Panteia
Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

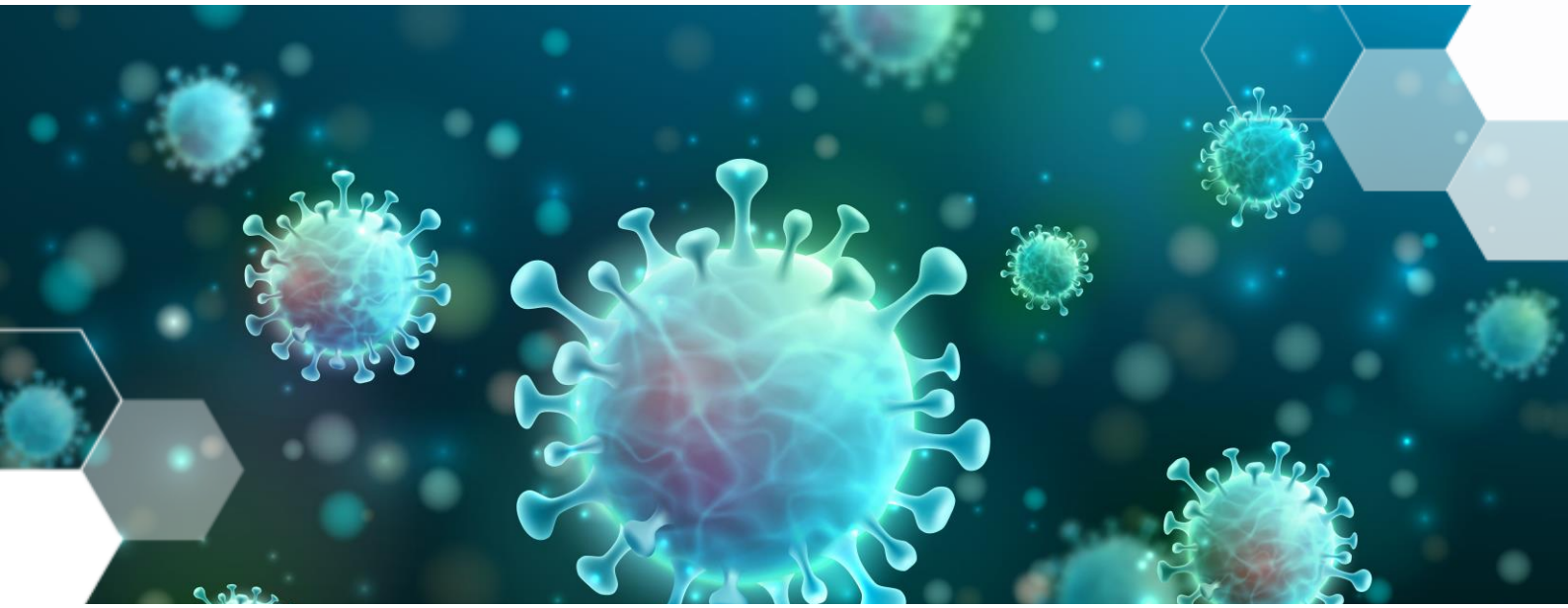

Sectoranalyses corona-effecten

Zoetermeer, juli 2020

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

Inleiding		5
1	Landbouw, bosbouw en visserij	7
2	Winning van delfstoffen	15
3	Voedings- en genotmiddelenindustrie	19
4	Chemische industrie	27
5	Metaalindustrie	35
6	Overige industrie	45
7	Nutsbedrijven	53
8	Bouwinstallatie	57
9	Bouw overig	65
10	Autosector	73
11	Groothandel	81
12	Detailhandel	87
13	Vervoer en opslag	101
14	Horeca	117
15	Informatie en communicatie	129
16	Financiële dienstverlening	137
17	Verhuur en handel van onroerend goed	143
18	Specialistische zakelijke dienstverlening	151
19	Uitzendbureaus	157
20	Verhuur en overige zakelijke diensten	163
21	Schoonmaakbedrijven (incl. hoveniers)	173

22	Openbaar bestuur	179
23	Onderwijs	185
24	Ziekenhuizen	191
25	Ouderenzorg	203
26	Gehandicaptenzorg	213
27	Geestelijke gezondheidszorg	221
28	Thuiszorg	2311
29	Overige gezondheidszorg	24141
30	Jeugdhulpverlening	25151
31	Kinderopvang en peuterspeelzaalwerk	2577
32	Maatschappelijke opvang, sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en overig welzijn	2633
33	Cultuur, sport en recreatie	2699
34	Overige dienstverlening	28181
35	ICT-beroepen	2855
36	Financiële beroepen	2877
37	Administratieve beroepen	2899
Bijlage 1	Geraadpleegde bronnen	29191

Inleiding

Voorliggend document bevat analyses van de effecten van de coronacrisis op de economie en arbeidsmarkt op sectoraal niveau– op basis van deskresearch - uitgevoerd voor 34 sectoren en 3 beroepsgroepen (ICT-, financieel en administratief personeel). Aan elk van deze sectoren en beroepsgroepen is in dit document een apart hoofdstuk gewijd. De verschillende hoofdstukken zijn los van elkaar te lezen.

De per sector/beroepsgroep beschikbare informatie verschilt. In de meest uitgebreide vorm komen per hoofdstuk de volgende onderwerpen aan de orde:

- Specifieke sectorale contactbeperkende maatregelen (d.w.z. naast de algemeen geldende basisregels)
- Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf
- Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken
- Inzet van personeel tijdens coronacrisis
- Toegekende aanvragen NOW-regeling
- Specifiek sectorale noodmaatregelen (d.w.z. naast de algemeen geldende noodmaatregelen)
- Aantal werknemersbanen
- Aantal lopende WW-uitkeringen
- Aantal gewerkte uren
- Aantal openstaande online vacatures UWV
- Spanning op de arbeidsmarkt (Spanningsindicator UWV)
- Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb
- Uitstel van betaling van belasting
- Uitgesproken faillissementen
- Ondernemersvertrouwen
- Verwachtingen t.a.v. voortbestaan
- Impact op de omzet in 2020 en 2021
- Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021
- Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021
- Regionale verschillen in 2020 en 2021
- Impact op mbo-segment
- Impact op langere termijn

De gegevens worden hierbij op een zo laag mogelijk sectoraal aggregatieniveau gepresenteerd. In een aantal gevallen is echter niet uit te splitsen tot op het niveau van 34 sectoren respectievelijk 3 beroepsgroepen en is informatie opgenomen op een hoger sectoraal aggregatieniveau.

De afkorting BIM in dit rapport staat voor Brabantse Impact Monitor

De bijlage achter in het rapport bevat een overzicht van de geraadpleegde bronnen.

1 Landbouw, bosbouw en visserij

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Landbouw, bosbouw en visserij

- BIM 16 maart 2020: LTO trekt namens de boeren en tuinders aan de bel. Boeren en tuinders kunnen hun producten niet kwijt en er zijn zorgen over voldoende personeel.[1]
- BIM 24 april 2020: ABN-AMRO stelt in een analyse dat veel sectoren waarin Oost-Europeanen werkzaam zijn, nu een tekort hebben aan werknemers. Vanwege de coronacrisis laten zij massaal verstek gaan. Met name is er een groot tekort in de land- en tuinbouw. In de glastuinbouw bijvoorbeeld maakt 31% van de bedrijven gebruik van buitenlandse arbeidskrachten. In de open teelttuinbouw, zoals asperges, is dat 8%.[2]
- BIM 6 mei 2020: Grote oogstproblemen dreigen in Europa, nu de seizoensarbeiders wegblijven. Boeren weten simpelweg niet altijd hoe ze de oogst van het veld moeten krijgen. Nederland beroept zich jaarlijks op 170.000 arbeidsmigranten, voornamelijk uit Oost-Europa. Von der Leyen, voorzitter van de Europese Commissie, riep daarom al eerder op om de arbeidsmigranten tóch toe te laten, ondanks lockdowns en reisbeperkingen. [3]

Subsectoren binnen de landbouw, bosbouw en visserij

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld verschilt per branche binnen de land- en tuinbouw:
  - In de fruit- en groenteteelt begint het oogstseizoen in mei. De verwachting is dat er bij bedrijven in deze branche de komende tijd meer vraag naar werknemers ontstaat, omdat onzeker is of de arbeidsmigranten uit Oost-Europa - waarmee vaak al jaren wordt samengewerkt – naar Nederland kunnen komen. Dit kan de komende tijd leiden tot tekorten aan oogstmedewerkers.
  - De sierteelt is stil komen te vallen door vraaguitval, met name vanuit het buitenland.
  - Ook in sommige delen van de voedingstuinbouw en dierhouderij valt de omzet weg, doordat afnemers in zwaar weer zitten (o.a. de horeca) of de export stilvalt. Voorbeelden zijn de aspergeteelt, frietaardappelteelt en de vleeskalverhouderij. Of dit ook gepaard gaat met baanverlies is op dit moment onduidelijk.[4]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld verschilt per branche binnen de land- en tuinbouw:
  - In de open teelt is het nu oogstseizoen van onder andere groente en fruit. Ook de glastuinbouw (zowel groente, fruit als sierteelt) kent piekperiodes, maar hier is de oogsttijd over een langere periode uitgesmeerd. Nu de coronamaatregelen versoepeld worden, kunnen arbeidsmigranten uit Oost Europa weer makkelijker in Nederland aan het werk. Hierdoor worden in zowel

[1] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[2] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 24 april 2020.
[3] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 6 mei 2020.
[4] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.

de open teelt als in de glastuinbouw geen grote personeelstekorten meer verwacht.
    - De sierteelt werd aanvankelijk hard getroffen door vraaguitval, met name vanuit het buitenland. In Nederland bleven de tuincentra echter open. Zij trekken veel klanten. Op dit moment komen zowel de sierteelt als de bloemen- en plantenhandel weer wat op gang.
    - Nu de coronamaatregelen in Nederland en in grote delen van Europa versoepeld worden trekt de vraag in bovengenoemde delen van de voedingstuinbouw en dierhouderij weer aan, al is deze nog lang niet op het niveau van voor de crisis.[5]

Tuinbouw

- Uit cijfers van het CBS blijkt dat de export van sierteelt in 2018 goed was voor €5,4 miljard. De exportwaarde van bloemen en planten is volgens cijfers van Floridata in maart met 32% afgenomen. In de laatste week van maart verloor de export zelfs 77 % omzet.[6]
- Voor alle branches binnen de tuinbouw zwakte de export sinds januari elke maand verder af. De tuinbouwexport was in april 2020 volgens CBS 11% lager dan in april 2019. De daling was met 35% het hoogst voor de export van snijbloemen. Na snijbloemen was de grootste krimp bij de overige sierteelt met een afname van 18% en bij groenten met 1% krimp. De export van fruit nam in april 2020 nog licht toe (2%), maar wel aanzienlijk minder dan in de eraan voorafgaande maanden.[7]
- BIM 24 juni 2020: Inmiddels is de vraag naar sierbloemen en planten weer langzaam aan het opkrabbelen. De coöperatieve veiling, eigendom van de ruim 4.000 aangesloten telers, zag de omzet van afgelopen week zelfs stijgen met 29,9% ten opzichte van dezelfde week in 2019 (met name als gevolg van de hogere prijs). Ook de export van sierteelt laat voorzichtig herstel zien. Uit nieuwe cijfers van brancheverenigingVGB daalde in mei de uitvoer 'slechts' met 8%. In april en maart was dat nog respectievelijk 38 en 32%.[8]
- ABN-AMRO meldt eveneens herstel van de sierteelt. De bloemenexport was in mei nog lager dan een jaar eerder, maar de plantenexport was hoger. De onlineverkoop van bloemen nam in de coronacrisis sterk toe. In april was deze zelfs 270% hoger dan een jaar eerder. De sector vreest de tweede helft van het jaar een nieuwe terugval, vanwege de verwachte recessie.[9]
- Corona is goudmijn voor de bloemist, maar funest voor bloemenkweker, aldus de regionale berichtgeving in Drenthe, eind maart. Bezoek zit er niet in, een bloemetje sturen bij verjaardagen of jubiliea wel. Ook kopen Nederlanders massaal bloemen en tuinplanten, nu ze gedwongen binnen zitten. Bloemisten beleven gouden tijden.[10]

Dierhouderij

- BIM 15 april 2020: De Centrale Organisatie voor de Vleessector waarschuwt dat er vooral in de kalverhouderij grote overschotten dreigen te ontstaan. Doordat de meeste horecabedrijven zijn gesloten, is de vraag naar kalfsvlees grotendeels weggevallen en de prijs voor kalveren gekelderd. Slachterijen kiezen ervoor om

[5] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[6] https://floridata.nl/?p=1903
[7] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/daling-export-tuinbouwproducten-in-april-2020
[8] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.
[9] https://insights.abnamro.nl/2020/07/sierteelt-herstelt-zich-van-grote-klap/
[10] https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/158530/Coronavirus-is-goudmijn-voor-bloemist-maar-funest-voor-bloemenkweker

minder dieren te slachten, waardoor slachtrijpe kalveren op de boerderij moeten blijven, meer voedsel nodig hebben en uiteindelijk minder waard zijn.[11]

- Nederlandse veehouders die leveren aan de horeca zien de vraag drastisch dalen. Tegelijkertijd zijn er online slagerijen die hun omzet sterk zien stijgen.[12]
- Pluimveebedrijven weten het virus buitende deur te houden. De brancheverenigingen van pluimveeslachterijen (Nepluvi) heeft al vroeg maatregelen genomen en een protocol opgesteld en dat voortdurend geactualiseerd.[13]
- Tot op heden zijn op minstens 22 nertsenbedrijven coronabesmettingen geweest. Deze bedrijven zijn in het belang van de volksgezondheid geruimd. De Tweede Kamer wil snel een "fatsoenlijke" stopregeling voor nertsenfokkers. Het doel is dat alle nertsenhouders er voor 1 januari 2021 mee stoppen.[14] Het kabinet is echter nog niet van plan een verbod op het fokken van nertsen in te stellen. Zij neemt hierover eind van het jaar een beslissing.[15] Overigens was eerder al besloten het fokken van nertsen vanaf 1 januari 2024 te verbieden.
- Dierenasiels: Doordat mensen minder op vakantie gaan en meer thuisweken is minder opvang voor dieren nodig. Veel boekingen zijn geannuleerd.[16]
- Dierenartspraktijken hebben het drukker. Mensen hebben meer tijd voor hun dieren en bezoek aan de dierenarts. Er is een stijging van de verkoop van gezelschapsdieren.[17]

Visserij

- BIM 15 april 2020: Nederlandse vissers varen nauwelijks meer uit. Zij krijgen bijna 35 miljoen euro uit het Europese Visserijfonds om de gevolgen van de coronacrisis op te vangen. Ook de organisaties die vis invriezen en in pakhuizen opslaan, krijgen financiële steun vanuit het fonds. Verder is afgesproken in het Europees Parlement dat de visquota van dit jaar grotendeels meegaan naar volgend jaar.[18]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (landbouw, bosbouw, visserij)

Op 7 juli 2020 waren in de sector landbouw, groenvoorziening, visserij 2.089 aanvragen toegekend voor in totaal 28.556 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 59%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [19]

Sectorale noodmaatregelen (landbouw, bosbouw, visserij)

Voor land- en tuinbouwbedrijven geldt vanaf 18 maart een tijdelijke borgstelling voor werkkapitaal onder de regeling Borgstelling MKB-Landbouwkredieten Corona (BL-C). Onder deze regeling staat het kabinet voor 70% garant voor de kredieten van banken en financiers aan agrarisch ondernemers.[20] Tot 28 april ontvingen op basis van deze

[11] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 15 april 2020.
[12] https://www.vleesmagazine.nl/strategie/nieuws/2020/05/online-slagerij-the-butchery-ziet-omzet-verzesvoudigen-10151953
[13] https://www.nepluvi.nl/page/700/nepluvi-corona-protocol.html
[14] https://www.parool.nl/nederland/tweede-kamer-stop-nu-al-met-nertsen-laat-geruimde-kooien-leeg~b3b8e94b/
[15] https://nos.nl/artikel/2339180-nu-nog-geen-fokverbod-voor-nertsen.html
[16] https://dibevo.nl/nieuws/hondenspeeldagen-bij-dierenpension-drachten
[17] https://www.ad.nl/utrecht/dierenartsen-hebben-het-druk-tijdens-coronacrisis-honden-hebben-afgesleten-poten-door-veel-lopen-katten-krijgen-stress-van-drukte~afdedb9f/
[18] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 15 april 2020.
[19] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[20] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/borgstellingskrediet-voor-de-landbouw-bl

regeling al 25 bedrijven samen 21,2 miljoen euro krediet. Hierbij ging het enkel om siertelers en telers van groenten onder glas.[21]

Het kabinet trekt 650 miljoen euro uit voor de sierteeltsector, de voedingstuinbouw en de fritesaardappelsector. Deze sectoren zijn zwaar getroffen door de coronacrisis, vanwege het wegvallen van de export én de binnenlandse afzetmarkt. Het kabinet vergoedt 70% van de omzetderving voor bloementelers en boeren in de voedingstuinbouw. En fritesaardappelboeren krijgen 40% van de waarde van fritesaardappelen (de gemiddelde marktwaarde tussen september 2019 en februari 2020) voor alle aardappelen die zij nu nog in hun opslag hebben liggen.

Genoemde sectoren waren niet geholpen met de generieke noodmaatregelen. Het betreft bedrijven die in een unieke positie zitten. Je kunt groeiende gewassen niet stoppen. Daarnaast hebben de bedrijven te maken met producten die niet lang houdbaar zijn en die niet of moeilijk verwerkt kunnen worden. En er zijn bedrijven die juist in de maanden maart, april en mei een piekomzet draaien. Met de aanvullende maatregelen worden bedrijven in staat de grootste klappen op te vangen.[22]

Aantal werknemersbanen (landbouw, bosbouw, visserij)
Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar in de sector landbouw, bosbouw en visserij. Dit jaar was sprake van een toename met 1.000 die aanzienlijk lager is dan andere jaren.[23]

Aantal lopende WW-uitkeringen (landbouw, groenvoorziening, visserij)
UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector landbouw, groenvoorziening, visserij bedroeg in mei 2020 3.450, 8,5% minder dan in april 2020.[24] Gewezen dient hierbij te worden op mogelijke seizoenseffecten.

Aantal gewerkte uren (landbouw)
Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. In de sector landbouw was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten redelijk stabiel: begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 36,9, 37,4 en 36,6.[25]

Aantal openstaande online vacatures UWV (agrarische beroepen)
De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector landbouw, bosbouw en visserij zijn de agrarische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures volgens UWV per week in de periode week 1 t/m 11,

[21] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[22] https://www.ad.nl/politiek/650-miljoen-euro-coronasteun-voor-bloementelers-en-aardappelboeren~af359b45/
[23] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[24] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[25] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 3.120, 3.280 en 3.270. Dat betekent een stijging van 5% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en min of meer stabilisatie in de derde periode ten opzichte van de tweede.[26]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse agrarische beroepen was echter sprake van een daling met 7% (van 3.270 naar 3.030).[27]

Spanning op de arbeidsmarkt (agrarische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de agrarische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 1,65 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,18 (gemiddeld).[28]

Uitstel van betaling van belasting (landbouw, bosbouw, visserij)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector landbouw, bosbouw en visserij kreeg 18,1% van de bedrijven uitstel van betaling.[29]

Uitgesproken faillissementen (landbouw, bosbouw, visserij)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector landbouw, bosbouw en visserij ging het om 4, 1 en 2 faillissementen (tegenover 2, 0 en 4 een jaar eerder).[30]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Agrarische sector

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[26] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[27] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[28] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[29] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[30] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

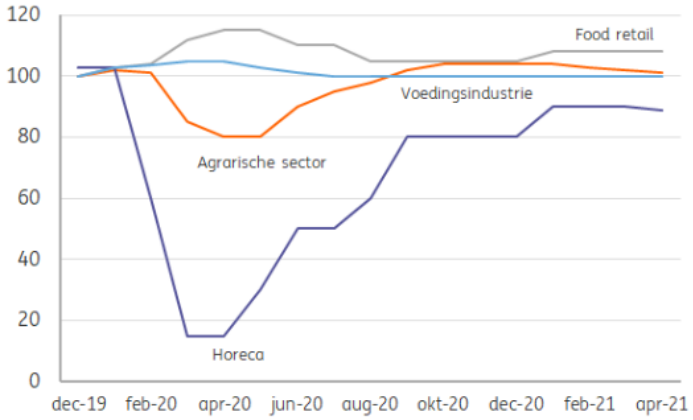

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in krimp agrifood sector t.o.v. andere sectoren staan horeca (hardst krimpende sector) en food retail (sector met hoogste groei) ook vemeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

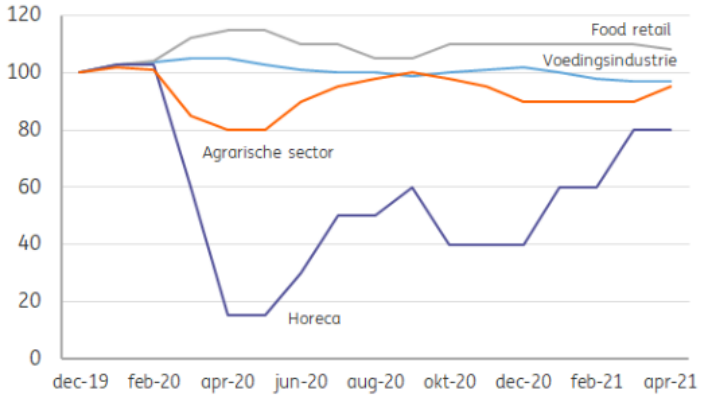

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in krimp agrifoodsector t.o.v. andere sectoren staan horeca (hardst krimpende sector) en food retail (sector met hoogste groei) ook vemeld.

Het beeld voor de agrarische sector is als volgt:

- Basisscenario: De agrarische afzet heeft een flinke tik gehad door het wegvallen van een deel van de buitenlandse vraag en door verstoringen in de logistieke ketens. Binnen de sector is het verschil in impact groot. Vooral de fritesaardappelsector en sierteeltbranche - met productie- en verkooppiek in het voorjaar - zijn zwaarder getroffen dan de meeste andere agrarische bedrijven, die melk, vlees, groenten en fruit produceren. Dit heeft geleid tot neerwaartse prijsaanpassingen van bijna alle land- en tuinbouwproducten. De sierteeltsector heeft zich vlot hersteld. Omdat mensen altijd blijven eten en drinken ontwikkelen aanbod en vraag zich in verhouding met andere economische sectoren overigens op redelijke niveaus. Desondanks raamt ING de omzetdip voor de primaire agrarische sector voor zowel april als mei op circa 20%. Deze is vooral een gevolg van genoemde prijsdalingen. Na de zomer kan mede dankzij prijsherstel - onder meer vanwege de droogte - het omzetniveau zelfs weer uitkomen op een 5% hoger niveau dan eind 2019.
- Dubbel dip scenario: Tot september is dit scenario voor de agrarische sector gelijk aan het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt, zijn het bij de tweede

dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. De agrarische sector kan het ingezette prijs- en omzetherstel niet doorzetten en krijgt met een tweede dip te maken, vooral door de terugval in de buitenlandse afzet. De oude omzetniveaus zullen voor de agrarische sector pas eind 2021 weer bereikt kunnen worden.[31]

Melkveehouderij en zuivelsector

De melkveehouderij en zuivelsector blijven volgens de Rabobank wereldwijd tot 2021 last houden van lage prijzen door de coronacrisis. De prijzen van zuivelgrondstoffen, zoals melkpoeder en boter, belanden vanaf de zomer tot het late najaar van 2020 op hun dieptepunt. Dit wordt met vertraging doorgegeven in de melkprijzen. Melkveehouders krijgen bovendien last van dalende afzet en kunnen ook problemen krijgen met de productie, aangezien allerlei voedingssupplementen voor veevoer uit Azië moeten komen.[32]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (landbouw, bosbouw, visserij)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de landbouw, bosbouw en visserij in 2020 met 4%. Het jaar 2021 zou weer een lichte stijging van 2% laten zien. In het eerste kwartaal van 2020 groeide de landbouw nog met 1% kwartaal-op-kwartaal waarmee de sector het jaar sterk begon. Toch werd de sierteelt hard geraakt doordat de exportvraag vanwege de coronacrisis heel snel terugviel. Maar het herstel in deze subsector is inmiddels ingezet. In andere subsectoren zoals de kalverhouderij komt de pijn langzamer en duurt deze langer.[33]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Agrarisch in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 3,5% en in 2021 een stijging met 1,5%. De sluiting van de restaurants heeft gevolgen voor de agrarische sector als toeleverancier.[34]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[35] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de landbouw, bosbouw en visserij speelt teruglopende export en consumptieve vraag een rol. De verliezen uit 2020 worden niet goedgemaakt in 2021.[36]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (sierteelt, fruit- en groenteteelt)

UWV voorziet voor de sierteelt zeer grote krimp en voor de fruit- en groenteteelt geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020. Het coronavirus zorgt voor een ongekende klap voor de sierteelt. De sector zet circa 7 miljard euro per jaar om, waarvan ruim 6 miljard voor export. Verreweg het grootste deel van de Nederlandse snijbloemen, bollen en planten gaat naar het buitenland. Door de sterk verminderde

[31] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/food-en-agri/coronacrisis-agrarische-sector-in-twee-scenarioss.html
[32] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 april 2020.
[33] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[34] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[35] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[36] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

export daalt de omzet. Ook binnen de landsgrenzen is er vraaguitval door minder feesten, recepties en evenementen. Voor personeel in de sierteelt is er beduidend minder werk. Met name flexibele arbeidskrachten worden geraakt.[37]

Impact op het mbo-segment (landbouw, bosbouw en visserij)

De sector landbouw, bosbouw en visserij is goed voor ruim 1% van de banen in Nederland. Het mbo-segment is oververtegenwoordigd in de werkgelegenheid in de sector: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de landbouw, bosbouw en visserij in het tweede kwartaal van 2020 was 49% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de landbouw, bosbouw en visserij in het tweede kwartaal van 2020 wat minder sterk. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 28% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[38] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de landbouw, bosbouw en visserij in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op langere termijn (tuinbouw)

Volgens een rondvraag van het Nederlandse groenteveredelingsbedrijf Rijk Zwaan zorgt de coronacrisis voor een groeiende drang naar mechanisatie onder tuinbouwbedrijven. Vooral bij bladgewassen is de wens groot mensenarbeid te vervangen. De drang naar mechanisatie komt voort uit de uitdagingen die er zijn op het gebied van personeel. Door de coronacrisis konden seizoenarbeiders niet door Europa reizen. Ook 1,5 meter afstand houden is in veel werksituaties niet mogelijk. Ook LTO Nederland pleit voor een 'tweede mechaniseringsslag en robotisering' om zo de afhankelijkheid van arbeid in de sector te verminderen. Nederland is al voorloper op dit gebied.[39]

[37] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[38] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[39] Artikel 'Robot messcherpe aspergesteker', IN: De Volkskrant, 25 juni 2020.

2 Winning van delfstoffen

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (gaswinning)

- In 2019 was de Nederlandse industrie goed voor zo'n 30% van het totale Nederlandse gasverbruik. De 300 grootverbruikers nemen hier 75% van voor hun rekening. Uit cijfers van het CBS blijkt dat de 300 grootverbruikers van aardgas (dit zijn vrijwel uitsluitend bedrijven in de (maak)industrie) van week 14 t/m 24 van dit jaar zo'n 9% minder gas verbruikten dan in dezelfde periode vorig jaar. In de chemische industrie was de daling van het gasverbruik in genoemde periode het grootst: 14%.[40]
- Net als de olieprijzen zijn de gasprijzen als gevolg van de coronacrisis sterk gedaald. De daling zette wel later in dan die van de prijzen voor olie. Oorzaken zijn de daling van de vraag naar gas en ongekend hoge voorraden voor de tijd van het jaar.[41]

Aantal werknemersbanen (winning van delfstoffen)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector delfstoffenwinning was min of meer sprake van stabilisatie (nulgroei).[42]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector winning van delfstoffen zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[43]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[44]

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De

[40] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 juni 2020.
[41] ABN-AMRO (2020). Energiemonitor. 27 mei 2020.
[42] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[43] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[44] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[45]

Uitgesproken faillissementen (winning van delfstoffen)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector delfstoffenwinning waren er geen faillissementen (en vorig jaar ook niet).[46]

Ondernemersvertrouwen (winning van delfstoffen)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 -10,6% en -42,0% tegenover 4,4% en -1,0% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[47] Er is geen specifieke informatie over de sector delfstoffenwinning.

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (winning van delfstoffen)

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[48] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De sector delfstoffenwinning is nagenoeg ongevoelig voor de coronacrisis. De ontwikkeling in de delfstoffenwinning wordt in belangrijke mate bepaald door die in de aardgaswinning. Aangenomen is dat de voorgenomen daling van de gasproductie in Groningen wordt doorgezet. Voor de overige energiewinning (gas, olie op het continentaal plat) valt een daling te verwachten door een geringere vraag. Voor zand en grind geldt dat de afgenomen bouwactiviteiten doorwerken in een geringere vraag.[49]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (gaswinning)

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. In regio Overig Groningen, het gebied rondom de stad Groningen, is de verwachte krimp relatief sterk. Die verwachting is toe te schrijven aan de sterke daling in de energievoorziening.[50] Deels komt dit door minder gasverbruik (met name door de industrie) als gevolg van de coronacrisis, maar grotendeels is dit te verklaren door de afbouw van de gaswinning in het Slochterenveld.

Impact op het mbo-segment (winning van delfstoffen)

Het gaat bij de winning van delfstoffen om een in termen van werkgelegenheid kleine sector (0,1% van de banen). Het mbo-segment is ondervertegenwoordigd in de werkgelegenheid in de sector: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de winning van delfstoffen in het tweede kwartaal van 2020 was 26% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Het aantal vacatures op

[45] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[46] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[47] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[48] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[49] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[50] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.

mbo-niveau daalde in het tweede kwartaal van 2020 met 28% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Dat is minder sterk dan de overall daling (-35%).[51] Overigens hangt deze daling slechts deels samen met de coronacrisis. Belangrijke andere factor is de afbouw van de gaswinning in Groningen. Mede daardoor is in het mbo-segment zowel in 2020 als 2021 krimp van de werkgelegenheid te verwachten.

[51] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

3 Voedings- en genotmiddelenindustrie

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Industrie als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld is divers, maar in de industrie hebben de meeste bedrijven (inmiddels) voldoende werk voor het vaste personeel. Aan het begin van de uitbraak lagen grote internationaal opererende bedrijven (en hun toeleveranciers) stil (vanwege vraaguitval en minder aanvoer van grondstoffen en materialen). Inmiddels gaan bedrijven steeds vaker weer opstarten.[52]
- Situatie eind juni volgens UWV: De industriële productie is gedaald. Tegelijkertijd is het beeld divers. In bepaalde segmenten is er nog steeds voldoende of veel werk.[53]
- BIM 16 maart 2020: Innovatieve processen staan onder druk, aangezien de focus geheel ligt op de continuïteit van de bedrijfsvoering. De financiële druk (liquiditeit) op bedrijven neemt toe. Sentiment binnen de industrie begint langzaam aan om te slaan van 'geen zorgen' naar 'zorgelijk'. Het wordt steeds lastiger om de productie op peil te houden nu een deel van het personeel niet naar het werk komt. Er komen steeds meer meldingen binnen dat door de onzekerheid orderboeken vanaf de tweede helft van 2020 leeglopen.[54]
- BIM 3 april 2020: De industrie zit overal in de wereld in een recessie. Cijfers over de activiteiten van de inkoopmanagers in de maakindustrie in tal van landen duiden daar op. De Nederlandse industrie is een uitzondering met nog redelijke resultaten. De bedrijvigheid is ondanks alle beperkingen op een behoorlijk niveau gebleven. Bij nieuwe orders is volgens instituut NEVI echter een sprake van een stevige teruggang.[55]
- BIM 15 mei 2020: De Nederlandse industrie heeft in maart veel minder slecht gedraaid dan in omringende landen. De daling van de productie bleef volgens CBS beperkt tot slechts 2,5% ten opzichte van een jaar eerder. In andere landen is de lockdown veelomvattender geweest. Bovendien heeft Nederland relatief veel procesindustrie, die 24 uur per dag doordraait. Ook het aandeel van de essentiële voedingsmiddelenindustrie is relatief groot. Voor april verwacht CBS minder gunstige cijfers.[56]
- BIM 20 mei 2020: Volgens het CBS lag de omzet van de Nederlandse industrie in het eerste kwartaal van 2020 2,7% lager dan een jaar eerder. Als oorzaak worden de coronacrisis en de dalende olieprijs genoemd. In het binnenland zetten producenten in het eerste kwartaal vrijwel evenveel om, maar de buitenlandse omzet van industriële producenten lag 4,2% lager. Halverwege maart was er een duidelijke impact op de industrie te merken van de maatregelen om het coronavirus te bestrijden.
  Voor de meeste industriële bedrijfstakken daalde de omzet in het eerste kwartaal van 2020.[57]

[52] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[53] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[54] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[55] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 april 2020.
[56] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 15 mei 2020.
[57] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 mei 2020.

- De gemiddelde dagproductie van de Nederlandse industrie was in mei volgens CBS 12,5% lager dan in mei 2019. Dat is de grootste daling in ruim 11 jaar. Van de acht grootste bedrijfsklassen binnen de industrie kromp de productie van de transportmiddelenindustrie opnieuw het sterkst. De daling was iets minder sterk dan de vorige maand. Dat komt doordat in de auto-industrie een aantal grote fabrieken deels weer open gingen. In bijna alle bedrijfsklassen van de industrie lag de productie lager dan in mei 2019, behalve in de machine-industrie, de tabaksindustrie en de overige industrie.[58]
- De industrie was begin juli volgens instituut NEVI na een eerdere duikvlucht in juni een stuk minder negatief over de orderintake. Ondanks de verbetering blijft er nog wel sprake van krimp. Er zijn industriële bedrijven die door productieonderbreking nu met het inhalen van orders bezig zijn en er worden nog altijd orders van enkele maanden geleden uitgevoerd. Hierdoor krimpt de productie minder dan de inkomende nieuwe orders. Dat het oordeel over de toekomstige productie in het komende jaar weer in het groen terecht is gekomen is een teken dat bedrijven het weer meer zien zitten.[59]

Voedings- en genotmiddelenindustrie

- Situatie begin mei volgens UWV: In de voedings- en genotmiddelenindustrie (en toeleveranciers daarvan) is nog steeds voldoende of veel werk. [60]
- Situatie eind juni volgens UWV: De situatie vergelijkbaar met die begin mei. [61]

- De gemiddelde dagproductie in de voedings- en genotmiddelenindustrie lag in april 2020 6,2% lager dan in april 2020. Overall voor de industrie was dat 11% lager.[62]
- Een aantal slachterij- en vleeswerkingsbedrijven is tijdelijk gesloten geweest vanwege een corona-uitbraak.[63] Hier is een link met de zowel de huisvesting als het vervoer (dicht op een) van de daar werkzame grote groep arbeidsmigranten.[64]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de sector industrie als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (48,8% en 27,7%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,8%, 3,9%, 6,7% en 4,2%). De resterende 5% vond maatregelen (nog) niet nodig.[65] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

[58] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/productie-industrie-12-5-procent-lager-in-mei
[59] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/nowcast-corona-effect-op-industry.html
[60] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[61] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[62] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/productie-industrie-11-procent-lager-in-april
[63] https://www.vleesmagazine.nl/industrienieuws/nieuws/2020/05/corona-uitbraak-van-rooi-meat-in-helmond-10152063
[64] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/productie-industrie-11-procent-lager-in-april
[65] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers

In de industrie als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (33,2%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (24,9%)
3. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis' 16,2%) op de voet gevolgd door 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (16,1%).[66] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (voedings- en genotmiddelenindustrie, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector voedings- en genotmiddelenindustrie 1.700 aanvragen toegekend voor in totaal 47.963 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 51%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [67]

Sectorale noodmaatregelen (voedings- en genotmiddelenindustrie)

De vervaardiging van voedingsmiddelen/dranken (SBI-code 10xxx/11xxx) valt onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[68]

Aantal werknemersbanen (industrie als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector industrie als geheel was sprake van een toename met 1.000.[69]

Aantal lopende WW-uitkeringen (voedings- en genotmiddelenindustrie)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector voedings- en genotmiddelenindustrie bedroeg in mei 2020 5.235, 0,3% meer dan in april 2020.[70]

Aantal gewerkte uren (industrie als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector industrie als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 37,4, 33,1 en 33,3.[71]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17

[66] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[67] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[68] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[69] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[70] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[71] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector voedings- en genotmiddelenindustrie zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[72]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[73]

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)
UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[74]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (industrie als geheel)
Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector industrie als geheel als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector industrie als geheel wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[75]

Uitstel van betaling van belasting (nijverheid (geen bouw) als geheel)
In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector nijverheid (geen bouw) als geheel kreeg 32,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[76]

Uitgesproken faillissementen (industrie als geheel)
De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen

[72] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[73] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[74] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[75] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[76] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector industrie als geheel ging het 22, 21 en 18 faillissementen (tegenover 15, 21 en 31 een jaar eerder).[77]

Ondernemersvertrouwen (voedings- en genotmiddelenindustrie)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 8,5% en -18,% tegenover 7,4% en 4,0% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[78]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (industrie als geheel)

De verwachtingen van bedrijven in de sector industrie als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 53,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,9% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 23,4% en 46,9%.[79] In juni ging het om respectievelijk 19,2% en 51,0%.[80]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (voedingsindustrie)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

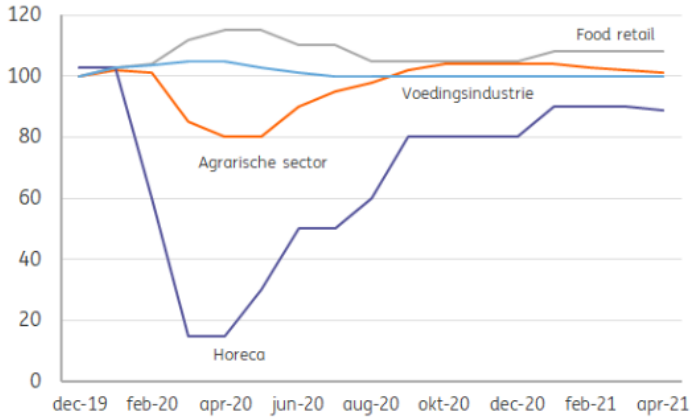

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in krimp agrifood sector t.o.v. andere sectoren staan horeca (hardst krimpende sector) en food retail (sector met hoogste groei) ook vermeld.

[77] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[78] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[79] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[80] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

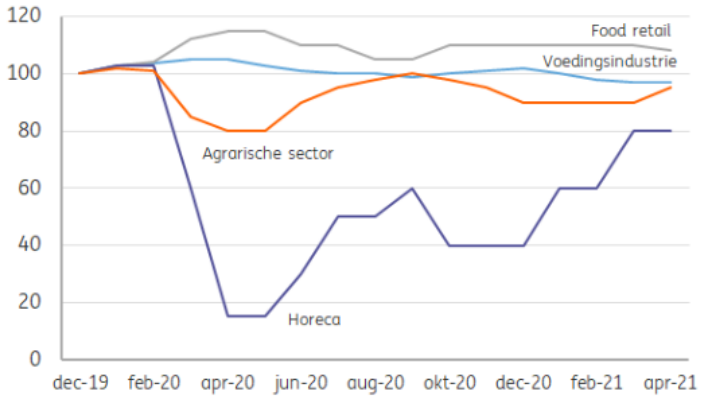

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in krimp agrifoodsector t.o.v. andere sectoren staan horeca (hardst krimpende sector) en food retail (sector met hoogste groei) ook vermeld.

Het beeld voor de voedingsindustrie is als volgt:

- Basisscenario: In de voedingsindustrie schommelen de prijsniveaus minder dan voor boeren en tuinders en is er geen sprake van krimp, wel van her en der oplopende voorraden. Bedrijven die produceren voor de foodservice zijn harder getroffen dan bedrijven met supermarkten als klant. 2021 zal naar verwachting geen jaar worden met omzetherstel. Vanwege de aanhoudende economische onzekerheid en oplopende werkloosheid houden consumenten hun hand op de knip en herstelt de horecaomzet ook in 2021 niet tot de pre-corona niveaus. Buitenlandse afzet biedt niet de reddende hand. De wereldwijde recessie leidt tot druk op de export van voedingsproducten. Het stroeve verloop van de Brexit onderhandelingen zet bovendien de uitvoer naar het Verenigd Koninkrijk onder druk. Een andere uitdaging voor bedrijven in de voedingsindustrie en -groothandel schuilt in veiliger "anderhalvemeter-proof" werkomstandigheden en huisvesting voor de duizenden arbeidsmigranten, die de sector draaiende houden. Versnelling van robotisering is - waar mogelijk - een optie.
- Dubbel dip scenario: Tot september is dit scenario voor de voedingsindustrie gelijk aan het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. De voedingsindustrie kan het ingezette prijs- en omzetherstel niet doorzetten en krijgt met een tweede dip te maken, vooral door de terugval in de buitenlandse afzet. De oude omzetniveaus zullen voor de voedingsindustrie pas eind 2021 weer bereikt kunnen worden.[81]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (industrie als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de industrie als geheel in 2020 met 10%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 5% laten zien. De impact van de coronacrisis op de industrie werd in april zichtbaar toen de inkoopmanagersindex (PMI) kelderde. In mei zakte de PMI nog iets verder naar 40,5, duidend op verdere krimp. De verwachting is dat de grootste klap voor de industrie nog moet komen, omdat veel orderportefeuilles met vertraging leeglopen.

[81] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/food-en-agri/coronacrisis-agrarische-sector-in-twee-scenarioss.html

De toegevoegde waarde voor de industrie komt dan in het derde kwartaal van 2020 op het laagste niveau uit. Daarna treedt het herstel in.[82]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Food in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 4% en in 2021 een stijging met 2,0%. De sluiting van de restaurants heeft gevolgen voor de sector Food als toeleverancier.[83]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[84] Voor wat betreft de industrie als geheel is naast vraaguitval, ook de stagnerende toelevering van grondstoffen en halffabricaten van belang. In de industrie worden de verliezen uit 2020 in 2021 in scenario 1 goedgemaakt, in de drie andere scenario's niet. [85]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (voedings- en genotmiddelenindustrie)

UWV voorziet voor de voedings- en genotmiddelenindustrie geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020. [86]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (industrie als geheel)

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. Naast Overig Groningen (afbouw gaswinning, zie hoofdstuk 2) is in de regio's Zaanstreek, Gooi en Vechtstreek, Leiden en Bollenstreek, Zuidwest-Friesland en het uiterste zuidoosten van het land sprake van een relatief sterke krimp. De sectorstructuur, vooral het grote aandeel van de industrie, vorm hier een belangrijke verklaring. Ook IJmond, Zeeuws-Vlaanderen en Delfzijl en omgeving huisvesten veel industrie, maar daar wordt een naar verhouding beperkte daling van de economische activiteit verwacht.[87]

Impact op het mbo-segment (voedings- en genotmiddelenindustrie)

De industrie als geheel is goed voor ruim 9% van de banen in Nederland. De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de werkgelegenheid in de industrie is gemiddeld te noemen. Dat geldt ook voor de voedings- en genotmiddelenindustrie: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de voedings- en genotmiddelenindustrie in het tweede kwartaal van 2020 was 33% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de voedings- en genotmiddelenindustrie in het tweede kwartaal van 2020 wat minder sterk. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 27% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[88] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de voedings- en genotmiddelenindustrie in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

[82] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[83] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[84] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[85] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[86] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[87] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
[88] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

4 Chemische industrie

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Industrie als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld is divers, maar in de industrie hebben de meeste bedrijven (inmiddels) voldoende werk voor het vaste personeel. Aan het begin van de uitbraak lagen grote internationaal opererende bedrijven (en hun toeleveranciers) stil (vanwege vraaguitval en minder aanvoer van grondstoffen en materialen). Inmiddels gaan bedrijven steeds vaker weer opstarten.[89]
- Situatie eind juni volgens UWV: De industriële productie is gedaald. Tegelijkertijd is het beeld divers. In bepaalde segmenten is er nog steeds voldoende of veel werk.[90]
- BIM 16 maart 2020: Innovatieve processen staan onder druk, aangezien de focus geheel ligt op de continuïteit van de bedrijfsvoering. De financiële druk (liquiditeit) op bedrijven neemt toe. Sentiment binnen de industrie begint langzaam aan om te slaan van 'geen zorgen' naar 'zorgelijk'. Het wordt steeds lastiger om de productie op peil te houden nu een deel van het personeel niet naar het werk komt. Er komen steeds meer meldingen binnen dat door de onzekerheid orderboeken vanaf de tweede helft van 2020 leeglopen.[91]
- BIM 3 april 2020: De industrie zit overal in de wereld in een recessie. Cijfers over de activiteiten van de inkoopmanagers in de maakindustrie in tal van landen duiden daar op. De Nederlandse industrie is een uitzondering met nog redelijke resultaten. De bedrijvigheid is ondanks alle beperkingen op een behoorlijk niveau gebleven. Bij nieuwe orders is volgens instituut NEVI echter een sprake van een stevige teruggang.[92]
- BIM 15 mei 2020: De Nederlandse industrie heeft in maart veel minder slecht gedraaid dan in omringende landen. De daling van de productie bleef volgens CBS beperkt tot slechts 2,5% ten opzichte van een jaar eerder. Machinebouw beleefde zelfs een sterke maand, met een plus van 15,7%. In andere landen is de lockdown veelomvattender geweest. Bovendien heeft Nederland relatief veel procesindustrie, die 24 uur per dag doordraait. Voor april verwacht CBS minder gunstige cijfers.[93]
- BIM 20 mei 2020: Volgens het CBS lag de omzet van de Nederlandse industrie in het eerste kwartaal van 2020 2,7% lager dan een jaar eerder. Als oorzaak worden de coronacrisis en de dalende olieprijs genoemd. In het binnenland zetten producenten in het eerste kwartaal vrijwel evenveel om, maar de buitenlandse omzet van industriële producenten lag 4,2% lager. Halverwege maart was er een duidelijke impact op de industrie te merken van de maatregelen om het coronavirus te bestrijden.
  Voor de meeste industriële bedrijfstakken daalde de omzet in het eerste kwartaal van 2020.[94]

[89] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[90] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[91] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[92] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 april 2020.
[93] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 15 mei 2020.
[94] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 mei 2020.

- BIM 10 juni 2017: De gemiddelde dagproductie van de Nederlandse industrie was volgens CBS-cijfers in april 11% lager dan in april 2019 (de grootste daling sinds medio 2009). Behalve de machine- en farmaceutische industrie, lag in bijna alle bedrijfsklassen de productie lager dan in april 2019.[95]
- De industrie was begin juli volgens instituut NEVI na een eerdere duikvlucht in juni een stuk minder negatief over de orderintake. Ondanks de verbetering blijft er nog wel sprake van krimp. Er zijn industriële bedrijven die door productieonderbreking nu met het inhalen van orders bezig zijn en er worden nog altijd orders van enkele maanden geleden uitgevoerd. Hierdoor krimpt de productie minder dan de inkomende nieuwe orders. Dat het oordeel over de toekomstige productie in het komende jaar weer in het groen terecht is gekomen is een teken dat bedrijven het weer meer zien zitten.[96]

Chemische-, rubber- en kunststofverwerkende industrie

- BIM 18 maart 2020: Fabrikanten van zeep en desinfectiemiddelen luiden de noodklok. Doordat zij in de coronacrisis niet officieel zijn aangemerkt als vitale sector, komt de productie in gevaar. Terwijl juist nu het advies is om de handen veelvuldig te wassen (in de zorgsector, in de voedings- en genotmiddelenindustrie en door burgers). De vrees is dat er tekorten ontstaan.[97]
- BIM 29 april 2020: SABIC Innovative Plastics in Bergen op Zoom maakte nog nooit zoveel kunstglasplaten. De lijnen voor de productie draaien nu volcontinu. Van de doorzichtige polycarbonaatplaten worden onder meer gezichtsmaskers en beschermingsbrillen geproduceerd voor medisch personeel. Maar bijvoorbeeld ook scheidingswanden in het openbaar vervoer, bij recepties en kassa's en op terrassen ('kuchschermen').[98]
- De gemiddelde dagproductie in de chemische industrie lag in april 2020 10,7% en in de rubber- en kunststofverwerkende industrie 15,9% lager dan in april 2020. Het overall cijfer voor de industrie was die maand -11%.[99]
- Het toenemend gasverbruik in de chemische industrie in juni 2020 ten opzichte van de maanden april en mei wijst op een aantrekkend productieniveau bij bedrijven. Hoewel het verbruik van gas de komende jaren geleidelijk zal worden afgebouwd (en bedrijven naar alternatieven gaan zoeken voor Gronings gas), is de relatie met de productie op korte termijn nog duidelijk aanwezig. Het toenemende verbruik is daarmee een indicatie dat de productie in de chemie in juni niet veel meer krimpt en het niveau van dezelfde periode in 2019 nadert.[100]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de sector industrie als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (48,8% en 27,7%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere

[95] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 juni 2020.
[96] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/nowcast-corona-effect-op-industry.html
[97] https://www.ed.nl/brabant/zeepfabrikanten-luiden-de-noodklok-wij-zijn-ook-een-vitale-sector~aa11d209/
[98] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 29 april 2020.
[99] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/productie-industrie-11-procent-lager-in-april
[100] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/nowcast-corona-effect-op-industry.html

markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,8%, 3,9%, 6,7% en 4,2%). De resterende 5% vond maatregelen (nog) niet nodig. [101] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de industrie als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (33,2%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (24,9%)
3. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis' 16,2%) op de voet gevolgd door 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (16,1%).[102] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (chemische-, rubber- en kunststofverwerkende industrie, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector chemische industrie 681 aanvragen toegekend voor in totaal 28.677 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 53%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [103]

Aantal werknemersbanen (industrie als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector industrie als geheel was sprake van een toename met 1.000.[104]

Aantal lopende WW-uitkeringen (chemische industrie)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector chemische industrie bedroeg in mei 2020 2.976, 1,6% meer dan in april 2020.[105]

Aantal gewerkte uren (industrie als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector industrie als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 37,4, 33,1 en 33,3.[106]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17

[101] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[102] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[103] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[104] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[105] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[106] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector chemische industrie zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[107]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[108]

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[109]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (industrie als geheel)

Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector industrie als geheel als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector industrie als geheel wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[110]

Uitstel van betaling van belasting (nijverheid (geen bouw) als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector nijverheid (geen bouw) als geheel kreeg 32,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[111]

Uitgesproken faillissementen (industrie als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen

[107] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[108] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[109] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[110] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[111] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector industrie als geheel ging het 22, 21 en 18 faillissementen (tegenover 15, 21 en 31 een jaar eerder).[112]

Ondernemersvertrouwen (chemische-, rubber- en kunststofverwerkende industrie)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 -1,2% en -25,3% tegenover 2,2% en 5,5% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[113]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (industrie als geheel)

De verwachtingen van bedrijven in de sector industrie als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 53,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,9% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 23,4% en 46,9%.[114] In juni ging het om respectievelijk 19,2% en 51,0%.[115]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (industrie als geheel)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in de industrie in het basisscenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

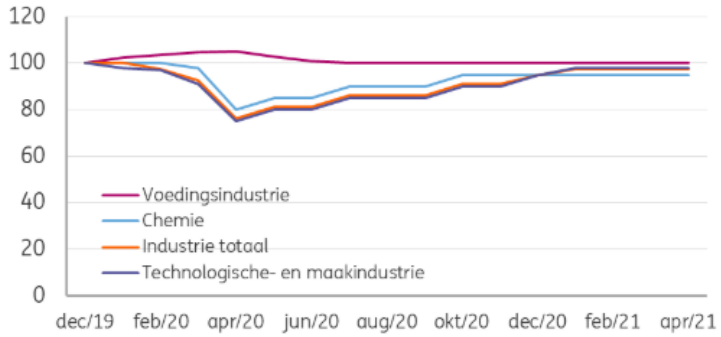

Bron: ING Economisch Bureau

[112] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[113] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[114] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[115] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in de industrie in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

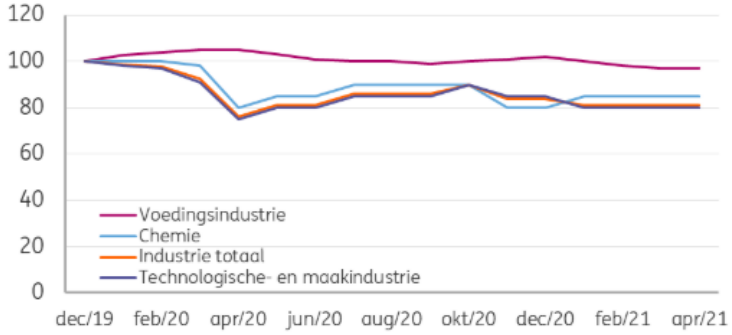

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de industrie is als volgt:

- Basisscenario: Na verstoring in de toelevering van onderdelen vanuit Azië heeft de sluiting van verschillende productielocaties tussen half maart en begin mei voor omzetdaling gezorgd in de industrie. Ook veel MKB-bedrijven hebben zoveel mogelijk doorgedraaid, maar uit enquêtes van onder meer NRK en Metaalunie blijkt dat de coronacrisis niet aan hen voorbij gaat. De nog redelijk gevulde orderportefeuilles zijn in een snel tempo teruggelopen. Het effect op de omzet strekt zich daardoor over meerdere maanden uit. De relatief stabiele foodindustrie en logischerwijs de farmaceutische industrie komen er relatief goed vanaf.
  De olie-industrie ziet de omzet binnen de industrie dit jaar het meest dalen, door minder productie, maar vooral door de lagere olieprijs. Lagere afzetprijzen door goedkopere olie en vraaguitval werken ook door in de chemische industrie, maar de diversiteit in producten en eindmarkten biedt tegengewicht. Internationaal opererende grondstofleveranciers zoals Dow chemical voelen de terugval in bijvoorbeeld de auto-industrie, maar tegelijkertijd maken toepassingen van kunststoffen door de coronacrisis een opleving door. Zo is er veel extra vraag naar plexiglas en worden er ook in mondkapjes kunststoffen verwerkt. Daarnaast spelen chemische bedrijven ook een belangrijke rol in de levering van desinfecterende middelen en zuurstof.
  In de technologische en maakindustrie is het beeld divers. Breed herstel volgt in dit scenario in de loop van het jaar, maar voor de meeste bedrijven is een flinke omzetdaling voor heel 2020 niet te vermijden.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de industrie hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren met direct persoonlijk contact die hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Meer bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen heroverwegen grotere aankopen zoals auto's. De industrie krijgt in dat geval met een langdurige omzetterugval te maken houden die tot in 2021 aanhoudt en daaropvolgend een trager herstel. Voor de maakindustrie is het effect hiervan het grootst.[116]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (industrie als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de industrie als geheel in 2020 met 10%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 5%

[116] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/Coronacrisis-en-de-industrie-in-twee-scenarios.html

laten zien. De impact van de coronacrisis op de industrie werd in april zichtbaar toen de inkoopmanagersindex (PMI) kelderde. In mei zakte de PMI nog iets verder naar 40,5, duidend op verdere krimp. De verwachting is dat de grootste klap voor de industrie nog moet komen, omdat veel orderportefeuilles met vertraging leeglopen. De toegevoegde waarde voor de industrie komt dan in het derde kwartaal van 2020 op het laagste niveau uit. Daarna treedt het herstel in.[117]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Industrie (exclusief Food) in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 10% en in 2021 een stijging met 8,0%. De industrie merkte het stilvallen van de productie in China al in een vroeg stadium. De beperkingen in de eurozone, de grootste handelspartner, leveren nog grotere problemen op, De investeringen vallen terug.[118]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[119] Voor wat betreft de industrie is naast vraaguitval, ook de stagnerende toelevering van grondstoffen en halffabricaten van belang. In de industrie worden de verliezen uit 2020 in 2021 in scenario 1 goedgemaakt, in de drie andere scenario's niet. [120]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (chemische industrie)
UWV voorziet voor de chemische industrie een gemiddelde krimp van de werkgelegenheid in 2020.[121]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (industrie als geheel)
Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. Naast Overig Groningen (afbouw gaswinning, zie hoofdstuk 2) is in de regio's Zaanstreek, Gooi en Vechtstreek, Leiden en Bollenstreek, Zuidwest-Friesland en het uiterste zuidoosten van het land sprake van een relatief sterke krimp. De sectorstructuur, vooral het grote aandeel van de industrie, vorm hier een belangrijke verklaring. Ook IJmond, Zeeuws-Vlaanderen en Delfzijl en omgeving huisvesten veel industrie, maar daar wordt een naar verhouding beperkte daling van de economische activiteit verwacht.[122]

Impact op het mbo-segment (chemische industrie)
De industrie als geheel is goed voor ruim 9% van de banen in Nederland. De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de werkgelegenheid in de industrie is gemiddeld te noemen. Dat geldt ook voor de chemische industrie: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de chemische industrie in het tweede kwartaal van 2020 was 32% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de chemische industrie in het tweede kwartaal van 2020 vergelijkbaar. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 34% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[123] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de chemische industrie in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

[117] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[118] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[119] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[120] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[121] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[122] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
[123] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

5 Metaalindustrie

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Industrie als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld is divers, maar in de industrie hebben de meeste bedrijven (inmiddels) voldoende werk voor het vaste personeel. Aan het begin van de uitbraak lagen grote internationaal opererende bedrijven (en hun toeleveranciers) stil (vanwege vraaguitval en minder aanvoer van grondstoffen en materialen). Inmiddels gaan bedrijven steeds vaker weer opstarten.[124]
- Situatie eind juni volgens UWV: De industriële productie is gedaald. Tegelijkertijd is het beeld divers. In bepaalde segmenten is er nog steeds voldoende of veel werk.[125]
- BIM 16 maart 2020: Innovatieve processen staan onder druk, aangezien de focus geheel ligt op de continuïteit van de bedrijfsvoering. De financiële druk (liquiditeit) op bedrijven neemt toe. Sentiment binnen de industrie begint langzaam aan om te slaan van 'geen zorgen' naar 'zorgelijk'. Het wordt steeds lastiger om de productie op peil te houden nu een deel van het personeel niet naar het werk komt. Er komen steeds meer meldingen binnen dat door de onzekerheid orderboeken vanaf de tweede helft van 2020 leeglopen.[126]
- BIM 3 april 2020: De industrie zit overal in de wereld in een recessie. Cijfers over de activiteiten van de inkoopmanagers in de maakindustrie in tal van landen duiden daar op. De Nederlandse industrie is een uitzondering met nog redelijke resultaten. De bedrijvigheid is ondanks alle beperkingen op een behoorlijk niveau gebleven. Bij nieuwe orders is volgens instituut NEVI echter een sprake van een stevige teruggang.[127]
- BIM 15 mei 2020: De Nederlandse industrie heeft in maart veel minder slecht gedraaid dan in omringende landen. De daling van de productie bleef volgens CBS beperkt tot slechts 2,5% ten opzichte van een jaar eerder. Machinebouw beleefde zelfs een sterke maand, met een plus van 15,7%. In andere landen is de lockdown veelomvattender geweest. Voor april verwacht CBS minder gunstige cijfers.[128]
- BIM 20 mei 2020: Volgens het CBS lag de omzet van de Nederlandse industrie in het eerste kwartaal van 2020 2,7% lager dan een jaar eerder. Als oorzaak worden de coronacrisis en de dalende olieprijs genoemd. In het binnenland zetten producenten in het eerste kwartaal vrijwel evenveel om, maar de buitenlandse omzet van industriële producenten lag 4,2% lager. Halverwege maart was er een duidelijke impact op de industrie te merken van de maatregelen om het coronavirus te bestrijden.
  Voor de meeste industriële bedrijfstakken daalde de omzet in het eerste kwartaal van 2020, het sterkst in de transportmiddelenindustrie.[129]
- BIM 10 juni 2017: De gemiddelde dagproductie van de Nederlandse industrie was volgens CBS-cijfers in april 11% lager dan in april 2019 (de grootste daling sinds medio 2009). Behalve de machine- en farmaceutische industrie, lag in bijna alle

[124] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[125] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[126] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[127] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 april 2020.
[128] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 15 mei 2020.
[129] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 mei 2020.

bedrijfsklassen de productie lager dan in april 2019. De transportmiddelenindustrie kromp het sterkst.[130]

- De industrie was begin juli volgens instituut NEVI na een eerdere duikvlucht in juni een stuk minder negatief over de orderintake. Ondanks de verbetering blijft er nog wel sprake van krimp. Er zijn industriële bedrijven die door productieonderbreking nu met het inhalen van orders bezig zijn en er worden nog altijd orders van enkele maanden geleden uitgevoerd. Hierdoor krimpt de productie minder dan de inkomende nieuwe orders. Dat het oordeel over de toekomstige productie in het komende jaar weer in het groen terecht is gekomen is een teken dat bedrijven het weer meer zien zitten.[131]

Metaalindustrie

- Situatie begin mei volgens UWV: In de metaal- en technologische industrie heeft het ene bedrijf te maken met vraaguitval; in het andere bedrijf houden personeelstekorten aan. Volgens Metaalunie zullen de hardste klappen na de zomer vallen, vanwege het opdrogen van orderportefeuilles. Maar ook op dit moment hebben veel bedrijven al te maken met omzetverlies.[132]
- Situatie eind juni volgens UWV: Zie situatie begin mei. Vooral kleine en middelgrote bedrijven worden door de teruglopende vraag getroffen. Er wordt vooral afscheid genomen van flexibele krachten. Veel vraag is er naar direct inzetbare monteurs en verspaners.[133]
- BIM 30 maart 2020: VDL Nedcar en DAF hebben de productie gestaakt en de deuren gesloten, in navolging van vrijwel alle Europese autofabrikanten. De toeleveringsketen is niet meer toereikend.[134] Begin mei is de productie weer gestart.[135]
- BIM 1 april 2020: Steeds meer bedrijven in de maakindustrie willen een bijdrage leveren om snelle verspreiding van het coronavirus tegen te gaan. Zo schroeft Philips de productie op van medische apparatuur, zoals ventilatoren, CT-scanners en beademingsapparatuur, op. Philips neemt extra personeel aan, voegt productielijnen toe en gaat werknemers meer diensten laten draaien. Ze hebben intensief contact met hun toeleveranciers over de levering van componenten.[136]
- BIM 29 april 2020: Drie bedrijven van de VDL groep werken als toeleverancier mee aan de totstandkoming van honderden beademingssystemen van Demcon. Binnen drie weken is Demcon er in geslaagd in Nederland een compleet beademingssysteem te ontwikkelen, te produceren en te testen dat geschikt is voor de beademing van coronapatiënten op de IC[137]
- BIM 22 april 2020: Uit onderzoek van Metaalunie blijkt dat 85% van de bedrijven direct problemen te ondervinden door de coronacrisis. De helft van de bedrijven geeft aan dat de omzet de afgelopen twee weken met gemiddeld 30% is afgenomen. Voor de komende vier weken verwacht zeven op de tien bedrijven een verdere afname van de orderportefeuille met 30%.[138]

[130] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 juni 2020.
[131] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/nowcast-corona-effect-op-industry.html
[132] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[133] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[134] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 30 maart 2020.
[135] https://www.metaalnieuws.nl/productie-autos-en-trucks-komt-mondjesmaat-weer-op-gang/
[136] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 april 2020.
[137] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 29 april 2020.
[138] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 22 april 2020.

- De gemiddelde dagproductie in de metaalproducten-, elektrotechnische en transportmiddelenindustrie lag in april 2020 respectievelijk 10,6%, 10,5% en 50,8% lager dan in april 2020. In de machine-industrie lag de productie juist hoger (+12,8%). Het overall cijfer voor de industrie was -11%.[139]
- BIM 6 mei 2020: Er worden vraagtekens gezet bij de effectiviteit van just-intime (JIT) bevoorradingssystemen, waarbij onderdelen worden geleverd op het moment dat ze nodig zijn. Zeker in de auto-industrie, waar deze JIT-processen zijn vervolmaakt, zijn productielocaties stilgezet, omdat toeleveranciers amper leveren. Dat leidt tot miljardenverliezen, aangezien autoproducenten amper voorraad hebben. Door het ontbreken van een schakel komt dan de gehele keten tot stilstand. [140]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de sector industrie als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (48,8% en 27,7%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,8%, 3,9%, 6,7% en 4,2%). De resterende 5% vond maatregelen (nog) niet nodig. [141] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de industrie als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (33,2%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (24,9%)
3. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis' (16,2%) op de voet gevolgd door 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (16,1%).[142] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

[139] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/productie-industrie-11-procent-lager-in-april
[140] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 6 mei 2020.
[141] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[142] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers

Toegekende aanvragen NOW-regeling (metaalindustrie, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector metaalindustrie, installatie en voertuigen 13.516 aanvragen toegekend voor in totaal 297.890 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 50%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [143]

Aantal werknemersbanen (industrie als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector industrie als geheel was sprake van een toename met 1.000.[144]

Aantal lopende WW-uitkeringen (metaalindustrie, installatie, voertuigen)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector metaalindustrie, installatie, voertuigen bedroeg in mei 2020 16.730, 2,7% meer dan in april 2020.[145]

Aantal gewerkte uren (industrie als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector industrie als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 37,4, 33,1 en 33,3.[146]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector metaalindustrie zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[147]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[148]

[143] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[144] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[145] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[146] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[147] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[148] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[149]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (industrie als geheel)

Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector industrie als geheel als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector industrie als geheel wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[150]

Uitstel van betaling van belasting (nijverheid (geen bouw) als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector nijverheid (geen bouw) als geheel kreeg 32,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[151]

Uitgesproken faillissementen (industrie als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector industrie als geheel ging het 22, 21 en 18 faillissementen (tegenover 15, 21 en 31 een jaar eerder).[152]

Ondernemersvertrouwen (metaalindustrie)

- Basismetaal, metaalproductenindustrie: Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 3,8% en -32,7% tegenover 0,6% en 9,1% in dezelfde kwartalen in 2019.
- Elektrotechnische en machine-industrie: Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 0,3% en -27,1% tegenover 10,30% en 11,4% in dezelfde kwartalen in 2019.

[149] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[150] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[151] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[152] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

- Transportmiddelenindustrie: Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 -11,1% en -46,0% tegenover 4,3% en -3,9% in dezelfde kwartalen in 2019.
- Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[153]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (industrie als geheel)

De verwachtingen van bedrijven in de sector industrie als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 53,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,9% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 23,4% en 46,9%.[154] In juni ging het om respectievelijk 19,2% en 51,0%.[155]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Industrie als geheel

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in de industrie in het basisscenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

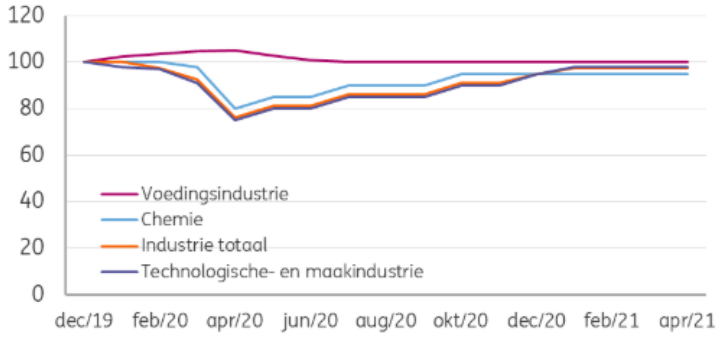

Bron: ING Economisch Bureau

[153] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[154] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[155] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in de industrie in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

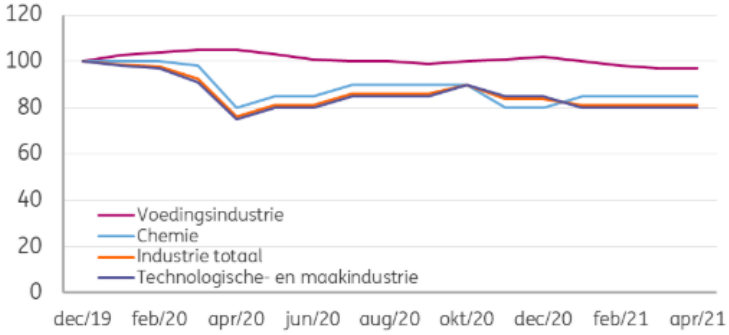

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de industrie is als volgt:

- Basisscenario: Na verstoring in de toelevering van onderdelen vanuit Azië heeft de sluiting van verschillende productielocaties tussen half maart en begin mei voor omzetdaling gezorgd in de industrie. Dit was vooral zichtbaar in de automotive industrie zoals bij DAF, VDL en Scania. Het grootste deel van de sector waaronder de zware industrie zoals in de metaal en chemie draaide door, maar ook daar ligt de productie lager, zoals bij Tata Steel. Ook veel MKB-bedrijven hebben zoveel mogelijk doorgedraaid, maar uit enquêtes van onder andere NRK en Metaalunie blijkt dat de coronacrisis niet aan hen voorbij gaat. De nog redelijk gevulde orderportefeuilles zijn in een snel tempo teruggelopen. Het effect op de omzet strekt zich daardoor over meerdere maanden uit. De high-tech industrie steekt er als "groeisector" positief uit, al staat ook daar de omzet door afnemende afzet bij opdrachtgevers en eindklanten onder druk.
- In de technologische en maakindustrie is het beeld divers. De meeste automotive-gerelateerde bedrijven hebben hun productie begin mei weer opgeschaald, maar er worden ook in dit basisscenario flink minder auto's verkocht en schroeven bedrijven hun investeringsniveau terug, wat afnemers in onder andere de bouw merkbaar wordt. Anderzijds blijft de impact voor de hightech industrie naar verhouding beperkt. Breed herstel volgt in dit scenario in de loop van het jaar, maar voor de meeste bedrijven is een flinke omzetdaling voor heel 2020 niet te vermijden.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de industrie hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren met direct persoonlijk contact die hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Meer bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen heroverwegen grotere aankopen zoals auto's. De industrie krijgt in dat geval met een langdurige omzetterugval te maken houden die tot in 2021 aanhoudt en daaropvolgend een trager herstel. Voor de maakindustrie is het effect hiervan het grootst.[156]

Metaalindustrie

Uit onderzoek van Metaalunie komt naar voren dat de gemiddelde omzet in het tweede kwartaal van 2020 21% lager zal liggen dan in het tweede kwartaal van 2019. Ook voor het derde kwartaal wordt ten opzichte van dezelfde periode in 2019 gemiddeld 21% omzetdaling verwacht. Sectoren die met de grootste omzetdaling te kampen

[156] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/Coronacrisis-en-de-industrie-in-twee-scenarios.html

hebben, zijn de verspanende en metaalwarenbedrijven. De aan de bouw toeleverende bedrijven en onderhoudsbedrijven hebben gemiddeld een kleinere omzetdaling. Een op de vijf bedrijven geeft aan nog geen problemen te ondervinden als gevolg van de coronacrisis.[157]

FME verwacht dat in de technologische industrie "zeer zware klappen" op komst zijn. Bijna de helft van de bedrijven heeft nu al te maken met een flinke omzetdaling en geeft aan ook in het derde kwartaal minimaal 20% en soms 50% op de omzet te moeten in leveren. Volgens FME komt bijna 60% van de bedrijven binnen een jaar in liquiditeitsproblemen.[158]

Los van de coronacrisis doemen voor VDL Nedcar in Born problemen op. VDL Nedcar werkt sinds 2012 samen met BMW bij de productie van meerdere automodellen. De Duitse partner heeft nu besloten om een nieuw contract op te zeggen. De toekomst van de enige autofabrikant in Nederland is daardoor onzeker geworden.[159]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (industrie als geheel)
Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de industrie als geheel in 2020 met 10%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 5% laten zien. De impact van de coronacrisis op de industrie werd in april zichtbaar toen de inkoopmanagersindex (PMI) kelderde. In mei zakte de PMI nog iets verder naar 40,5, hetgeen duidt op verdere krimp. De verwachting is dat de grootste klap voor de industrie nog moet komen, omdat veel orderportefeuilles met vertraging leeglopen. De toegevoegde waarde voor de industrie komt dan in het derde kwartaal van 2020 op het laagste niveau uit. Daarna treedt het herstel in.[160]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Industrie (exclusief Food) in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 10% en in 2021 een stijging met 8,0%. De industrie merkte het stilvallen van de productie in China al in een vroeg stadium. De beperkingen in de eurozone, de grootste handelspartner, leveren nog grotere problemen op. De investeringen vallen terug.[161]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[162] Voor wat betreft de industrie is naast vraaguitval ook de stagnerende toelevering van grondstoffen en halffabricaten van belang. In de industrie worden de verliezen uit 2020 in 2021 in scenario 1 goedgemaakt, in de drie andere scenario's niet. [163]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (metaalindustrie)
UWV voorziet voor de metaal en technologische industrie grote krimp van de werkgelegenheid in 2020. De metaal- en technologische industrie is sterk internationaal gericht. Tot deze sector behoort ook de auto-industrie. Nederlandse fabrikanten exporteren naar westerse landen, maar ook landen als China en Zuid-Korea zijn steeds belangrijkere markten. De afzet van producten valt grotendeels stil.

[157] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.
[158] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 13 mei 2020.
[159] https://fd.nl/ondernemen/1347081/voor-autohoofdstad-born-breken-hachelijke-tijden-aan
[160] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[161] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[162] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[163] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

Ook worden er problemen ervaren bij de toelevering van grondstoffen en halffabricaten. Net als personeel in de sierteelt, kunnen arbeidskrachten in de industrie nauwelijks thuiswerken. Veel (uitzend)krachten verliezen hun werk. Wel wordt er steeds vaker weer gekeken hoe de productie, met meer afstand tot elkaar, kan worden opgestart. De sector blijft echter afhankelijk van de aanvoer van productiemiddelen en de buitenlandse vraag die waarschijnlijk het komend jaar niet heel snel hersteld zal zijn. [164]

Regionale verschillen in 2020 en 2021

Industrie als geheel

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. Naast Overig Groningen (afbouw gaswinning, zie hoofdstuk 2) is in de regio's Zaanstreek, Gooi en Vechtstreek, Leiden en Bollenstreek, Zuidwest-Friesland en het uiterste zuidoosten van het land sprake van een relatief sterke krimp. De sectorstructuur, vooral het grote aandeel van de industrie, vorm hier een belangrijke verklaring. Ook IJmond, Zeeuws-Vlaanderen en Delfzijl en omgeving huisvesten veel industrie, maar daar wordt een naar verhouding beperkte daling van de economische activiteit verwacht.[165]

Metaalindustrie

Er zijn grote regionale verschillen in het aandeel van de metaal- en technologische industrie in het totaal aantal werknemers en daarmee in de impact van de coronacrisis op de werkgelegenheid in de regio's. De metaal en technologische industrie is sterk vertegenwoordigd in het zuidoosten en oosten van het land. De regio's in het Oosten van Noord-Brabant en Noord- en Midden-Limburg staan bekend om de vele techbedrijven, zoals Philips, ASML en transportmiddelenfabrikant VDL Groep. Ook in het Oosten (Achterhoek, Twente en Zuid-Drenthe) van het land zijn veel techbedrijven, met name op het gebied van elektronica en machines. Naast de grote clusters in het zuidoosten en oosten, valt het relatief hoge aandeel metaal en techniek in de regio Gorinchem en Drechtsteden op. Dit betreft vooral werknemers van grote scheepswerven.[166]

[164] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[165] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
[166] UWV (2020). Coronacrisis: regionale verschillen in impact op werkgelegenheid. 3 juni 2020.

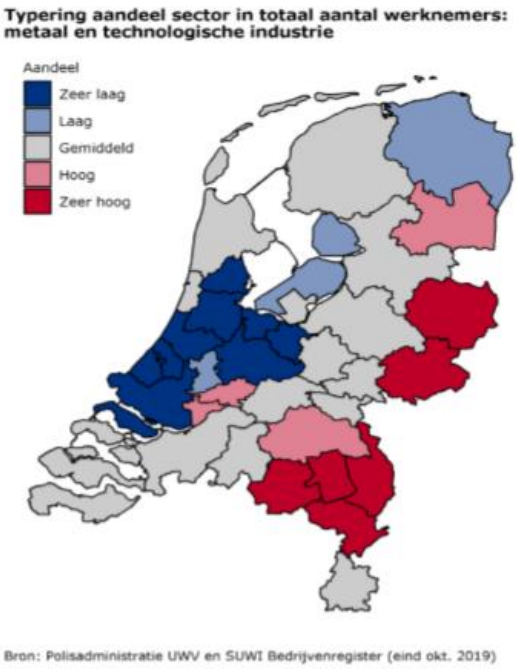

Bron: Polisadministratie UWV en SUWI Bedrijvenregister (eind okt. 2019)

Impact op het mbo-segment (metaalindustrie)

De industrie als geheel is goed voor ruim 9% van de banen in Nederland. De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de werkgelegenheid in de industrie is gemiddeld te noemen. Dat geldt ook voor de metaalindustrie: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de metaalindustrie in het tweede kwartaal van 2020 was 37% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de metaalindustrie in het tweede kwartaal van 2020 groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 44% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[167] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de metaalindustrie in 2020 forse krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn (hghtechindustrie)

In een whitepaper schetst het Team Smart Industry enkele lijnen waarlangs de Nederlandse hightechindustrie haar leidende positie in de wereld – ook na corona – kan behouden. Volgens het team biedt de post-coronatijd nieuwe kansen voor de Nederlandse industrie. Wel zijn dan robuustere ketens nodig, waarbij ketenpartners digitaal gekoppeld zijn en de productie flexibeler en CO2-neutraler wordt.[168]

[167] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[168] Team Smart Industry (2020). Flexibeler, robuuster en slimmer werken in de post-corona tijd.

6 Overige industrie

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Industrie als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld is divers, maar in de industrie hebben de meeste bedrijven (inmiddels) voldoende werk voor het vaste personeel. Aan het begin van de uitbraak lagen grote internationaal opererende bedrijven (en hun toeleveranciers) stil (vanwege vraaguitval en minder aanvoer van grondstoffen en materialen). Inmiddels gaan bedrijven steeds vaker weer opstarten.[169]
- Situatie eind juni volgens UWV: De industriële productie is gedaald. Tegelijkertijd is het beeld divers. In bepaalde segmenten is er nog steeds voldoende of veel werk.[170]
- BIM 16 maart 2020: Innovatieve processen staan onder druk, aangezien de focus geheel ligt op de continuïteit van de bedrijfsvoering. De financiële druk (liquiditeit) op bedrijven neemt toe. Sentiment binnen de industrie begint langzaam aan om te slaan van 'geen zorgen' naar 'zorgelijk'. Het wordt steeds lastiger om de productie op peil te houden nu een deel van het personeel niet naar het werk komt. Er komen steeds meer meldingen binnen dat door de onzekerheid orderboeken vanaf de tweede helft van 2020 leeglopen.[171]
- BIM 3 april 2020: De industrie zit overal in de wereld in een recessie. Cijfers over de activiteiten van de inkoopmanagers in de maakindustrie in tal van landen duiden daar op. De Nederlandse industrie is een uitzondering met nog redelijke resultaten. De bedrijvigheid is ondanks alle beperkingen op een behoorlijk niveau gebleven. Bij nieuwe orders is volgens instituut NEVI echter een sprake van een stevige teruggang.[172]
- BIM 15 mei 2020: De Nederlandse industrie heeft in maart veel minder slecht gedraaid dan in omringende landen. De daling van de productie bleef volgens CBS beperkt tot slechts 2,5% ten opzichte van een jaar eerder. Machinebouw beleefde zelfs een sterke maand, met een plus van 15,7%. In andere landen is de lockdown veelomvattender geweest. Bovendien heeft Nederland relatief veel procesindustrie, die 24 uur per dag doordraait. Ook het aandeel van de essentiële voedingsmiddelenindustrie is relatief groot. Voor april verwacht CBS minder gunstige cijfers.[173]
- BIM 20 mei 2020: Volgens het CBS lag de omzet van de Nederlandse industrie in het eerste kwartaal van 2020 2,7% lager dan een jaar eerder. Als oorzaak worden de coronacrisis en de dalende olieprijs genoemd. In het binnenland zetten producenten in het eerste kwartaal vrijwel evenveel om, maar de buitenlandse omzet van industriële producenten lag 4,2% lager. Halverwege maart was er een duidelijke impact op de industrie te merken van de maatregelen om het coronavirus te bestrijden.
  Voor de meeste industriële bedrijfstakken daalde de omzet in het eerste kwartaal van 2020.[174]

[169] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[170] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[171] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[172] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 april 2020.
[173] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 15 mei 2020.
[174] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 mei 2020.

- BIM 10 juni 2017: De gemiddelde dagproductie van de Nederlandse industrie was volgens CBS-cijfers in april 11% lager dan in april 2019 (de grootste daling sinds medio 2009). Behalve de machine- en farmaceutische industrie, lag in bijna alle bedrijfsklassen de productie lager dan in april 2019.[175]
- De industrie was begin juli volgens instituut NEVI na een eerdere duikvlucht in juni een stuk minder negatief over de orderintake. Ondanks de verbetering blijft er nog wel sprake van krimp. Er zijn industriële bedrijven die door productieonderbreking nu met het inhalen van orders bezig zijn en er worden nog altijd orders van enkele maanden geleden uitgevoerd. Hierdoor krimpt de productie minder dan de inkomende nieuwe orders. Dat het oordeel over de toekomstige productie in het komende jaar weer in het groen terecht is gekomen is een teken dat bedrijven het weer meer zien zitten.[176]

Overige industrie

- Situatie begin mei volgens UWV: In de fabricage van medische producten (en toeleveranciers daarvan) is nog steeds voldoende of veel werk.[177]
- Situatie eind juni volgens UWV: Zie situatie begin mei. [178]
- BIM 10 april 2020: Bedrijven in Nederland gaan mondkapjes maken. De komende weken worden minstens vier productielijnen voor hoogwaardige mondneusmaskers uit de grond gestampt. Voor het einde van deze maand moeten er in Nederland wekelijks miljoenen professionele mondkapjes van de band rollen.[179]
- In Ermelo gaat een schoonmaakbedrijf hygiëne zuilen maken voor steden, pleinen en bedrijven. Binnen een maand heeft dit bedrijf omzet voor een jaar gehaald, zo bericht De Stentor in juni 2020.[180]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de sector industrie als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (48,8% en 27,7%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,8%, 3,9%, 6,7% en 4,2%). De resterende 5% vond maatregelen (nog) niet nodig.[181] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (industrie als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de industrie als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

[175] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 juni 2020.
[176] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/nowcast-corona-effect-op-industry.html
[177] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[178] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[179] https://www.trouw.nl/binnenland/nederlandse-bedrijven-gaan-zelf-miljoenen-mondkapjes-maken~bc112530/
[180] https://www.destentor.nl/harderwijk/roland-stond-op-het-punt-zijn-14-werknemers-te-ontslaan-maar-toen-kwam-de-gouden-vondst-in-een-maand-draaide-ik-m-n-jaaromzet~acffe19f/
[181] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers

1. ‘Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden’ (33,2%)
2. ‘Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten’ (24,9%)
3. ‘Meerderheid van of al het personeel werkt thuis’ 16,2%) op de voet gevolgd door ‘Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd’ (16,1%).[182] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (overige industrie, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overige industrie 4.312 aanvragen toegekend voor in totaal 74.745 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 62%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [183]

Sectorale noodmaatregelen (overige industrie)

De vervaardiging van kleding & van overige goederen (SBI-code 14xxx, 32xxx) valt onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[184]

Aantal werknemersbanen (industrie als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector industrie als geheel was sprake van een toename met 1.000.[185]

Aantal lopende WW-uitkeringen (overige industrie)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector overige industrie bedroeg in mei 2020 7.215, 5% minder dan in april 2020.[186]

Aantal gewerkte uren (industrie als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector industrie als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 37,4, 33,1 en 33,3.[187]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de

[182] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[183] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[184] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[185] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[186] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[187] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector overige industrie zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[188]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[189]

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)
UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[190]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (industrie als geheel)
Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector industrie als geheel als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector industrie als geheel wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[191]

Uitstel van betaling van belasting (nijverheid (geen bouw) als geheel)
In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector nijverheid (geen bouw) als geheel kreeg 32,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[192]

Uitgesproken faillissementen (industrie als geheel)
De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en

[188] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[189] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[190] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[191] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[192] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector industrie als geheel ging het 22, 21 en 18 faillissementen (tegenover 15, 21 en 31 een jaar eerder).[193]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (industrie als geheel)

De verwachtingen van bedrijven in de sector industrie als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 53,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,9% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 23,4% en 46,9%.[194] In juni ging het om respectievelijk 19,2% en 51,0%.[195]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (industrie als geheel)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in de industrie in het basisscenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

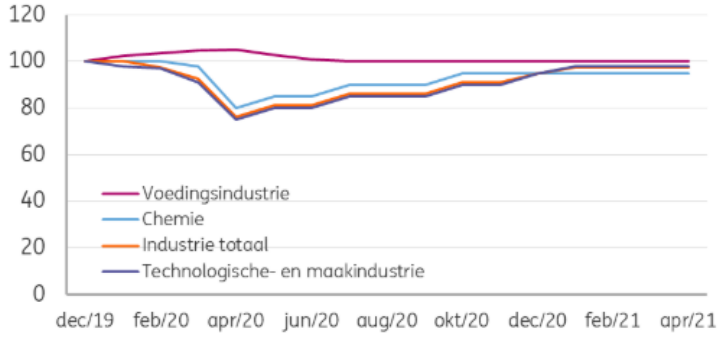

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in de industrie in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

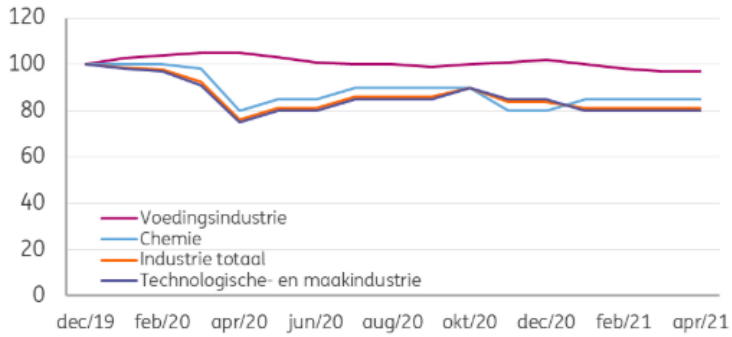

Bron: ING Economisch Bureau

[193] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[194] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[195] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Het beeld voor de industrie is als volgt:

- Basisscenario: Na verstoring in de toelevering van onderdelen vanuit Azië heeft de sluiting van verschillende productielocaties tussen half maart en begin mei voor omzetdaling gezorgd in de industrie.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de industrie hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren met direct persoonlijk contact die hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Meer bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen heroverwegen grotere aankopen zoals auto's. De industrie krijgt in dat geval met een langdurige omzetterugval te maken houden die tot in 2021 aanhoudt en daaropvolgend een trager herstel. Voor de maakindustrie is het effect hiervan het grootst.[196]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (industrie als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de industrie als geheel in 2020 met 10%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 5% laten zien. De impact van de coronacrisis op de industrie werd in april zichtbaar toen de inkoopmanagersindex (PMI) kelderde. In mei zakte de PMI nog iets verder naar 40,5, duidend op verdere krimp. De verwachting is dat de grootste klap voor de industrie nog moet komen, omdat veel orderportefeuilles met vertraging leeglopen. De toegevoegde waarde voor de industrie komt dan in het derde kwartaal van 2020 op het laagste niveau uit. Daarna treedt het herstel in.[197]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Industrie (exclusief Food) in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 10% en in 2021 een stijging met 8,0%. De industrie merkte het stilvallen van de productie in China al in een vroeg stadium. De beperkingen in de eurozone, de grootste handelspartner, leveren nog grotere problemen op, De investeringen vallen terug.[198]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[199] Voor wat betreft de industrie is naast vraaguitval, ook de stagnerende toelevering van grondstoffen en halffabricaten van belang. In de industrie worden de verliezen uit 2020 in 2021 in scenario 1 goedgemaakt, in de drie andere scenario's niet. [200]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (overige industrie)

UWV voorziet voor de overige industrie gemiddelde krimp van de werkgelegenheid in 2020.[201]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (industrie als geheel)

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. Naast Overig Groningen (afbouw gaswinning, zie hoofdstuk 2) is in de regio's Zaanstreek, Gooi en Vechtstreek, Leiden en Bollenstreek, Zuidwest-Friesland

[196] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/Coronacrisis-en-de-industrie-in-twee-scenarios.html
[197] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[198] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[199] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[200] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[201] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

en het uiterste zuidoosten van het land sprake van een relatief sterke krimp. De sectorstructuur, vooral het grote aandeel van de industrie, vorm hier een belangrijke verklaring. Ook IJmond, Zeeuws-Vlaanderen en Delfzijl en omgeving huisvesten veel industrie, maar daar wordt een naar verhouding beperkte daling van de economische activiteit verwacht.[202]

Impact op het mbo-segment (overige industrie)

De industrie als geheel is goed voor ruim 9% van de banen in Nederland. De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de werkgelegenheid in de industrie als geheel is gemiddeld te noemen. In de sector overige industrie is echter sprake van oververtegenwoordiging: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de overige industrie in het tweede kwartaal van 2020 was 50% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de overige industrie in het tweede kwartaal van 2020 wat groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 40% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[203] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de overige industrie in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn (farmaceutische industrie c.a.)

Tweede Kamer en kabinet geven naar aanleiding van de coronacrisis prioriteit aan geneesmiddelenontwikkeling en productie in Europa en Nederland. Op 16 april 2020 werd in de Tweede Kamer een motie aangenomen waarin het kabinet wordt opgeroepen om nog vóór de zomer met een plan te komen. Dat plan moet er op gericht zijn een groter deel van de ontwikkeling en productie van geneesmiddelen, vaccins en beschermingsmateriaal in Nederland en Europa te laten plaatsvinden.[204]

[202] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
[203] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[204] https://www.verenigninginnovatievegeneesmiddelen.nl/nieuwsberichten/2020/04/website/vig-ondersteunt-motie-tweede-kamer-over-medicijnproductie-europa

7 Nutsbedrijven

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (nutsbedrijven)

- Situatie begin mei volgens UWV: In de sector nutsbedrijven is voldoende of veel werk:
  - Het gaat bij energie, water en afvalverwerking om vitale sectoren.
  - Er is veel werk bij het onderhouden van het gas- en elektriciteitsnet door netbeheerders (ook door energietransitie). De vraag naar diverse typen onderhoudsmonteurs blijft groot.
  - Er is meer werk dan normaal bij het inzamelen van afval door chauffeurs. Ook is er grote drukte bij de milieustraten. Bij de afvalverwerking zijn signalen van extra vraag (bijvoorbeeld naar sorteerders).[205]
- Situatie eind juni volgens UWV: De situatie is vergelijkbaar met die van begin mei. De vraag naar monteurs bij netwerkbedrijven blijft groot. Netwerkbedrijven gaan steeds vaker over op online solliciteren om alsnog de mensen te kunnen werven. In de afvalverwerking is extra drukte rondom verwerken van medisch afval. Er zijn geen signalen van extra vacatures, wel van hoge werkdruk bij medewerkers[206]

- BIM 27 mei 2020: Volgen het Internationaal Energieagentschap (IEA) zijn de investeringen in de energiesector door de coronacrisis wereldwijd met 20% teruggelopen, de grootste daling in de geschiedenis. Dit kan leiden tot energietekorten in de nabije toekomst.[207]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (nutsbedrijven, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 was er in de sector energie en water 1 aanvraag toegekend voor in totaal 229 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 20%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers.[208]

Aantal werknemersbanen (nutsbedrijven)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector nutsbedrijven (energievoorziening en waterbedrijven en afvalbeheer) was min of meer sprake van stabilisatie (nulgroei).[209]

Aantal gewerkte uren (nutsbedrijven)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector nutsbedrijven was het gemiddeld aantal uren dat

[205] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[206] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[207] https://nos.nl/artikel/2335226-energie-investeringen-naar-historisch-dieptepunt-door-coronacrisis.html
[208] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[209] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart

werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 36,6, 35,9 en 29,4. Opvallend is hier vooral de relatief sterke daling in april.[210]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector nutsbedrijven zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[211]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[212]

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[213]

Uitgesproken faillissementen (nutsbedrijven)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector nutsbedrijven (i.e. energievoorziening en waterbedrijven en afvalbeheer) ging het om 3, 0 en 1 faillissementen (tegenover 3, 2 en 0 een jaar eerder).[214]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (nutsbedrijven)

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[215] De nutsbedrijven maken in alle

[210] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[211] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[212] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[213] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[214] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[215] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.

vier scenario's in 2020 een beperkte daling van de productie door. De afzet aan gezinnen kan min of meer op peil blijven, mede omdat veel mensen thuis werken of zitten. Voor de afzet van intermediaire goederen en diensten is wel sprake van een afname, maar deze kan beperkt blijven. Dit is namelijk sterk gekoppeld aan het verbruik in de industrie, vandaar de forse daling in scenario 4. Als in 2021 de economie kan herstellen dan profiteren de nutsbedrijven mee.[216]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (nutsbedrijven)

UWV voorziet voor de sector energie, water en afval geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020. [217]

Impact op het mbo-segment (nutsbedrijven)

Het gaat bij de nutsbedrijven om een in termen van werkgelegenheid een kleine sector (minder dan 1% van de banen). De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de werkgelegenheid in de sector is gemiddeld te noemen: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de nutsbedrijven in het tweede kwartaal van 2020 was 37% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de overige industrie in het tweede kwartaal van 2020 wat kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 30% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[218] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de nutsbedrijven in 2020 beperkte krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.

[216] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[217] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[218] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

8 Bouwinstallatie

Sectorale contactbeperkende maatregelen (bouwnijverheid als geheel)

Om ervoor te zorgen dat het werk niet stil komt te liggen en werkgelegenheid behouden blijft, hebben het Rijk en de bouw- en technieksector op 27 maart 2020 het protocol Samen veilig doorwerken vastgesteld. Het protocol volgt de richtlijnen van het RIVM en wordt ondersteund door de vakbonden, brancheverenigingen en werkgevers- en werknemersorganisaties. De belangrijkste punten zijn: ga zo veel mogelijk zelfstandig naar de bouwplaats, werk in kleine vaste teams op vaste locaties, houdt anderhalve meter afstand ook bij overleg en eten in een bouwkeet. Voor werkzaamheden in huis is het belangrijk dat bewoners zoveel mogelijk in een andere ruimte verblijven, zij en de werknemers niet verkouden of ziek zijn en dat er anderhalve meter afstand wordt gehouden.[219]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Bouwnijverheid als geheel

- BIM 10 april 2020: De renovatiesector merkt al de gevolgen van de coronacrisis in de bouw. Woningcorporaties, maar vooral zorginstellingen stellen renovatiewerkzaamheden uit. In de nieuwbouw kan nog redelijk worden doorgewerkt aan lopende projecten. Echter, door de economische krimp en onzekerheid kunnen consumenten de aankoop van een nieuwbouwwoning gaan uitstellen, wat de start van geplande nieuwbouwprojecten vertraagt. Volgens ING wordt in Google nu nog maar ongeveer half zo vaak gezocht op de zoekterm 'nieuwbouw' dan voor de eerste coronamaatregelen van het kabinet. [220]
- BIM 17 april 2020: Het ziekteverzuim gerelateerd aan het coronavirus is volgens EIB de afgelopen weken fors toegenomen in de bouw. Bij burgerlijke en utiliteitsbouwbedrijven heeft 10% van de werknemers zich ziek gemeld, bij gww-bedrijven 8%. Normaliter ligt het ziekteverzuim in deze tijd rond de 2%.[221]
- De productie in de bouw als geheel nam volgens het CPB tot en met maart nog toe ondanks de contactbeperkende maatregelen en het hogere ziekteverzuim. De daling van de economische activiteit tussen eind februari en eind april wordt ingeschat op 10 à 15%.[222]
- BIM 29 april 2020: Uit de BouwMonitor van USP en Vakmedianet blijkt dat er in de bouwsector tot en met maart weinig zorgen waren. Bij 64% is de omzet gelijk gebleven dan wel gestegen ten opzichte van maart vorig jaar. 28% zag de omzet dalen. Voor de komende maanden is het sentiment echter een stuk negatiever. 58% van de ondervraagden verwacht dat de omzet lager ligt in april dan in dezelfde maand een jaar eerder. Gesteld kan worden dat met name bedrijven aan het begin (vastgoed & ontwerp) en aan het einde van de bouwketen (installatie & afbouw) de eerste klappen krijgen. [223]
- BIM 3 juni 2020: Bouwbedrijven hebben in het eerste kwartaal van 2020 nog geen hinder ondervonden van de coronacrisis. De omzet in de bouw steeg met 9,1% vergeleken met hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Zelfs in maart, waarin de

[219] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/27/protocol-samen-veilig-doorwerken-voor-bouw--en-technieksector-van-kracht
[220] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 april 2020.
[221] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 april 2020.
[222] CPB (2020). Juniraming 2020.
[223] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 29 april 2020.

eerste effecten van de maatregelen tegen het coronavirus zichtbaar werden, behaalden bouwbedrijven een hogere omzet. [224]

- BIM 3 juni 2020: De overheid probeert ervoor te zorgen dat de afgifte van vergunningen ook tijdens de coronacrisis op peil blijft. Uit een analyse van ING blijkt dat het aantal afgegeven bouwvergunningen voor nieuwbouw in maart met 14% is gestegen ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder (5.834 tegenover 5.116). [225]
- Volgens de NVB Vereniging voor ontwikkelaars & bouwondernemers verloopt de bouw en verkoop van nieuwbouwwoningen soepel. In mei werden zelfs 40% meer nieuwbouwwoningen verkocht dan in dezelfde maand een jaar eerder. Wel duren de vergunnings- en beroepsprocedures veel langer door de contactbeperkingen, waardoor ambtelijk overleg en rechtspraak meer tijd vergen. Ook wordt grond voor nieuwe projecten steeds schaarser.[226]

<u>Bouwinstallatie</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: In de sector bouwinstallatie is voldoende of veel werk:
  - Een deel van de opdrachten lag aanvankelijk stil. De installatiebranche heeft echter vrij snel kunnen doorwerken.
  - Problemen met de aanlevering van materiaal nemen af.
  - Volgens een enquête van Techniek Nederland haalt een kwart van de opdrachtgevers werk naar voren. Verduurzaming van gebouwen moet doorgaan.
  - Er zijn nog vacatures, met name voor elektro- en onderhoudsmonteurs.[227]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld is als volgt:
  - Er zijn nog steeds veel vacatures voor monteurs en installateurs. Daar waren voor de coronacrisis al grote tekorten aan.
  - Telecom heeft wel een tijdelijke stop gehad, omdat hier ook veel klantcontact (bij mensen thuis) is. Het aantal vacatures voor monteurs (tele)communicatiesystemen is sinds half maart sterk teruggelopen. De vraag lijkt nu weer iets aan te trekken.[228]

- BIM 30 maart 2020: De installatiebranche slaat alarm. Uit een enquête van brancheorganisatie Techniek Nederland blijkt dat 62% van de bedrijven tussen nu en twee weken werktijdverkorting verwacht aan te vragen. Bijna alle ondernemers (90%) zeggen dat verslechtering wordt veroorzaakt doordat ze geen werkzaamheden meer bij klanten mogen of kunnen uitvoeren. [229]
- Met het verplichte thuiswerken en het warme weer op komst, kiezen volgens de NVKL (brancheverenigingen van lucht- en koudetechniek), steeds meer mensen voor het (laten) installeren van een airco. De verkoop van koelingssystemen aan particulieren zal naar verwachting dit jaar met veertig tot vijftig procent stijgen. [230]

[224] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.
[225] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.
[226] https://www.nvb-bouw.nl/persbericht/2020/06/22/persbericht-nieuwbouw-verkoopt-nog-steeds-prima-maar-locaties-drogen-op.html
[227] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[228] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[229] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 30 maart 2020.
[230] https://nos.nl/artikel/2338285-thuiswerken-in-coronatijd-leidt-tot-recordverkoop-airco-s.html

Toegekende aanvragen NOW-regeling (bouwnijverheid als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector bouw als geheel 2252 aanvragen toegekend voor in totaal 32.730 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 46%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [231]

Sectorale noodmaatregelen (bouw- en techniekSector))

Afspraken met bouw- en techniekSector

Het kabinet heeft samen met de bouw- en techniekSector afspraken gemaakt over het doorbouwen aan woningen en infrastructuur in coronatijd. Naast het protocol voor Samen veilig door werken (zie hierboven) gaat het onder meer om het:

- bij eventuele vertraging van de werkzaamheden coulant omgaan met boeteclausules in contracten,
- het naar voren halen van overheidsprojecten en
- het met de lagere overheden bekijken hoe de verlening van vergunningen kan worden bevorderd.[232]

Zo haalt het kabinet een aantal infrastructuurprojecten naar voren. Met de versnelde projecten is in totaal 73 miljoen euro gemoeid.[233]

CAR-dekking bij stilstand door corona (bouwnijverheid als geheel)

Als het werk stil komt te liggen, is de schade die het directe gevolg is van deze stilstand, niet gedekt door de Bouwend Nederland Constructieverzekering (CAR). Het is echter niet ondenkbaar dat een werk door coronamaatregelen wordt stilgelegd. Om dit risico te ondervangen is met de verzekeraar een tijdelijke afwijkende afspraak gemaakt die tot 1 september 2020 geldig is. Afhankelijk van de ontwikkelingen van de maatregelen zal tijdig met verzekeraar worden besproken of een verdere verlenging van deze regeling nodig is.[234]

Aantal werknemersbanen (bouwnijverheid als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector bouwnijverheid als geheel was min of meer sprake van stabilisatie (nulgroei).[235]

Aantal lopende WW-uitkeringen (bouwnijverheid als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector bouw bedroeg in mei 2020 4.023, 2,2% minder dan in april 2020.[236]

---

[231] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[232] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 30 mart en 29 april 2020
[233] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 24 junil 2020.
[234] https://www.bouwendnederland.nl/actueel/nieuws/11963/car-dekking-bij-stilstand-van-het-werk-door-corona
[235] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[236] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

Aantal gewerkte uren (bouwnijverheid als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de bouwsector als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 40,0, 39,0 en 39,3. Er werd dus nauwelijks minder gewerkt.[237]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector bouwinstallatie zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[238]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[239]

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[240]

Uitstel van betaling van belasting (bouwnijverheid als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector bouwnijverheid als geheel kreeg 19.9% van de bedrijven uitstel van betaling.[241]

---

[237] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[238] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[239] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[240] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[241] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

Uitgesproken faillissementen (bouwnijverheid als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de bouwsector als geheel ging het om 31, 48 en 38 faillissementen (tegenover 43, 40 en 32 een jaar eerder).[242]

Ondernemersvertrouwen (bouwnijverheid als geheel)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 13,6% en -10,6% tegenover 31,2% en 27,8% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[243]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (bouwnijverheid als geheel)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

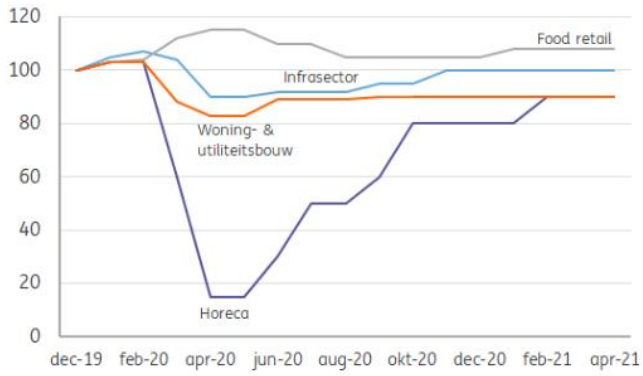

Bron: ING Economisch Bureau

*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de bouw ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

[242] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[243] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

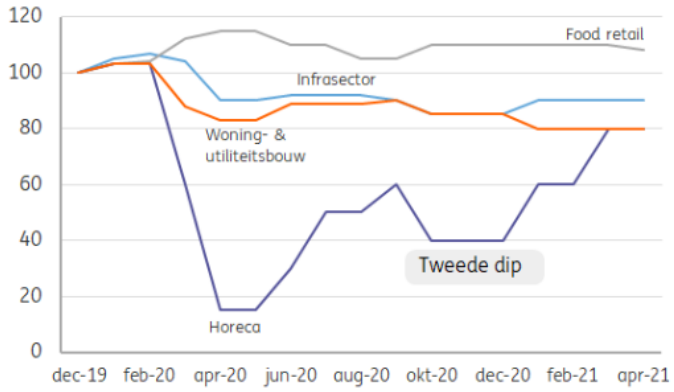

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de bouw ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Het beeld voor de woning- & utiliteitsbouw en infrastructuur is als volgt:

- Basisscenario: In de bouw is de omzetterugval in april en mei relatief beperkt in vergelijking met zwaar getroffen sectoren zoals bijvoorbeeld de horeca. Bij nieuwbouw kan er nog redelijk worden doorgewerkt aan lopende projecten. De renovatiesector merkt wat meer de gevolgen van de coronacrisis omdat ze vaker bij bewoners over de vloer komen. Woningcorporaties en vooral zorginstellingen stellen soms renovatiewerkzaamheden uit, omdat ze geen extra besmettingsgevaar willen voor hun bewoners en patiënten maar proberen over het algemeen toch waar mogelijk opdrachten door te laten gaan.
  De verwachting is dat de gevolgen in de woning- en utiliteitsbouw groter zijn dan in de infrasector. In de infra is het relatief eenvoudiger om afstand te houden bij werkzaamheden en zijn werkzaamheden vaker buiten. Ook het herstel kan wat sneller verlopen als de overheid extra investeert in infraprojecten door deze, waar dat kan, naar voren te halen om de economie te stimuleren. Herstel in de bouw gaat wel langzamer dan in andere sectoren doordat bedrijven investeringen in bedrijfspanden uitstellen. Daarnaast zijn consumenten door de economische terugval en bijkomende onzekerheid terughoudender bij de aankoop van een nieuwbouwwoning en uitvoering van verbouwingen.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de bouw ook hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt, zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. De bouwsector ondervindt daardoor een langdurige omzetterugval en het herstel is daardoor trager.[244]

De verwachting van ABN-AMRO is dat de bouwsector volgend jaar harde klappen krijgt door de coronacrisis. De huizenprijzen zullen dalen en renovaties zullen worden uitgesteld. Op lange termijn neemt de woningschaarste echter alleen maar toe en zullen ook de prijzen stijgen.[245]

[244] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/Building-and-Construction/bouw-economie-scenarios-corona.html
[245] https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5125971/bouw-coronacrisis-gevolgen-abn-amro-huizenmarkt-prijzen

Volgens EIB zorgt de coronacrisis niet alleen voor een lockdown maar heeft ook sterke negatieve gevolgen voor investeringsplannen van particuliere en zakelijke klanten van de bouw. Gelet op de doorlooptijden in de bouw zal de crisis zich naar verwachting uitstrekken over een periode van twee jaar. De bouwproductie zal in deze periode in totaal met ruim 15% dalen, waarbij 40.000 voltijdbanen verloren gaan. Ook als de Nederlandse economie komend jaar weer stevig herstelt, zal de bouw de negatieve gevolgen van de coronacrisis nog steeds sterk ervaren. In de periode 2022-2024 kunnen in de bouw vervolgens weer zeer hoge groeicijfers worden gerealiseerd, waarbij ook de arbeidscapaciteit weer sterk zal moeten toenemen.[246]
EIB denkt dat het verlies aan werkgelegenheid in 2020 en 2021 met gericht overheidsbeleid tot de helft worden teruggebracht. Meest effectief zijn maatregelen die financieringsproblemen voor starters oplossen, verruiming bieden bij het ruimtelijk beleid en het mogelijk maken om tijdelijk op voorraad woningen te bouwen via een publiek opkoopfonds.[247]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (bouwnijverheid als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in industrie als geheel in 2020 met 5% en in 2021 met 3%. In het eerste kwartaal van 2020 liet de bouw een groei van 6% zien ten opzichte van het laatste kwartaal van 2019. De bouwsector is te typeren als laat-cyclisch: de economische gevolgen van de coronacrisis worden pas later merkbaar. Investeringen in (nieuwe) huisvesting worden door de toegenomen onzekerheid uitgesteld, waardoor de orderportefeuilles langzaam teruglopen. Naar verwachting zal de bouw pas vanaf de zomer van 2020 te maken krijgen met een vermindering in activiteit. Dit heeft in eerste instantie niet zozeer met de coronacrisis te maken, maar meer met de stikstofproblematiek die in mei 2019 begon. Hierdoor zijn er minder vergunningen verleend, wat de bouw en dan met name de infrasector nu parten gaat spelen.[248]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Bouw als geheel in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 4,5% en in 2021 met 2,5%. De bouw krijgt te maken met terugvallende investeringen.[249]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[250] Het beeld wat betreft toegevoegde waarde is als volgt. De bouw, waarvoor ook zonder coronacrisis in 2020 een ongunstige ontwikkeling werd verwacht in verband met de stikstofproblematiek, lijdt ernstig onder de terugvallende investeringen van bedrijven. In 2021 veert de sector wel weer wat terug in scenario's 1 en 2, maar dat is deels omdat is aangenomen dat de stikstofproblematiek dan is opgelost. In de scenario's 3 en 4 is het cumulatief effect van de coronacrisis (dus in vergelijking met de raming op basis van CEP 2020) duidelijk negatief.[251]

[246] EIB (2020). Vooruitzichten voor de bouw na de coronacrisis. 3 april 2020.
[247] EIB (2020). Crisis en crisismaatregelen in de bouw. 5 juni 2020.
[248] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[249] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[250] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[251] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (bouwnijverheid als geheel)
UWV voorziet voor de bouwnijverheid gemiddelde krimp van de werkgelegenheid in 2020.[252]

Impact op het mbo-segment (bouwinstallatie)
De bouwnijverheid als geheel is goed voor 4% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de bouwinstallatie is het mbo-segment oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 56% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de bouwinstallatie in het tweede kwartaal van 2020 veel kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 7% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[253] Naar verwachting zal in het mbo-segment in de bouwinstallatie zowel in 2020 als 2021 sprake zijn van (beperkte) krimp van de werkgelegenheid.

Impact op de langere termijn (bouwinstallatie)
De Woningalliantie, bestaande uit 17 organisaties die betrokken zijn bij de huizenmarkt, heeft in juni 2020 een plan aangeboden aan de Tweede Kamer dat de bouwsector overeind moet houden. Het uitgangspunt is dat een scenario als in de kredietcrisis moet worden voorkomen. In het plan, wordt gepleit voor het bouwen van zeker 90.000 woningen per jaar tot 2030. Naast het bezweren van de economische crisis als gevolg van de corona-uitbraak draagt dit bij aan terugdringen van het grote woningtekort (dat meer dan 330.000 woningen bedraagt).[254]
De installatiesector is hele belangrijk voor de energietransitie. Heel Nederland moet van het gas en overschakelen op warmtepompen, aardwarmte of (op termijn) waterstofverwarming). Daardoor stijgt de vraag naar arbeid in de installatiesector flink, hoewel een deel van deze vraag op een mbo-plus-niveau zal liggen.
De beperkte beschikbaarheid van installatiemonteurs kan een flinke rem worden op de groei van de woningbouw in combinatie met extra inzet op de energietransitie.

[252] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[253] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[254] https://www.bouwendnederland.nl/actueel/nieuws/12531/pleidooi-woningbouwalliantie-geef-economie-impuls-met-investeringen-in-woningbouw

9 Bouw overig

Sectorale contactbeperkende maatregelen (bouwnijverheid als geheel)

Om ervoor te zorgen dat het werk niet stil komt te liggen en werkgelegenheid behouden blijft, hebben het Rijk en de bouw- en technieksector op 27 maart 2020 het protocol Samen veilig doorwerken vastgesteld. Het protocol volgt de richtlijnen van het RIVM en wordt ondersteund door de vakbonden, brancheverenigingen en werkgevers- en werknemersorganisaties. De belangrijkste punten zijn: ga zo veel mogelijk zelfstandig naar de bouwplaats, werk in kleine vaste teams op vaste locaties, houdt anderhalve meter afstand ook bij overleg en eten in een bouwkeet. Voor werkzaamheden in huis is het belangrijk dat bewoners zoveel mogelijk in een andere ruimte verblijven, zij en de werknemers niet verkouden of ziek zijn en dat er anderhalve meter afstand wordt gehouden.[255]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Bouwnijverheid als geheel

- BIM 10 april 2020: De renovatiesector merkt al de gevolgen van de coronacrisis in de bouw. Woningcorporaties, maar vooral zorginstellingen stellen renovatiewerkzaamheden uit. In de nieuwbouw kan nog redelijk worden doorgewerkt aan lopende projecten. Echter, door de economische krimp en onzekerheid kunnen consumenten de aankoop van een nieuwbouwwoning gaan uitstellen, wat de start van geplande nieuwbouwprojecten vertraagt. Volgens ING wordt in Google nu nog maar ongeveer half zo vaak gezocht op de zoekterm 'nieuwbouw' dan voor de eerste coronamaatregelen van het kabinet. [256]
- BIM 17 april 2020: Het ziekteverzuim gerelateerd aan het coronavirus is volgens EIB de afgelopen weken fors toegenomen in de bouw. Bij burgerlijke en utiliteitsbouwbedrijven heeft 10% van de werknemers zich ziek gemeld, bij gww-bedrijven 8%. Normaliter ligt het ziekteverzuim in deze tijd rond de 2%.[257]
- De productie in de bouw als geheel nam volgens het CPB tot en met maart nog toe ondanks de contactbeperkende maatregelen en het hogere ziekteverzuim. De daling van de economische activiteit tussen eind februari en eind april wordt ingeschat op 10 à 15%.[258]
- BIM 29 april 2020: Uit de BouwMonitor van USP en Vakmedianet blijkt dat er in de bouwsector tot en met maart weinig zorgen waren. Bij 64% is de omzet gelijk gebleven dan wel gestegen ten opzichte van maart vorig jaar. 28% zag de omzet dalen. Voor de komende maanden is het sentiment echter een stuk negatiever. 58% van de ondervraagden verwacht dat de omzet lager ligt in april dan in dezelfde maand een jaar eerder. Gesteld kan worden dat met name bedrijven aan het begin (vastgoed & ontwerp) en aan het einde van de bouwketen (installatie & afbouw) de eerste klappen krijgen. [259]
- BIM 3 juni 2020: Bouwbedrijven hebben in het eerste kwartaal van 2020 nog geen hinder ondervonden van de coronacrisis. De omzet in de bouw steeg met 9,1% vergeleken met hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Zelfs in maart, waarin de

[255] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/27/protocol-samen-veilig-doorwerken-voor-bouw--en-technieksector-van-kracht
[256] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 april 2020.
[257] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 april 2020.
[258] CPB (2020). Juniraming 2020.
[259] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 29 april 2020.

eerste effecten van de maatregelen tegen het coronavirus zichtbaar werden, behaalden bouwbedrijven een hogere omzet. [260]

- BIM 3 juni 2020: De overheid probeert ervoor te zorgen dat de afgifte van vergunningen ook tijdens de coronacrisis op peil blijft. Uit een analyse van ING blijkt dat het aantal afgegeven bouwvergunningen voor nieuwbouw in maart met 14% is gestegen ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder (5.834 tegenover 5.116). [261]
- Volgens de NVB Vereniging voor ontwikkelaars & bouwondernemers verloopt de bouw en verkoop van nieuwbouwwoningen soepel. In mei werden zelfs 40% meer nieuwbouwwoningen verkocht dan in dezelfde maand een jaar eerder. Wel duren de vergunnings- en beroepsprocedures veel langer door de contactbeperkingen, waardoor ambtelijk overleg en rechtspraak meer tijd vergen. Ook wordt grond voor nieuwe projecten steeds schaarser.[262]

<u>Bouw overig</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: In de sector bouw overig is voldoende of veel werk:
  - Het werk in de bouw gaat door. Wat aanvankelijk stil lag, is veelal hervat (door de komst van een protocol). Het aantal nieuwe opdrachten neemt wel af. Ook is een hoog percentage (preventief) ziekteverzuim.
  - Er is blijvende vraag naar vaklieden in de bouw (zoals timmermannen, schilders, stukadoors, werkvoorbereiders).
  - De werkzaamheden worden soms naar voren gehaald. Naast onderhoudsklussen voor schilders gaat het bijvoorbeeld ook om infraprojecten van Rijkswaterstaat. Meer werk nu betekent minder werk later.

  Hoewel veel opleiders de opleidingen alweer hebben voortgezet, zit nog een klein deel van de bbl-leerlingen thuis.[263]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld is als volgt:
  - Door afname van nieuwe opdrachten wordt er minder werk verwacht, soms al na de zomer.
  - Vacatures voor vaklieden houden vooralsnog aan.
  - Door het uitblijven van nieuwe opdrachten is er ook voor architecten minder: een meerderheid van de bureaus ervaart productiebelemmeringen als gevolg van corona.[264]

- BAM stopt met zijn internationaal opererende dochter. Vanwege het coronavirus, verliezen bij BAM International en een schikking in Duitsland verwacht de bouwer in het eerste halfjaar van 2020 een verlies van €130 mln tot €150 mln. Met BAM International verdwijnt het vlaggenschip van de internationale Nederlandse infrabouw.[265]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (bouwnijverheid als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector bouw als geheel 2252 aanvragen toegekend voor in totaal 32.730 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 46%.

[260] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.
[261] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.
[262] https://www.nvb-bouw.nl/persbericht/2020/06/22/persbericht-nieuwbouw-verkoopt-nog-steeds-prima-maar-locaties-drogen-op.html
[263] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[264] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[265] https://fd.nl/ondernemen/1349902/doek-valt-voor-internationale-aspiraties-nederlandse-bouwsector

Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [266]

Sectorale noodmaatregelen

Afspraken met bouw- en techniekSector

Het kabinet heeft samen met de bouw- en techniekSector afspraken gemaakt over het doorbouwen aan woningen en infrastructuur in coronatijd. Naast het protocol voor Samen veilig door werken (zie hierboven) gaat het onder meer om het:

- bij eventuele vertraging van de werkzaamheden coulant omgaan met boeteclausules in contracten,
- het naar voren halen van overheidsprojecten en
- het met de lagere overheden bekijken hoe de verlening van vergunningen kan worden bevorderd.[267]

Zo haalt het kabinet een aantal infrastructuurprojecten naar voren. Met de versnelde projecten is in totaal 73 miljoen euro gemoeid.[268]

CAR-dekking bij stilstand door corona (bouwnijverheid als geheel)

Als het werk stil komt te liggen, is de schade die het directe gevolg is van deze stilstand, niet gedekt door de Bouwend Nederland Constructieverzekering (CAR). Het is echter niet ondenkbaar dat een werk door coronamaatregelen wordt stilgelegd. Om dit risico te ondervangen is met de verzekeraar een tijdelijke afwijkende afspraak gemaakt die tot 1 september 2020 geldig is. Afhankelijk van de ontwikkelingen van de maatregelen zal tijdig met verzekeraar worden besproken of een verdere verlenging van deze regeling nodig is.[269]

Aantal werknemersbanen (bouwnijverheid als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector bouwnijverheid als geheel was min of meer sprake van stabilisatie (nulgroei).[270]

Aantal lopende WW-uitkeringen (bouwnijverheid als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector bouw bedroeg in mei 2020 4.023, 2,2% minder dan in april 2020.[271]

Aantal gewerkte uren (bouwnijverheid als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de bouwsector als geheel was het gemiddeld aantal uren dat

[266] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[267] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 30 mart en 29 april 2020
[268] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 24 junil 2020.
[269] https://www.bouwendnederland.nl/actueel/nieuws/11963/car-dekking-bij-stilstand-van-het-werk-door-corona
[270] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[271] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 40,0, 39,0 en 39,3. Er werd dus nauwelijks minder gewerkt.[272]

Aantal openstaande online vacatures UWV (technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector bouw overig zijn de technische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[273]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse technische beroepen was echter sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[274]

Spanning op de arbeidsmarkt (technische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de technische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 3,55 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 2,04 (krap).[275]

Uitstel van betaling van belasting (bouwnijverheid als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector bouwnijverheid als geheel kreeg 19.9% van de bedrijven uitstel van betaling.[276]

Uitgesproken faillissementen (bouwnijverheid als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en

[272] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[273] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[274] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[275] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[276] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

282 in dezelfde maanden in 2019). In de bouwsector als geheel ging het om 31, 48 en 38 faillissementen (tegenover 43, 40 en 32 een jaar eerder).[277]

Ondernemersvertrouwen (bouwnijverheid als geheel)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 13,6% en -10,6% tegenover 31,2% en 27,8% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[278]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (bouwnijverheid als geheel)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

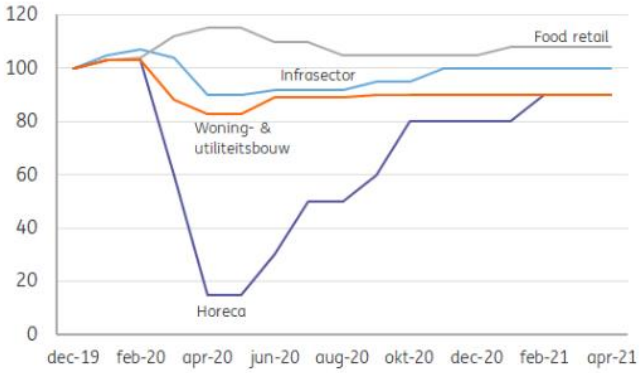

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de bouw ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

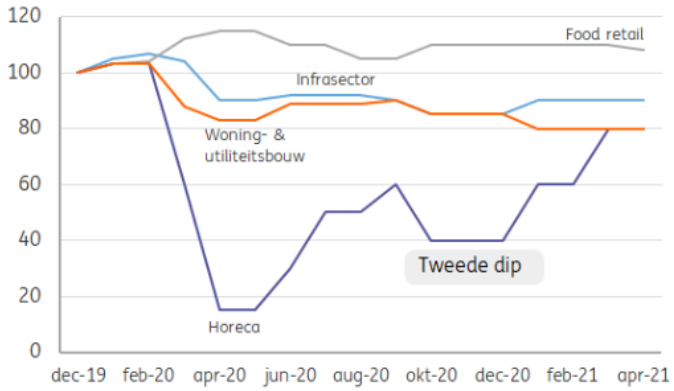

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de bouw ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

[277] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[278] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).

Het beeld voor de woning- & utiliteitsbouw en infrastructuur is als volgt:

- Basisscenario: In de bouw is de omzetterugval in april en mei relatief beperkt in vergelijking met zwaar getroffen sectoren zoals bijvoorbeeld de horeca. Bij nieuwbouw kan er nog redelijk worden doorgewerkt aan lopende projecten. De renovatiesector merkt wat meer de gevolgen van de coronacrisis omdat ze vaker bij bewoners over de vloer komen. Woningcorporaties en vooral zorginstellingen stellen soms renovatiewerkzaamheden uit, omdat ze geen extra besmettingsgevaar willen voor hun bewoners en patiënten maar proberen over het algemeen toch waar mogelijk opdrachten door te laten gaan.
  De verwachting is dat de gevolgen in de woning- en utiliteitsbouw groter zijn dan in de infrasector. In de infra is het relatief eenvoudiger om afstand te houden bij werkzaamheden en zijn werkzaamheden vaker buiten. Ook het herstel kan wat sneller verlopen als de overheid extra investeert in infraprojecten door deze, waar dat kan, naar voren te halen om de economie te stimuleren. Herstel in de bouw gaat wel langzamer dan in andere sectoren doordat bedrijven investeringen in bedrijfspanden uitstellen. Daarnaast zijn consumenten door de economische terugval en bijkomende onzekerheid terughoudender bij de aankoop van een nieuwbouwwoning en uitvoering van verbouwingen.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de bouw ook hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. De bouwsector ondervindt daardoor een langdurige omzetterugval en het herstel is daardoor trager.[279]

De verwachting van ABN-AMRO is dat de bouwsector volgend jaar harde klappen krijgt door de coronacrisis. De huizenprijzen zullen dalen en renovaties zullen worden uitgesteld. Op lange termijn neemt de woningschaarste echter alleen maar toe en zullen ook de prijzen stijgen.[280]

Volgens EIB zorgt de coronacrisis niet alleen voor een lockdown maar heeft ook sterke negatieve gevolgen voor investeringsplannen van particuliere en zakelijke klanten van de bouw. Gelet op de doorlooptijden in de bouw zal de crisis zich naar verwachting uitstrekken over een periode van twee jaar. De bouwproductie zal in deze periode in totaal met ruim 15% dalen, waarbij 40.000 voltijdbanen verloren gaan. Ook als de Nederlandse economie komend jaar weer stevig herstelt, zal de bouw de negatieve gevolgen van de coronacrisis nog steeds sterk ervaren. In de periode 2022-2024 kunnen in de bouw vervolgens weer zeer hoge groeicijfers worden gerealiseerd, waarbij ook de arbeidscapaciteit weer sterk zal moeten toenemen.[281]
EIB denkt dat het verlies aan werkgelegenheid in 2020 en 2021 met gericht overheidsbeleid tot de helft worden teruggebracht. Meest effectief zijn maatregelen die financieringsproblemen voor starters oplossen, verruiming bieden bij het ruimtelijk beleid en het mogelijk maken om tijdelijk op voorraad woningen te bouwen via een publiek opkoopfonds.[282]

[279] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/Building-and-Construction/bouw-economie-scenarios-corona.html
[280] https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5125971/bouw-coronacrisis-gevolgen-abn-amro-huizenmarkt-prijzen
[281] EIB (2020). Vooruitzichten voor de bouw na de coronacrisis. 3 april 2020.
[282] EIB (2020). Crisis en crisismaatregelen in de bouw. 5 juni 2020.

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (bouwnijverheid als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in industrie als geheel in 2020 met 5% en in 2021 met 3%. In het eerste kwartaal van 2020 liet de bouw een groei van 6% zien ten opzichte van het laatste kwartaal van 2019. De bouwsector is te typeren als laat-cyclisch: de economische gevolgen van de coronacrisis worden pas later merkbaar. Investeringen in (nieuwe) huisvesting worden door de toegenomen onzekerheid uitgesteld, waardoor de orderportefeuilles langzaam teruglopen. Naar verwachting zal de bouw pas vanaf de zomer van 2020 te maken krijgen met een vermindering in activiteit. Dit heeft in eerste instantie niet zozeer met de coronacrisis te maken, maar meer met de stikstofproblematiek die in mei 2019 begon. Hierdoor zijn er minder vergunningen verleend, wat de bouw en dan met name de infrasector nu parten gaat spelen.[283]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Bouw als geheel in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 4,5% en in 2021 met 2,5%. De bouw krijgt te maken met terugvallende investeringen.[284]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[285] Het beeld wat betreft toegevoegde waarde is als volgt. De bouw, waarvoor ook zonder coronacrisis in 2020 een ongunstige ontwikkeling werd verwacht in verband met de stikstofproblematiek, lijdt ernstig onder de terugvallende investeringen van bedrijven. In 2021 veert de sector wel weer wat terug in scenario's 1 en 2, maar dat is deels omdat is aangenomen dat de stikstofproblematiek dan is opgelost. In de scenario's 3 en 4 is het cumulatief effect van de coronacrisis (dus in vergelijking met de raming op basis van CEP 2020) duidelijk negatief.[286]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (bouwnijverheid als geheel)

UWV voorziet voor de bouwnijverheid gemiddelde krimp van de werkgelegenheid in 2020.[287]

Impact op het mbo-segment (bouw overig)

De bouwnijverheid als geheel is goed voor 4% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de bouwnijverheid exclusief bouwinstallatie is het mbo-segment oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 52% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de bouwnijverheid exclusief bouwinstallatie in het tweede kwartaal van 2020 kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 17% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[288] Naar verwachting zal in het mbo-segment in de bouwnijverheid exclusief bouwinstallatie zowel in 2020 als 2021 sprake zijn van krimp van de werkgelegenheid.

[283] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[284] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[285] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[286] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[287] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[288] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

Impact op de langere termijn (bouwnijverheid als geheel)

De Woningalliantie, bestaande uit 17 organisaties die betrokken zijn bij de huizenmarkt, heeft in juni 2020 een plan aangeboden aan de Tweede Kamer dat de bouwsector overeind moet houden. Het uitgangspunt is dat een scenario als in de kredietcrisis moet worden voorkomen. In het plan, wordt gepleit voor het bouwen van zeker 90.000 woningen per jaar tot 2030. Naast het bezweren van de economische crisis als gevolg van de corona-uitbraak draagt dit bij aan terugdringen van het grote woningtekort (dat meer dan 330.000 woningen bedraagt).[289]

[289] https://www.bouwendnederland.nl/actueel/nieuws/12531/pleidooi-woningbouwalliantie-geef-economie-impuls-met-investeringen-in-woningbouw

10 Autosector

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (autosector)

- Situatie begin mei volgens UWV: In de autosector is duidelijk minder werk:
  - De verkoop van auto's en bedrijfswagens (zowel nieuw als occasions) neemt af. Onderhoud lijkt wel redelijk op peil te blijven, met name bij autodealers.
  - Autoschadeherstel heeft veel minder werk. Dit segment is sterk conjunctuurgevoelig: bij een recessie zijn er minder auto's op de weg en wordt er minder schade gereden. Dit wordt nog versterkt doordat veel mensen thuiswerken. Dit segment zal naar verwachting nog langer naweeën van de coronacrisis ondervinden.[290]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld is als volgt:
  - Fietsen en e-bikes: De vraag naar fietsen en e-bikes stijgt. Mogelijk gebruiken mensen vaker de fiets in plaats van het OV om naar hun werk te gaan of wordt een (race)fiets of mountainbike gebruikt als vervanging voor een bezoek aan de sportschool nu deze nog gesloten zijn. Hierdoor kan de vraag naar fietsmonteurs ook gaan toenemen.
  - Verkoop auto's en bedrijfswagens: Zie situatie begin mei.
  - Autoschadeherstel: Zie situatie begin mei.[291]
- BIM 17 april 2020: Veel autofabrieken in Europa liggen stil. Volgens automakers zijn er daardoor alleen in de eerste vier maanden van dit jaar 1,5 miljoen minder auto's geproduceerd. Binnen de Europese Unie zijn bovendien in maart 55% minder nieuwe auto's verkocht ten opzichte van een jaar eerder. Het betreft ruim 567.000 auto's tegenover 1.264.500 auto's in maart 2019. In Nederland bleven de meeste autodealers open, maar ook hier kreeg de verkoop een klap. Er werden in maart 23% minder personenauto's verkocht.[292]
- BIM 20 mei 2020: Volgens de Europese brancheorganisatie is de Europese automarkt in april verder ingestort. Daalde de verkoop in maart al met 55% ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder, in april was de daling maar liefst 76%. Nog nooit kelderde de verkoop zo hard. Autofabrikanten verkochten vorige maand slechts 271.000 voertuigen, vergeleken met 1,14 miljoen vorig jaar. In Spanje en Italië werden nauwelijks auto's verkocht door de lockdown aldaar.[293]
- BIM 6 mei 2020: Door de daling van het consumentenvertrouwen en leveringsvertraging is de autoverkoop in Nederland in april verder weggezakt. Het aantal registraties van nieuwe auto's daalde met ruim 50%. Door de tijdelijke sluiting van productielocaties zijn de levertijden opgelopen. Begin mei starten de meeste merken de productie weer. [294]
- BIM 13 mei 2020: Volgens een analyse van marktcijfers door BOVAG werden er in Nederland in april 2020 ten opzichte van een jaar eerder 29% minder nieuwe caravans en 48% minder nieuwe campers geregistreerd. Normaliter is april een maand waarin juist 15% tot 20% van het totale kampeerwagenpark wordt verkocht. De BOVAG hoopt dat het tij keert, want door de internationale

[290] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[291] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[292] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 april 2020.
[293] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 mei 2020.
[294] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 6 mei 2020.

onzekerheid over vakantiereizen neemt de interesse voor kampeervakanties toe.[295]

- De verkoop van tweedehandsauto's is na een scherpe terugval in het begin van de coronacrisis in mei teruggekomen op het oude niveau. Autobedrijven verkochten die maand 111.146 gebruikte auto's. Dat zijn er minder dan in mei 2019 (117.000), maar meer dan in de maand mei van eerdere jaren. Oorzaak is onder meer het vermijden van OV.[296] Volgens ABN-AMRO lijkt de occasionmarkt daarmee de reddingsboei voor de autosector te worden.[297]
- FOCWA-leden beleven moeilijke tijden. In mei 2020 ervaren gemiddeld 83 procent van de autoruitherstelbedrijven en 94 procent van de caravan- en camperservicebedrijven minder werkzaamheden in de werkplaats (ten opzichte van respectievelijk 80 procent en 82 procent twee weken geleden). 'Dit verschil merken we ook op in de orderportefeuilles waar respectievelijk 85 procent en 84 procent van de autoruitherstelbedrijven en caravan- en camperservicebedrijven ver boven het gemiddelde (78 procent) blijven'. Liquiditeit blijft tot slot ook een grote zorg voor de leden. Ten opzichte van een gemiddelde van 33 procent signaleert 47 procent van de ruitherstelbedrijven en 69 procent van de caravan- en camperservicebedrijven grote liquiditeitsproblemen.[298]
- Fietsenwinkels verkochten in mei 58.000 elektrische fietsen (39% meer dan in mei 2019). Niet eerder werden er in een maand zo veel e-fietsen verkocht. De dalende verkoop in maart en april is daarmee ruimschoots goed gemaakt. Volgens brancheorganisatie Bovag leidden de coronamaatregelen in combinatie met het mooie weer tot een alternatief voor het openbaar vervoer.[299]
- In het eerste half jaar van 2020 werden er volgens de brancheorganisaties veel meer snorfietsen en scooters verkocht dan een jaar eerder (+24%). Bromfietsen zijn minder populair (-5%). De stijging van de verkoop komt vooral door 'ov-mijders' als gevolg van de coronacrisis.[300]
- BIM 1 juli 2020: In de eerste helft van het jaar zijn er 30% minder nieuwe auto's verkocht dan een jaar geleden. Bedrijven bezuinigen op hun wagenpark en veel autofabrieken lagen stil, waardoor bestellingen niet konden worden geleverd. Volgens brancheverenigingen BOVAG en RAI verloopt het herstel moeizaam en trekt de verkoop de laatste weken nauwelijks aan. Aan het begin van het jaar verwachtten de verenigingen 425.000 nieuwe auto's in 2020 te verkopen. De teller staat na een half jaar op 158.000 stuks. Over heel Europa is de autoverkoop het afgelopen half jaar gehalveerd.[301]
- BOVAG-bedrijven zijn steeds minder somber gestemd. Begin juni 2020 geeft 86,5% van de bedrijven aan vertrouwen te hebben om door de crisis heen te komen tegenover 83% twee weken eerder. Ook minder ondernemers verwachten afscheid te moeten nemen van hun personeel (26% tegenover 28,7%). Het geschat gemiddeld omzetverlies bij bedrijven met omzetverlies daalt eveneens (34,7% tegenover 39,6%).[302]

---

[295] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 13 mei 2020.
[296] https://nos.nl/artikel/2335992-verkoop-van-gebruikte-auto-s-door-ov-mijders-in-de-lift.html
[297] https://insights.abnamro.nl/2020/06/headlines-tweedehandsjes-redden-de-autobranche/
[298] FOCWA, 20 mei 2020 https://www.automobielmanagement.nl/autoschadeherstel/2020/05/20/orderportefeuille-focwa-leden-blijft-slecht-gevuld/?gdpr=accept&gdpr=accept
[299] https://www.tweewieler.nl/ondernemen/artikel/2020/07/38-procent-meer-e-bikes-verkocht-in-mei-10142279
[300] https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5170067/corona-boost-verkoop-scooters-brommers-snorfietsen-elektrisch
[301] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 juli 2020.
[302] https://mijn.bovag.nl/actueel/nieuws/2020/juni/meer-vertrouwen-in-bedrijf-en-behoud-personeel

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (autosector, dataverzameling mei 2020)

In de autosector worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (46,3% en 36,5%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 6,4%, 2,4%, 4,6% en 1,9%). De resterende 1,8% vond maatregelen (nog) niet nodig. [303]
(NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (autosector, dataverzameling mei 2020)

In de autosector wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (34,5%)
2. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (30,5%)
3. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (15,3%).[304]
   (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (detailhandel als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector detailhandel (inclusief autosector) 25.141 aanvragen toegekend voor in totaal 251.181 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 71%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [305]

Sectorale noodmaatregelen (autosector)

De handel in en reparatie van caravans, motorfietsen en aanhangers (SBI-code 45xxx) valt onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[306]

Aantal werknemersbanen (handel als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector handel als geheel ging het om een afname met 4.000.[307]

Aantal gewerkte uren (detailhandel als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector detailhandel was het gemiddeld aantal uren dat

[303] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[304] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[305] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[306] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[307] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart

werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 31,8, 25,7 en 25,9. Er was in deze sector dus sprake van een relatief sterke daling.[308]

Aantal openstaande online vacatures UWV (commerciële en technische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af. De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%).
Meest relevante beroepsklasse voor de autosector zijn de commerciële en technische beroepen:

- In de beroepsklasse commerciële beroepen bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 13.830, 8.950 en 6.550. Dat betekent een daling van 35% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 27% in de derde periode ten opzichte van de tweede. In de periode week 21 t/m 24 was in deze beroepsklasse sprake van een stijging met 16% (van 6.550 naar 7.600).
- In de beroepsklasse technische beroepen bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 58.420, 49.930 en 46.790. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 6% in de derde periode ten opzichte van de tweede. In de periode week 21 t/m 24 was in deze beroepsklasse sprake van een daling met 4% (van 46.790 naar 44.710).[309]

Spanning op de arbeidsmarkt (commerciële en technische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de commerciële beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,39 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,55 (krap). Bij de technische ging het om 3,55 (krap) in het vierde kwartaal van 2019 2,04 (krap) in het eerste kwrtaal van 2020.[310]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (handel als geheel)

Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector handel als geheel als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en

[308] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[309] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020; UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[310] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector handel als geheel wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[311]

Uitstel van betaling van belasting (handel als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector handel als geheel kreeg 31,1% van de bedrijven uitstel van betaling.[312]

Uitgesproken faillissementen (handel als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector handel als geheel ging het om 92, 61 en 69 faillissementen (tegenover 79, 64 en 60 een jaar eerder).[313]

Ondernemersvertrouwen (autosector)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 -7,6% en -46,9% tegenover -5,1% en -5,3% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[314]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (autosector)

De verwachtingen van bedrijven in de autosector ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 75,7% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 5.0% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 35,3% en 43,4%.[315] In juni ging het om respectievelijk 28,2% en 57,5%.[316]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Trade, retail & automotive

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[311] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[312] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[313] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[314] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[315] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[316] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

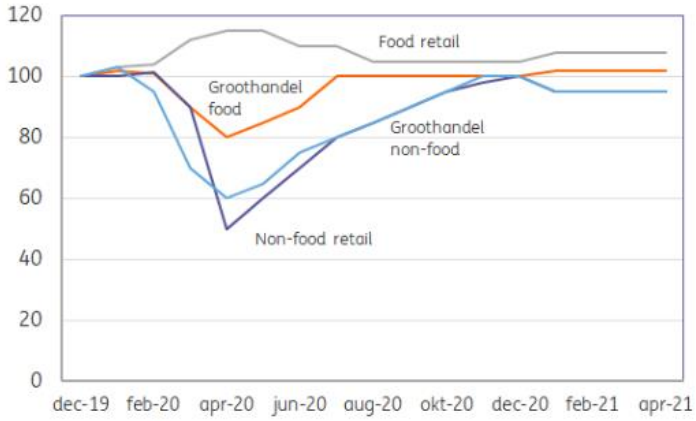

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

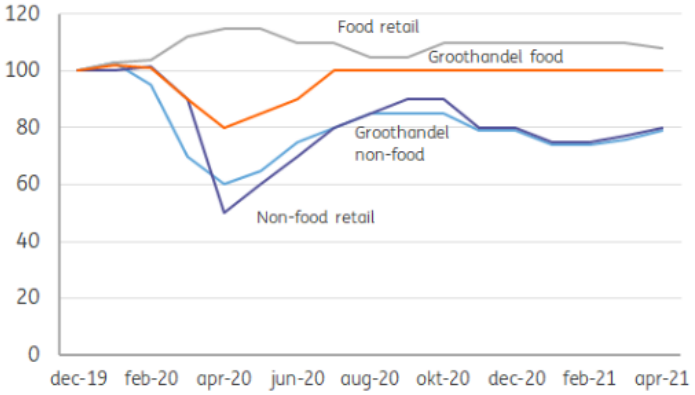

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de trade, retail & automotive is als volgt:

- Basisscenario: Binnen de handel is het verschil in impact groot. De non-food detailhandel behoort juist tot de zwaarst getroffen sectoren. De lockdown leidde tot begin mei tot rustige winkelstraten. De geleidelijke opheffing van de lockdown gaat gepaard met de 1,5 meter economie en stapsgewijs minder omzetverlies.
- Dubbele dip scenario: Tot september is dit scenario voor de handelssector gelijk aan het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt, zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langduriger karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. Handelsbedrijven in het non-foodsegment kunnen het ingezette prijs- en omzetherstel niet doorzetten en krijgen met een tweede dip te maken. De oude omzetniveaus van zowel de detail- als groothandel in het non-foodsegment zullen ook in 2021 niet meer bereikt kunnen worden. De food groothandel kan het omzetverlies uit 2020 in 2021 evenals in het eerste scenario nauwelijks goedmaken.[317]

[317] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/detailhandel/coronacrisis-trade-retail-automotive-in-twee-scenarios.html

Autosector

De autoverkopen in Europa vallen dit jaar mogelijk een kwart lager uit dan vorig jaar, verwacht brancheorganisatie ACEA. Vorig jaar werden er nog 12,8 miljoen nieuwe auto's verkocht in de EU. Voor dit jaar wordt gerekend op 9,6 miljoen nieuwe wagens. Dat zou het laagste aantal verkochte nieuwe auto's zijn sinds 2013.[318]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Handel als geheel, vervoer en horeca

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[319] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de sector handel, vervoer en horeca zijn de ontwikkelingen in 2020 uitgesproken negatief. De handel heeft te maken met vraaguitval (consumptie, vooral relevant voor de detailhandel; investeringen, van belang voor de autohandel en de groothandel, en de uitvoer, eveneens van belang voor de groothandel). Weliswaar veert handel, vervoer en horeca in 2021 terug (behalve in scenario 4, in dat scenario krimpt de sector ook in 2021), maar in vergelijking met de CEP-raming is het cumulatieve effect van de coronacrisis duidelijk negatief. Dat kan betekenen dat er sprake is van een capaciteitseffect: indien door de crisis teveel bedrijvigheid is vernietigd kan de sector onvoldoende opkrabbelen bij verder herstel.[320]

Handel als geheel

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de handel als geheel in 2020 met 7%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 7% laten zien. De sector handel bevat de subsectoren groot- en detailhandel in zowel food als non-food. De coronacrisis raakt de detailhandel food als geheel vrijwel niet, maar het beeld dat deze subsector alleen maar profiteert moet wel worden genuanceerd. Zo blijven vooral 'to-go'-concepten dit jaar lang last houden van het vele thuiswerken en ook retailers in toeristische regio's hebben het moeilijk.[321]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (autohandel)

UWV voorziet voor de autohandel grote krimp van de werkgelegenheid in 2020. De autohandel heeft het lastig. In economisch zwaardere tijden worden grote aankopen, waaronder die van personenauto's en bedrijfswagens, veelal uitgesteld. Het niet uit te stellen onderhoud en reparatiewerk (APK) gaat wel door.[322]

Impact op het mbo-segment (autosector)

De handel als geheel (autosector, groothandel en detailhandel) is goed voor 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de autosector (autohandel en -reparatie) is het mbo-segment oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 55% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de autosector in het tweede kwartaal van 2020 veel groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 58% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall

[318] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 24 juni 2020.
[319] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[320] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[321] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[322] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

was de daling 35%.[323] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de autosector in 2020 sterke krimp en in 2021 mogelijk weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.
Op de lange termijn (25-30 jaar) zal door verdere digitalisering het vak automonteur op mbo-niveau waarschijnlijk grotendeels verdwijnen.

[323] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

11 Groothandel

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (groothandel)

- Situatie begin mei volgens UWV: Binnen de groothandel zijn er verschillen. Enerzijds hebben groothandelaars in benodigdheden voor ziekenhuizen veel vraag. Ook de levering aan de supermarkten blijft doorgaan. (Veel) minder werk is er voor:
  - Groothandels voor de horeca: Deze zagen door de verplichte sluiting van de horeca meteen een enorme daling in omzet. Een deel van de horecagroothandels ging open voor particulieren. Nu de situatie in de supermarkten weer onder controle is, zien deze echter weer een daling van de omzet.
  - Groothandels die afhankelijk zijn van export, zoals de bloemenhandel: Deze ervaren vraaguitval.
  - Groothandels die afhankelijk zijn van invoer van producten uit buitenland: Ook deze hebben het ook lastig.

  Vooral kleine ondernemers in de sector hebben het nu heel moeilijk om het hoofd boven water te houden omdat ze vaak gespecialiseerd zijn.[324]
- Situatie eind juni volgens UWV: Groothandelaars in medische producten, desinfectie- en beschermingsmiddelen hebben nog steeds veel vraag naar producten. Minder werk is er nog steeds voor horecagroothandels, groothandels gericht op export en/of import en kleine gespecialiseerde groothandels. [325]

- BIM 27 mei 2020: In maart gingen horecagroothandels open voor iedereen, omdat de horeca sloot en er grote druk op supermarkten ontstond. Groothandels sluiten per 1 juni hun deuren voor consumenten en zijn weer louter toegankelijk voor pashouders.[326]
- BIM 10 juni 2020: Volgens CBS-cijfers heeft de groothandel en handelsbemiddeling in het eerste kwartaal van 2020 2,2% meer omzet behaald dan in dezelfde periode een jaar eerder. [327]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (groothandel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector groothandel 12.619 aanvragen toegekend voor in totaal 21.506 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 58%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [328]

Sectorale noodmaatregelen (groot- en detail-/markthandel)

De groot- en detail-/markthandel (SBI-codes 46xxx, 47xxx) vallen onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[329]

---

[324] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[325] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[326] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 mei 2020.
[327] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 juni 2020.
[328] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[329] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl

Aantal werknemersbanen (handel als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector handel als geheel ging het om een afname met 4.000.[330]

Aantal lopende WW-uitkeringen (groothandel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector groothandel bedroeg in mei 2020 19.715, 4,3% meer dan in april 2020.[331]

Aantal openstaande online vacatures UWV (commerciële beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector groothandel zijn de commerciële beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 13.830, 8.950 en 6.550. Dat betekent een daling van 35% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 27% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[332]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse commerciële beroepen was sprake van een stijging met 16% (van 6.550 naar 7.600).[333]

Spanning op de arbeidsmarkt (commerciële beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de commerciële beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,39 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,55 (krap).[334]

[330] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[331] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[332] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[333] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[334] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (handel als geheel)
Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector handel als geheel als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector handel als geheel wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[335]

Uitstel van betaling van belasting (handel als geheel)
In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector handel als geheel kreeg 31,1% van de bedrijven uitstel van betaling.[336]

Uitgesproken faillissementen (handel als geheel)
De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector handel als geheel ging het om 92, 61 en 69 faillissementen (tegenover 79, 64 en 60 een jaar eerder).[337]

Ondernemersvertrouwen (groothandel)
Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 12,3% en -34,0% tegenover 15,3% en 13,4% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[338]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (groothandel, dataverzameling april 2020)
Bij aanhoudende coronacrisis verwacht 10% van de bedrijven de continuïteit van het bedrijf 2 maanden te kunnen handhaven, 39% 3-6 maanden, 12% 6-12 maanden, 11% 12 maanden of langer. Volgens de resterende 27% is dat niet te zeggen. Overall (alle sectoren samen) zijn deze percentages 16%, 31%, 12%, 10% en 31%.[339] Cijfers voor de maand juni zijn voor de groothandel niet voorhanden.

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (trade, retail & automotive)
ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[335] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[336] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[337] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[338] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[339] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

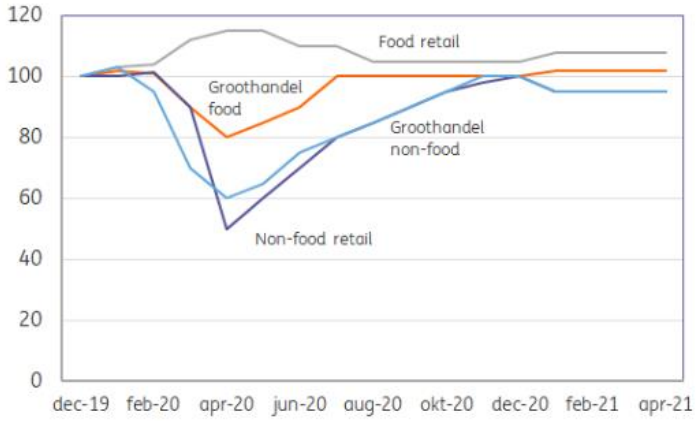

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

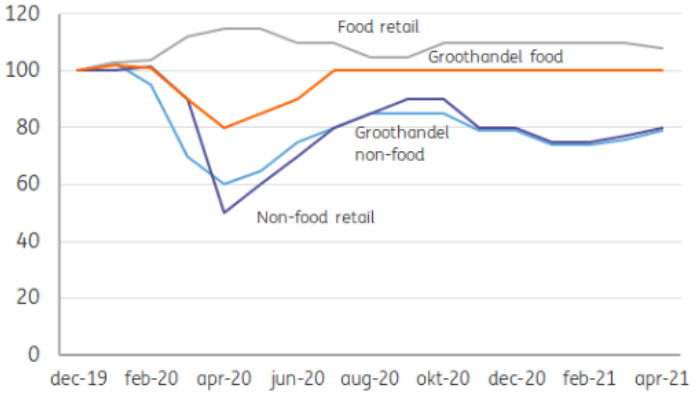

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de trade, retail & automotive is als volgt:

- Basisscenario: Binnen de handel is het verschil in impact groot, vooral binnen de detailhandel. De food detailhandel is één van de weinige sectoren die meer omzet heeft gedraaid ten gevolge van de invoering van de corona-maatregelen, aanvankelijk dankzij het hamstereffect en vervolgens door de sluiting van de horeca. De non-food detailhandel behoort juist tot de zwaarst getroffen sectoren. De lockdown leidde tot begin mei tot rustige winkelstraten en veel lagere omzetten voor mode- en woonwinkels. De geleidelijke opheffing van de lockdown gaat gepaard met de 1,5 meter economie en stapsgewijs minder omzetverlies. Binnen het non-foodsegment hebben - naast het online kanaal - winkels in doe-het-zelf artikelen, tuincentra en speelgoedwinkels goed gepresteerd. Als op 1 juni horecazaken weer open mogen, zwakt de hoge omzetgroei voor supermarkten en voedingsspeciaalzaken iets af. De omzet in de non-food retail kende een dieptepunt in april, waarna mondjesmaat omzetherstel kan volgen tot het oude niveau in december, mede dankzij een inhaaleffect vanwege de feestdagen. De groothandel is internationaal georiënteerd en kent in 2020 vanwege vraaguitval en handelsbarrières vooral in het non-food segment dalende omzetten. In het bijzonder de handel in grondstoffen wordt hard geraakt door de fors gedaalde olieprijzen.

- Dubbele dip scenario: Tot september is dit scenario voor de handelssector gelijk aan het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt, zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langduriger karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. Handelsbedrijven in het non-foodsegment kunnen het ingezette prijs- en omzetherstel niet doorzetten en krijgen met een tweede dip te maken. De oude omzetniveaus van zowel de detail- als groothandel in het non-foodsegment zullen ook in 2021 niet meer bereikt kunnen worden. De food groothandel kan het omzetverlies uit 2020 in 2021 evenals in het eerste scenario nauwelijks goedmaken. De foodretail krijgt in het vierde kwartaal van 2020 een nieuwe omzet boost.[340]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Handel als geheel, vervoer en horeca

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[341] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de sector handel, vervoer en horeca zijn de ontwikkelingen in 2020 uitgesproken negatief. De handel heeft te maken met vraaguitval (consumptie, vooral relevant voor de detailhandel; investeringen, van belang voor de autohandel en de groothandel, en de uitvoer, eveneens van belang voor de groothandel). Weliswaar veert handel, vervoer en horeca in 2021 terug (behalve in scenario 4, in dat scenario krimpt de sector ook in 2021), maar in vergelijking met de CEP-raming is het cumulatieve effect van de coronacrisis duidelijk negatief. Dat kan betekenen dat er sprake is van een capaciteitseffect: indien door de crisis teveel bedrijvigheid is vernietigd kan de sector onvoldoende opkrabbelen bij verder herstel.[342]

Handel als geheel

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de handel als geheel in 2020 met 7%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 7% laten zien. De sector handel bevat de subsectoren groot- en detailhandel in zowel food als non-food. De coronacrisis raakt de detailhandel food als geheel vrijwel niet, maar het beeld dat deze subsector alleen maar profiteert moet wel worden genuanceerd. Zo blijven vooral 'to-go'-concepten dit jaar lang last houden van het vele thuiswerken en ook retailers in toeristische regio's hebben het moeilijk. Bij groothandels in food worden vooral de toeleveranciers aan horeca en catering zwaar geraakt. En in de non-food detailhandel krijgen met name kleding- en schoenenwinkels en warenhuizen harde klappen. Online verkopen kunnen dit gedeeltelijk opvangen, maar zeker niet helemaal.[343]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (groothandel)

UWV voorziet voor de groothandel gemiddelde krimp van de werkgelegenheid in 2020.[344]

[340] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/detailhandel/coronacrisis-trade-retail-automotive-in-twee-scenarios.html
[341] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[342] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[343] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[344] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (groothandel)

Onderzoek van SEO laat zien dat de economie van de Metropoolregio Amsterdam (MRA) relatief sterker wordt geraakt door de coronacrisis dan de economie van Nederland als geheel. Dit komt door het relatief grote aandeel van sectoren zoals horeca (inclusief hotels), luchtvaart en de groothandel in de economie van Groot-Amsterdam. Deze sectoren worden bovengemiddeld sterk geraakt door de maatregelen tegen het coronavirus.[345]

Impact op het mbo-segment (groothandel)

De handel als geheel (autosector, groothandel en detailhandel) is goed voor 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de groothandel is het mbo-segment enigszins oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 42% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de groothandel in het tweede kwartaal van 2020 wat kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 32% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[346] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de groothandel in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten. Hierbij kan wel sprake zijn van forse verschillen tussen deelsegmenten. Terwijl de supermarkten en de e-commerce een forse groei laten zien en daarin de groothandel meetrekken, gaat het bijvoorbeeld vooralsnog slecht met de horeca.

[345] SEO (2020). Impact coronacrisis op de economie van Amsterdam.
[346] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

12 Detailhandel

Sectorale contactbeperkende maatregelen (detailhandel)

Supermarkten laten maximaal één klant per 10 m^2 winkelvloer tegelijk toe. In een winkel van 1.000 m^2 mogen dus maximaal 100 klanten tegelijk binnen zijn. Supermarkten doen daarbij de dringende oproep aan klanten om boodschappen alleen te doen. Bij kassa's staan om de anderhalve meter strepen op de vloer voor klanten die in de rij staan. Bezorgdiensten van supermarkten bezorgen voorlopig alleen nog tot aan de deur.[347]

Ook in de non-food detailhandel wordt het aantal klanten, dat tegelijk in de winkel mag zijn, beperkt en wordt de anderhalvemeterregel in acht genomen. De instellingen zorgen zelf voor de naleving van die regel.

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Detailhandel als geheel

- BIM 18 maart 2020: PFM FootfallIntelligence en Locatus) hebben aan het begin van de coronacrisis een onderzoek opgezet waarin ze de passanten in Nederlandse winkelcentra tellen. In de belangrijkste winkelstraten zien ze dramatische dalingen, die opliepen tot 65% minder bezoekers afgelopen zondag. Door het hamstergedrag zien ze gemiddeld 8% meer passanten bij supermarkten.[348]
- BIM 27 maart 2020: Eind maart hadden naar schatting van Locatus vermoedelijk al 15.000 tot 20.000 winkels hun deuren tijdelijk gesloten. Ons land telt in totaal ruim 90.000 winkels. De verwachting was dat er nog meer zouden volgen, vanwege gezondheidsrisico's of een te lage omzet.[349]
- BIM 30 maart 2020: In de winkelstraten was het vorige week volgens tellingen van Bureau RMC op basis van wifi-signalen 79% rustiger dan in dezelfde week vorig jaar. In de grote steden was de afname het grootst. [350]
- BIM 6 april 2020: Uit een rondgang van het FD langs winkeliers blijkt dat de drie grootste kredietverzekeraars van Nederland stoppen met kredieten aan winkeliers of de kredietlimieten verlagen. Bovendien worden blijkbaar bijna alle nieuwe aanvragen afgewezen. [351]
- BIM 11 mei 2020: Vanaf de tweede helft van maart heeft de coronacrisis tot grote verschuivingen geleid in consumentenbestedingen. Toch blijft volgens ING de omzetdaling in de detailhandel in maart 2020 met 0,6% ten opzichte van februari beperkt. Het omzetvolume van de detailhandel in de eurozone daalde gemiddeld met 11,2%. (in de Europese cijfers zijn tankstations en apotheken wel meegenomen, in de Nederlandse cijfers niet, wat kan vertekenen). Bij kleding- en schoenenwinkels vallen de Nederlandse cijfers internationaal gezien ook mee (om en nabij 25% omzetdaling ten opzichte van 39%). Tegenover de minnen staan ook winkels in elektronica en bouw- en doe-het-zelfmaterialen en drogisterijen, die gemiddeld juist meer verkochten dan in februari. Bovendien nam in Nederland

[347] https://www.cbl.nl/onderwerpen/veelgestelde-vragen-corona/
[348] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 18 maart 2020.
[349] https://www.bndestem.nl/dossier-coronavirus/tienduizenenshy-den-winkels-dicht-vanwege-corona-drogist-speelgoedenshy-zaak-en-supermarkt-in-trek~ae7b26de/
[350] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 30 maart 2020.
[351] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 6 april 2020.

online shoppen een nog grotere vlucht en lijken Nederlanders meer in de supermarkt en voedingsspeciaalzaken gekocht te hebben. [352]

- BIM 27 mei 2020: De omzet van de detailhandel was in het eerste kwartaal van 2020 volgens CBS 4% hoger dan een jaar eerder. In de foodsector werd in het eerste kwartaal 6,4% meer omgezet, de grootste stijging sinds 2008. Deze fors hogere omzet kwam vooral tot stand door sterke verkopen van supermarkten. In de non-foodsector was de omzet in het eerste kwartaal van 2020 0,6% minder dan in dezelfde periode in 2019. Dat is de eerste omzetafname sinds 2016.[353]
- In april 2020 gaven consumenten volgens CBS-cijfers 17% minder uit ten opzichte van een jaar geleden. Dat is veruit de grootste daling van de bestedingen ooit gemeten door CBS. De uitgaven aan diensten[354] lagen in april 24,6% lager dan een jaar eerder. Aan duurzame goederen werd 14,8% minder besteed dan in april 2019. Huishoudens kochten vooral minder kleding, schoenen en personenauto's. Zij schaften daarentegen wel meer elektrische apparatuur en woninginrichtingsartikelen aan. Aan voedings- en genotmiddelen hebben consumenten 3,6% meer besteed dan in april 2019. Aan overige goederen, zoals gas en motorbrandstoffen, gaven huishoudens 10,7% minder uit dan een jaar eerder. Dit komt vooral doordat consumenten veel minder motorbrandstoffen hebben getankt.[355]
- BIM 13 mei 2020: Volgens Detailhandel Nederland komen veel winkelbedrijven door de crisis in de problemen omdat zij geen afspraken met de verhuurders van het winkelpand konden maken over lastenverlichting of een betaalpauze. Dit ondanks een deal die hierover eind maart is gemaakt tussen Detailhandel Nederland en de belangenorganisatie van vastgoedeigenaren. Uit navraag onder 250 winkelbedrijven blijkt dat de helft van de ondervraagden geen nieuwe afspraken heeft kunnen maken.[356]
- Eind mei meldt CNV te verwachten dat de coronacrisis in de detailhandel leidt tot tienduizenden werklozen. In een enquête stelt 34% van de winkelmedewerkers dat de klandizie en omzet flink zijn teruggelopen door de crisis. 56% verwacht niet in een andere winkel aan de slag te kunnen na verlies van hun baan. 38% zegt niet de juiste vaardigheden te hebben om in een andere sector aan de slag te gaan.[357]
- De detailhandel heeft in mei 2020 volgens CBS 8,2% meer omgezet dan in mei 2019, meldt het CBS. Dat is de grootste groei in 14 jaar tijd. Het verkoopvolume lag 5,9% hoger. Zowel de foodsector als de non-foodsector realiseerde een hogere omzet (10% respectievelijk 1%). Daarnaast is online bijna 50% meer omgezet. De winkels in doe-het-zelfartikelen noteerden opnieuw een recordstijging van de omzet (+29%). Daarentegen hadden de kleding- en schoenenwinkels ook in mei te kampen met omzetdalingen, maar wel wat minder erg dan de recordverliezen in maart en april.[358]
- Volgens onderzoek van RetailSonar (22 juni 2020) was de omzet van de winkels in de winkels in juni weer bijna terug op het oude niveau. Over de afgelopen vijf weken kwam de omzet uit op 87% van die in dezelfde periode een jaar eerder. Het onderzoek laat overigens ook zien dat in de eerste weken van de crisis weliswaar

[352] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 11 mei 2020.
[353] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 mei 2020.
[354] Diensten betreffen onder meer een bezoek aan restaurant, kapper, theater, pretpark, sportschool, voetbalwedstrijd en het gebruik van openbaar vervoer.
[355] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/ongekend-grote-krimp-consumptie-huishoudens-in-april
[356] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 30 maart en 13 mei 2020.
[357] https://www.cnv.nl/actueel/nieuws/nieuwsdetail/coronacrisis-leidt-tot-tienduizenden-werklozen-in-detailhandel/
[358] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/omzet-detailhandel-groeit-met-ruim-8-procent-in-mei

minder mensen naar de winkel kwamen, maar ze per bezoek wel meer uitgaven (+5%).[359]

- Veel consumenten zijn tijdens de crisis lokaler gaan kopen, onder meer om initiatieven van lokale winkeliers te steunen, maar ook door thuiswerken, de restrictie op niet-noodzakelijke reizen en het gemak. Daardoor leveren grotere stadscentra (-21 procent) en overdekte winkelcentra (-18 procent) de meeste omzet in. Ook winkels in de periferie, zoals meubelboulevards, leverden vijf procent omzet in. Kleinere stadscentra groeiden daarentegen met 12,5 procent in omzet.[360]

<u>Subsectoren binnen detailhandel</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: Binnen de detailhandel zijn grote verschillen. Voldoende of veel werk is er voor:
  - Supermarkten: In supermarkten was het aan het begin van de coronacrisis, als gevolg van het hamsteren, extreem druk met bevoorraden. Vanuit supermarkten komt het signaal dat er veel geschoven is met medewerkers van verschillende locaties. Locaties die minder draaiden (gemakswinkels, locaties op stations of luchthavens), 'verplaatsten' hun personeel naar reguliere vestigingen. Inmiddels is de situatie weer redelijk terug naar normaal. Er is bovendien voldoende aanbod van scholieren om het werk gedaan te krijgen. Boodschappen worden meer online gedaan. Daardoor is er extra vraag naar bezorger, maar er zijn geen signalen van tekorten.
    Sommige kleine supermarkten hebben het echter juist heel rustig (bijvoorbeeld langs de grens, in tankstations en universiteiten)
  - Tuincentra en bouwmarkten: Tuincentra zijn open gebleven en trekken veel klanten. Ook bouwmarkten draaien goed, maar hanteren wel aangepaste openingstijden.

  Veel minder werk is er voor de overige non-food detailhandel. Veel fysieke winkels sloten hun deuren (kleding, schoenen, kringloop). Anderen bleven wel open maar daar werd het veel rustiger. Onlineverkoop ging wel door. Geleidelijk gaat een aantal fysieke winkels weer open (met inachtneming van de regels van RIVM). Al met al is er in deze branche nog steeds sprake van een flinke omzetdaling in vergelijking met de situatie voor de maatregelen om het virus in te dammen.[361]
- Ambachtelijke bakkers missen omzet door terugval van leveringen aan de horeca. Zes op de tien bakkers zien hun omzet dalen. Een vijfde ziet juist een stijging.[362]
- Slagers en bakkers starten met bezorgen om extra inkomsten te generen én de klant te ontzien. Daarnaast worden er mooie samenwerkingen opgetuigd tussen verschillende versspecialisten.[363]
- Tegelijkertijd staan consumenten open om veel meer online te besteden bij hun lokale winkeliers. Lokale loyaliteit groeit met de dag.[364]
- Situatie eind juni volgens UWV: Binnen de detailhandel zijn grote verschillen. Voldoende of veel werk is er voor:
  - Supermarkten: Er is vooralsnog voldoende personeelsaanbod om het werk gedaan te krijgen. Mogelijk daalt het aanbod van studenten zodra het studiejaar per 1 september weer van start gaat.
    Er is extra vraag naar bezorgers van online boodschappen.

[359] RetailSonar (2020). Impact corona op klantgedrag en winkelprestaties.
[360] https://retailtrends.nl/news/60837/winkelomzet-bijna-terug-op-normaal-niveau
[361] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[362] https://www.bakkerswereld.nl/nieuws/nieuws/2020/03/corona-dagelijks-brood-niet-in-gevaar-10157347
[363] https://www.vleesmagazine.nl/slagerij/nieuws/2020/03/corona-slagers-zetten-in-op-bezorging-10151638
[364] https://www.vleesmagazine.nl/strategie/nieuws/2020/04/lokaal-online-platform-helpt-slagers-door-coronacrisis-10151816

- Bouwmarkten: Bouwmarkten blijven nog steeds goed draaien. Personeel heeft het druk, maar van een tekort is geen sprake. Andere verkopers op het gebied van wonen en interieur zijn wel nog steeds schaars, zoals verkopers van keukens en badkamers, net als verkopers van elektronica. Ook monteurs en bezorgers zijn voor dit soort winkels moeilijk te vinden.

In de overige non-food detailhandel is nog steeds (veel) minder werk. Inmiddels zijn de meeste winkels wel weer open. Al met al heeft de non-food nog steeds te maken met flinke omzetverliezen:

- De grootste pijn zit in de fashion (kleding en schoenen). Ook sommige grotere warenhuizen en winkels voor huishoudelijke artikelen ervaren omzetproblemen. De coronamaatregelen hebben de situatie van veel winkels in het middensegment verder verslechterd, terwijl die al te maken hadden met concurrentie van lowbudget winkels en onlineverkopen.
- In tankstations was het vóór de coronacrisis nog lastig om personeel te vinden. Dit is in korte tijd omgeslagen omdat het gebruik van de auto flink is gedaald. De verwachting van veel ondernemers is dat het personeelsbestand de komende tijd zal dalen. [365]

- Eerder genoemd onderzoek van RetailSonar laat zien dat met name modewinkels en zelfstandige winkels het zwaar hebben gehad. Webwinkels hadden een goede tijd (tijdens de eerste fase van de lockdown stegen hun verkopen met 350%). Grote verliezers waren vooral grotere stadscentra en overdekte winkelcentra.[366]

Supermarkten/Food

- BIM 18 maart 2020: Door de geëxplodeerde verkoop in levensmiddelen staat de bevoorrading van supermarkten onder druk. Waar een gemiddelde supermarkt doorgaans 1 à 2 keer per dag wordt bevoorraad is dat nu 4 à 5 keer per dag. Voorraden in distributiecentra blijven volgens het CBL toereikend.[367].
- BIM 23 maart 2020: Supermarkten hebben in de 2e week van maart volgens cijfers van CBS meer omzet gedraaid dan in de week die traditioneel het meeste geld oplevert: de week voor Kerst. In de week van 9 t/m 15 maart lag de omzet 35% hoger dan in dezelfde week vorig jaar. [368]
- BIM 3 april 2020: Supermarkten blijven goede zaken doen. De omzet lag weliswaar iets lager dan een week eerder, maar nog steeds 25% hoger dan in dezelfde week vorig jaar en ook hoger dan in de topweek voor Kerst. [369]
- Inmiddels beginnen de supermarktomzetten steeds meer te normaliseren. In de week die eindigde op 21 juni viel de omzetstijging voor Nederlandse supermarkten het laagst uit sinds het begin van de coronacrisis Volgens onderzoeksbureau Nielsen boekten de supermarkten ten opzichte van dezelfde week een jaar eerder nog maar een omzetplus van 5,9%.[370]

Non-food

- In april 2020 waren de detailhandelsverkopen in non-foodwinkels volgens CPB 17% lager dan eind 2019.[371] Het beeld binnen de non-food verschilt. Volgens CBS-cijfers over april zijn kledingwinkels met een omzetdaling ten opzichte van

[365] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[366] RetailSonar (2020). Impact corona op klantgedrag en winkelprestaties.
[367] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 18 maart 2020
[368] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 23 maart 2020.
[369] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 april 2020.
[370] https://www.distrifood.nl/ondernemen/nieuws/2020/06/supers-laagste-omzetgroei-in-coronatijd-101135915
[371] CPB (2020). Juniraming 2020.

dezelfde maand een jaar eerder van bijna 60% het hardst getroffen. De omzet van doe-het-zelfzaken steeg met 26% en bij bouwmarkten werd 34% meer verkocht.[372]

- BIM 23 maart 2020: Sportzaken, zoals Decathlon, hebben het druk nu sportscholen en -clubs gesloten zijn. Yogamatjes en gewichten vliegen de winkel uit. Iedereen wil thuis sporten. [373]
- BIM 8 april 2020: Bouwmarkten hebben in de week van 16-22 maart volgens CBS ruim de helft meer omzet gedraaid dan in dezelfde week een jaar eerder. De omzet lag zelfs 6% hoger dan in de week van Hemelvaart 2019, normaliter de beste week in het jaar voor de sector.[374]
- BIM 10 april 2020: Pomphouders hebben volgens cijfers van MultiTankcard hun omzet de afgelopen maanden met de helft zien dalen. Ook is er een verschuiving van tankbeurten naar onbemande stations. Ondanks de absolute bodemprijzen voor brandstof kunnen de benzinestations daar niet van profiteren, aangezien er weinig mensen op de weg zitten.[375]
- De lockdown werkte voor de optiekmarkt tot en met april dramatisch. Daarna kwam voorzichtig herstel in mei. Het is voor deze branche nog te vroeg voor verdere cijfers. Corona heeft ook grote impact op audiciens, met name tijdens de lockdown waren er lage verkopen, daarna was herstel zichtbaar.[376]
- Branche organisatie voor orthopedische hulpmiddelen en ondersteunende diensten: NVOS-Orthobanda ziet omzetverlies voor orthopedie. Er is overleg met zorgaanbieders voor financiële steun.[377]

E-commerce

- BIM 27 maart 2020: ABN-AMRO ziet een duidelijke verschuiving optreden van offline naar online. Een gedeelte van de producten en diensten die consumenten voorheen fysiek aanschaften, wordt nu via het internet gekocht. [378]
- BIM 10 april 2020: Het is druk bij de distributiecentra en webshops. Tijdens de coronacrisis kopen beduidend meer mensen meer spullen vanuit huis. Men koopt onder andere voeding, speelgoed, fitnessartikelen en elektronica vanaf de bank. [379]
- Meer mensen kopen hun dagelijkse boodschappen online. Online supermarkt Picnic neemt maatregelen om de capaciteit te vergroten. Eind mei wordt een extra distributiecentrum geopend. Door de coronacrisis explodeerde de vraag naar bezorgde boodschappen.[380]
- Verkopers van maaltijdboxen, zoals Hello Fresh, Ekomenu en Marley Spoon deden tijdens de coronacrisis goede zaken. Volgens transactiedata van ABN-AMRO groeiden de bestedingen aan maaltijdboxen in maart met 85% en in april met 87% ten opzichte van dezelfde perioden vorig jaar.[381]
- BIM 6 mei 2020: Supermarkten hebben de afgelopen weken honderden extra werknemers aangenomen om hun bezorgdiensten uit te breiden. Zij hebben als

[372] https://nos.nl/artikel/2335491-bijna-zestig-procent-minder-omzet-voor-kledingwinkels-in-april.html
[373] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 23 maart 2020.
[374] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 8 april 2020.
[375] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 april 2020.
[376] https://www.optitrade.nl/retailgroep/nieuws-inspiratie/coronacrisis-heeft-dramatische-gevolgen-ook-voor-optiek-en-audiologie/
[377] https://www.nvos-orthobanda.nl/nieuws/advies-cor
[378] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 maart 2020.
[379] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 april 2020.
[380] https://www.destentor.nl/koken-en-eten/picnic-breidt-capaciteit-flink-uit-na-explosieve-groei-online-boodschappen~a872e4a9/
[381] https://insights.abnamro.nl/2020/06/headline-coronacrisis-geeft-impuls-aan-maaltijdboxen/

gevolg van de coronacrisis hun omzet uit online activiteiten immers zien verveelvoudigen (Coop en AH x 5, Picnic x 3). Klanten bestellen niet alleen vaker online om een bezoek aan de supermarkt te vermijden, maar laten ook grotere hoeveelheden komen omdat ze weinig buitenshuis eten. [382]

- BIM 6 mei 2020: Uit cijfers van marktonderzoeker GfK blijkt dat internetwinkels hun omzet explosief zien stijgen. In de week van Pasen zelfs met 72%. Voor de coronacrisis zaten veel webshops op een groei van 16-18%, nu is dat opgelopen naar 60-70%.[383]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (detailhandel exclusief autosector, dataverzameling mei 2020)

In detailhandel exclusief autosector worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (59,5% en 20,5%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 2,2%, 7,8%, 3% en 1%). De resterende 5,9% vond maatregelen (nog) niet nodig.[384] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (detailhandel exclusief autosector, dataverzameling mei 2020)

In de detailhandel exclusief autosector wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (35,9%)
2. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (14,5%)
3. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (11,8%).[385] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (detailhandel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector detailhandel (inclusief autosector) 25.141 aanvragen toegekend voor in totaal 251.181 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 71%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [386]

Sectorale noodmaatregelen (groot- en detail-/markthandel)

<u>Groot- en deatil-/markthandel</u>

De groot- en detail-/markthandel (SBI-codes 46xxx, 47xxx) vallen onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[387]

[382] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 6 mei 2020.
[383] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 6 mei 2020.
[384] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[385] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[386] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[387] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl

Detailhandel

De Nederlandse overheid overweegt staatssteun te geven aan de HEMA, met het oog op behoud van werkgelegenheid en de leefbaarheid in de binnensteden. De HEMA zou de hulp goed kunnen gebruiken. Het concern staat er al jaren slecht voor. Ook de coronacrisis hakt er flink in. Doordat winkels buiten Nederland vanwege de lockdown dicht moesten, daalde de omzet in het eerste kwartaal met 25% en de winst met 69%. HEMA zegt dat de verkoop in mei en vooral juni sterk hersteld is. In juni is de omzet zelfs boven het niveau van vorig jaar uitgekomen. [388]

Aantal werknemersbanen (handel als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector handel als geheel ging het om een afname met 4.000.[389]

Aantal lopende WW-uitkeringen (detailhandel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector detailhandel bedroeg in mei 2020 25.327, 6,4% meer dan in april 2020. De detailhandel behoorde daarmee (samen met de schoonmaakbranche, uitzendbranche, cultuur en horeca en catering) tot de sectoren waar in mei 2020 het aantal lopende WW-uitkeringen het sterkst toenam.[390]

In een analyse beschrijft CPB de groepen die een grote kans hebben geraakt te worden door de crisis op de arbeidsmarkt. Het gaat hierbij om degenen die zonder vast arbeidscontract werkzaam zijn in een beroepsgroep waar het aantal nieuwe vacatures meer dan 20% lager is dan een jaar eerder (peildatum maart/april). Zij lopen meer risico dan werknemers in hetzelfde beroep met een vast contract, omdat werkgevers eenvoudiger kunnen besluiten deze dienstverbanden te beëindigen, niet te verlengen of om hun uren te korten. Grote beroepsgroepen met weinig vaste arbeidscontracten waar de vraag sterk is teruggelopen zijn onder meer kelners en barpersoneel, logistiek medewerkers en verkoopmedewerkers detailhandel.[391]

Aantal gewerkte uren (detailhandel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector detailhandel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 31,8, 25,7 en 25,9. Er was in deze sector dus sprake van een relatief sterke daling.[392]

[388] https://www.rtlnieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5144246/staatssteun-hema-geen-goed-idee-weggegooid-geld; https://www.rtlnieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5168984/omzet-en-resultaat-hema-kelderen-door-corona
[389] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[390] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[391] CPB (2020). Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarenzone?
[392] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

Aantal openstaande online vacatures UWV (commerciële beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector detailhandel zijn de commerciële beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 13.830, 8.950 en 6.550. Dat betekent een daling van 35% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 27% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[393]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse commerciële beroepen was sprake van een stijging met 16% (van 6.550 naar 7.600).[394]

Spanning op de arbeidsmarkt (commerciële beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de commerciële beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,39 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,55 (krap).[395]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (handel als geheel)

Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector handel als geheel als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector handel als geheel wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[396]

Uitstel van betaling van belasting (handel als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector handel als geheel kreeg 31,1% van de bedrijven uitstel van betaling.[397]

---

[393] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[394] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[395] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[396] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[397] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

Uitgesproken faillissementen (handel als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector handel als geheel ging het om 92, 61 en 69 faillissementen (tegenover 79, 64 en 60 een jaar eerder).

Ondernemersvertrouwen (detailhandel)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 5,7% en -12,8% tegenover 4,9% en 10,9% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 10,6% en 12,0%.[398]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (detailhandel exclusief autosector)

COEN

De verwachtingen van bedrijven in de detailhandel exclusief autosector ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 39,7% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,4% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 13,9% en 65,2%.[399] In juni ging het om respectievelijk 9,8% en 69,2%.[400]

KvK-Flitspeiling corona

In de vierde KvK-Flitspeiling corona (dataverzameling tweede helft van mei) geeft ca. 7 op de 10 ondernemers aan te verwachten dat het bedrijf de coronacrisis (zeker of waarschijnlijk) zal overleven.[401] 2 op de 10 kan het nog niet inschatten en 1 op de 10 verwacht de coronacrisis waarschijnlijk niet te overleven. Voor de sectoren cultuur, sport en recreatie, detailhandel, horeca en persoonlijke dienstverlening ligt het aandeel dat verwacht te overleven iets lager, namelijk 6 op de 10.[402]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Trade, retail & automotive

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[398] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[399] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[400] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan
[401] Uit de toelichting die respondenten geven, blijkt dat ondernemers aangeven te kunnen overleven omdat ze veelal voldoende buffers of reserves hebben opgebouwd, weinig vaste lasten hebben, overheidssteun ontvangen, creatief zijn, maar ook omdat ze positief willen blijven.
[402] KvK (2020). Flitspeiling corona. Meting 4. Juni 2020.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

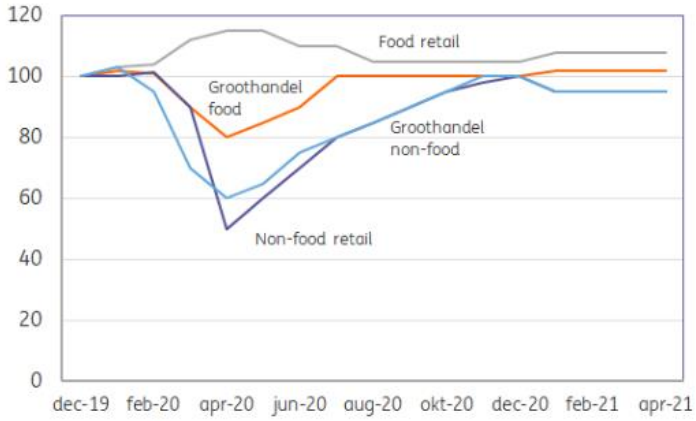

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

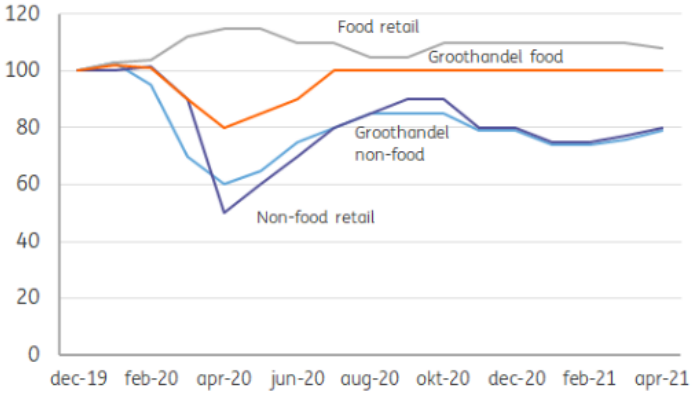

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de trade, retail & automotive is als volgt:

- Basisscenario: Binnen de handel is het verschil in impact groot, vooral binnen de detailhandel. De food detailhandel is één van de weinige sectoren die meer omzet heeft gedraaid ten gevolge van de invoering van de corona-maatregelen, aanvankelijk dankzij het hamstereffect en vervolgens door de sluiting van de horeca. De non-food detailhandel behoort juist tot de zwaarst getroffen sectoren. De lockdown leidde tot begin mei tot rustige winkelstraten en veel lagere omzetten voor mode- en woonwinkels. De geleidelijke opheffing van de lockdown gaat gepaard met de 1,5 meter economie en stapsgewijs minder omzetverlies. Binnen het non-foodsegment hebben - naast het online kanaal - winkels in doe-het-zelf artikelen, tuincentra en speelgoedwinkels goed gepresteerd. Als op 1 juni horecazaken weer open mogen, zwakt de hoge omzetgroei voor supermarkten en voedingsspeciaalzaken iets af. De omzet in de non-food retail kende een dieptepunt in april, waarna mondjesmaat omzetherstel kan volgen tot het oude niveau in december, mede dankzij een inhaaleffect vanwege de feestdagen. De groothandel is internationaal georiënteerd en kent in 2020 vanwege vraaguitval en handelsbarrières vooral in het non-food segment dalende omzetten. In het bijzonder de handel in grondstoffen wordt hard geraakt door de fors gedaalde olieprijzen.

- Dubbele dip scenario: Tot september is dit scenario voor de handelssector gelijk aan het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt, zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en de luchtvaart. Door het langduriger karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. Handelsbedrijven in het non-foodsegment kunnen het ingezette prijs- en omzetherstel niet doorzetten en krijgen met een tweede dip te maken. De oude omzetniveaus van zowel de detail- als groothandel in het non-foodsegment zullen ook in 2021 niet meer bereikt kunnen worden. De food groothandel kan het omzetverlies uit 2020 in 2021 evenals in het eerste scenario nauwelijks goedmaken. De foodretail krijgt in het vierde kwartaal van 2020 een nieuwe omzet boost.[403]

Supermarkten

IRI verwacht in 2020 een totale omzetgroei van 7,2% voor supermarkten; een groei van ruim 2,9 miljard euro. Eerder rekende het onderzoeksbureau nog op een omzetgroei van 4,%. De prognose (uit juni 2020) betreft de verwachte omzetgroei van de Nederlandse supermarkten inclusief hard discount en de online verkopen van de traditionele supermarkten.[404]

E-commerce vs. fysieke winkels

Uit onderzoek van Colliers blijkt dat door de coronacrisis het gemak van online winkelen ook is ontdekt door de oudere generaties. De corona-uitbraak heeft een derde van de mensen tussen de 50 en 80 jaar definitief over de streep getrokken. Zij zijn van plan om ook na het virus blijvend meer via internet te kopen. Dit betekent minder publiek in de winkelstraten, waardoor in 2021 bijna één op de vijf winkels in middelgrote steden leeg komt te staan.[405]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Handel als geheel, vervoer en horeca

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[406] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de sector handel, vervoer en horeca zijn de ontwikkelingen in 2020 uitgesproken negatief. De handel heeft te maken met vraaguitval (consumptie, vooral relevant voor de detailhandel; investeringen, van belang voor de autohandel en de groothandel, en de uitvoer, eveneens van belang voor de groothandel). Weliswaar veert handel, vervoer en horeca in 2021 terug (behalve in scenario 4, in dat scenario krimpt de sector ook in 2021), maar in vergelijking met de CEP-raming is het cumulatieve effect van de coronacrisis duidelijk negatief. Dat kan betekenen dat er sprake is van een capaciteitseffect: indien door de crisis teveel bedrijvigheid is vernietigd kan de sector onvoldoende opkrabbelen bij verder herstel.[407]

[403] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/detailhandel/coronacrisis-trade-retail-automotive-in-twee-scenarios.html
[404] https://retailtrends.nl/news/60819/iri-omzetgroei-supermarkten-dit-jaar-2-9-miljard
[405] Colliers International (2020). Hoe winkelt Nederland in de toekomst?
[406] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[407] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

Handel als geheel

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de handel als geheel in 2020 met 7%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 7% laten zien. De sector handel bevat de subsectoren groot- en detailhandel in zowel food als non-food. De coronacrisis raakt de detailhandel food als geheel vrijwel niet, maar het beeld dat deze subsector alleen maar profiteert moet wel worden genuanceerd. Zo blijven vooral 'to-go'-concepten dit jaar lang last houden van het vele thuiswerken en ook retailers in toeristische regio's hebben het moeilijk. Bij groothandels in food worden vooral de toeleveranciers aan horeca en catering zwaar geraakt. En in de non-food detailhandel krijgen met name kleding- en schoenenwinkels en warenhuizen harde klappen. Online verkopen kunnen dit gedeeltelijk opvangen, maar zeker niet helemaal.[408]

Detailhandel

ABN-AMRO voorziet voor de sector Retail in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 8,0% en in 2021 een stijging met 6,0%. De gevolgen van de coronacrisis zijn het ingrijpendst voor de sectoren die direct afhankelijk zijn van consumenten, zoals Retail (met name non-food). De gevolgen zijn nog enigszins getemperd door stijgende online verkopen (e-commerce).[409]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (detailhandel)

UWV voorziet voor de detailhandel non-food grote krimp en voor de detailhandel food geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020. Waar de detailhandel food (onder meer supermarkten) niet of nauwelijks wordt geraakt, is dit anders voor de detailhandel non-food. De impact van de coronacrisis is voor veel winkeleigenaren groot. Veel fysieke winkels hebben tijdelijk hun deuren gesloten, zoals kleding- en schoenenzaken en kringloopwinkels. Andere segmenten houden stand, al is het er rustiger dan normaal. Winkels die weer opengaan hanteren een strikt toegangsbeleid. Er zijn ook winkels waar het juist druk is zoals doe-het-zelf zaken en tuincentra. Spellen- en hobbywinkels lijken eveneens garen te spinnen bij de crisis. Met name webwinkels doen het goed. Door de verschuiving naar het online kanaal, zal het aantal te bezorgen pakketten (business-to-consumer) blijven groeien. Dit leidt tot een toenemende werkgelegenheid in de post en koeriersbranche (zie bij vervoer en opslag).[410]

Impact op het mbo-segment (detailhandel)

De handel als geheel (autosector, groothandel en detailhandel) is goed voor 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de detailhandel is het mbo-segment gemiddeld vertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 37% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de detailhandel in het tweede kwartaal van 2020 kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 25% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[411] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de detailhandel in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten. Daarbij is wel sprake van forse verschillen tussen segmenten. Met name de supermarkten laten in 2020 geen stagnatie maar juist groei zien. De e-commerce

[408] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[409] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[410] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[411] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

groeit, maar binnen de e-commercebedrijven zelf is het aandeel mbo-ers gering. Doordat veel Nederlanders hun geld niet uitgeven aan vakanties, maar wel aan bijvoorbeeld verbouwingen of meubilair is in de non-foodsector ook sprake van een snelle oplevering medio 2020.

13 Vervoer en opslag

Sectorale contactbeperkende maatregelen

Luchtvaart

- In de periode medio maart – medio juni 2020 lag door de reisbeperkingen het vliegverkeer nagenoeg stil. Vanaf 15 juni is reizen naar een groot aantal Europese landen en naar het Caribisch deel van het Koninkrijk weer mogelijk (geel reisadvies). Voor reizen naar landen buiten Europa geldt het oranje reisadvies: alleen er naar toe gaan als het echt niet anders kan. Omgekeerd mogen buitenlandse toeristen uit EU, Schengenlanden en het Verenigd Koninkrijk deze zomer naar Nederland komen.
  De volledige capaciteit van het vliegtuig mag worden gebruikt. Het dragen van een mondkapje is verplicht, zowel op het vliegveld als in het vliegtuig.[412]

OV, touringcarbedrijven en taxi's

- Het OV is in de periode medio maart – eind mei 2020 blijven rijden, maar wel volgens een beperkte dienstregeling.
  Sinds 1 juni wordt weer volgens een volledige dienstregeling gereden. Alleen voor noodzakelijke reizen mag gebruik worden gemaakt van het OV. Er wordt maximaal 40% van de zitplaatsen gebruikt en het dragen van een (niet-medisch) mondkapje is verplicht.
  Per 1 juli mag ook weer voor niet noodzakelijke reizen gebruik worden gemaakt van het OV. Alle zitplaatsen zijn beschikbaar. Klanten moeten zoveel mogelijk de spits mijden en een mondkapje blijft verplicht.
  Scholieren en studenten mogen vanaf het begin van het komend studiejaar in principe weer in de spits reizen. Universiteiten en hogescholen die bij elkaar in de buurt zitten, moeten wel zorgen voor spreiding van lestijden, zodat niet alle lessen tegelijk beginnen.
- Touringcars, personenbusjes en taxi's kunnen per 1 juli ook hun maximale capaciteit gebruiken, mits de klanten een mondkapje dragen. Een gezondheidscheck vooraf is verplicht

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Vervoer en opslag als geheel

- CBS meldt dat de omzet in de transportsector in het eerste kwartaal van 2020 met 1,5% daalde ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Vooral in de luchtvaart en de dienstverlening voor de luchtvaart nam de omzet af door de coronapandemie: een daling van 13,8%.[413]
- In de coronamonitor van TLN van mei 2020 zegt 71% omzetverliezen te lijden. Gemiddeld gaat het om een omzetverlies van 28%. Het aandeel dat zegt afscheid te moeten nemen van personeel bedraagt 15%.[414] In de monitor van juni zegt nog steeds ruim 70% een omzetverlies te lijden. Het gaat gemiddeld om een daling van zo'n 25%, gemeten vanaf 1 maart en vergeleken met dezelfde periode vorig jaar. Dat is iets minder dan in de vorige monitor, maar van een substantieel

[412] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[413] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/omzet-luchtvaart-bijna-14-procent-lager-in-eerste-kwartaal
[414] TLN (2020). Coronamonitor. Update 27 mei 2020.

aantrekken van de opdrachten is dus nog geen sprake. Net als vorige keer verwacht 15% afscheid te moeten nemen van personeel. [415]

- BIM 10 juni 2020: Volgens onderzoek van FNV zag ruim 30% van de werknemers in de transport en logistiek het inkomen dalen door de uitbraak van het coronavirus. Daar stond tegenover dat 6% juist meer verdiende. Bijna 10% gaf aan netto meer dan 500 euro minder inkomen te hebben ontvangen in april ten opzichte van januari. [416]

<u>Subsectoren vervoer en opslag</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld binnen de sector vervoer en opslag is wisselend:
    - Chauffeurs in het goederenvervoer: Er is meer werk voor bevoorrading van supermarkten, maar minder werk voor vervoer naar bedrijven die het moeilijk hebben als gevolg van de coronacrisis. Per saldo lijkt sprake van omzetverlies.
    - Havenoverslag: Deze valt terug (in eerste instantie vooral bulkoverslag).
    - Logistieke centra: Er is vooral meer werk in verband met bevoorrading van supermarkten en sterk stijgende online verkoop. Andere segmenten zien een daling in werkzaamheden, waardoor ook hier per saldo sprake lijkt van omzetverlies.
    - Luchtvaart: Vergeleken met het begin van de uitbraak zijn er iets meer vluchten maar nog steeds erg weinig. Vrachtvluchten worden nog wel uitgevoerd.
    - OV en touringcarbedrijven: Touringcarbedrijven liggen vrijwel stil. In het OV is een beperkte dienstregeling. Er is een sterke toename van de instroom van buschauffeurs in de WW.
    - (Pakket)bezorgers/koeriers: Deze hebben meer werk door zeer sterk stijgende online verkoop.
    - Taxi: Zowel in het straat- als contractvervoer zijn veel minder ritten. Met het opengaan van het speciaal basisonderwijs op 11 mei is ook het leerlingenvervoer weer opgestart.[417]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld binnen de sector vervoer en opslag blijft wisselend:
    - Chauffeurs in het goederenvervoer: Per saldo lijkt nog steeds sprake van omzetverlies.
    - Havenoverslag: Deze is teruggevallen, mede door de afgenomen internationale handel. Dit laatste heeft ook impact op het (internationaal) goederenvervoer dat afhankelijk is van buitenlandse toeleveranciers en afnemers. Diverse distributiecentra in Europa hebben (deels) stil gelegen door corona en leveringen uit bijvoorbeeld China zijn vertraagd
    - Logistieke centra: Er is meer werk door meer online verkoop (e-logistiek). Andere segmenten zien nog steeds een daling in werkzaamheden, waardoor ook hier per saldo sprake lijkt van omzetverlies.
    - Luchtvaart: Er zijn steeds meer vluchten maar nog steeds minder dan voorheen.
    - OV en touringcarbedrijven: OV rijdt weer volgens de reguliere dienstregeling. Werving en opleidingstrajecten van chauffeurs komen weer op gang. Het touringcarvervoer ondervindt door beperkingen in het reizen

[415] TLN (2020). Coronamonitor. Update 17 juni 2020.
[416] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 juni 2020.
[417] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.

naar het buitenland en het wegvallen van evenementen nog steeds de nodige belemmeringen. Na 1 juli mag de volledige capaciteit van OV en touringcars weer worden benut (onder voorwaarden). Met het opengaan van het speciaal onderwijs en de dagbesteding is ook het contractvervoer weer opgestart. De werving is weer hervat. Zorg- en ziektevervoer is nog minimaal.
Werving van chauffeurs blijft doorlopen en examens kunnen door opening van het CBR weer worden afgelegd.

- Pakket)bezorgers/koeriers: Online verkoop aan consumenten blijft groot. Er is veel naar pakketbezorgers. Door de crisis is er op dit moment ook veel aanbod. [418]

- Tempo Team keek in een analyse naar het aantal in de logistieke subsectoren gemaakte uren door flexwerkers tussen week 10 en week 21. Ofwel, vanaf het moment dat het effect van COVID-19 op de economie nog nauwelijks te merken was en er geen sprake was van contactbeperkende maatregelen tot de week van 25 mei.
  - De foodsector kende in de beschouwde periode een stabiele vraag, online retail zag een grotere vraag, 3PL logistiek dienstverleners en bedrijven in de groothandel hadden duidelijk minder behoefte aan personeel. De krimp bij deze bedrijven kende een piek in de weken 14 tot en met 18. Het sluiten van veel fysieke winkels leidde tot een toename in de subbranche post/pakket. Meer mensen plaatsen orders online. Foodretail zag de vraag toenemen als gevolg van de sluiting van horeca.
  - Oplossing voor de plotselinge groei in sommige logistieke sectoren was het opschalen van de aantallen uitzendkrachten. Wat daarbij hielp was het uitvallen van de vraag in de horecatak. Hoewel er niet altijd een match was, zijn uit deze tak wel diverse mensen ingezet.[419]

Chauffeurs

- BIM 25 maart 2020: Veel gemeenten verruimen de venstertijden, i.e. de uren op een dag waarop vrachtwagens de stad in mogen om te laden en te lossen. Daardoor is het mogelijk ook 's nachts te bevoorraden. Waar een gemiddelde supermarkt doorgaans 1 à 2 keer per dag wordt bevoorraad is dat nu 4 à 5 keer per dag. [420]
- BIM 27 maart 2020: Het ministerie van I&W versoepelt tijdelijk enkele onderdelen van de rij- en rusttijdenregeling, waardoor de bevoorrading van essentiële goederen niet in het geding komt. [421]
- BIM 27 maart 2020: Volgens TLN en VERN dreigt een tekort aan vrachtwagenchauffeurs, waardoor de bevoorrading van supermarkten in de knel kan komen. Zo zitten veel buitenlandse chauffeurs, die normaal in Nederland rijden, vast in eigen land omdat hun overheden de grenzen hebben gesloten. Ook keren er Oost-Europese chauffeurs uit Nederland terug naar land van herkomst.[422]
- BIM 27 maart 2020: Tegelijkertijd kunnen chauffeurs in Nederland geen cursussen volgen en hun verplichte certificaten verlengen, omdat het rijvaardigheidsbureau CBR vanwege de coronamaatregelen gesloten is. Het gaat om de verplichte Code

[418] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[419] https://www.logistiek.nl/carriere-mensen/nieuws/2020/06/analyse-logistieke-subsectoren-profiteren-van-arbeidsverschillen-101173725
[420] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 25 maart 2020.
[421] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 maart 2020.
[422] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 maart 2020.

95 en ADR-certificaat, waarmee chauffeurs beschikken over een geldig rijbewijs van vakbekwaamheid. Zonder Code 95 mogen zij de weg niet op. Hun vrachtwagenrijbewijs is dan niet meer geldig. TLN heeft gevraagd om een gedoogbeleid.[423]

- Op 20 mei hadden zich bij de actie 'Wij helpen elkaar' van STL, die bedrijven met over- en ondercapaciteit met elkaar verbindt, 350 bedrijven met een overschot van in totaal 1.620 chauffeurs gemeld, Daar tegenover stonden 13 bedrijven met een tekort van in totaal 17 chauffeurs.[424]
- Volgens onderzoek, uitgevoerd door FNV-Stichting VNB i.s.m. de internationale transport- en voedingsbondfederaties ITF en IUF (juni 2020), misbruiken transportbedrijven en opdrachtgevers in het wegtransport COVD-19 om buitenlandse vrachtwagenchauffeurs nog meer uit te buiten dan dat ze al deden. Transportkosten en lonen worden verlaagd, arbeidsomstandigheden verslechteren en er wordt op grote schaal gefraudeerd met rij- en rusttijden.[425]

Luchtvaart

- BIM 1 april 2020: Uit cijfers van het CBS blijkt dat in februari 2020 het aantal passagiers in de luchtvaart voor het eerst in zeven jaar is gedaald ten opzichte van dezelfde maand een jaar eerder. Waar in januari het aantal passagiers nog steeg met 1,8%, waren er in februari 1,3% minder passagiers die van en naar de Nederlandse luchthavens reisden. Het aantal passagiers dat van en naar Azië vloog, daalde in februari met bijna 19% ten opzichte van februari 2019. Op dat moment was de Coronacrisis in Azië al in volle gang. [426]
- BIM 18 maart 2020: Schiphol sluit 5 van de 7 pieren. [427]
- BIM 10 april 2020: KLM meldt dat het in maart 2020 54% minder passagiers heeft vervoerd in vergelijking met dezelfde maand vorig jaar. Een groot deel van de vloot wordt momenteel aan de grond gehouden. Vorige maand vervoerde de luchtvaartmaatschappij ruim 1,2 miljoen passagiers tegenover ruim 2,7 miljoen in maart 2019. Air France-KLM verwacht in april en mei 90% van de geplande vluchten niet te kunnen uitvoeren. [428]
- BIM 15 april 2020: Het aantal passagiers dat via Schiphol reisde, lag in de tweede helft van maart volgens CBS 83% lager dan een jaar eerder. Het aantal reizigers op Schiphol nam over de gehele maand met 56% af ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Het aantal vliegbewegingen nam in maart met 37% af. [429]
- BIM 3 juni 2020: Het aantal passagiers dat van en naar de vijf nationale luchthavens reisde, is volgens CBS-cijfers in april met 98% gedaald ten opzichte van een jaar eerder. Zo'n 134.000 passagiers stapten wel in het vliegtuig. De VS en Duitsland waren de meest voorkomende bestemmingen. Er werd alleen gevlogen vanaf Schiphol (126.000 reizigers) en Eindhoven Airport (8.000 reizigers). De gemiddelde bezettingsgraad daalde van 82% vorig jaar april naar

[423] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 maart 2020; https://www.logistiek.nl/logistieke-dienstverlening/nieuws/2020/04/regels-vrachtwagenchauffeurs-langer-versoepeld-101173045
[424] https://www.stlwerkt.nl/Nieuws-en-evenementen/Nieuws/Stand-van-zaken-Actie-Wij-helpen-elkaar
[425] VNB, ITF en IUF (2020). De pandemie in het wegtransport. VNB-ITF-IUF rapport over misstanden in het Europese wegtransport.
[426] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 april 2020.
[427] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 18 maart 2020.
[428] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 april 2020.
[429] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 15 april 2020.

29% nu. Ook het vrachtvervoer was minder actief. In april werd er 103.000 ton vervoerd, 25% minder dan dezelfde maand vorig jaar.[430]

- In mei 2020 reisden volgens CBS ruim 220 duizend passagiers van en naar de vijf nationale luchthavens in Nederland, dat is 97% minder dan in mei 2019. In april waren dit er 133,8 duizend. De hoeveelheid vervoerde goederen door de lucht nam in mei 2020 af met 18,5% naar ruim 117 duizend ton. Het aantal vluchten in het handelsverkeer lag met 6,6 duizend bewegingen ruim 87% lager dan in mei 2019.[431]
- BIM 17 juni 2020: Sinds begin juni zijn er dagelijks ruim 200 vluchten van en naar Schiphol uitgevoerd en verwerkte de luchthaven zo'n 10.000 reizigers. In dezelfde periode vorig jaar verwelkomde de luchthaven ruim 210.000 reizigers en 1.450 vluchten per dag. Dat betekent dat het aantal dagelijkse reizigers momenteel zo'n 4,8% is van de hoeveelheid van vorig jaar. Schiphol verwacht in de komende weken een groei van het aantal dagelijkse passagiers naar zo'n 30.000 tot 40.000. [432]
- BIM 24 juni 2020: KLM breidt het aantal vluchten de komende maanden steeds verder uit. In juli zijn er 5.000 vluchten in Europa, de verwachting is dat er in augustus 11.000 zullen zijn. Intercontinentaal zijn er 1.900 vluchten in juli en 2.100 in augustus (bij de helft daarvan wordt louter vracht vervoerd). Ondank de uitbreiding is het niveau van 2019 nog lang niet bereikt. [433]
- De consumentenbond krijgt veel klachten over onverwachte annuleringen. Van de 3.027 geplande vluchten van Transavia gingen er in juni maar 339 door. Soms wordt al een paar uur na boeking geannuleerd. Reden zou zijn dat Transavia de vlucht niet vol krijgt en vliegen met een halfleeg toestel niet loont. Er zijn ook klachten over de slechte bereikbaarheid van de klantenservice en het niet versturen van vouchers.[434]

OV en touringcarbedrijven

- BIM 16 maart 2020: OV-NL meldt dat het aantal reizigers in de ochtendspits is gedaald met 85%. Het totaal aantal reizigers is gemiddeld gedaald met 50%.[435]
- BIM 16 maart 2020: Stad- en streekvervoer loopt vanwege de afname van reizigers 60 miljoen euro per maand mis.[436]
- BIM 8 april 2020: Het aantal instappers in het openbaar vervoer is met bijna 90% gedaald ten opzichte van een vergelijkbare dag in 2019. Dat meldt het CBS op basis van cijfers van Trans Link Systems, het bedrijf achter de ov-chipkaart. Woensdag werd er 540.000 keer ingecheckt. Op een gemiddelde woensdag in 2019 was dat 4.430.000 keer. [437]
- BIM 8 april 2020: Google berekende dat tussen half februari en eind maart ruim een derde van het aantal Nederlanders (35%) minder naar hun werk reisden. Dat blijkt uit statistieken over reisbewegingen.[438]

[430] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.
[431] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/nauwelijks-beweging-in-de-luchtvaart-in-mei
[432] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 juni 2020.
[433] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 24 juni 2020.
[434] https://nos.nl/artikel/2339270-vlucht-geannuleerd-vanwege-corona-dat-is-lang-niet-altijd-de-echte-reden.html
[435] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[436] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[437] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 8 april 2020.
[438] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 8 april 2020.

- BIM 17 april 2020: Uit cijfers van Apple (o.b.v. data van iPhone-gebruikers die de kaarten-app voor navigatie gebruiken) blijkt dat Nederlanders vooral het openbaar vervoer links laten liggen. Het aantal reizigers met trein, bus en tram nam met 80% af, terwijl het aantal reizigers te voet en per auto 'slechts' een ruime halvering kende. [439]
- BIM 11 mei 2020: Volgens branchevereniging Busvervoer Nederland dreigt de touringcarsector om te vallen. De schade zou minstens een half miljard euro zijn en 40% van de bedrijven dreigt failliet te gaan. Daardoor zouden 2.500 mensen hun baan kwijt raken.[440]
- BIM 1 juli 2020: Volgens de NS worden er weer meer internationale treintickets verkocht. Door de coronacrisis was de verkoop half april naar een dieptepunt gedaald, met maar 3% verkochte kaartjes ten opzichte van normaal. De afgelopen weken neemt de verkoop weer toe. Al is die, met zo'n 30% verkochte tickets ten opzichte van normaal, nog lang niet op het oude niveau. [441]

Pakketbezorgers/koeriers

- BIM 11 mei 2020: PostNL had een goed eerste kwartaal, mede door de coronacrisis. Het bedrijf bezorgde in maart ruim 11% meer pakketten dan in maart 2019. Over het gehele kwartaal werden 2,8% meer pakketten bezorgd. De omzet nam toe van 684 miljoen naar 701 miljoen. [442]
- BIM 17 juni 2020: PostNL heeft in april en mei ruim een kwart meer pakketten bezorgd dan een jaar geleden. Consumenten gingen vanwege het coronavirus veel minder naar winkels toe en bestelden vaker online. Daar tegenover staat dat minder reclamepost is verstuurd, maar per saldo pakt de coronacrisis positief uit voor de financiële resultaten van PostNL. [443]
- De sterke toename van e-commerce als gevolg van de coronacrisis heeft niet alleen tot gevolg dat er meer pakketten worden afgeleverd. De af te leveren pakketten worden ook steeds groter. Pakketbezorgers/koeriers kunnen daardoor minder pakketten kwijt in de bus en dus minder pakketten in één keer leveren. Zij zien dus de inkomsten teruglopen.[444]

Taxi

- BIM 16 maart 2020: Taxibedrijven (bijvoorbeeld in zorgvervoer) hebben weinig tot geen ritten en dreigen om te vallen. [445]
- BIM 27 mei 2020: De coronacrisis trekt ook in de taxibranche diepe sporen. Volgens de RDW zijn er de afgelopen maanden 6.000 kentekens tijdelijk geschorst. [446]

[439] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 april 2020.
[440] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 11 mei 2020.
[441] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 juli 2020.
[442] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 11 mei 2020.
[443] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 juni 2020.
[444] https://www.logistiek.nl/distributie/nieuws/2020/05/thuisbezorging-e-commerce-wordt-duurder-door-sterke-stijging-grote-pakketten-101173491
[445] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[446] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 mei 2020.

Binnenvaart

- Niet minder dan 7.000 binnenvaartschippers hebben hun inkomsten behoorlijk zien wegebben sinds het coronavirus in Nederland de kop opstak, zo stelde de Algemeene Schippers Vereeniging (ASV) begin mei 2020. Volgens deze organisatie werden de tarieven al snel gehalveerd en contracten zonder pardon ontbonden. Sommige binnenvaartschippers verdienen nog maar een schamele vier euro per uur. [447]
- De cruisesector implodeert.[448]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (vervoer en opslag, dataverzameling mei 2020)

In de sector vervoer en opslag worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (38,1% en 33,7%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 1,1%, 6,9%, 7,2% en 4,1%). De resterende 9% vond maatregelen (nog) niet nodig.[449] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (vervoer en opslag, dataverzameling mei 2020)

In de sector vervoer en opslag wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (28,9%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (26,8%)
3. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (21,8%).[450] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (vervoer en opslag, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector vervoer en opslag 4.621 aanvragen toegekend voor in totaal 182.920 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 55%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [451]

Sectorale noodmaatregelen

<u>Vervoer en opslag als geheel</u>

De sector vervoer en opslag (SBI-codes 49xxx, 50xxx, 52xxx) valt onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[452]

---

[447] https://www.rd.nl/vandaag/economie/overheid-moet-getroffen-sectoren-binnenvaart-door-de-crisis-loodsen-1.1658757
[448] https://www.maritiemland.nl/news/rapport-herstart-van-de-agenda-voor-de-handelsbevordering-post-corona/
[449] https://www.rd.nl/vandaag/economie/overheid-moet-getroffen-sectoren-binnenvaart-door-de-crisis-loodsen-1.1658757
[450] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[451] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[452] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl

Luchtvaart

Air France-KLM zit in financiële problemen nu er door de coronacrisis al maanden nauwelijks gevlogen wordt. Over het eerste kwartaal werd een verlies van 1,8 miljard euro geleden. De Franse en Nederlandse overheid schieten te hulp. Frankrijk heeft zeven miljard euro steun toegezegd voor Air France. Het kabinet steunt KLM voor een bedrag van 3,4 miljard euro (een garantiestelling voor bankleningen van maximaal 2,4 miljard euro en een directe lening door de staat van maximaal 1 miljard euro). In ruil voor de financiële steun moet KLM afzien van bonussen, moeten medewerkers salaris inleveren en mag geen dividend worden uitgekeerd. Naast een kostenreductie van 15% stelt het kabinet verder onder meer als voorwaarden verlaging van het aantal nachtvluchten met 20% en een actieve bijdrage aan duurzaamheid (dat laatste evenwel zonder bindende eisen). Tevens is met Air France-KLM afgesproken dat de eenzijdige opzegtermijn voor de hubfunctie van Schiphol, dat erg veel overstappers verwerkt, wordt verlengd van negen maanden naar vijf jaar.[453]

OV

Het kabinet trekt maximaal anderhalf miljard euro uit voor een steunpakket voor de ov-bedrijven. Met het bedrag worden vervoerders gecompenseerd voor teruggelopen reizigersaantallen door de coronacrisis. De regeling compenseert vervoerders voor 93% van de kosten. Voorwaarde is wel dat er geen dividend wordt uitgekeerd en ook geen bonussen en ontslagvergoedingen aan bestuurders. De steun is voor zestien ov-bedrijven: de NS, het stads- en streekvervoer en de Friese Waddenveren. De steunmaatregelen gelden tot het eind van het jaar.[454]

Aantal werknemersbanen (vervoer en opslag)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector vervoer en opslag was min of meer sprake van stabilisatie (nulgroei).[455]

Aantal lopende WW-uitkeringen (vervoer en opslag)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector vervoer en logistiek bedroeg in mei 2020 18.882, 1,4% minder dan in april 2020.[456]

In een analyse beschrijft CPB de groepen die een grote kans hebben geraakt te worden door de crisis op de arbeidsmarkt. Het gaat hierbij om degenen die zonder vast arbeidscontract werkzaam zijn in een beroepsgroep waar het aantal nieuwe vacatures meer dan 20% lager is dan een jaar eerder (peildatum maart/april). Zij lopen meer risico dan werknemers in hetzelfde beroep met een vast contract, omdat werkgevers eenvoudiger kunnen besluiten deze dienstverbanden te beëindigen, niet te verlengen of om hun uren te korten. Grote beroepsgroepen met weinig vaste arbeidscontracten waar de vraag sterk is teruggelopen zijn onder meer kelners en barpersoneel, logistiek medewerkers en verkoopmedewerkers detailhandel.[457]

[453] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/06/26/kabinet-biedt-financiele-steun-aan-klm-als-gevolg-van-de-coronacrisis
[454] https://nos.nl/artikel/2336334-1-5-miljard-euro-coronacompensatie-voor-ov-bedrijven.html
[455] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[456] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[457] CPB (2020). Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarenzone?

Aantal gewerkte uren (transport en communicatie)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector transport en communicatie was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 35,8, 32,2 en 31,5.[458]

Aantal openstaande online vacatures UWV (transport en logistiek beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector transport en logistiek zijn de transport en logistiek beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 18.120, 12.570 en 10.380. Dat betekent een daling van 31% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 17% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[459]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse transport en logistiek beroepen was sprake van een daling met 2% (van 10.380 naar 10.190).[460]

Spanning op de arbeidsmarkt (transport en logistiek beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de transport en logistiek beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,57 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,53 (krap).[461]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (vervoer en opslag)

Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector vervoer en opslag als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en had al een kwetsbare uitgangspositie.[462]

Uitstel van betaling van belasting (vervoer en opslag)

[458] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[459] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[460] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[461] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[462] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector vervoer en opslag kreeg 31,4% van de bedrijven uitstel van betaling.[463]

Uitgesproken faillissementen (vervoer en opslag)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector vervoer en opslag ging het om 15, 12 en 15 faillissementen (tegenover 23, 17 en 14 een jaar eerder).[464]

Ondernemersvertrouwen (vervoer en opslag)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 1,6% en -50,1% tegenover -0,2% en 8,4% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[465]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (vervoer en opslag)

De verwachtingen van bedrijven in de sector vervoer en opslag ten aanzien van hun voortbestaan zijn in meien juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 44,4% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 18,2% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 19,5% en 45,6%.[466] In juni ging het om respectievelijk 16,4% en 50,3%.[467]

Impact op goederenvolumes in 2020 en 2021 (goederenvervoer en overslag)

Panteia heeft voor KIM twee scenario's met de gevolgen van de coronacrisis voor het goederenvervoer en de overslag in zeehavens doorgerekend, namelijk als de crisis drie maanden duurt (COVID1-secnario) en bijeen langere duur van 12 maanden (COVID4-scenario):

- Ten opzichte van 2019 neemt het vervoerde ladinggewicht voor alle modaliteiten in 2020 af in het COVID1-scenario. Met een afname van 11% wordt de overslag in de zeehavens naar verwachting het hardst geraakt in 2020. Voor weg, spoor en binnenvaart is de afname 4% tot 5% in 2020. Geen van de modaliteiten komt qua vervoerd gewicht in 2021 weer op het niveau van 2019.
- In het COVID4-scenario neemt het vervoerde ladinggewicht voor alle modaliteiten in 2020 veel sterker af dan het COVID1-scenario. Ook hier wordt de overslag in de zeehavens naar verwachting weer het hardst geraakt met een afname van 18% in 2020. Voor weg, spoor en binnenvaart is de afname 8% tot 10% in 2020. In 2021 is er nog geen herstel te verwachten en neemt het vervoervolume zelfs nog verder af.[468]

[463] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[464] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[465] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[466] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[467] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan
[468] Panteia (2020). Verwachting goederenvervoervolume 2020-2021 met de mogelijke gevolgen van de coronacrisis.

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Transport en logistiek

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in transport en logistiek in het basisscenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

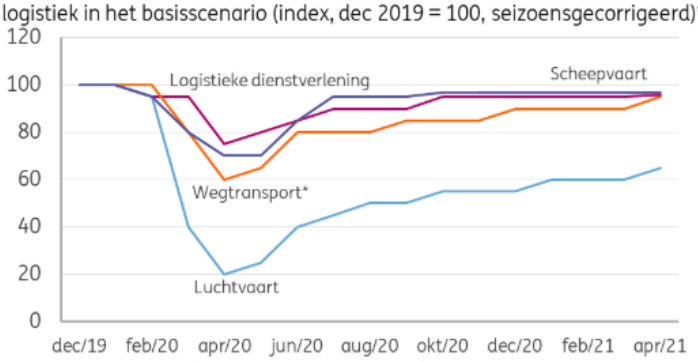

Bron: ING Economisch Bureau *inclusief openbaar vervoer en spoor: CBS-categorie 'vervoer over land'

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor deelsectoren in transport en logistiek in scenario 2 (index, dec 2019=100, seizoensgecorrigeerd

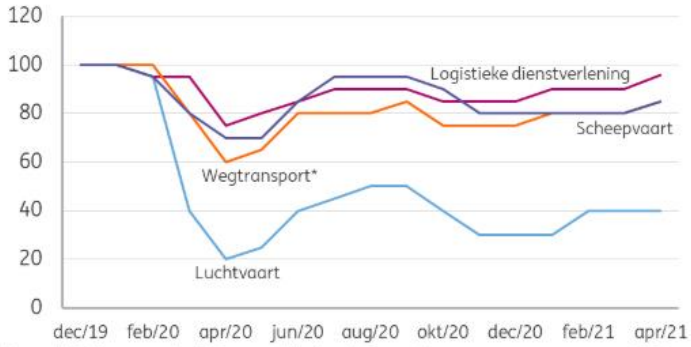

Bron: ING Economisch Bureau *inclusief openbaar vervoer en spoor: CBS-categorie 'vervoer over land'

Het beeld voor de sector transport en logistiek is als volgt:

- Basisscenario: Door de diversiteit aan activiteiten en opdrachtgevers laat de transport- en logistieksector grote verschillen in impact naar deelmarkt zien. De gemiddelde uitwerking op de omzet in april en mei is met 35-40% daling fors.
    - Vooral het personenvervoer wordt getroffen door de coronacrisis, sterker dan het goederenvervoer. De luchtvaart wordt het meest geraakt, ook al worden er meer vrachtvliegtuigen ingezet om de massale weggevallen vrachtcapaciteit in passagiersvliegtuigen op te vangen. Het aantal vluchten en het gebruik van het openbaar vervoer is diep weggezakt en heeft een lange weg te gaan naar herstel. Europese vluchten worden vanaf juni weer opgestart maar door het mijden van vliegen zal de omzet over heel 2020 ver onder het niveau van 2019 blijven liggen.

- Het goederenvervoer en de logistieke diensten daaromheen (samen het grootste deel van de transport- en logistieksector) blijven beter op peil dan het personenvervoer (openbaar en busvervoer). Het omzetniveau herstelt hier richting het einde van het jaar grotendeels. Bedrijven in het wegvervoer werken voor een waaier aan verschillende opdrachtgevers, het individuele bedrijfsprofiel is daarmee allesbepalend voor de omzetkrimp. Wegtransporteurs actief in supermarktdistributie hebben te maken gehad met een hamstergolf, maar tegelijkertijd viel de belevering van foodservicelocaties (horeca, hotels) stil. In de belevering van veel non-food consumentenproducten is een groot deel van de omzet door sluiting en thuisblijven tijdelijk weggevallen, zoals in de belevering van kledingwinkels, sierteelt en autotransport. Hier zal de vraag ook de rest van het jaar nog niet op het oude niveau terugkomen. Tegelijkertijd loopt het vervoer naar bouwmarkten en bouwplaatsen door en heeft de e-logistiek het met het online bestellen druk.
- De scheepvaart heeft last van de flinke terugval in de wereldhandel, die zichtbaar is in de Rotterdamse haven. In de havens zijn de warehouses bovengemiddeld gevuld door leveringen uit Azië dat eerder herstartte dan het Europese achterland. Ook de opslagtanks voor olieproducten zitten relatief vol door de lagere prijzen. Mede daarom houden logistieke dienstverleners de omzetkrimp het meest beperkt binnen de transport- en logistieksector in dit scenario.

- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt het dubbele dip scenario voor transport en logistiek hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt, zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren met direct persoonlijk contact die hard geraakt worden zoals de horeca, reisbranche en luchtvaart. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid toe. Bedrijven stellen investeringen langer uit of zelfs af en consumenten doen dit met grotere aankopen. De transport en logistieksector ondervindt in dat geval langdurige omzetterugval die door een dubbele dip tot in 2021 aanhoudt. De luchtvaart komt in dit scenario nauwelijks aan herstel toe en ook de omzet in het wegtransport blijft met ruime dubbele cijfers achter.[469]

Luchtvaart

CPB gaat er in het basisscenario van de Juniraming 2020 dat de economische klappen vallen vooral in de sectoren horeca, toerisme, cultuur en luchtvaart.[470]

OV

Het OV is teruggezakt naar nog maar 10% van het aantal reizigers dat er normaal gebruik van maakte. Begin juli zit men weer op 50% procent, OV-NL verwacht dat eind dit jaar maximaal 70 procent van de reizigers het ov weer gebruikt, waarmee de vervoerders dus 30 procent van hun inkomsten zouden mislopen.[471]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (vervoer en opslag respectievelijk handel, vervoer en horeca)

Handel, vervoer en horeca

[469] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/transport-en-logistiek/Coronacrisis-transport-logistiek-twee-scenarios.html
[470] CPB (2020). Juniraming 2020.
[471] https://nos.nl/liveblog/2340049-vervoerders-vrezen-ontslaggolf-in-ov-aruba-klaar-voor-amerikaanse-toeristen.html

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[472] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de sector handel, vervoer en horeca zijn de ontwikkelingen in 2020 uitgesproken negatief. In het personenvervoer is sprake van afgenomen vraag, deels vanwege de lockdown in Nederland, en ook (luchtvaart) internationaal. Het vrachtvervoer heeft te maken met een lager niveau van economische activiteiten waardoor ook de vraag afneemt. Weliswaar veert handel, vervoer en horeca in 2021 terug (behalve in scenario 4, in dat scenario krimpt de sector ook in 2021), maar in vergelijking met de CEP-raming is het cumulatieve effect van de coronacrisis duidelijk negatief. Dat kan betekenen dat er sprake is van een capaciteitseffect: indien door de crisis teveel bedrijvigheid is vernietigd kan de sector onvoldoende opkrabbelen bij verder herstel.[473]

Vervoer en opslag

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de sector vervoer en opslag in 2020 met 5%. Het jaar 2021 zou weer een lichte stijging van 2% laten zien. De coronacrisis zorgt voor uiteenlopende effecten binnen de vervoersector. Zo profiteert de subsector post en koeriers van het verhoogde aantal online aankopen die worden thuisbezorgd. Daartegenover staat dat het personenvervoer door de lucht in het begin van de coronacrisis bijna geheel stil lag. Het zal vermoedelijk nog wel even duren voordat dit weer volledig op gang komt. En vanwege verstoorde toeleveringsketens doordat de industriële productie in sommige landen stil heeft gestaan, staat ook het goederenvervoer onder druk.[474]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Transport en Logistiek in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 7,0% en in 2021 een stijging met 4,0%. De sluiting van horeca en winkels raakt de transportsector.[475] De daling geldt voor alle modaliteiten. Het herstel volgt pas in 2021. [476]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021

Vervoer en opslag

UWV voorziet voor de luchtvaart zeer grote krimp, voor het personenvervoer over land grote krimp, voor het goederenvervoer en de logistieke diensten gemiddelde krimp en voor post en koeriers groei van de werkgelegenheid in 2020. De transportsector wordt in verschillende gradaties geraakt. De luchtvaart en het personenvervoer over land voelen de grootste pijn. De luchtvaart ligt nagenoeg helemaal stil. Voor heel veel werknemers houdt het werk op. Ook rijdt er minder openbaar vervoer dan normaal. Het openbaar vervoer gaat vanaf 1 juni 2020 weer volgens normale dienstregeling rijden, maar het zal ook voor deze sector lastig worden om de anderhalvemetersamenleving kostendekkend vorm te geven. De grootste pijn zit echter bij touringcars, particuliere taxi's en doelgroepenvervoer. Door vraaguitval lopen zij veel inkomsten mis. [477]

Luchtvaart

[472] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[473] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[474] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[475] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[476] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 april 2020.
[477] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

Volgens SCP lopen mensen met een flexibel dienstverband in een sector die naar verwachting gaat krimpen – zoals de uitzendsector, reisbureaus, horeca, luchtvaart en cultuur, sport & recreatie – het grootste risico op werkverlies en armoede.[478]

OV

Er dreigt een ontslaggolf in het OV. Als gevolg van de coronacrisis mijden veel mensen het OV, ook nu de dienstregeling weer normaal is. Volgens koepelorganisatie OV-NL leidt dat tot financiële problemen bij vervoerders, die ontslagen tot gevolg zullen hebben. De koepel houdt rekening met het verlies van honderden banen, boven op de op 2.300 banen die NS tot en met 2025 denkt te moeten schrappen (zie ook hieronder).[479]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (luchtvaart)

Onderzoek van SEO laat zien dat de economie van de Metropoolregio Amsterdam (MRA) relatief sterker wordt geraakt door de coronacrisis dan de economie van Nederland als geheel. Dit komt door het relatief grote aandeel van sectoren zoals horeca (inclusief hotels), luchtvaart en de groothandel in de economie van Groot-Amsterdam. Deze sectoren worden bovengemiddeld sterk geraakt door de maatregelen tegen het coronavirus.[480]

Impact op het mbo-segment (vervoer en opslag)

De sector vervoer en opslag is goed voor zo'n 5% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in vervoer en opslag is het mbo-segment oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 56% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in vervoer en opslag in het tweede kwartaal van 2020 veel groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 69% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[481] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in vervoer en opslag in 2020 zeer sterkte krimp en in 2021 weer (beperkte) groei van de werkgelegenheid te verwachten. Hierbij is trouwens wel sprake van grote verschillen: waar de vraag naar pakketbezorging en in een deel van de distributiecentra stijgt, hebben het internationaal transport en het openbaar vervoer met een zeer forse dip te maken, waarvan het de vaag is of ze al in 2021 volledig recupereren.

Impact op langere termijn

Luchtvaart

Een van de voorwaarden voor de financiële steun van het kabinet aan KLM (zie hierboven) is kostenreductie in de periode tot 2025 van 15%. In de loop van juli maakt KLM een reorganisatieplan bekend. Dan zal duidelijk worden hoeveel ontslagen er vallen en hoeveel loon het personeel moet inleveren.[482]

NS

[478] SCP (2020). Beleidssignalement maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.

[479] https://nos.nl/liveblog/2340049-vervoerders-vrezen-ontslaggolf-in-ov-aruba-klaar-voor-amerikaanse-toeristen.html

[480] SEO (2020). Impact coronacrisis op de economie van Amsterdam.

[481] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

[482] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/06/26/kabinet-biedt-financiele-steun-aan-klm-als-gevolg-van-de-coronacrisis

De NS denkt tot 2025 bijna 5 miljard euro omzetverlies te lijden als gevolg van de coronacrisis. Nu veel mensen thuiswerken en de economie komende tijd lijkt te krimpen, nemen zeker tot diep in 2021 een stuk minder mensen de trein. Een peiling door de ANWB laat zien dat 36% van passagiers in het OV ook na de coronacrisis verwacht vaker met een eigen vervoermiddel (auto, motor, fiets etc.) te zullen reizen, uit angst voor besmetting in het te drukke OV. De verwachting is ook dat de komende jaren een deel van werkenden in ieder geval gedeeltelijk thuis zal blijven werken en ook online vergaderen structureel meer zal voorkomen.[483] De NS staat in de periode tot 2025 voor een bezuinigingsopdracht van 1,4 miljard euro. Daarmee staan zo'n 2.300 arbeidsplaatsen op de tocht (op een personeelsbestand van in totaal 20.000 medewerkers). Het gaat om arbeidsplaatsen in alle takken van het bedrijf: op het hoofdkantoor, in werkplaatsen, de stations en in de treinen. De grootste klappen lijken te vallen op het hoofdkantoor, daar gaan mogelijk 1.000 arbeidsplaatsen verloren. Ook verwacht de NS in de toekomst tussen de 400 en 500 conducteurs minder nodig te hebben. In de praktijk betekent dat waarschijnlijk dat langere treinen het in de toekomst moeten doen met minder conducteurs. De vervoerder hoopt vooral door natuurlijk verloop in te krimpen. Zo gaan in dezelfde periode ongeveer 2.500 medewerkers met pensioen. Gedwongen ontslagen worden echter niet uitgesloten. Alle NS-medewerkers met een vast contract mogen blijven, maar sommigen worden wellicht omgeschoold. Daarnaast levert de top van het bedrijf 10% van het salaris in.[484]

Vervoersdeskundigen en vakbonden zetten overigens vraagtekens bij de door NS aangekondigde forse ingrepen. Een van de redenen die de NS voor de ingrepen aanvoerde was de halvering van het aantal zitplaatsen in de trein, waartoe in mei werd besloten. NS is er bij de voorgenomen ingrepen van uitgegaan dat nog tot ver in 2021 sprake zou zijn van een halvering van het aantal zitplaatsen. Echter vanaf 1 juli mag weer de volledige capaciteit van de treinen worden benut. Er worden ook vraagtekens geplaatst bij het door NS verwachte veranderende reisgedrag als gevolg van de coronacrisis.[485]

[483] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 mei 2020.
[484] https://nos.nl/artikel/2338931-forse-bezuinigingen-bij-ns-2300-arbeidsplaatsen-op-de-tocht.html
[485] https://www.volkskrant.nl/economie/weinig-begrip-voor-drastische-bezuinigingen-die-ns-vanwege-corona-wil-doorvoeren~b666d617/

14 Horeca

Sectorale contactbeperkende maatregelen (horeca)

- Alle horecagelegenheden (met uitzondering van hotels) waren vanaf zondag 16 maart gesloten. Bezorgen en afhalen was wel nog mogelijk.
- Vanaf 1 juni mogen restaurants en cafés weer open. Binnen mogen maximaal 30 personen zijn (exclusief personeel), op terrassen meer dan 30. Daarbij moet de anderhalvemeterregel in acht worden genomen. Voor coffeeshops blijft voorlopig gelden dat er alleen afgehaald mag worden.
- Vanaf 1 juli is het aantal personen dat restaurants en cafés mogen toelaten onbeperkt. De anderhalvemeterregel blijft gelden. Binnen hoeft niet meer met reserveringen en gezondheidschecks gewerkt te worden als er minder dan 100 gasten zijn. Buiten als er minder dan 250 gasten zijn. Ook moet iedereen dan een vaste zitplek hebben. Op terrassen hoeft de anderhalvemeter afstand niet acht te worden genomen als er 'kuchschermen' tussen de tafeltjes staan. Coffeeshops mogen ook weer open. Discotheken, nachtclubs en vergelijkbare gelegenheden blijven vooralsnog gesloten tot 1 september.[486]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Horeca als geheel

- BIM 16 maart 2020: Door de verplichte sluiting van horecagelegenheden is liquiditeit op korte termijn een groot probleem. Daarna zullen faillissementen volgen, is de verwachting. Ondernemers vrezen tevens dat hun gelegenheid doelwit wordt van vandalisme of diefstal.[487]
- BIM 1 april 2020: Uitzendbureaus proberen flexwerkers en zzp'ers over te plaatsen die normaal in de horeca werken en nu opeens zonder baan zitten. Veel worden overgeplaatst naar supermarkten die nu overuren draaien.[488]
- In onderzoek van FNV Horeca (eind april 2020) zegt van de ondervraagde horecamedewerkers ruim 30% te willen instemmen met het later uitbetalen van vakantiegeld. Nog eens ruim een kwart wil hier alleen mee instemmen als daar baangarantie aan vast zit. Bijna de helft van de horecamedewerkers zou plusuren willen inleveren, waarvan bijna 20% dit alleen bij baangarantie wil doen. Een grote meerderheid is niet bereid om verplicht vakantiedagen in te leveren (ruim 60%) en/of pensioenopbouw tijdelijk op te schorten (meer dan 70%).[489]
- BIM 17 juni 2020: Koninklijke Horeca Nederland (KHN) ziet de zorgen onder horecaondernemers toenemen. De brancheorganisatie ontvangt verschillende signalen vanuit het land dat ondernemers hun deuren (willen) sluiten omdat het niet rendabel is of omdat ze bang zijn voor hoge boetes als gasten de coronaregels niet naleven. Volgens KHN neemt het draagvlak voor restricties bij zowel ondernemers als gasten snel af.[490]

[486] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[487] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[488] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 april 2020.
[489] https://www.fnvhoreca.nl/actueel/nieuws/2727/horecamedewerkers-willen-aan-het-werk-maar-wel-met-bescherming-op-het-gebied-van-inkomen-en-veiligheid
[490] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 juni 2020.

Subsectoren van de horeca

- Situatie begin mei volgens UWV: In de horeca is veel minder werk. Cafés/restaurants zijn dicht of overgegaan op eten afhalen/bezorgen. Hotels en vakantieparken zijn soms open, maar hebben veel minder gasten. Enkele hotels worden ingericht om patiënten op te vangen. Soms gaat het ook om daklozen. Er is een sterke instroom in de WW vanuit de horeca. Daarbij gaat het vooral om bedienend en barpersoneel, koks en keukenassistenten.[491]
- Situatie eind juni volgens UWV: Er zijn nog steeds veel problemen:
  - Cafés/restaurants: Sinds 1 juni mogen maximaal 30 gasten binnen, voor terrassen gelden specifieke regels. Een deel van de cafés en restaurants is niet opengegaan (niet rendabel, te beperkte capaciteit). Eerste signalen zijn dat de omzet nog steeds minder is dan voorheen. Veel tijdelijke contracten zijn niet verlengd. Koks worden wel vaker behouden. De versoepeling van de maatregelen na 1 juli biedt met name voor grotere zaken perspectieven.
  - Cateringbedrijven: In de catering is veel minder vraag omdat er veel thuisgewerkt wordt. Het omzetverlies is groot. Branche verwacht structurele krimp.
  - Hotels en vakantieparken: Deze trekken weer aan. Hotels in steden draaien minder goed. [492]

Café en restaurants

- BIM 1 april 2020: Sommige afhaal- en bezorgservices van restaurants lopen veel beter dan verwacht.[493]
- BIM 10 april 2020: De actie Help de Horeca heeft binnen twee weken 1 miljoen euro opgeleverd. Er zijn 20.000 waardebonnen verkocht die op een later moment, als de horeca de deuren weer heeft geopend, kunnen worden verzilverd. Inmiddels hebben zo'n 6.200 horecazaken zich aangesloten bij de actie. [494]
- Buffetrestaurants krijgen misschien wel de hardste klappen in de horecabranche. Het concept 'lopend buffet' is onhaalbaar met maximaal 30 gasten.[495]
- Voor de circa duizend Nederlandse ijssalons was het gezien de lockdown een mager voorjaar, maar de ijsbereiders zijn creatief aan de slag gegaan (ijs in bakken, taarten, verkoop aan supermarkten) en dat levert volgens de Vereniging Ambachtelijk IJscentrum (VAI) voor de toekomst wellicht substantieel meer omzet op. [496]
- Rabobank voorziet lagere omzetten in de foodservice. Dit geldt ook voor catering en de vele 'to go' winkels, Deze laatsten zien omzetten dalen door het stilvallen van het openbaar vervoer.[497]
- In maart 2020 heeft (Koninklijke Horeca Nederland) onderzoek gedaan onder ruim 3.500 leden. Vrijwel alle leden merken het effect van corona. Mt eeste last ondervindt de horeca in Amsterdam, Brabant en Midden Nederland, de minste last in Friesland, Overijssel en Drenthe. Ondernemers in de fastservice ervaren de

[491] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[492] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[493] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 april 2020.
[494] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 april 2020.
[495] https://www.ed.nl/eindhoven/buffetrestaurant-heeft-niks-aan-30-gasten-na-afloop-kan-ik-de-helft-weggooien~aa826aad/
[496] https://www.nu.nl/economie/6059814/ijssalons-krabbelen-met-zonnige-vooruitzichten-weer-op-na-mager-voorjaar.html
[497] https://www.rabobank.nl/bedrijven/cijfers-en-trends/coronacrisis/coronacrisis-treft-food-en-agri/

minste effecten, hotels en restaurants de meeste. Iin de fastservice groeit de verkoop van maaltijdboxen. Afhaal was hier al een goede bron van inkomsten.[498]

Catering/Bedrijfsrestaurants

- Bedrijfsrestaurants verloren in de eerste fase van de coronacrisis gemiddeld 80% van hun omzet. Nu de restaurants weer beperkt open zijn blijft het omzetverlies fors, omdat bijna iedereen thuiswerkt. Ook na de coronacrisis verwachten cateraars structureel minder bezoekers in het bedrijfsrestaurant. Zelfs als er een vaccin komt, zullen werknemers vaker thuis blijven werken.[499]

Hotels/logiesaccommodaties

- BIM 17 april 2020: Het bezoek op Holland.com, de website voor toerisme in Nederland van het NTBC, is in de afgelopen week weer sterk teruggelopen (-68% t.o.v. 2019). Het aantal mensen dat daadwerkelijk een boeking maakt op de website is met bijna 100% afgenomen. De corona blijkt een redelijk tot zeer grote invloed te hebben voor buitenlandse toeristen op de plannen om naar Nederland te komen. [500]
- BIM 20 april 2020: De gemiddelde bezettingsgraad in Nederlandse hotels is momenteel lager dan 10%, waar dat vorig jaar nog 77% was. [501]
- BIM 10 juni 2017: Volgens CBS-cijfers is het aantal gasten in de Nederlandse logiesaccommodaties in het eerste kwartaal van 2020 in vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder met 17% gedaald. Vooral de hotels zagen het aantal gasten in het eerste kwartaal afnemen. Met name buitenlandse gasten: door de coronamaatregelen maakten in maart 66% minder buitenlanders gebruik van een Nederlandse accommodatie. [502]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (horeca, dataverzameling mei 2020)

In de horeca worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (44,7% en 28,4%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 2,9%, 11,3%, 7,5% en 3,6%). De resterende 1,7% vond maatregelen (nog) niet nodig. Het aandeel ondernemers dat 'product/dienst aanpassen' als belangrijkste maatregel noemt is groter dan in andere sectoren. [503] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (horeca, dataverzameling mei 2020)

In de horeca wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

[498] https://files.pressmailings.com/80/dd17d2c6ff495a9399c69a1caa1ff1/20200312_KHN_Coronavirus-ernstige-bedreiging-voor-horeca.pdf
[499] https://fd.nl/ondernemen/1348413/ook-na-de-coronacrisis-gaan-we-minder-vaak-naar-het-bedrijfsrestaurant
[500] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 april 2020.
[501] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 april 2020.
[502] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 juni 2020.
[503] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers

1. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (48,4%)
2. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (28%)
3. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (15,6%).[504] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (horeca, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector horeca en catering 25.071 aanvragen toegekend voor in totaal 387.617 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 80%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers.

Sectorale noodmaatregelen

Logies-, maaltijd- en drankverstrekking

De logies-, maaltijd- en drankverstrekking (SBI-codes 55xxx, 56xxx) valt onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[505]

Horeca

Brouwer Heineken heeft tijdens de coronacrisis twintigduizend horecazaken gesteund met maatregelen zoals oplossingen voor de huur, langere betalingstermijnen en opties waarmee terrassen tot het einde van het jaar open kunnen blijven.[506]

Aantal werknemersbanen (horeca)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector horeca ging het om een afname met 14.000.[507]

Aantal lopende WW-uitkeringen (horeca en catering)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector horeca en catering bedroeg in mei 2020 22.239, 12,1% meer dan in april 2020. Horeca en catering behoorde daarmee (samen met schoonmaakbranche, uitzendbedrijven, detailhandel, en cultuur) tot de sectoren waar in mei 2020 het aantal lopende WW-uitkeringen het sterkst toenam.[508]

In een analyse beschrijft CPB de groepen die een grote kans hebben geraakt te worden door de crisis op de arbeidsmarkt. Het gaat hierbij om degenen die zonder vast arbeidscontract werkzaam zijn in een beroepsgroep waar het aantal nieuwe vacatures meer dan 20% lager is dan een jaar eerder (peildatum maart/april). Zij lopen meer risico dan werknemers in hetzelfde beroep met een vast contract, omdat werkgevers eenvoudiger kunnen besluiten deze dienstverbanden te beëindigen,

[504] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[505] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[506] https://www.deondernemer.nl/corona/coronavirus/heineken-bier-horeca-korting-huur-kwijtschelding-coronacrisis~2289671
[507] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[508] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

niet te verlengen of om hun uren te korten. Grote beroepsgroepen met weinig vaste arbeidscontracten waar de vraag sterk is teruggelopen zijn onder meer kelners en barpersoneel, logistiek medewerkers en verkoopmedewerkers detailhandel.[509]

Aantal gewerkte uren (horeca)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector horeca was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 32,5, 17,1 en 16,6. Er was in deze sector dus sprake van bijna een halvering van het aantal gewerkte uren.[510]

Aantal openstaande online vacatures UWV (dienstverlenende beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector horeca zijn de dienstverlenende beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 9.330, 5.160 en 3.990. Dat betekent een daling van 45% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 23% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[511]
De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse dienstverlenende beroepen was sprake van een stijging met 15% (van 3.990 naar 4.580).[512]

Spanning op de arbeidsmarkt (dienstverlenende beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de dienstverlenende beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,54 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,33 (gemiddeld).[513]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb (horeca)

Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector horeca als één van de sectoren met de grootste liquiditeitsbehoefte naar voren. Twee verklaringen hiervoor: de sector is zwaar getroffen door de lockdownmaatregelen en

[509] CPB (2020). Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarenzone?
[510] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[511] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[512] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[513] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

had al een kwetsbare uitgangspositie. De sector horeca wordt ook sterk geraakt in zijn solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[514]

Uitstel van betaling van belasting (horeca)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector horeca kreeg 57,4% van de bedrijven uitstel van betaling.[515]

Uitgesproken faillissementen (horeca)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector horeca ging het om 35, 37 en 40 faillissementen (tegenover 29, 20 en 20 een jaar eerder). Hier is dus wel een duidelijke toename waarneembaar.[516]

Ondernemersvertrouwen (horeca)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 0,2% en -84,3% tegenover 11,9% en 8,6% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[517]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (horeca)

COEN

De verwachtingen van bedrijven in de sector horeca ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 75,3% van de ondernemers aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 5,0% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 53,2% en 21,6%. Ruim de helft blijft dus minder positief gestemd.[518] In juni ging het om respectievelijk 45,2% en 25,1%. Daarmee is horeca de sector met het minste vertrouwen in het voortbestaan van het eigen bedrijf (op enige afstand gevolgd door de sector cultuur, sport en recreatie).[519]

KvK-Flitspeiling corona

In de vierde KvK-Flitspeiling corona (dataverzameling tweede helft van mei) geeft ca. 7 op de 10 ondernemers aan te verwachten dat het bedrijf de coronacrisis (zeker of waarschijnlijk) zal overleven.[520] 2 op de 10 kan het nog niet inschatten en 1 op de 10 verwacht de coronacrisis waarschijnlijk niet te overleven. Voor de sectoren cultuur,

[514] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[515] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[516] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[517] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[518] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[519] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan
[520] Uit de toelichting die respondenten geven, blijkt dat ondernemers aangeven te kunnen overleven omdat ze veelal voldoende buffers of reserves hebben opgebouwd, weinig vaste lasten hebben, overheidssteun ontvangen, creatief zijn, maar ook omdat ze positief willen blijven.

sport en recreatie, detailhandel, horeca en persoonlijke dienstverlening ligt het aandeel dat verwacht te overleven iets lager, namelijk 6 op de 10.[521]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Leisure (horeca en reisbranche)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de toegevoegde waarde in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter):

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de horeca en de reisbranche in het basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

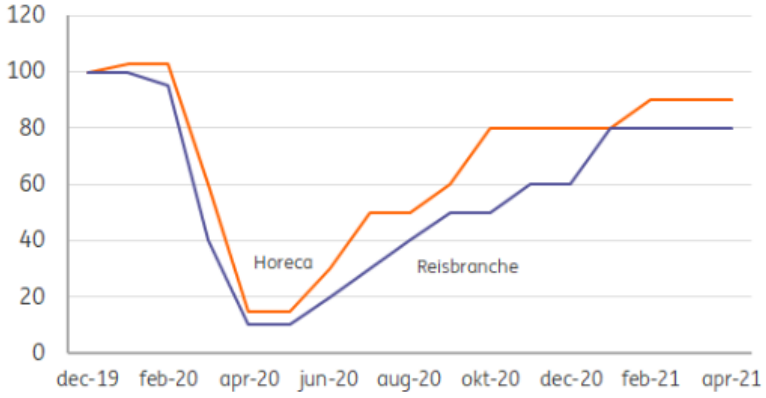

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de horeca en de reisbranche in het scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

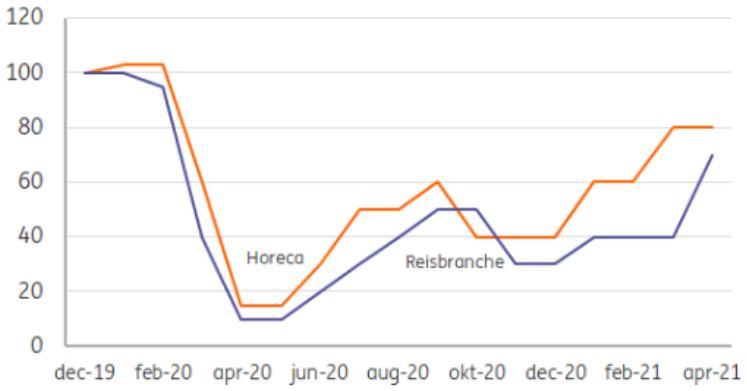

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de leisure (horeca en reisbranche) is als volgt:

- Basisscenario: Volgens dit basisscenario worden de horeca en reisbranche van alle sectoren het hardst geraakt door de verplichte sluitingen van restaurants en cafés en de opgelegde reisbeperkingen. Sommige eetgelegenheden draaien nog bezorgomzet en sommige hotels hebben nog mondjesmaat gasten, maar de meeste horecabedrijven zijn in deze periode volledig dicht. De omzetterugval kan in april en mei oplopen tot 85%. Het aantal pintransacties in cafés & restaurants

[521] KvK (2020). Flitspeiling corona. Meting 4. Juni 2020.

ligt ruim 65% lager ten opzichte van een jaar eerder. Voor hotels vallen door de opgelegde reisbeperkingen niet alleen de buitenlandse toeristen grotendeels weg, die goed zijn voor ruim de helft van alle hotelovernachtingen in Nederland, maar ook zakenreizigers en congresgangers.
Bedrijven in de horeca mogen begin juni weer geleidelijk en onder strikte voorwaarden hun deuren openen. Doordat er nog steeds regels zijn voor social distancing gaat het herstel langzaam. Een 1,5-meter-economie betekent voor de horeca meer ruimte, minder tafels en dus ook minder omzet. Voor hotels zullen de gasten in de zomer in vergelijking met andere jaren vaker uit Nederland en minder vaak uit het buitenland komen.

- Dubbele dip scenario: Ook in dit scenario worden de horeca en reisbranche het hardst geraakt, al is de omzetterugval minder groot dan in april en mei. Doordat de overheidsmaatregelen meer op de lokale situatie worden toegesneden, worden omzetten van bedrijven in deze sectoren minder hard geraakt maar liggen tot begin 2021 toch nog wel 50% onder 'normaal'. Door het langdurige karakter van de beperkingen en de oplopende schade aan de economie neemt de onzekerheid toe, zowel onder bedrijven als consumenten. Bedrijven stellen investeringen uit en consumenten boeken minder snel een vakantie en/of eten minder vaak buiten de deur dan voorheen.[522]

Horeca
KHN ging medio maart uit van een directe schadepost van 5,1 miljard euro op jaarbasis (terwijl de totale omzet in 2019 28,6 miljard euro bedroeg).[523]

CPB gaat er in het basisscenario van de Juniraming 2020 dat de economische klappen vallen vooral in de sectoren horeca, toerisme, cultuur en luchtvaart.[524]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Handel als geheel, vervoer en horeca
Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[525] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de sector handel, vervoer en horeca zijn de ontwikkelingen in 2020 uitgesproken negatief. De horeca heeft te maken met de lockdown. Weliswaar veert handel, vervoer en horeca in 2021 terug (behalve in scenario 4, in dat scenario krimpt de sector ook in 2021), maar in vergelijking met de CEP-raming is het cumulatieve effect van de coronacrisis duidelijk negatief. Dat kan betekenen dat er sprake is van een capaciteitseffect: indien door de crisis teveel bedrijvigheid is vernietigd kan de sector onvoldoende opkrabbelen bij verder herstel.[526]

Leisure (horeca & cultuur, sport en recreatie)
ABN-AMRO voorziet voor de sector Leisure (horeca & cultuur, sport en recreatie) in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 25,0% en in 2021 een stijging met 30,0%. De gevolgen van de coronacrisis zijn het ingrijpendst voor de sectoren die

[522] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/leisure/Coronacrisis-leisure-sector-in-twee-scenarios.html
[523] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 16 maart 2020.
[524] CPB (2020). Juniraming 2020.
[525] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[526] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

direct afhankelijk zijn van consumenten, zoals Leisure. Consumenten waren tijdens de eerste golf noodgedwongen aan huis gekluisterd. [527]

Horeca

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de horeca in 2020 met 41%. Het jaar 2021 zou weer een flinke stijging van 32% laten zien. De restaurants en cafés zijn vanaf 1 juni weer open maar met een sterk verminderde capaciteit. Restaurants kunnen op piekmomenten minder gasten ontvangen, wat deels is op te vangen door gasten meer verspreid over de week of gedurende de dag te ontvangen. Daarnaast is het hebben van een terras belangrijker geworden. Veel gemeenten komen horecaondernemers tegemoet door extra terrasruimte beschikbaar te stellen. Hoewel de deuren van veel hotels open mochten blijven, raakt de coronacrisis ook deze branche vanwege de wegblijvende zakenreizigers en buitenlandse toeristen. Voornamelijk hotels die gericht zijn op gasten uit het buitenland zullen hier het hele jaar 2020 nog last van hebben.[528]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (horeca)

Volgens SCP lopen mensen met een flexibel dienstverband in een sector die naar verwachting gaat krimpen – zoals de uitzendsector, reisbureaus, horeca, luchtvaart en cultuur, sport & recreatie – het grootste risico op werkverlies en armoede.[529]

UWV voorziet voor de sector horeca zeer grote krimp van de werkgelegenheid in 2020.[530]

Regionale verschillen in 2020 en 2021

Horeca als geheel

Er zijn grote regionale verschillen in het aandeel van de horeca in het totaal aantal werknemers en daarmee in de impact van de coronacrisis op de werkgelegenheid in de regio's. Groot Amsterdam heeft een zeer groot aandeel horecabanen. Er wonen veel studenten en de stad wordt druk bezocht door toeristen. In regio's waar de horeca afhankelijk is van buitenlandse toeristen worden ondernemers extra hard geraakt vanwege de huidige reisbeperkingen. In twee aangrenzende regio's is de horeca ook sterk vertegenwoordigd: Zuid-Kennemerland en IJmond en Zaanstreek/ Waterland. Waarschijnlijk zijn dit voor een deel mensen die werken in de Amsterdamse horeca. Daarnaast zijn hier toeristische trekpleisters te vinden zoals de Zaanse Schans en Volendam en badplaatsen als Zandvoort. Ook Zeeland trekt veel gasten, zowel dagjesmensen als buitenlandse toeristen. Zeeland heeft naast strandtenten veel vakantieparken en campings.[531]

[527] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[528] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[529] SCP (2020). Beleidssignalement maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.
[530] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[531] UWV (2020). Coronacrisis: regionale verschillen in impact op werkgelegenheid. 3 juni 2020.

Typering aandeel sector in totaal aantal werknemers: horeca

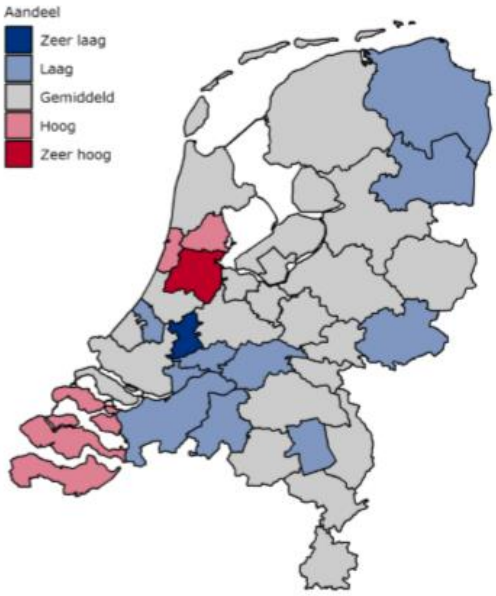

Bron: Polisadministratie UWV en SUWI Bedrijvenregister (eind okt. 2019)

Onderzoek van SEO laat zien dat de economie van de Metropoolregio Amsterdam (MRA) relatief sterker wordt geraakt door de coronacrisis dan de economie van Nederland als geheel. Dit komt door het relatief grote aandeel van sectoren zoals horeca (inclusief hotels), luchtvaart en groothandel in de economie van Groot-Amsterdam. Deze sectoren worden bovengemiddeld sterk geraakt door de maatregelen tegen het coronavirus.[532]

Hotelsector

Volgens een analyse van ZKA wordt de hotelsector in de provincies Noord-Holland (inclusief Amsterdam en Haarlemmermeer), Zuid-Holland, Noord-Brabant en Utrecht relatief het hardst getroffen door de Coronamaatregelen. Dit zijn provincies met bovengemiddeld veel zakelijke, buitenlandse en intercontinentale vraag. Het herstel kan hier relatief lang gaan duren, afhankelijk van wanneer de zakelijke en intercontinentale hotelvraag weer op gang komen. In de overige provincies is er naar verhouding veel toeristische en binnenlandse vraag, waardoor daar het herstel minder tijd kan kosten.[533]

Impact op het mbo-segment (horeca)

De sector horeca is goed voor 5% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de horeca is het mbo-segment enigszins oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 40% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in vervoer en opslag in het tweede kwartaal van 2020 veel groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 53% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[534] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de horeca in 2020 sterkte krimp en in 2021 sterke groei van de werkgelegenheid te verwachten. De vraag is daarbij wel of deze groei

[532] SEO (2020). Impact coronacrisis op de economie van Amsterdam.
[533] https://www.zka.nl/artikelen/geografische-verschillen-impact-coronamaatregelen-voor-hotelsector
[534] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

volledig corrigeert voor de daling in 2020. Dit hangt er onder andere vanaf of op de plaats van of in plaats van bedrijven die failliet gaan, snel weer nieuwe bedrijven ontstaan. Hierbij speelt ook de uur van de anderhalve meter maatregelen een rol (onder andere afhankelijk van de komst van een vaccin tegen corona).

15 Informatie en communicatie

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (informatie en communicatie)

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld is als volgt:
  - Veel werk is er voor bedrijven die thuiswerkplekken inrichten of andere remote-diensten aanbieden. Ook is er extra vraag naar ondersteuning bij streamen van live-videos (bijvoorbeeld voor uitvaarten en onderwijs). Dit alles gaat vaak nog met eigen personeel (geen extra werving) en in diverse gevallen is de dienstverlening gratis.
  - Softwareontwikkeling en andere ICT-projecten in en voor sectoren die het nu moeilijk hebben vallen deels stil. Gedetacheerde ICT'ers en zzp'ers worden opgezegd. Junior en pas omgeschoolde ICT'ers kunnen niet aan de slag.
  - Startups hebben het lastig: investeerders trekken zich terug door onzekerheden.
  - Werving staat bij veel IT-bedrijven on hold. Bij bedrijven waar vergrijzing een rol speelt/tekort is aan belangrijke functies, loopt werving wel door.
  - ICT-opleidingen worden deels online gegeven of vallen stil.[535]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld is al volgt:
  - Doordat veel mensen (nog) thuiswerken, is het voor bedrijven die remote-diensten aanbieden drukker dan normaal. Er is vooral vraag naar professionals met kennis van Cloud-toepassingen, maar ook naar security specialisten om het thuiswerken zo goed en veilig mogelijk te faciliteren. Die waren ook voor de corona-uitbraak moeilijk te vinden.
  - Een deel van de gedetacheerde ict'ers en zzp'ers ziet dat opdrachten worden opgezegd of niet verlengd. Ook kan het lastiger zijn om nieuwe opdrachten te verwerven. Naast detacheerders, hebben ook ict-consultancybedrijven minder klussen.
  - Werving: Zie situatie begin mei.
  - ICT-leerwerktrajecten worden langzaamaan weer opgepakt, maar het vinden van werkgevers met een baangarantie of –intentie is nog steeds lastig. Daardoor hebben vooral junioren en zijinstromers het lastig.[536]

<u>ICT</u>

- Volgens de MKB Coronamonitor van Motivaction en MKB Servicedesk lijden ICT-bedrijven minder onder de 'intelligente lock-down' dan de rest van het Nederlandse bedrijfsleven. Toch heeft een aantal van hen het erg zwaar. Van de mkb-bedrijven en de zzp'ers in de ICT-sector heeft 10% alle activiteiten moeten stoppen. Voor de mkb-bedrijven gaat het om 6% en voor de zzp'ers om 26%.[537]

<u>Media</u>

- BIM 1 april 2020: Bedrijven bezuinigen massaal op hun advertentiebudget. Daarmee valt een belangrijke pijler onder media weg. Regionale en lokale media worden het zwaarst getroffen.[538]

[535] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[536] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[537] https://www.computable.nl/artikel/nieuws/carriere/6921460/250449/coronacrisis-treft-ict-sector-kwart-zzpers-gestopt.html
[538] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 april 2020.

- Marktonderzoeksbureau Nielsen heeft een schatting gemaakt van het verlies aan advertentie-omzet dit jaar. Die komt uit op 1 miljard euro. Een daling van 22% ten opzichte van vorig jaar.[539]
- Voor de meeste fotografen vallen veel opdrachten weg of worden uitgesteld, met alle financiële gevolgen. Aan de andere kant benutten vele fotografen de vrijgekomen tijd om aan hun eigen projecten te werken. [540]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (overige commerciële dienstverlening als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overige commerciële dienstverlening 24.825 aanvragen toegekend voor in totaal 409.476 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 59%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [541]

Sectorale noodmaatregelen

Productie en distributie van films, televisieprogramma's, geluidsopnamen

De productie en distributie van films en televisieprogramma's; maken en uitgeven van geluidsopnamen (59.xxx) valt onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[542]

Lokale media

Lokale media hebben hun reclame-inkomsten enorm zien teruglopen en beschikken doorgaans over weinig reserves. Met het Tijdelijk Steunfonds Lokale Informatievoorziening wil het kabinet de lokale informatievoorziening op peil houden. Het steunfond bestaat sinds begin april. Vanaf half mei kunnen ook lokale nieuwsbladen, huis-aan-huiskranten met een lagere verschijningsfrequentie dan tweewekelijks en lokale nieuwswebsites een aanvraag doen. De hoogte van de bijdrage uit het fonds hangt af van bereik en oplage. In totaal hebben 181 lokale publieke omroepen en 410 huis-aan-huiskranten van het fonds gebruikgemaakt voor de periode 15 maart tot en met 15 juni. Voor deze periode was 11 miljoen euro beschikbaar. Inmiddels is de regeling verlengd tot eind 2020. Daarmee gaat een bedrag van 24 miljoen euro gemoeid.[543]

Aantal werknemersbanen (informatie en communicatie)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector informatie en communicatie was sprake van een toename met 1.000.[544]

Aantal lopende WW-uitkeringen (overige commerciële dienstverlening als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector overige

[539] https://printmatters.nl/nieuws/2020/06/12/nielsen-1-mld-minder-advertentie-omzet
[540] https://pf.nl/gevolgen-coronacrisis-voor-fotografen/
[541] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[542] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[543] https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#media
[544] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart

commerciële dienstverlening als geheel bedroeg in mei 2020 57.601, 2,5% meer dan in april 2020.[545]

Aantal gewerkte uren (transport en communicatie)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector transport en communicatie was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 35,8, 32,2 en 31,5.[546]

Aantal openstaande online vacatures UWV (ICT-beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector informatie en communicatie zijn de ICT-beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 10.990, 9.250 en 7.850. Dat betekent een daling van 16% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 15% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[547]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse ICT-beroepen was sprake van een daling met 2% (van 7.850 naar 7.700).[548]

Spanning op de arbeidsmarkt (ICT-beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de ICT-beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 6,99 (zeer krap) en in het eerste kwartaal van 2020 4,61 (zeer krap).[549]

Uitstel van betaling van belasting (informatie en communicatie)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting

[545] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[546] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[547] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[548] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[549] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

(btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector informatie en communicatie kreeg 35,1% van de bedrijven uitstel van betaling.[550]

Uitgesproken faillissementen (informatie en communicatie)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector informatie en communicatie ging het om 5, 10 en 6 faillissementen (tegenover 16, 11 en 6) een jaar eerder).[551]

Ondernemersvertrouwen (informatie en communicatie)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 10,5% en -22,1% tegenover 13,7% en 17,9% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[552]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (services & TMT (= technologie, media en telecom)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seiz.gecorrigeerd)

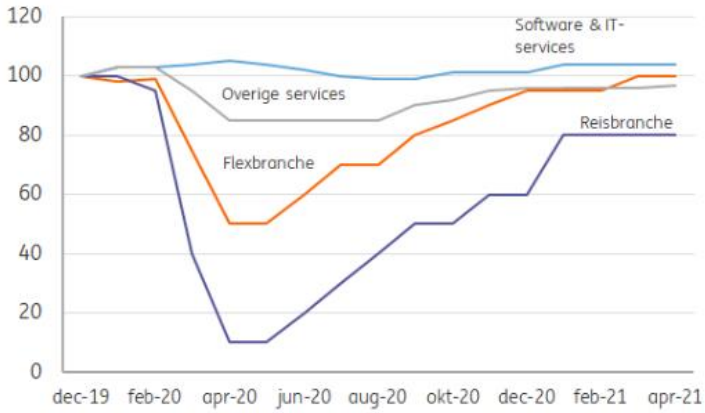

Bron: ING Economisch Bureau

[550] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[551] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[552] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

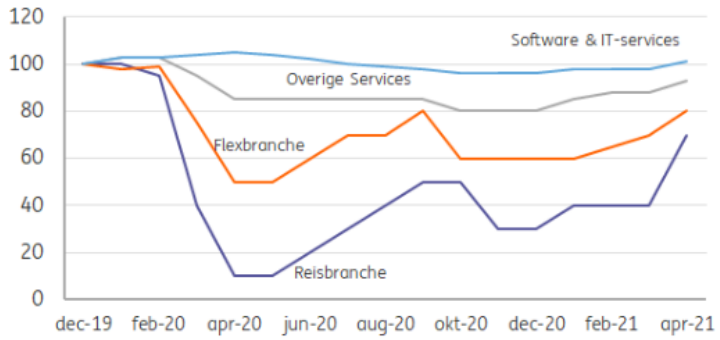

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de sector services & TMT is als volgt:

- Basisscenario: Voor de gehele zakelijke dienstverlening is het omzetverlies in april en mei volgens dit scenario relatief beperkt. Binnen de sector bestaan echter grote verschillen in de mate van omzetterugval dat optreedt door het coronavirus. Voor de onderhavige sectoren geldt:
    - Overige dienstverleners, zoals accountants, architecten en fotografen, worden ook in meer of mindere mate geraakt door de coronacrisis, al kunnen velen hun werkzaamheden vanuit huis voortzetten.
    - Voor de software en IT-services sector is de impact in de eerste periode na het instellen van de coronamaatregelen niet per se negatief. In eerste instantie is er zelfs een piek in de vraag naar IT-producten en diensten. Zo is de vraag naar software en dienstverlening voor werk en onderwijs op afstand (thuiswerken, thuisscholing) zeer sterk toegenomen. Vooral hosting en cloud providers profiteren van meer thuiswerken. Voor softwarebedrijven blijft in het basisscenario de terugkerende omzet uit abonnementen veelal stabiel. De omzet uit IT-projecten zoals implementatie van nieuwe systemen en onderhoud en vernieuwing van de bestaande IT loopt licht terug.
    - Daarentegen wordt de omzet van mediabedrijven als TV en kranten wel flink geraakt door een verlies aan advertentie-inkomsten. Het heeft immers weinig zin om te adverteren als winkels dicht zijn en consumenten vooral thuis moeten blijven. Binnen telecom is het omzetverlies beperkt, datacenters zien zelfs een sterke stijging van de vraag.
- Dubbele dip scenario: Als het virus in de herfst/winter weer de kop opsteekt zijn het wederom de reis- en flexbranche die het hardste worden geraakt binnen de zakelijke dienstverlening. Naar verwachting is de omzetval wel minder diep dan in april en mei omdat er dan meer ervaring is en daardoor meer maatwerk. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid echter toe, zowel onder bedrijven als consumenten. Bedrijven stellen investeringen uit waardoor het herstel trager verloopt dan in het eerste scenario. Uitzendkrachten worden minder snel ingehuurd en consumenten boeken door alle onzekerheden minder snel een vakantie dan voorheen.[553]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (informatie en communicatie)

[553] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/zakelijke-dienstverlening/Coronacrisis-services-TMT-sector-in-twee-scenarios.html

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de sector informatie en communicatie in 2020 met 9%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 4% laten zien. De coronacrisis raakt de subsectoren binnen de informatie en communicatiesector op verschillende manieren. Zo lopen de uitgeverijen en de media door vraaguitval veel reclame-inkomsten mis en worden abonnementen opgezegd door voorzichtige consumenten en bedrijven.
Dit in tegenstelling tot de IT-sector die de systemen grotendeels draaiende houdt. Bedrijven in deze sector, met uitzondering van IT-consultancy, merken de impact van de crisis nog beperkt. Later in het jaar kan de impact in de IT-sector groter worden omdat bedrijven grote investeringen in nieuwe projecten uitstellen en het aantal faillissementen van eindklanten naar verwachting toeneemt. Hierdoor blijft een volledig herstel binnen de informatie en communicatiesector uit.[554]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Telecom, Media en Technologie in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 1,0% en in 2021 een stijging met 0,5%.[555]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[556] De informatie en communicatiesector groeit eveneens, behalve in scenario 4 in 2020; de groei houdt verband met extra vraag naar communicatie (onder andere thuiswerken), de groei is dan ook geconcentreerd in de telecomsector.[557]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (informatie en communicatie)

UWV voorziet voor de sector informatie en communicatie geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020[558]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (commerciële dienstverlening als geheel)

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. In de stedelijke regio's is de verwachte krimp verhoudingsgewijs beperkt. De regio's Utrecht en Den Haag behoren tot de regio's die minder hard worden getroffen dan het nationale gemiddelde, maar ook de regio's Amsterdam en Rotterdam lijken iets beter door de crisis heen te komen. Een mogelijke, gedeeltelijke verklaring hiervoor is dat in deze regio's, Amsterdam voorop, vanwege de aard van het werk - veel commerciële diensten - relatief veel mensen kunnen thuiswerken. In gebieden waar de productiesectoren een groot deel van de economie beslaan, hebben minder mensen die mogelijkheid. Daar komt bij dat de steden in de Randstad in de afgelopen twintig jaar lieten zien dat zij een sterk ondernemingsklimaat hebben. Daar profiteren ze nu waarschijnlijk ook van.[559]

Impact op het mbo-segment (informatie en communicatie)

De sector informatie en communicatie is goed voor ruim 3% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de sector informatie en communicatie is het mbo-segment ondervertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 21% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere

[554] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[555] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[556] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[557] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[558] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[559] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.

sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector informatie en communicatie in het tweede kwartaal van 2020 veel kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 53% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[560] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de sector informatie en communicatie in 2020 beperkte krimp en in 2021 beperkte groei van de werkgelegenheid te verwachten. Voor het mbo-segment is vervolgens met name relevant of de upgrading van functies verder doorzet. Mogelijk zit het herstel met name in het hbo-segment.

[560] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

16 Financiële dienstverlening

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (financiële dienstverlening)

- Situatie begin mei volgens UWV: In de sector financiële dienstverlening is extra werk:
  - Banken nemen maatregelen om hun bedrijfsvoering door te laten gaan (geografische spreiding, thuiswerken, niet reizen). Sinds het uitbreken van de coronacrisis in maart hebben banken aansluitend op het steunpakket van de overheid veel ondernemers en consumenten financieel meer lucht gegeven met uitstel van aflossingen, extra leningen of meer kredietruimte aan bedrijven. Bij deze afdelingen is het extra druk. Ook maken internationale economische afdelingen overuren (inschatten effecten). Dit gaat vaak nog met eigen personeel (geen extra werving).
  - Werving van klantcontactmedewerkers, ICT'ers en CDD-specialisten (tegen witwassen) gaat online door, maar ze komen nog niet in dienst. Onboarding vindt naar verwachting vanaf medio juli plaats. [561]
- Situatie eind juni volgens UWV: De situatie is vergelijkbaar met die van begin mei.[562]
- Hoewel zeker Nederlandse banken weerbaarder zijn dan in 2008, brengt volgens het CPB de coronacrisis bestaande kwetsbaarheden in het financieel systeem opnieuw aan het licht. Door de omvang van de schok kan de coronacrisis grote financiële problemen veroorzaken bij bedrijven en huishoudens, en daarmee uiteindelijk ook financiële instellingen meetrekken.[563]
- Anderzijds is sprake van 'corona-sparen'. Volgens cijfers van De Nederlandsche Bank (DNB) hebben in mei 2020 Nederlanders gezamenlijk 9,4 miljard euro bijgeschreven op hun spaarrekening. Dat is de grootste toename sinds 1998, toen DNB de cijfers begon bij te houden. Traditioneel komt er in mei veel geld bij op spaarrekeningen, omdat veel werknemers hun vakantiegeld krijgen. Maar dit jaar is de piek extra hoog doordat mensen minder uitgeven door corona. Deels konden mensen hun geld niet uitgeven omdat bepaalde sectoren door de coronamaatregelen nog dicht waren, zoals de horeca. Verder nemen mensen veel minder dan normaal vakantiegeld op voor het boeken van een vakantie. Ten slotte zijn mensen voorzichtiger geworden met uitgaven in verband met de dreiging van mogelijke werkloosheid in de toekomst.[564]
- ING en Rabobank grijpen de coronacrisis aan op het aantal filialen versneld af te bouwen. Volgens de banken zijn er minder kantoren nodig, omdat klanten sinds de coronacrisis steeds meer zaken online regelen. ING sluit een kwart van de 170 nog resterende kantoren. Rabobank wil geen aantallen. Op dit moment zijn ruim 100 van de 335 vestigingen gesloten. Een aantal daarvan gaat niet meer open.[565]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (financiële dienstverlening, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector bank- en verzekeringswezen 40 aanvragen toegekend voor in totaal 1.648 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies

[561] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[562] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[563] CPB (2020). Risicorapportage Financiële markten 2020.
[564] https://nos.nl/artikel/2338974-coronasparen-piekt-in-mei-bijna-10-miljard-erbij-op-rekeningen.html
[565] https://nos.nl/artikel/2340149-ing-en-rabobank-sluiten-versneld-filialen-door-coronacrisis.html

bedroeg 44%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [566]

Aantal werknemersbanen (financiële dienstverlening)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector financiële dienstverlening was min of meer sprake van stabilisatie (nulgroei).[567]

Aantal lopende WW-uitkeringen (bank- en verzekeringswezen)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector bank- en verzekeringswezen bedroeg in mei 2020 8.277, 3,1% minder dan in april 2020.[568]

Aantal gewerkte uren (financiële dienstverlening)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector financiële dienstverlening was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 36,4, 35,6 en 34,6.[569]

Aantal openstaande online vacatures UWV (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector financiële dienstverlening zijn de bedrijfseconomische en administratieve beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 29.540, 19.750 en 16.060. Dat betekent een daling van 33% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 19% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[570]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen was eveneens sprake van een stijging met 2% (van 16.060 naar 16.380).[571]

[566] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[567] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[568] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[569] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[570] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[571] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

Spanning op de arbeidsmarkt (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de bedrijfseconomische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,31 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,58 (krap).[572]

Uitstel van betaling van belasting (financiële dienstverlening)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 14% van de bedrijven uitstel van betaling.[573]

Uitgesproken faillissementen (financiële dienstverlening)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector financiële dienstverlening ging het om 41, 26 en 24 faillissementen (tegenover 44, 31 en 27 een jaar eerder).[574]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (services & TMT (= technologie, media en telecom))

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[572] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[573] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[574] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seiz.gecorrigeerd)

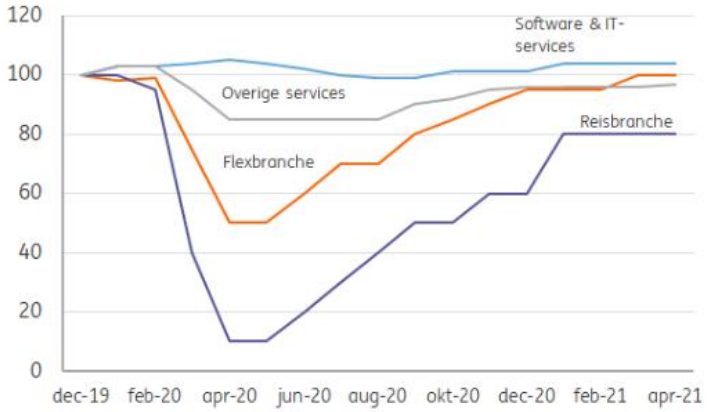

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

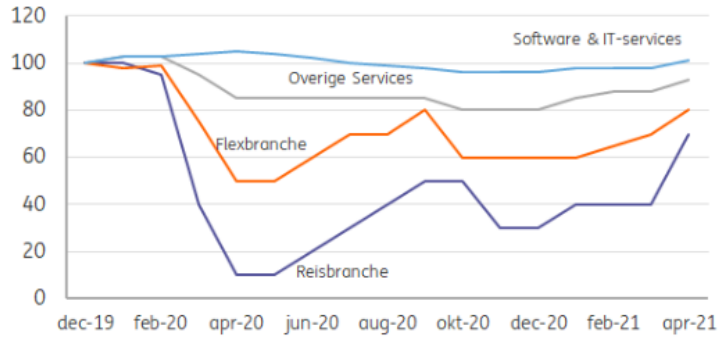

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de sector services & TMT is als volgt:

- Basisscenario: Voor de gehele zakelijke dienstverlening is het omzetverlies in april en mei volgens dit scenario relatief beperkt. Binnen de sector bestaan echter grote verschillen in de mate van omzetterugval dat optreedt door het coronavirus:
    - Overige dienstverleners, zoals accountants, architecten en fotografen, worden ook in meer of mindere mate geraakt door de coronacrisis, al kunnen velen hun werkzaamheden vanuit huis voortzetten.
- Dubbele dip scenario: Als het virus in de herfst/winter weer de kop opsteekt zijn het wederom de reis- en flexbranche die het hardste worden geraakt binnen de zakelijke dienstverlening. Naar verwachting is de omzetval wel minder diep dan in april en mei omdat er dan meer ervaring is en daardoor meer maatwerk. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid echter toe, zowel onder bedrijven als consumenten. Bedrijven stellen investeringen uit waardoor het herstel trager verloopt dan in het eerste scenario. Uitzendkrachten worden minder snel ingehuurd en consumenten boeken door alle onzekerheden minder snel een vakantie dan voorheen.[575]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (financiële dienstverlening)

[575] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/zakelijke-dienstverlening/Coronacrisis-services-TMT-sector-in-twee-scenarios.html

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[576] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. Voor de financiële dienstverlening werd ten tijde van het CEP 2020 al een negatieve groei van de toegevoegde waarde verwacht. In 2019 lagen de afschrijvingen op slechte leningen op een historisch laag niveau. Dat betekent dat deze kosten op een gegeven moment weer gaan stijgen en ten koste zullen gaan van de winst. Daarnaast heeft de sector te maken met extreem lage rentes. In 2020 is dat in elk van de scenario's sterker, vooral als gevolg van een lagere algemene economische activiteit. In 2021 wordt dat enigszins goedgemaakt vanwege de algemene toename van de economische activiteit, behalve in scenario 4 waar de sector nog verder krimpt. Het cumulatieve effect van de coronacrisis is in scenario's 1 en 2 licht positief, in scenario's 3 en 4 echter duidelijk negatief.[577]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (financiële dienstverlening)
UWV voorziet voor de financiële instellingen geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020.[578]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (commerciële dienstverlening als geheel)
Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. In de stedelijke regio's is de verwachte krimp verhoudingsgewijs beperkt. De regio's Utrecht en Den Haag behoren tot de regio's die minder hard worden getroffen dan het nationale gemiddelde, maar ook de regio's Amsterdam en Rotterdam lijken iets beter door de crisis heen te komen. Een mogelijke, gedeeltelijke verklaring hiervoor is dat in deze regio's, Amsterdam voorop, vanwege de aard van het werk - veel commerciële diensten - relatief veel mensen kunnen thuiswerken. In gebieden waar de productiesectoren een groot deel van de economie beslaan, hebben minder mensen die mogelijkheid. Daar komt bij dat de steden in de Randstad in de afgelopen twintig jaar lieten zien dat zij een sterk ondernemingsklimaat hebben. Daar profiteren ze nu waarschijnlijk ook van.[579]

Impact op het mbo-segment (financiële dienstverlening)
De sector financiële dienstverlening is goed voor 3% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de financiële dienstverlening is het mbo-segment ondervertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 22% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de financiële dienstverlening in het tweede kwartaal van 2020 groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 49% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[580] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de financiële dienstverlening in 2020 beperkte krimp en in 2021 beperkte groei van de werkgelegenheid te verwachten. Vervolgens is met name of relevant of hoe snel structurele trends van digitalisering en upgrading verder doorzetten.

[576] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[577] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[578] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[579] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
[580] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

17 Verhuur en handel van onroerend goed

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Verhuur en handel van onroerend goed

- De Nederlandse vastgoedmarkt bereikte de afgelopen jaren recordhoogten. Economische groei, de beschikbaarheid van (internationaal) kapitaal en de lage rente stuwden zowel de vraag van vastgoedbeleggers als de ruimtebehoefte onder gebruikers. De corona-uitbraak heeft een einde gemaakt aan deze trend. Beleggers reageren terughoudend op nieuwe aankopen, terwijl de ruimtebehoefte afneemt doordat de financiële positie van veel gebruikers verslechtert.
  Volgens de Rabobank lopen de effecten lopen per vatgoedsector wel sterk uiteen. De terugval is groot bij winkels en horeca. Daar viel de omzet als eerste weg en het herstel laat langer op zich wachten. Andere sectoren laten een meer wisselend beeld zien. Kantoren en bedrijfsruimten worden pas later in de cyclus geraakt, terwijl huurwoningen, supermarkten en logistieke hallen vooralsnog minder kwetsbaar zijn. Dit jaar lijken huur- en waardedalingen voor de meeste sectoren echter onafwendbaar.[581]
- BIM 27 maart 220: De coronacrisis had aanvankelijk de nodige impact op de huizenmarkt: woningzoekenden haakten af, er waren minder bezichtigingen en ook het aantal mensen dat op Funda rondkeek daalde.[582]
- In mei hadden makelaars het echter weer druk en zelfs drukker dan normaal. Volgens gegevens van de Nederlandse Vereniging van Makelaars (NVM) werden in mei meer woningen verkocht en te koop gezet dan in de weken voor de eerste besmetting werd vastgesteld.[583]
- De huizenprijzen stegen intussen door. Bestaande koopwoningen waren in mei 2020 bijna 8% duurder dan in dezelfde maand een jaar eerder. De prijs voor huizen was nooit eerder zo hoog. Kanttekening hierbij is dat de meeste koopovereenkomsten dateren van voor corona. [584]
- Volgens de NVM heeft de woningmarkt heeft weinig tot niet te lijden gehad onder de coronacrisis. In het tweede kwartaal van 2020 is meer boven de vraagprijs verkocht dan ooit tevoren: 52% van alle woningen werd voor meer verkocht dan dat ervoor gevraagd werd. De gemiddelde prijs bedroeg in het tweede kwartaal van dit jaar €335.000, 8,8% meer dan een jaar geleden (slechts iets minder dan de stijging met 9,6% in het eerste kwartaal). Het aantal transacties steeg ten opzichte van het eerste kwartaal dit jaar maar daalde licht met bijna 4% in vergelijking met hetzelfde kwartaal een jaar eerder.[585]

Platformverhuur

- BIM 6 mei 2020: Verhuurplatform Airbnb heeft begin mei bijna tweeduizend medewerkers, omgerekend een kwart van het personeelsbestand, op straat gezet. Door het coronavirus is de wereldwijde reisbranche vrijwel stil komen te staan, waardoor via Airbnb veel minder woningen en kamers worden verhuurt. Er zijn in

[581] https://www.rabobank.nl/bedrijven/cijfers-en-trends/vastgoed/covid-19-maakt-einde-aan-recordjaren/
[582] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 27 maart 2020.
[583] https://www.rtlz.nl/life/personal-finance/artikel/5130591/makelaars-woningmarkt-corona-huis-te-koop-huis-kopen
[584] https://nos.nl/artikel/2338099-prijzen-bestaande-koophuizen-stijgen-8-procent-nu-op-hoogste-niveau-ooit.html
[585] https://www.nvm.nl/nieuws/2020/marktcijfers-q2/

Nederland wel tekenen van herstel. Het aantal binnenlandse boekingen in Nederland lag eind april 2020 op 80% van het niveau van april vorig jaar.[586]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (verhuur en handel van onroerend goed, dataverzameling mei 2020)

In de sector verhuur en handel van onroerend goed wordt 'instellen op de 1,5 meter economie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken. Daarna volgen 'product/dienst aanpassen bijv. kwaliteit, levering' (13,6%) en kostenreductie (13,1%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 2,2%, 9,3% en 0%. De resterende 10,8% vond maatregelen (nog) niet nodig. Het aandeel ondernemers dat 'product/dienst aanpassen als belangrijkste maatregel noemt is groter dan in andere sectoren.[587] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (verhuur en handel van onroerend goed, dataverzameling mei 2020)

In de sector verhuur en handel van onroerend goed wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis' (54,4%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (14,7%)
3. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (11,1%).[588] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (overige commerciële dienstverlening als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overige commerciële dienstverlening 24.825 aanvragen toegekend voor in totaal 409.476 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 59%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [589]

Aantal werknemersbanen (verhuur en handel van onroerend goed)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector verhuur en handel van onroerend goed was min of meer sprake van stabilisatie (nulgroei).[590]

Aantal lopende WW-uitkeringen (overige commerciële dienstverlening als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector overige

[586] https://www.nu.nl/economie/6049323/airbnb-ontslaat-kwart-van-personeel-ziet-tekenen-van-herstel-in-nederland.html
[587] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[588] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[589] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[590] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart

commerciële dienstverlening als geheel bedroeg in mei 2020 57.601, 2,5% meer dan in april 2020.[591]

Aantal gewerkte uren (zakelijke dienstverlening als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector zakelijke diensten als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 35,7, 32,8 en 33,6.[592]

Aantal openstaande online vacatures UWV (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector verhuur en handel van onroerend goed zijn de bedrijfseconomische en administratieve beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 29.540, 19.750 en 16.060. Dat betekent een daling van 33% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 19% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[593]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen was eveneens sprake van een stijging met 2% (van 16.060 naar 16.380).[594]

Spanning op de arbeidsmarkt (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de bedrijfseconomische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,31 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,58 (krap).[595]

[591] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[592] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[593] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[594] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[595] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

Uitstel van betaling van belasting (verhuur en handel van onroerend goed)
In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector verhuur en handel van onroerend kreeg 20,8% van de bedrijven uitstel van betaling.[596]

Uitgesproken faillissementen (verhuur en handel van onroerend goed)
De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector verhuur en handel van onroerend goed ging het om 4, 9 en 3 faillissementen (tegenover 6, 1 en 4 een jaar eerder).[597]

Ondernemersvertrouwen (verhuur en handel van onroerend goed)
Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 7,4% en -20,2% tegenover 3,5% en 7,2% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[598]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (verhuur en handel van onroerend goed)
De verwachtingen van bedrijven in de sector verhuur en handel van onroerend goed ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 25,7% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 39,7% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 9,5% en 75,4%.[599] In juni ging het om respectievelijk 8,2% en 75,0%. Daarmee is verhuur en handel van onroerend goed de sector met het sterkste vertrouwen in het voortbestaan van het eigen bedrijf.[600]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Services & TMT (= technologie, media en telecom)
ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[596] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[597] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[598] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[599] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[600] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seiz.gecorrigeerd)

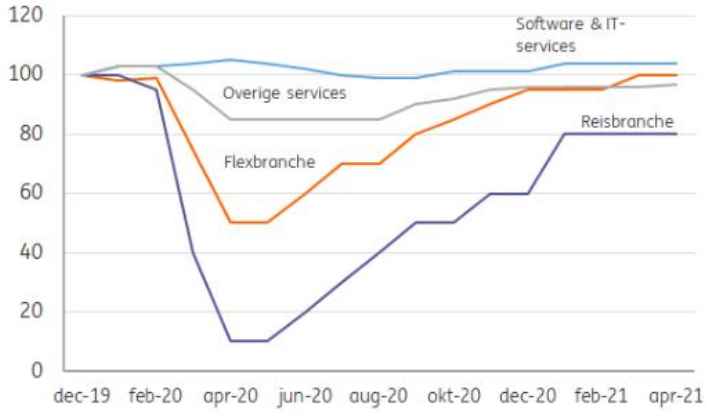

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

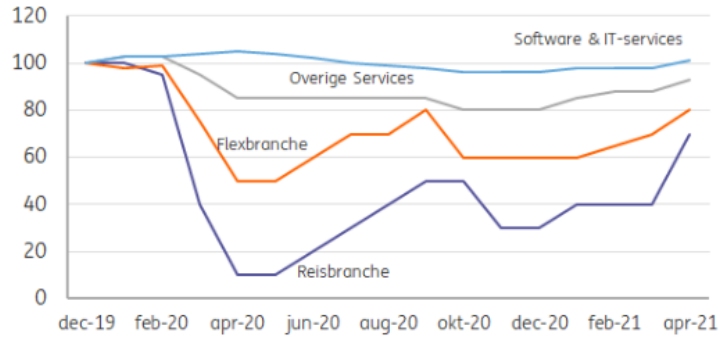

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de sector services & TMT is als volgt:

- Basisscenario: Voor de gehele zakelijke dienstverlening is het omzetverlies in april en mei volgens dit scenario relatief beperkt. Binnen de sector bestaan echter grote verschillen in de mate van omzetterugval dat optreedt door het coronavirus:
    - Overige dienstverleners, zoals accountants, architecten en fotografen, worden ook in meer of mindere mate geraakt door de coronacrisis, al kunnen velen hun werkzaamheden vanuit huis voortzetten.
- Dubbele dip scenario: Als het virus in de herfst/winter weer de kop opsteekt zijn het wederom de reis- en flexbranche die het hardste worden geraakt binnen de zakelijke dienstverlening. Naar verwachting is de omzetval wel minder diep dan in april en mei omdat er dan meer ervaring is en daardoor meer maatwerk. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid echter toe, zowel onder bedrijven als consumenten. Bedrijven stellen investeringen uit waardoor het herstel trager verloopt dan in het eerste scenario. Uitzendkrachten worden minder snel ingehuurd en consumenten boeken door alle onzekerheden minder snel een vakantie dan voorheen.[601]

[601] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/zakelijke-dienstverlening/Coronacrisis-services-TMT-sector-in-twee-scenarios.html

Verhuur en handel van onroerend goed

Volgens de Woningmarktmonitor van ABN AMRO zullen de huizenprijzen in 2020 nog met 6% stijgen maar in 2021 met 2% dalen. Dit jaar is, naast stijgende prijzen, ondanks de coronamaatregelen sprake van een onverwacht groot aantal transacties. Oorzaken zijn de laag blijvende rente en het hardnekkig woningtekort. De verwachte sterke economische krimp en oplopende werkloosheid zullen er echter toe leiden dat bedrijven en gezinnen, om financiële tegenvallers op te vangen, gaan bezuinigen. Ook speelt het risico van een tweede golf besmettingen mee. Het effect daarvan zal het volgend jaar onvermijdelijk zichtbaar worden.[602]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Verhuur en handel in onroerend goed

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[603] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De verhuur en handel in onroerend goed wordt in scenario 1 in 2020 nauwelijks door de coronacrisis beïnvloed; in de ongunstiger scenario's 2, 3 en 4 is in 2020 van een afname van de toegevoegde waarde sprake. Dit is het gevolg van afnemende vraag van zowel particulieren als van bedrijven (investeringen). Het is goed denkbaar dat in geval van een toename van het aantal faillissementen de vraag naar bedrijfsruimten verder afneemt. In scenario's 1 en 2 is wel sprake van een correctie in 2021, in de twee andere scenario's daarentegen heeft de coronacrisis ook in 2021 een ongunstige invloed op de groei.[604]

Vastgoed

ABN-AMRO voorziet voor de sector Vastgoed in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 1,5% en in 2021 een krimp van 5,0%. De sector vastgoed krijgt op een later tijdstip last van de gevolgen van de coronacrisis, omdat de prijzen van woningen en kantoren relatief laat op de (crisis)situatie zullen reageren.[605]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (verhuur en handel van onroerend goed)

UWV voorziet voor de verhuur en handel van onroerend goed geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020. [606]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (commerciële dienstverlening als geheel)

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. In de stedelijke regio's is de verwachte krimp verhoudingsgewijs beperkt. De regio's Utrecht en Den Haag behoren tot de regio's die minder hard worden getroffen dan het nationale gemiddelde, maar ook de regio's Amsterdam en Rotterdam lijken iets beter door de crisis heen te komen. Een mogelijke, gedeeltelijke verklaring hiervoor is dat in deze regio's, Amsterdam voorop, vanwege de aard van het werk - veel commerciële diensten - relatief veel mensen kunnen thuiswerken. In gebieden waar de productiesectoren een groot deel van de economie beslaan, hebben minder mensen die mogelijkheid. Daar komt bij dat de steden in de Randstad in de

[602] ABN AMRO (2020). Woningmarktmonitor. Woningmarkt: tanker die langzaam van koers verandert. 9 juli 2020.
[603] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[604] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[605] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[606] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

afgelopen twintig jaar lieten zien dat zij een sterk ondernemingsklimaat hebben. Daar profiteren ze nu waarschijnlijk ook van.[607]

Impact op het mbo-segment (verhuur en handel van onroerend goed)

De sector verhuur en handel van onroerend goed is goed voor om en nabij 1% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de verhuur en handel van onroerend goed is het mbo-segment gemiddeld vertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 35% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector verhuur en handel van onroerend goed in het tweede kwartaal van 2020 kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 23% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[608] In het mbo-segment in de verhuur en handel van onroerend goed is in 2020 geen en in 2021 vermoedelijk wel krimp van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn (verhuur en handel van onroerend goed)

De verwachting is dat de toename in (geheel of gedeeltelijk) online thuiswerken in een aantal sectoren/ voor bepaalde categorieën werknemers van structurele aard zal zijn. De 'digitale werknemer' ondermijnt volgens ABN-AMRO de functie van het kantoor. Wanneer online thuiswerken de norm wordt, zijn uiteindelijk minder kantoormeters nodig.[609] Zo is mediaconglomeraat Nielsen van plan het kantoor in New York te verbouwen tot ontmoetingsplekken voor afdelingen, waar het personeel hooguit een tot twee keer in de week bijeenkomt.[610]

Thuiswerken heeft ook impact op waar mensen wonen. Als mensen minder vaak naar kantoor hoeven, kunnen ze ook verder weg gaan wonen. Dat zou kunnen leiden tot leegloop van de steden.[611] En daarmee in een regionale verschuiving in de verhuur en verkoop van woningen.

[607] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
[608] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[609] https://insights.abnamro.nl/2020/05/headlines-digitale-werknemer-ondermijnt-bestaande-functie-kantoor/
[610] https://www.nytimes.com/2020/05/12/nyregion/coronavirus-work-from-home.html
[611] https://www.rabobank.nl/kennis/artikel/011081757/hoe-steden-een-uittocht-van-thuiswerkers-kunnen-voorkomen

18 Specialistische zakelijke dienstverlening

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (38,1% en 28,1%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,3%, 6,7%, 12,1% en 3,4%). De resterende 8,3% vond maatregelen (nog) niet nodig. Het aandeel ondernemers dat 'product/dienst innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' als belangrijkste maatregel noemt is groter dan in andere sectoren.[612] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis ' (36,9%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (23,5%)
3. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (17.4%).[613] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (overige commerciële dienstverlening als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overige commerciële dienstverlening 24.825 aanvragen toegekend voor in totaal 409.476 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 59%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [614]

Sectorale noodmaatregelen (reclamebureaus e.d.)

Reclamebureaus, industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertalers (SBI-code 73xxx, 74xxx) vallen onder deze de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[615]

Aantal werknemersbanen (specialistische zakelijke dienstverlening)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector specialistische zakelijke dienstverlening was sprake van een toename met 1.000.[616]

[612] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[613] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[614] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[615] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[616] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart

Aantal lopende WW-uitkeringen (overige commerciële dienstverlening als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector overige commerciële dienstverlening als geheel bedroeg in mei 2020 57.601, 2,5% meer dan in april 2020.[617]

Aantal gewerkte uren (zakelijke dienstverlening als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector zakelijke diensten als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 35,7, 32,8 en 33,6.[618]

Aantal openstaande online vacatures UWV (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector specialistische dienstverlening zijn de bedrijfseconomische en administratieve beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 29.540, 19.750 en 16.060. Dat betekent een daling van 33% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 19% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[619]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen was eveneens sprake van een stijging met 2% (van 16.060 naar 16.380).[620]

Spanning op de arbeidsmarkt (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van

[617] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[618] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[619] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[620] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

2020. Voor de bedrijfseconomische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,31 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,58 (krap).[621]

Uitstel van betaling van belasting (specialistische zakelijke dienstverlening)
In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector specialistische zakelijke dienstverlening kreeg 34,9% van de bedrijven uitstel van betaling.[622]

Uitgesproken faillissementen (specialistische zakelijke dienstverlening)
De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector specialistische zakelijke dienstverlening ging het om 42, 28 en 24 faillissementen (tegenover 45, 45 en 36een jaar eerder).[623]

Ondernemersvertrouwen (zakelijke dienstverlening als geheel)
Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 9,7% en -40,3% tegenover 17,1% en 13,0% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[624]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (zakelijke dienstverlening als geheel)
De verwachtingen van bedrijven in de sector zakelijke dienstverlening als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 60,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,1% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 28,5% en 41,4%.[625] In juni ging het om respectievelijk 20,4% en 57,1%. Daarmee was in deze maand de zakelijke dienstverlening de sector waarbinnen het vertrouwen in het voortbestaan van het eigen bedrijf het sterkste toenam (12 maanden of langer: +16 procentpunten). Binnen de zakelijke dienstverlening was de toename het sterkst in de reisbranche (12 maanden of langer: +41 procentpunten naar 51%). Verder steeg het vertrouwen sterk bij de reisbureaus, juridische diensten en beveiligingsbedrijven.[626]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Services & TMT (= technologie, media en telecom)
ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de

[621] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[622] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[623] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[624] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[625] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[626] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seiz.gecorrigeerd)

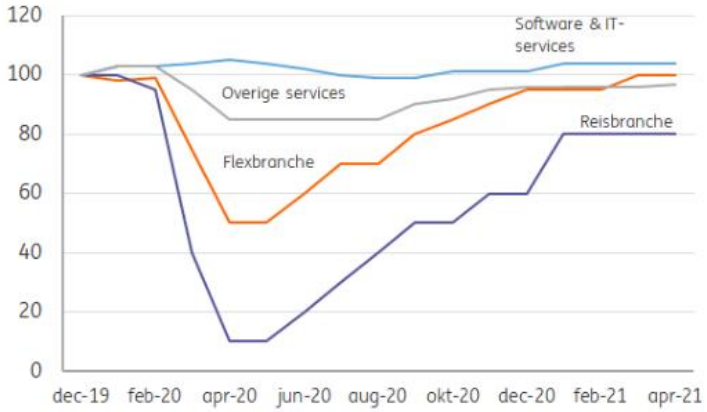

Bron: ING Economisch Bureau

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

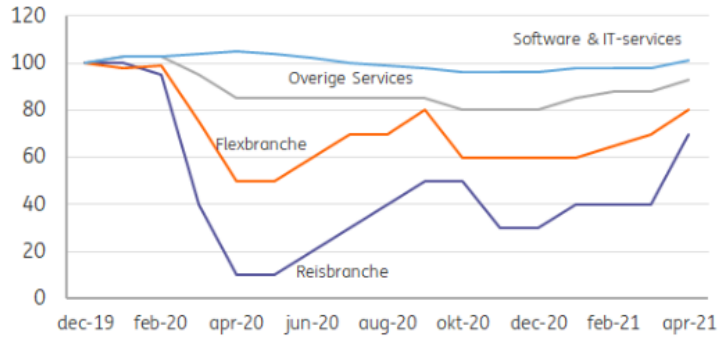

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de sector services & TMT is als volgt:

- Basisscenario: Voor de gehele zakelijke dienstverlening is het omzetverlies in april en mei volgens dit scenario relatief beperkt. Binnen de sector bestaan echter grote verschillen in de mate van omzetterugval dat optreedt door het coronavirus:
    - Overige dienstverleners, zoals accountants, architecten en fotografen, worden ook in meer of mindere mate geraakt door de coronacrisis, al kunnen velen hun werkzaamheden vanuit huis voortzetten.
    - .
- Dubbele dip scenario: Als het virus in de herfst/winter weer de kop opsteekt zijn het wederom de reis- en flexbranche die het hardste worden geraakt binnen de zakelijke dienstverlening. Naar verwachting is de omzetval wel minder diep dan in april en mei omdat er dan meer ervaring is en daardoor meer maatwerk. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid echter toe, zowel onder bedrijven als consumenten. Bedrijven stellen investeringen uit waardoor het herstel trager verloopt dan in het eerste scenario. Uitzendkrachten worden minder

snel ingehuurd en consumenten boeken door alle onzekerheden minder snel een vakantie dan voorheen.[627]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Zakelijke dienstverlening als geheel

ABN-AMRO voorziet voor de sector zakelijke dienstverlening in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 4,0% en in 2021 met 0,5%. Pas in 2022 is weer groei te verwachten. Aan de krimp liggen meerdere oorzaken ten grondslag:

1. Verschillende eindmarkten zijn grotendeels ingestort (zoals de vrijetijdssector en de horeca). Ook grote corporates (zoals KLM en Shell) maken veel minder gebruik van consultants en externe krachten nu zij de meeste non-strategische veranderprogramma's (al dan niet tijdelijk) hebben stilgelegd.
2. De flexibele schil wordt in tijden van vraaguitval traditiegetrouw snel afgebouwd. Naast flexkrachten (uitzendkrachten, gedetacheerden e.d.), raakt dit ook de aanbieders van externe adviesdiensten – van accountants die financieel advies bieden tot consultants die transformaties begeleiden en ingenieurs die grote infrastructuurprojecten ondersteunen. Ook intermediairs en zzp-bemiddelaars worden getroffen.

Daar staat tegenover dat de zakelijke dienstverlening relatief weinig lijdt onder de anderhalvemetereconomie. omdat een belangrijk deel van de werknemers al behoorlijk bekend is met digitaal en op afstand werken. Zowel organisatieadviseurs, advocaten als accountants kunnen klanten bovendien adviseren bij de implementatie van de maatregelen die andere sectoren hiervoor moeten nemen. Voor andere segmenten binnen de zakelijke dienstverlening, denk aan de uitzendbureaus en facility management, is dit echter een stuk lastiger.[628]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[629] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de zakelijke dienstverlening treedt in elk van de scenario's in 2020 krimp op. Dit is vooral het gevolg van verminderde vraag naar zakelijke diensten vanuit andere bedrijven. Dat geldt bijvoorbeeld voor de diensten van uitzendbureaus. In de specialistische zakelijke diensten blijft het productieverlies in 2020 nog enigszins beperkt. Cumulatief over 2020 en 2021 is sprake van een daling van de groei van de toegevoegde waarde in vergelijking met de prognose op basis van CEP 2020.[630]

Specialistische zakelijke dienstverlening

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de sector specialistische zakelijke dienstverlening in 2020 met 5%. Het jaar 2021 zou weer een flinke stijging van 32% laten zien. De grootste terugval in activiteit wordt voorzien in het tweede kwartaal van dit jaar. Deze krimp wordt voornamelijk veroorzaakt doordat de bedrijven in het reclamewezen het vermoedelijk zwaar te verduren hebben (net zoals de uitgeverijen en de media in de informatie en communicatiesector). Naar verwachting zet later in het jaar het herstel in deze sector slechts traag in aangezien bedrijven voorzichtiger zijn met investeringen in nieuwe

[627] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/zakelijke-dienstverlening/Coronacrisis-services-TMT-sector-in-twee-scenarios.html
[628] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/; https://www.banken.nl/nieuws/22350/abn-amro-onderzoekt-invloed-corona-op-verschillende-sectoren
[629] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[630] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

projecten. Deze terughoudendheid zal met name architecten en ingenieursbureaus parten spelen. Bij de accountantskantoren lopen de audit- en samenstelwerkzaamheden gewoon door, maar zullen adviesopdrachten afnemen.[631]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (specialistische zakelijke dienstverlening)

UWV voorziet voor de specialistische zakelijke diensten gemiddelde krimp van de werkgelegenheid in 2020. [632]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (commerciële dienstverlening als geheel)

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. In de stedelijke regio's is de verwachte krimp verhoudingsgewijs beperkt. De regio's Utrecht en Den Haag behoren tot de regio's die minder hard worden getroffen dan het nationale gemiddelde, maar ook de regio's Amsterdam en Rotterdam lijken iets beter door de crisis heen te komen. Een mogelijke, gedeeltelijke verklaring hiervoor is dat in deze regio's, Amsterdam voorop, vanwege de aard van het werk - veel commerciële diensten - relatief veel mensen kunnen thuiswerken. In gebieden waar de productiesectoren een groot deel van de economie beslaan, hebben minder mensen die mogelijkheid. Daar komt bij dat de steden in de Randstad in de afgelopen twintig jaar lieten zien dat zij een sterk ondernemingsklimaat hebben. Daar profiteren ze nu waarschijnlijk ook van.[633]

Impact op het mbo-segment (specialistische zakelijke dienstverlening)

De sector specialistische zakelijke dienstverlening is goed voor ruim 3% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de specialistische dienstverlening is het mbo-segment gemiddeld vertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 23% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in specialistische zakelijke dienstverlening in het tweede kwartaal van 2020 vergelijkbaar. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 35% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[634] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de specialistische zakelijke dienstverlening in 2020 krimp en in 2021 flinke groei van de werkgelegenheid te verwachten.

[631] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[632] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[633] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
[634] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

19 Uitzendbureaus

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (uitzendbureaus)

- Situatie begin mei volgens UWV: In het algemeen is er veel minder werk:
  - Uitzendbureaus: Uitzendkrachten zijn opgezegd, bijvoorbeeld vanuit de horeca, detailhandel en evenementenbranche. Enkele hierin gespecialiseerde bureaus hebben al faillissement aangevraagd. De instroom in de WW vanuit de sector nam in maart 2020 sterk toe.
    Daar staat tegenover dat uitzendbureaus uit bepaalde sectoren ook extra vraag ervaren. Deels vanwege het wegblijven/vertrek van arbeidsmigranten uit Oost-Europa, bijvoorbeeld in de tuinbouw. Ook vervullen uitzendbureaus juist tijdens de coronacrisis een belangrijke rol om de 'piek en ziekvraag' op te vangen
  - Detacheerders/payrolling: Veel personeel zit thuis (technisch, ICT). Opdrachten uit sectoren, die door de coronacrisis niet kunnen doorgaan, worden stopgezet.[635]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld is als volgt:
  - Uitzendbureaus: Niet alleen uitzendpersoneel in de zwaar getroffen sectoren (zoals horeca, detailhandel en evenementenbranche) maar ook productie- en administratief uitzendpersoneel raakte werkloos.
    Uitzendbureaus hebben nog wel de nodige vraag uit bepaalde sectoren, bijvoorbeeld de tuinbouw of logistiek. Ook vervullen uitzendbureaus nog steeds een belangrijke rol om de 'piek en ziekvraag' op te vangen.
    Uitzendbureaus ervaren ook nu nog een tekort aan technische vakmensen (bijvoorbeeld monteurs/installateurs, verspaners, bouwpersoneel).
  - Detacheerders/payrollers: Detacheerders merken de effecten vaak pas later. Het gaat vaak om professionals met specifieke expertise. Cruciale projecten liepen veelal door, inzet op nieuwe projecten neemt wel af. Dit verschilt wel per branche.[636]

- Het aantal uitzenduren was in de periode 20 april tot en met 17 mei volgens het CPB 24% lager dan een jaar eerder.[637]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (38,1% en 28,1%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,3%, 6,7%, 12,1% en 3,4%). De resterende 8,3% vond maatregelen (nog) niet nodig. Het aandeel ondernemers dat 'product/dienst innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' als belangrijkste

[635] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[636] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[637] CPB (2020). Juniraming 2020.

maatregel noemt is groter dan in andere sectoren.[638] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis ' (36,9%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (23,5%)
3. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (17.4%).[639] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (uitzendbureaus, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overige uitzendbureaus 2.648 aanvragen toegekend voor in totaal 398.902 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 49%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [640]

Uitzendconcern Randstad heeft de afgelopen maanden circa 18.500 flexwerkers voor wie geen werk meer was — een derde van het totaal — kunnen doorbetalen dankzij overheidssteun. Ongeveer 8.000 van hen heeft het bedrijf doorgeplaatst naar een andere opdrachtgever, ook door ze binnen het concern door te schuiven naar bijvoorbeeld Tempo-Team of Yacht. Voor de overige flexwerkers stopt het loon per 21 juni en dreigt werkloosheid. Randstad doet geen beroep op de tweede ronde van het steunpakket. Het is onzeker of het bedrijf opnieuw zou voldoen aan de eis van minstens 20% omzetverlies.[641]

Sectorale noodmaatregelen (uitzendbureaus)

Uitzendbureaus (SBI 78.xxx) vallen onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB):

Aantal lopende WW-uitkeringen (uitzendbureaus)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector uitzendbedrijven bedroeg in mei 2020 51.620, 6,3% meer dan in april 2020. De uitzendbranche behoorde daarmee (samen met de schoonmaakbranche, detailhandel, cultuur en horeca en catering) tot de sectoren waar in mei 2020 het aantal lopende WW-uitkeringen het sterkst toenam.[642]

Aantal gewerkte uren (zakelijke dienstverlening als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector zakelijke diensten als geheel was het gemiddeld aantal

[638] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[639] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[640] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[641] https://fd.nl/economie-politiek/1348231/een-derde-van-de-flexwerkers-bij-randstad-zit-op-de-bank
[642] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 35,7, 32,8 en 33,6.[643]

Aantal openstaande online vacatures UWV (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector uitzendbureaus zijn de bedrijfseconomische en administratieve beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 29.540, 19.750 en 16.060. Dat betekent een daling van 33% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 19% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[644]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen was eveneens sprake van een stijging met 2% (van 16.060 naar 16.380).[645]

Spanning op de arbeidsmarkt (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de bedrijfseconomische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,31 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,58 (krap).[646]

Uitgesproken faillissementen (verhuur en overige zakelijke diensten als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector verhuur en overige zakelijke diensten als geheel ging het om 27, 35 en 23 faillissementen (tegenover 30, 17 en 29 een jaar eerder).[647]

[643] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[644] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[645] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[646] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[647] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Ondernemersvertrouwen (zakelijke dienstverlening als geheel)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 9,7% en -40,3% tegenover 17,1% en 13,0% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[648]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (zakelijke dienstverlening als geheel)

De verwachtingen van bedrijven in de sector zakelijke dienstverlening als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 60,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,1% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 28,5% en 41,4%.[649] In juni ging het om respectievelijk 20,4% en 57,1%. Daarmee was in deze maand de zakelijke dienstverlening de sector waarbinnen het vertrouwen in het voortbestaan van het eigen bedrijf het sterkste toenam (12 maanden of langer: +16 procentpunten). Binnen de zakelijke dienstverlening was de toename het sterkst in de reisbranche (12 maanden of langer: +41 procentpunten naar 51%). Verder steeg het vertrouwen sterk bij de reisbureaus, juridische diensten en beveiligingsbedrijven.[650]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (services & TMT (= technologie, media en telecom))

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seiz.gecorrigeerd)

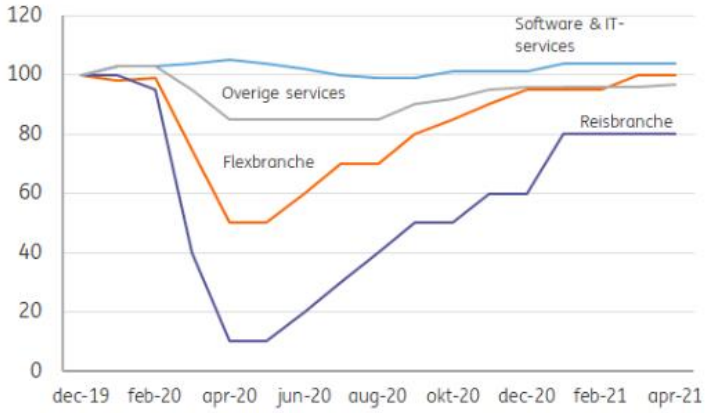

Bron: ING Economisch Bureau

[648] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[649] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[650] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

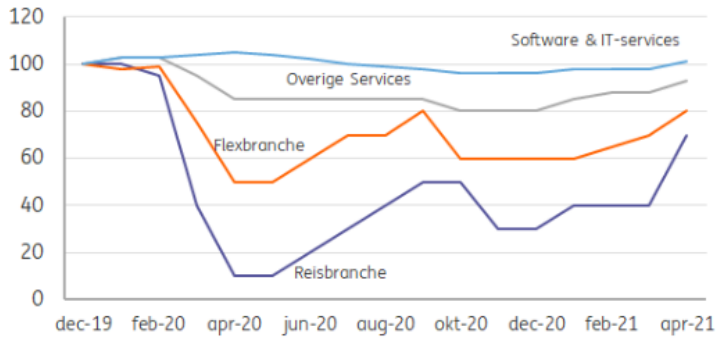

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de sector services & TMT is als volgt:

- Basisscenario: Voor de gehele zakelijke dienstverlening is het omzetverlies in april en mei volgens dit scenario relatief beperkt. Binnen de sector bestaan echter grote verschillen in de mate van omzetterugval dat optreedt door het coronavirus:
    - De flexbranche ziet de omzet in deze maanden fors terugvallen. Doordat veel bedrijven noodgedwongen hun deuren hebben gesloten of minder werk hebben wordt het flexibele personeel, waaronder uitzendkrachten, als eerste naar huis gestuurd. Bovendien zijn in de sectoren die nu relatief sterk worden geraakt door de overheidsmaatregelen, zoals de horeca, detailhandel non-food en de transportsector, relatief veel uitzendkrachten werkzaam. Het herstel kan echter ook weer relatief snel gaan in de flexbranche omdat bedrijven, in geval van personeelsuitbreiding, als eerste uitzendkrachten inhuren in plaats dat ze direct vast personeel aannemen.
- Dubbele dip scenario: Als het virus in de herfst/winter weer de kop opsteekt zijn het wederom de reis- en flexbranche die het hardste worden geraakt binnen de zakelijke dienstverlening. Naar verwachting is de omzetval wel minder diep dan in april en mei omdat er dan meer ervaring is en daardoor meer maatwerk. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid echter toe, zowel onder bedrijven als consumenten. Bedrijven stellen investeringen uit waardoor het herstel trager verloopt dan in het eerste scenario. Uitzendkrachten worden minder snel ingehuurd en consumenten boeken door alle onzekerheden minder snel een vakantie dan voorheen.[651]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (zakelijke dienstverlening als geheel)

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[652] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de zakelijke dienstverlening treedt in elk van de scenario's in 2020 krimp op. Dit is vooral het gevolg van verminderde vraag naar deze diensten vanuit andere bedrijven, denk bijvoorbeeld aan uitzendbureaus. In de specialistische zakelijke diensten blijft het productieverlies in 2020 nog enigszins beperkt. Cumulatief

[651] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/zakelijke-dienstverlening/Coronacrisis-services-TMT-sector-in-twee-scenarios.html
[652] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.

over 2020 en 2021 is sprake van een daling van de groei van de toegevoegde waarde in vergelijking met de prognose op basis van CEP 2020.[653]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021

Verhuur en overige zakelijke dienstverlening

UWV voorziet voor de sector verhuur en overige zakelijke diensten (inclusief uitzendbureaus) zeer grote krimp van de werkgelegenheid in 2020. De uitzendbranche wordt zeer hard getroffen. Veel bedrijven die in de problemen komen door de coronamaatregelen reageren snel met het afstoten van (een deel van) de flexibele schil. Het gaat dan bijvoorbeeld om uitzendkrachten in de horeca, sierteelt, industrie of de detailhandel. Uitzendbedrijven merken dit direct aan de daling van het aantal gewerkte uitzenduren. Volgens onderzoek van CNV had begin april 2020 de helft (49%) van de uitzendkrachten vrijwel geen werk meer door de coronacrisis.[654] De ABU meldt ook dat de uitzendbranche zwaar getroffen wordt.[655] Bijna de helft van de ABU-leden maakt gebruik van de NOW. Het aantal nieuwe WW-uitkeringen vanuit de uitzendbranche nam in één maand toe van 3.900 in februari 2020 naar 9.500 in maart. Volgens de ABU kon een deel van de uitzendkrachten die hun werk verloren herplaatst worden in vitale sectoren.[656]

Uitzendsector

Volgens SCP lopen mensen met een flexibel dienstverband in een sector die naar verwachting gaat krimpen – zoals de uitzendsector, reisbureaus, horeca, luchtvaart en cultuur, sport & recreatie – het grootste risico op werkverlies en armoede.[657]

Impact op het mbo-segment (uitzendbureaus)

De sector verhuur van roerend goed en overige zakelijke diensten (inclusief uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven) is goed voor ruim 12% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de sector uitzendbureaus is het mbo-segment enigszins oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 42% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector uitzendbureaus in het tweede kwartaal van 2020 veel groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 60% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[658] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de sector uitzendbureaus in 2020 zeer sterke krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.

[653] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[654] https://www.cnv.nl/actueel/nieuws/nieuwsdetail/cnv-onderzoek-helft-uitzendkrachten-op-straat-door-corona-crisis/
[655] ABU (2020). NOW or never voor uitzendkrachten.
[656] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[657] SCP (2020). Beleidssignalement maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.
[658] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

20 Verhuur en overige zakelijke diensten

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Autoverhuur

- Net als de Amerikaanse concurrent Hertz zag ook het Duitse Sixt de verhuurvolumes instorten door de pandemie. De vloot stond door de coronacrisis maandenlang geparkeerd. De verwachting van het bedrijf is volgend jaar terug op koers te zijn. Tenzij er een nieuwe uitbraak komt.[659]

Beveiliging

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld voor de beveiliging is wisselend. Enerzijds is er in een aantal segmenten voldoende of veel werk:
  - Boa's worden in de openbare ruimte ingezet om regels wat betreft afstand te handhaven en drukte te voorkomen. De werving gaat door.
  - In maart, april en mei is het aantal aanmeldingen voor boa opleidingen met 45% gestegen.[660]
  - Er is meer inzet van beveiligers (grijze pas) bij supermarkten, tuincentra en bouwmarkten in verband met de handhaving van de coronamaatregelen. Er wordt geschoven vanuit winkels die dicht zijn (hier mogen geen mensen met blauwe pas op ingezet worden). En er wordt ook nog voor geworven.
  - Ook de werving voor veiligheidsfuncties in gevangenissen (complexbeveiligers en penitentiair inrichtingswerkers) blijft doorlopen.

  Daar staan segmenten tegenover met minder werk:
  - De inzet van beveiliging bij evenementen en in de horeca (blauwe pas) valt weg. Ook het werk voor bijvoorbeeld voetbalsteward (oranje pas) ligt stil nu sportevenementen geen doorgang vinden.
  - Verder is er minder inzet bij non-food winkels, kantoren/vaste posten, luchthavens (m.n. Schiphol).[661]
- Situatie eind juni volgens UWV: De situatie is in grote lijnen vergelijkbaar met die begin mei. Wel lijkt de inzet van beveiligers (grijze pas) om coronamaatregelen te begeleiden en te handhaven bij supermarkten, tuincentra en bouwmarkten inmiddels te worden afgebouwd. Bij milieustraten zijn verkeersregelaars ingezet. Ondanks het heropenen van de horeca op 1 juni, is het volume te laag om behoefte aan horeca- en evenementenbeveiligers (blauwe pas) substantieel te doen toenemen. Per saldo is er nog steeds minder vraag naar beveiligers dan voorheen.[662]

Callcenters

- Situatie begin mei volgens UWV: Het grootste deel van de klantcontactcentra heeft tijdelijk minder werk. Bij een kleiner deel van de klantcontactcentra zijn juist signalen van grote drukte, bijvoorbeeld bij het ministerie van BuZa, UWV, ziekenhuizen en zorgverzekeraars. Circa 85% van de callcentermedewerkers werkt nu vanuit huis. Dit is (op deze schaal) nieuw voor de branche.[663]

---

[659] https://fd.nl/weekend/1347941/autoverhuurbaas-erich-sixt-een-tweede-coronagolf-is-fataal
[660] https://www.nu.nl/coronavirus/6058753/boa-opleidingen-ontvangen-meer-aanmeldingen-tijdens-coronacrisis.html
[661] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[662] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[663] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.

- Situatie eind juni volgens UWV: De volumes in de klantcontactencentra lijken weer (wat) te herstellen. Bij een deel van de klantcontactcentra (onder meer BuZa, UWV, GGD-en) is sprake van extra drukte. De verwachting is dat in de toekomst sprake zal zijn van een structureel 'hybride model' van werken in de klantcontactcentra (deels thuis en deels op het klantcontactcentrum werken).[664]
- Landelijke callcenters spelen een belangrijke rol spelen bij het bron- en contactonderzoek in het kader van de bestrijding van COVID-19. In het opschalingsplan van GGD-GOHR wordt de verwachting uitgesproken dat voor de uitbreiding van het bron- en contactonderzoek in de periode juni-september 2020 ruim 3.000 mensen nodig zijn. GGD-GOHR kan zelf 800 mensen inzetten. De callcenters kunnen tot 2.400 personen leveren. Deze moeten nog wel worden bijgeschoold.[665]

<u>Reisbranche</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: Er is veel minder werk in de reisbranche. Het aantal boekingen is fors gedaald. Wel was er aan het begin van de coronacrisis extra werk i.v.m. het repatriëren van Nederlanders uit het buitenland en annuleringen/ voucherregeling. [666]
- Situatie eind juni volgens UWV: Sinds 15 juni is reizen naar veel Europese landen weer mogelijk, maar de branche verwacht desondanks krimp. Tijdelijke contracten worden niet verlengd, maar er vallen ook gedwongen ontslagen[667]

- Het Continu Vakantie Onderzoek (CVO) van CBS laat zien dat in maart 2020 1,7 miljoen Nederlanders minder op vakantie gingen dan in dezelfde maand van 2019. Dit komt neer op een daling van ruim 50%. Over het eerste kwartaal van 2020 is de daling 18% ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2019. De daling geldt voor zowel vakanties in het buitenland als in Nederland. [668]
- BIM 20 april 2020: Uit een studie van DVJ Insights blijkt dat bijna zes op de tien Nederlanders hun vakantieplannen voor de zomer voorlopig hebben uitgesteld. Bijna de helft twijfelt of zij dit jaar überhaupt op vakantie gaat, gezien de maatregelen in sommige landen.[669]
- BIM 22 april 2020: Er zou nu al 1,5 miljard euro aan 'coronavouchers' uitgegeven zijn door reisorganisaties en vliegtuigmaatschappijen, wanneer zij gedwongen zijn reizen te annuleren. Er is simpelweg geen geld om alle reizigers in een keer terug te betalen. [670]
- BIM 13 mei 2020: Het Duitse reisconcern TUI is hard geraakt door de coronacrisis en gaat daarom fors snijden in het personeelsbestand. Er verdwijnen wereldwijd 8.000 banen bij het bedrijf. [671]
- BIM 3 juni 2020: Uit onderzoek van TUI zou blijken dat 68% van de Nederlanders graag nog deze zomer op vakantie naar het buitenland wil, het liefst in Europa en met een voorkeur voor Spanje en Griekenland.[672]

---

[664] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[665] https://ggdghor.nl/actueel-bericht/ggden-klaar-voor-uitgebreid-testen-en-bron-en-contactonderzoek/; GGD-GOHR Nederland (2020). GGD'en zijn klaar voor uitbreiding bron- en contactonderzoek. Bron- en contactonderzoek COVID-19 juni – september 2020.
[666] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[667] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[668] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/helft-minder-nederlanders-op-vakantie-in-maart-2020
[669] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 april 2020.
[670] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 22 april mei 2020.
[671] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 13 mei 2020.
[672] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 juni 2020.

- BIM 17 juni 2020: Volgens reiskoepel ANVR echter is de stormloop op het boeken van vliegvakanties, waar reisorganisaties op gehoopt hadden, vooralsnog uitgebleven. Veel mensen hebben nog steeds twijfels over de regels in vakantielanden.[673] Ook volgens Nederlandse ondernemers in het buitenland zijn Nederlandse vakantiegangers, ondanks extra reclame-inspanningen en kortingen, terughoudend.[674]
- De economische neergang in binnen- en buitenland in combinatie met reisbeperkingen en de anderhalvemetersamenleving zorgt vooral voor een daling van het aantal buitenlandse vakanties. De toeristische sector in Nederland loopt hierdoor in juli en augustus naar verwachting ruim 4 miljard euro aan bestedingen mis. Hier staat tegenover dat de groep binnenlandse vakantiegangers en thuisblijvers groeit en dat zij deze zomer naar schatting 1,3 miljard euro extra uitgeven in eigen land.[675] Belvilla ziet het aantal boekingen van vakantiehuizen in eigen land in Nederland in april en mei 2020 met respectievelijk 40% en 65% stijgen. Ook in andere landen in Europa neemt het aantal boekingen toe voor de zomervakantie in eigen land.[676]
- Uit de tweede meting van de Vakantiemonitor van NBTC (begin juli) blijkt dat 60% van de ondervraagden vakantieplannen heeft dit jaar, hetzelfde als bij de vorige meting (begin juni). Opvallend is dat een vakantie in eigen land populairder is geworden in vergelijking met de eerste meting, dit terwijl de grenzen langzaam weer open gaan. Nog steeds geeft 2 op de 5 Nederlanders de voorkeur aan vakantie in eigen land. Wel hebben Duitsers, Belgen en Britten in toenemende mate plannen om dit jaar vakantie te houden in Nederland.[677]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (38,1% en 28,1%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,3%, 6,7%, 12,1% en 3,4%). De resterende 8,3% vond maatregelen (nog) niet nodig. Het aandeel ondernemers dat 'product/dienst innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' als belangrijkste maatregel noemt is groter dan in andere sectoren.[678] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis ' (36,9%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (23,5%)

[673] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 juni 2020.
[674] https://www.rtlnieuws.nl/economie/business/artikel/5153686/vakantie-buitenland-nederlander-boekt-niet-over-grens
[675] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/leisure/nowcast-corona-effect-leisure-sector.html
[676] https://www.belvilla.nl/nieuws/bericht/boekingen-vakantiehuizen-in-eigen-land-stijgen-door-naar-65p
[677] NBTC (2020). Vakantie Sentiment Monitor. Resultaten 2e meting. 2 juli 2020.
[678] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers

3. ‘Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd’ (17.4%).[679] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (overige commerciële dienstverlening als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overige commerciële dienstverlening 24.825 aanvragen toegekend voor in totaal 409.476 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 59%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [680]

Sectorale noodmaatregelen (verhuur en overige zakelijke diensten)

Binnen de sector verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening vallen de volgende subsectoren onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB):

- Verhuur en lease van auto's, consumentenartikelen, machines en overige roerende goederen (SBI 77.xxx)
- Uitzendbureaus (SBI 78.xxx)
- Reisbemiddeling/-organisatie (SBI 79.xxx)
- Particuliere beveiliging (SBI 80.xxx)
- Facility management (SBI 81.xxx)
- Organiseren van congressen en beurzen (SBI 82.xxx).[681]

Aantal werknemersbanen (verhuur en overige zakelijke diensten)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector verhuur en overige zakelijke diensten ging het om een afname met 13.000.[682]

Aantal lopende WW-uitkeringen (overige commerciële dienstverlening als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector overige commerciële dienstverlening als geheel bedroeg in mei 2020 57.601, 2,5% meer dan in april 2020.[683]

Aantal gewerkte uren (zakelijke dienstverlening als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector zakelijke diensten als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 35,7, 32,8 en 33,6.[684]

[679] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[680] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[681] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[682] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[683] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[684] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

Aantal openstaande online vacatures UWV (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector verhuur en overige zakelijke diensten zijn de bedrijfseconomische en administratieve beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 29.540, 19.750 en 16.060. Dat betekent een daling van 33% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 19% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[685]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen was eveneens sprake van een stijging met 2% (van 16.060 naar 16.380).[686]

Spanning op de arbeidsmarkt (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de bedrijfseconomische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,31 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,58 (krap).[687]

Uitstel van betaling van belasting (verhuur en overige zakelijke diensten)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector verhuur en overige zakelijke diensten kreeg 37,1% van de bedrijven uitstel van betaling.[688]

Uitgesproken faillissementen (verhuur en overige zakelijke diensten)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen

[685] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[686] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[687] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[688] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector verhuur en overige zakelijke diensten ging het om 27, 35 en 23 faillissementen (tegenover 30, 17 en 29 een jaar eerder).[689]

Ondernemersvertrouwen (zakelijke dienstverlening als geheel)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 9,7% en -40,3% tegenover 17,1% en 13,0% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[690]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (zakelijke dienstverlening als geheel)

De verwachtingen van bedrijven in de sector zakelijke dienstverlening als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 60,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,1% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 28,5% en 41,4%.[691] In juni ging het om respectievelijk 20,4% en 57,1%. Daarmee was in deze maand de zakelijke dienstverlening de sector waarbinnen het vertrouwen in het voortbestaan van het eigen bedrijf het sterkste toenam (12 maanden of langer: +16 procentpunten). Binnen de zakelijke dienstverlening was de toename het sterkst in de reisbranche (12 maanden of langer: +41 procentpunten naar 51%). Verder steeg het vertrouwen sterk bij de reisbureaus, juridische diensten en beveiligingsbedrijven.[692]

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Services & TMT (= technologie, media en telecom)

ING heeft voor een aantal sectoren de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seiz.gecorrigeerd)

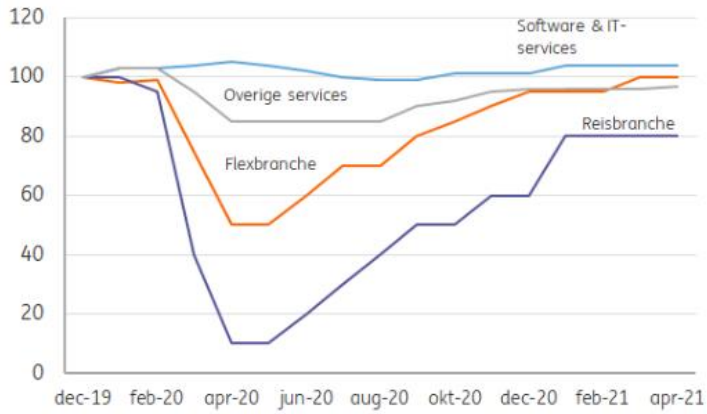

Bron: ING Economisch Bureau

[689] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[690] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[691] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[692] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor de deelsectoren in de zakelijke diensten en ICT in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

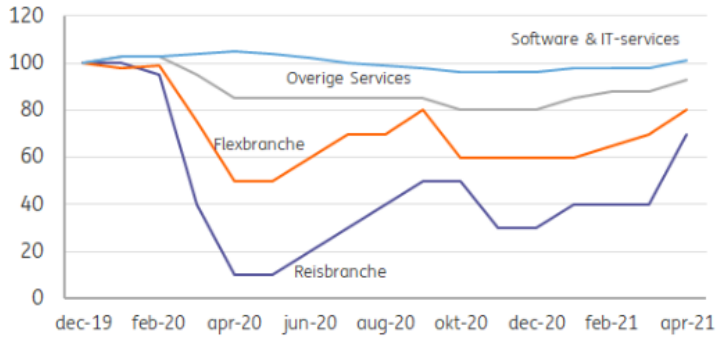

Bron: ING Economisch Bureau

Het beeld voor de sector services & TMT (technologie, media en telecom) is als volgt:

- Basisscenario: Voor de gehele zakelijke dienstverlening is het omzetverlies in april en mei volgens dit scenario relatief beperkt. Binnen de sector bestaan echter grote verschillen in de mate van omzetterugval dat optreedt door het coronavirus:
    - Overige dienstverleners, zoals accountants, architecten en fotografen, worden ook in meer of mindere mate geraakt door de coronacrisis, al kunnen velen hun werkzaamheden vanuit huis voortzetten.
- Dubbele dip scenario: Als het virus in de herfst/winter weer de kop opsteekt zijn het wederom de reis- en flexbranche die het hardste worden geraakt binnen de zakelijke dienstverlening. Naar verwachting is de omzetval wel minder diep dan in april en mei omdat er dan meer ervaring is en daardoor meer maatwerk. Door het langdurige karakter van dit scenario neemt de onzekerheid echter toe, zowel onder bedrijven als consumenten. Bedrijven stellen investeringen uit waardoor het herstel trager verloopt dan in het eerste scenario. Uitzendkrachten worden minder snel ingehuurd en consumenten boeken door alle onzekerheden minder snel een vakantie dan voorheen.[693]

Reisbranche

CPB gaat er in het basisscenario van de Juniraming 2020 dat de economische klappen vallen vooral in de sectoren horeca, toerisme, cultuur en luchtvaart.[694]

De opening van de Europese grenzen voor toeristen, aan de vooravond van de start van zomervakanties in veel landen, kan niet voorkomen dat de toerismesector dit jaar harde klappen oploopt. De internationale toerismekoepel WTTC gaat uit van een omzetverlies in 2020 tot van €510 tot €1.000 miljard. Tussen de 9 en 18 miljoen mensen zullen hun baan verliezen. Nederland wordt overigens minder zwaar getroffen door de malaise in het toerisme dan andere landen. In EU-landen draagt het toerisme gemiddeld 9% bij aan de economie. In Nederland is dat volgens de WTTC een slordige 5%, in veel Zuid-Europese landen 10% tot 25%.[695]

Rabobank houdt er rekening mee dat het aantal toeristen in Nederland dit jaar met 50% zal dalen. Herstel wordt pas in 2023 verwacht.[696]

[693] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/zakelijke-dienstverlening/Coronacrisis-services-TMT-sector-in-twee-scenarios.html
[694] CPB (2020). Juniraming 2020.
[695] https://fd.nl/economie-politiek/1348368/europees-toerisme-krijgt-zware-dreun-in-2020
[696] https://fd.nl/economie-politiek/1348368/europees-toerisme-krijgt-zware-dreun-in-2020

Ook zakelijke reizen zijn door de uitbraak van het coronavirus bijna allemaal uitgesteld of geannuleerd. Bedrijven doen alleen nog 'essentiële' reizen. Zakenreisbureaus vertrouwen op marktherstel en hebben nog geen reorganisaties aangekondigd. Zakelijke reizen zijn altijd een van de eerste sectoren die na wereldwijde interrupties herstel vertonen. Het herstel kan wel jaren duren en velen verwachten dat bedrijven hun zakelijke reizen blijvend beperken (door telewerken en de al bestaande trend van verkleining van de ecologische voetafdruk). De groei zal dus op een lager peil komen te liggen.[697]

ANVR schat begin mei het omzetverlies van de reisbranche in 2020 op zo'n 85% (naast forse (annulerings-)kosten van ruim € 1 miljard). Daarmee komen veel van de 20.000 banen op de tocht te staan.[698]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (overige zakelijke diensten respectievelijk zakelijke dienstverlening als geheel, inclusief uitzendbureaus)

Zakelijke dienstverlening als geheel

ABN-AMRO voorziet voor de sector zakelijke dienstverlening in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 4,0% en in 2021 met 0,5%. Pas in 2022 is weer groei te verwachten. Aan de krimp liggen meerdere oorzaken ten grondslag:

- Verschillende eindmarkten zijn grotendeels ingestort (zoals de vrijetijdssector en de horeca). Ook grote corporates (zoals KLM en Shell) maken veel minder gebruik van consultants en externe krachten nu zij de meeste non-strategische veranderprogramma's (al dan niet tijdelijk) hebben stilgelegd.
- De flexibele schil wordt in tijden van vraaguitval traditiegetrouw snel afgebouwd. Naast flexkrachten (uitzendkrachten, gedetacheerden e.d.), raakt dit ook de aanbieders van externe adviesdiensten – van accountants die financieel advies bieden tot consultants die transformaties begeleiden en ingenieurs die grote infrastructuurprojecten ondersteunen. Ook intermediairs en zzp-bemiddelaars worden getroffen.

Daar staat tegenover dat de zakelijke dienstverlening relatief weinig lijdt onder de anderhalvemetereconomie. omdat een belangrijk deel van de al behoorlijk bekend is met digitaal en op afstand werken. Zowel organisatieadviseurs, advocaten als accountants kunnen klanten bovendien adviseren bij de implementatie van de maatregelen die andere sectoren hiervoor moeten nemen. Voor andere segmenten binnen de zakelijke dienstverlening, denk aan de uitzendbureaus en facility management, is dit echter een stuk lastiger.[699]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[700] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de zakelijke dienstverlening treedt in elk van de scenario's in 2020 krimp op. Dit is vooral het gevolg van verminderde vraag naar deze diensten vanuit andere bedrijven, denk bijvoorbeeld aan uitzendbureaus. In de specialistische zakelijke diensten blijft het productieverlies in 2020 nog enigszins beperkt. Cumulatief

[697] https://fd.nl/ondernemen/1347930/zakenreisbureaus-klampen-zich-vast-aan-voorzichtig-herstel-in-najaar
[698] https://www.anvr.nl/lists/nieuws/artikel.aspx?ID=8116
[699] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/; https://www.banken.nl/nieuws/22350/abn-amro-onderzoekt-invloed-corona-op-verschillende-sectoren
[700] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.

over 2020 en 2021 is sprake van een daling van de groei van de toegevoegde waarde in vergelijking met de prognose op basis van CEP 2020.[701]

Verhuur en overige zakelijke diensten
Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de sector overige zakelijke diensten in 2020 met 13%. Het jaar 2021 zou weer een stijging van 7% laten zien. In de overige zakelijke dienstverlening raakt de coronacrisis de uitzendbureaus (zie hierboven) en de reisbureaus (zie hieronder) bijzonder hard. Wel wordt voor de sector als geheel later in het jaar een licht herstel verwacht.[702]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021

Verhuur en overige zakelijke diensten
UWV voorziet voor de sector verhuur en overige zakelijke diensten (inclusief uitzendbureaus) zeer grote krimp van de werkgelegenheid in 2020. De sector verhuur en overige zakelijke diensten wordt zeer hard getroffen. Dit geldt met name voor twee specifieke segmenten die hier onderdeel van uitmaken: uitzendbedrijven (zie hierboven) en reisbureaus. Volgens UWV is voor de reisbureaus een zeer sterke terugval te verwachten, omdat de reisbelemmeringen nog een groot deel van het jaar aanhouden. De luchtvaart ligt grotendeels stil en veel boekingen worden geannuleerd. Het kabinet heeft besloten dat luchtvaartmaatschappijen gedupeerde reizigers tijdelijk mogen compenseren met reisvouchers, in de hoop dat mensen niet direct hun geld terugvragen, en zodoende faillissementen van bedrijven voorkomen worden. Dat zal, ook met de NOW-regeling, naar verwachting onvoldoende zijn om een forse krimp te voorkomen. [703]

Reisbureaus
Volgens SCP lopen mensen met een flexibel dienstverband in een sector die naar verwachting gaat krimpen – zoals de uitzendsector, reisbureaus, horeca, luchtvaart en cultuur, sport & recreatie – het grootste risico op werkverlies en armoede.[704]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (commerciële dienstverlening als geheel)

Volgens de regioprognoses van Rabobank wordt in 2020 in alle regio's economische krimp verwacht. In de stedelijke regio's is de verwachte krimp verhoudingsgewijs beperkt. De regio's Utrecht en Den Haag behoren tot de regio's die minder hard worden getroffen dan het nationale gemiddelde, maar ook de regio's Amsterdam en Rotterdam lijken iets beter door de crisis heen te komen. Een mogelijke, gedeeltelijke verklaring hiervoor is dat in deze regio's, Amsterdam voorop, vanwege de aard van het werk - veel commerciële diensten - relatief veel mensen kunnen thuiswerken. In gebieden waar de productiesectoren een groot deel van de economie beslaan, hebben minder mensen die mogelijkheid. Daar komt bij dat de steden in de Randstad in de afgelopen twintig jaar lieten zien dat zij een sterk ondernemingsklimaat hebben. Daar profiteren ze nu waarschijnlijk ook van.[705]

[701] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[702] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[703] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[704] SCP (2020). Beleidssignalement maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.
[705] Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.

Impact op het mbo-segment (verhuur en overige zakelijke diensten excl. uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven)

De sector verhuur van roerend goed en overige zakelijke diensten (inclusief uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven) is goed voor ruim 12% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de sector verhuur en overige zakelijke diensten exclusief uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven is het mbo-segment oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 49% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector verhuur en overige zakelijke diensten exclusief uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven in het tweede kwartaal van 2020 kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 23% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[706] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de sector verhuur en overige zakelijke diensten exclusief uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten. In de reisbranche zal de krimp in de werkgelegenheid in het mbo-segment in 2020 zeer sterk zijn.

Impact op de toekomst (reisbranche)

Volgens hoogleraar toerisme Jan van der Borg is het huidige verdienmodel, gebaseerd op 'hoe meer hoe beter' en gericht op 'quick bucks', achterhaald. Van der Borg pleit voor kwaliteit (en duurzaamheid) in plaats van kwantiteit. Je kunt omzet creëren door heel veel mensen ergens in te proppen. Je kunt het ook duurder maken. Dat betekent niet dat je alleen nog maar het topje van de markt bedient. Mensen gaan alleen minder vaak op vakantie. Dat geeft bewoners van populaire steden ook lucht. Bedrijven als Corendon denken hier duidelijk anders over.[707]

[706] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[707] https://fd.nl/economie-politiek/1348368/europees-toerisme-krijgt-zware-dreun-in-2020

21 Schoonmaakbedrijven (incl. hoveniers)

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Schoonmaak

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld is wisselend. In bepaalde segmenten is veel vraag :
  - In de zorg is veel behoefte aan schoonmaak. Ook is er veel vraag vanuit supermarkten.
  - Waar mogelijk wordt personeel doorgeschoven binnen de organisatie. Voor schoonmaken in de ziekenhuizen is wel een speciale (korte) opleiding vereist.
  - Voor gespecialiseerde schoonmakers (bijvoorbeeld gevelreinigers, glazenwassers, ongediertebestrijders) gaat het werk door.

  Daar staat tegenover dat er minder werk is in kantoren, een deel van de winkels (met name non-food), horeca, luchthavens en bij evenementen. Per saldo is er volgens UWV minder werk voor schoonmakers. Wel zijn er signalen dat schoonmaakbedrijven weer wat meer werk krijgen. [708]
- Situatie eind juni volgens UWV: Het beeld is in grote lijnen vergelijkbaar met dat voor begin mei. Per saldo is er nog steeds minder werk voor schoonmakers, veel schoonmakers zijn de WW beland. Wel ontstaat er weer meer vraag naar personeel. Schoonmaak in kantoren, scholen en vakantieparken trekken weer wat aan. Ook is er weer veel vraag naar tijdelijke schoonmaakkrachten in de recreatiesector, nu veel mensen in Nederland op vakantie gaan.[709]

Hoveniers

- Situatie begin mei volgens UWV: In de hoveniers- en groensector gaat het werk onverminderd door.
- Situatie eind juni volgens UWV: In de hoveniers- en groensector zijn nog steeds tekorten aan hoveniers.
- In het openbare groen gaat het werk gewoon door en particulieren investeren in de tuin. Dat blijkt ook uit het tweede impactonderzoek dat Branchevereniging VHG vorige week in april heeft laten uitvoeren. Zorgen zijn er over het najaar. Als het aantal nieuwe aanvragen (nog verder) daalt, zal dat komende najaar en jaar leiden tot minder werk, dus minder omzet en werkgelegenheid.[710]

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (38,1% en 28,1%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 3,3%, 6,7%, 12,1% en 3,4%). De resterende 8,3% vond

[708] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[709] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[710] https://www.vhg.org/actueel-agenda/nieuwsoverzicht/impactonderzoek-corona-uitstel-van-betaling-belastingen-meest-aangevraagd

maatregelen (nog) niet nodig. Het aandeel ondernemers dat 'product/dienst innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' als belangrijkste maatregel noemt is groter dan in andere sectoren.[711] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (zakelijke dienstverlening als geheel, dataverzameling mei 2020)

In de zakelijke dienstverlening als geheel wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Meerderheid van of al het personeel werkt thuis ' (36,9%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (23,5%)
3. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (17.4%).[712] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (schoonmaak, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector schoonmaak 1.283 aanvragen toegekend voor in totaal 44.250 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 56%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [713]

Aantal lopende WW-uitkeringen (schoonmaak)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector schoonmaak bedroeg in mei 2020 5.008, 7% meer dan in april 2020. De schoonmaakbranche behoorde daarmee (samen met uitzendbedrijven, detailhandel, cultuur en horeca en catering) tot de sectoren waar in mei 2020 het aantal lopende WW-uitkeringen het sterkst toenam.[714]

Aantal gewerkte uren (zakelijke dienstverlening als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector zakelijke diensten als geheel was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 35,7, 32,8 en 33,6.[715]

Aantal openstaande online vacatures UWV (dienstverlenende beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.

[711] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[712] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[713] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[714] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[715] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

Meest relevante beroepsklasse voor de schoonmaaksector zijn de dienstverlenende beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 9.330, 5.160 en 3.990. Dat betekent een daling van 45% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 23% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[716]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse dienstverlenende beroepen was sprake van een stijging met 15% (van 3.990 naar 4.580).[717]

Spanning op de arbeidsmarkt (dienstverlenende beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de dienstverlenende beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,54 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,33 (gemiddeld).[718]

Uitgesproken faillissementen (verhuur en overige zakelijke diensten als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector verhuur en overige zakelijke diensten als geheel ging het om 27, 35 en 23 faillissementen (tegenover 30, 17 en 29 een jaar eerder).[719]

Ondernemersvertrouwen (zakelijke dienstverlening als geheel)

Het ondernemersvertrouwen bedroeg in het eerste en tweede kwartaal van 2020 9,7% en -40,3% tegenover 17,1% en 13,0% in dezelfde kwartalen in 2019. Overall (alle sectoren samen) ging het om 6,4% en -37,2% tegenover 18,1% en 14,2%.[720]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (zakelijke dienstverlening als geheel)

De verwachtingen van bedrijven in de sector zakelijke dienstverlening als geheel ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 60,9% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 9,1% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 28,5% en 41,4%.[721] In juni ging het om respectievelijk 20,4% en 57,1%. Daarmee was in deze maand de zakelijke dienstverlening de sector waarbinnen het vertrouwen in het voortbestaan van het eigen bedrijf het sterkste toenam (12 maanden of langer: +16

[716] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[717] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[718] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[719] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[720] CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008).
[721] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers

procentpunten). Binnen de zakelijke dienstverlening was de toename het sterkst in de reisbranche (12 maanden of langer: +41 procentpunten naar 51%). Verder steeg het vertrouwen sterk bij de reisbureaus, juridische diensten en beveiligingsbedrijven.[722]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (zakelijke dienstverlening als geheel)

ABN-AMRO voorziet voor de sector zakelijke dienstverlening in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 4,0% en in 2021 met 0,5%. Pas in 2022 is weer groei te verwachten. Aan de krimp liggen meerdere oorzaken ten grondslag:

1. Verschillende eindmarkten zijn grotendeels ingestort (zoals de vrijetijdssector en de horeca).
2. De flexibele schil wordt in tijden van vraaguitval traditiegetrouw snel afgebouwd. Naast flexkrachten (uitzendkrachten, gedetacheerden e.d.), raakt dit ook de aanbieders van externe adviesdiensten – van accountants die financieel advies bieden tot consultants die transformaties begeleiden en ingenieurs die grote infrastructuurprojecten ondersteunen. Ook intermediairs en zzp-bemiddelaars worden getroffen.

Daar staat tegenover dat de zakelijke dienstverlening relatief weinig lijdt onder de anderhalvemetereconomie. omdat een belangrijk deel van de al behoorlijk bekend is met digitaal en op afstand werken. Zowel organisatieadviseurs, advocaten als accountants kunnen klanten bovendien adviseren bij de implementatie van de maatregelen die andere sectoren hiervoor moeten nemen. Voor andere segmenten binnen de zakelijke dienstverlening, denk aan de uitzendbureaus en facility management, is dit echter een stuk lastiger.[723]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[724] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. In de zakelijke dienstverlening treedt in elk van de scenario's in 2020 krimp op. Dit is vooral het gevolg van verminderde vraag naar deze diensten vanuit andere bedrijven, denk bijvoorbeeld aan uitzendbureaus maar ook de schoonmaakbedrijven. In de specialistische zakelijke diensten blijft het productieverlies in 2020 nog enigszins beperkt. Cumulatief over 2020 en 2021 is sprake van een daling van de groei van de toegevoegde waarde in vergelijking met de prognose op basis van CEP 2020.[725]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (zakelijke dienstverlening als geheel)

UWV voorziet voor de sector verhuur en overige zakelijke diensten (inclusief uitzendbureaus) zeer grote krimp van de werkgelegenheid in 2020. De sector verhuur en overige zakelijke diensten wordt zeer hard getroffen.[726]

Impact op het mbo-segment (schoonmaakbedrijven inclusief hoveniers)

De sector verhuur van roerend goed en overige zakelijke diensten (inclusief uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven) is goed voor ruim 12% van de banen in

[722] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan
[723] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/; https://www.banken.nl/nieuws/22350/abn-amro-onderzoekt-invloed-corona-op-verschillende-sectoren
[724] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[725] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[726] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

Nederland. In de werkgelegenheid in de sector schoonmaakbedrijven inclusief hoveniers is het mbo-segment ondervertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 28% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector schoonmaakbedrijven inclusief hoveniers in het tweede kwartaal van 2020 groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 46% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[727] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de sector schoonmaakbedrijven inclusief hoveniers in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

[727] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

22 Openbaar bestuur

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Openbaar bestuur als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Het beeld is wisselend. Binnen bepaalde overheidsorganisaties is er extra werk:
  - Bij UWV zijn er zowel meer reguliere aanvragen WW als aanvragen voor de Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW). Er is vooral vraag naar uitkeringsdeskundigen en klantcontactmedewerkers. Dit is inmiddels opgelost, onder meer door intern personeel elders in te zetten.
  - Gemeenten hebben meer werk door de uitvoering van de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (TOZO). Mogelijk komen er op termijn ook meer reguliere bijstandsaanvragen.
  - Ook de Belastingdienst voert aanvullende belastingmaatregelen uit vanwege de coronacrisis. Dit leidt tot extra werk

  Daar staat tegenover dat facilitair personeel (zoals gastheer/gastvrouw, medewerker postkamer, schoonmaker) minder te doen heeft; er is door het thuiswerken immers minder personeel op locatie aanwezig. Er wordt ingezet op baanbehoud. Waar mogelijk wordt personeel tijdelijk elders ingezet.[728]
- Situatie eind juni volgens UWV: De situatie is in grote lijnen vergelijkbaar met die begin mei. UWV is inmiddels ook verantwoordelijk voor de nieuwe regeling voor flexwerkers (TOFA). Er is bij UWV vraag naar uitkeringsdeskundigen, adviseurs werk en klantcontactmedewerkers. Voor de werving worden vacatures geplaatst, wordt in eigen werkzoekendenbestanden gekeken en gewerkt met reeds gecontracteerde intermediairs. Bij gemeenten lopen de reguliere bijstandsaanvragen, zoals verwacht, op.[729]

Rechtspraak

- Door heel het land worden extra faillissementsrechters opgeleid, omdat de komende periode naar verwachting veel bedrijven in financiële problemen zullen komen. [730]
- De Rechtspraak en het OM hebben door de coronacrisis bij strafzaken grote achterstanden opgelopen (bovenop de voor de crisis al bestaande achterstanden). De komende periode gaan ze deze proberen weg te werken. Zo werken rechtbanken en gerechtshoven met ruimere openingstijden, waardoor bijvoorbeeld avondzittingen mogelijk zijn. Daarnaast worden meer strafzaken door een enkelvoudige kamer behandeld en zal het OM vaker gebruik maken van de mogelijkheid zelf een strafbeschikking op te leggen. De achterstanden worden ook ingelopen door inzet van oud-rechters die onlangs met pensioen zijn gegaan (70-plussers). Hiervoor is nieuwe wetgeving in de maak.[731]

Lagere overheden

- Met name gemeenten (en in minder mate provincies) lijden onder de coronacrisis (enerzijds extra kosten voor bestrijding van de corona-epidemie en handhaving van de coronamaatregelen en anderzijds minder belastinginkomsten (bedrijven,

[728] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[729] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[730] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[731] https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Rechtspraak-en-OM-werken-corona-achterstanden-weg.aspx

toeristen, parkeren)). De schade voor de waterschappen (lagere belastinginkomsten) lijkt mee te vallen.[732]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (openbaar bestuur, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overheid 72 aanvragen toegekend voor in totaal 21.236 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 50%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers.[733]

Sectorale noodmaatregelen (lokale en regionale overheden)

Lokale en regionale overheden hebben door het wegvallen van inkomsten en het uitvoeren van extra taken door de coronacrisis moeite hun dienstverlening op peil te houden. Gemeenten, provincies en waterschappen krijgen een eerste steunpakket van ruim 566 miljoen euro voor het overeind houden van dienstverlening richting hun inwoners. De komende tijd wordt gebruikt om samen met de medeoverheden een volledig beeld te krijgen van de financiële gevolgen op korte en lange termijn.[734]

De provincie Zuid-Holland wil dat het kabinet de gemeenten ruimhartiger compenseert voor de kosten van de coronacrisis. De bestuurders vrezen dat veel gemeenten anders in de financiële problemen komen. De provincie wijst er in een brandbrief op, dat gemeenten sowieso al moeite hadden om uit de rode cijfers te blijven. Daar komen nu de kosten voor de bestrijding van de corona-epidemie nog bij. En tegelijkertijd komt er minder geld binnen, bijvoorbeeld omdat bedrijven minder belasting betalen en er minder parkeer- en toeristenbelasting kan worden geheven. Zuid-Holland hoort van veel steden en dorpen dat nu beschikbare steunpakket onvoldoende is.[735]

Aantal werknemersbanen (openbaar bestuur)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector openbaar bestuur en overheidsdiensten was sprake van een toename met 2.000.[736]

Aantal lopende WW-uitkeringen (openbaar bestuur)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector overheid bedroeg in mei 2020 1.974, 3,9% minder dan in april 2020.[737]

Aantal gewerkte uren (openbaar bestuur)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector openbaar bestuur was het gemiddeld aantal uren dat

[732] https://www.pzc.nl/walcheren/waterschap-schade-door-corona-nog-te-overzien~aaebbbb0/?referrer=https://corona.zeeland.nl/waterschap-schade-door-corona-nog-te-overzien.html
[733] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[734] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/28/compensatie-coronacrisis-voor-gemeenten
[735] https://nos.nl/artikel/2338563-provincie-zuid-holland-wil-meer-coronasteun-voor-gemeenten.html
[736] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[737] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 42,2, 32,0 en 32,2.[738]

Aantal openstaande online vacatures UWV (openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector openbaar bestuur zijn de openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 2.170, 1.690 en 1.390. Dat betekent een daling van 22% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 18% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[739]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen was sprake van een stijging met 11% (van 1.390 naar 1.530).[740]

Spanning op de arbeidsmarkt (openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,45 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,54 (krap).[741]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit (gemeenten)

Driekwart van de gemeenten voorziet extra bezuinigingen door de coronacrisis. Enkele voorzien zelfs al dit jaar niet meer aan betalingsverplichtingen te kunnen voorzien.[742]

Gemeenten dreigen vanwege de coronacrisis flink te moeten bezuinigen op voorzieningen zoals buurtwerk, culturele instellingen, bibliotheken en zwembaden. Daarvoor waarschuwt accountancy- en adviesbureau BDO op basis van onderzoek naar de financiële gezondheid van lokale overheden. [743]

---

[738] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[739] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[740] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[741] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[742] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/driekwart-van-de-gemeenten-voorziet-extra-bezuinigingen-door-coronacrisis~b83d385e/
[743] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 22 april 2020.

De coronacrisis vraagt volgens de VNG om meer geld voor gemeenten vanuit het rijk. Extra uitgaven aan jeugdzorg, handhaving en het optuigen van noodsteun voor zzp'ers, gecombineerd met gederfde inkomsten uit toerisme en parkeren brengen gemeenten in een financieel lastige, zo niet onhoudbare situatie.[744]

Uitgesproken faillissementen (openbaar bestuur)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector openbaar bestuur waren er geen faillissementen (en vorig jaar ook niet).[745]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (overheid respectievelijk overheid inclusief onderwijs)

Overheid inclusief onderwijs

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[746] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De sector overheid inclusief onderwijs groeit in 2020, maar niet meer dan in het basispad (i.e. de prognose in het CEP). Daarbinnen is slechts een beperkt ongunstig effect van de coronacrisis op het onderwijs. Met een aantrekkende economie in 2021 is ook voor de overheid sprake van extra groei.[747]

Overheid

ING heeft voor de overheidssector de impact van corona op de toegevoegde waarde in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter):

[744] https://www.binnenlandsbestuur.nl/financien/nieuws/gemeenten-willen-compensatie-voor-corona-kosten.12881067.lynkx
[745] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[746] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[747] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

Indicatie verwachte ontwikkeling toegevoegde waarde voor enkele sectoren in basisscenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

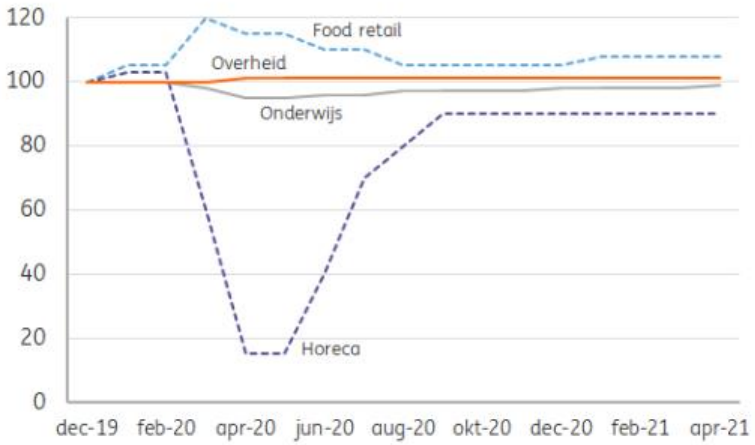

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de publieke sector ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

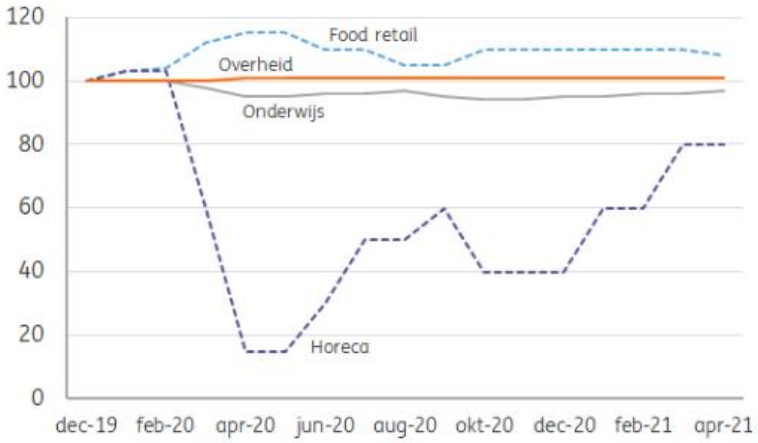

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de publieke sector ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Het beeld voor de overheidssector is als volgt:

- In het basisscenario groeit de dienstverlening van de overheid. De meeste diensten en processen zijn tijdens de intelligente lockdown overeind gebleven, doordat ambtenaren in groten getale vanuit huis werken. Het thuiswerken bemoeilijkt wel de organisatie en besluitvorming. Bovendien zorgt het toenemende ziekteverzuim door coronabesmettingen lokaal voor een krappe bemensing. Tegelijkertijd zoeken steeds meer ondernemers en huishoudens, die financieel in de knel komen, ondersteuning. Gemeenten zien de bijstandsaanvragen daardoor sterk oplopen. Vanwege de aanhoudende vraag naar extra ondersteuning en

beperkte uitval van dienstverlening groeit de toegevoegde waarde van de overheid in het basisscenario per saldo licht.
- Tot september verloopt het dubbele dip scenario voor de overheidssector hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De publieke sector zal ook in dit scenario haar dienstverlening op peil weten te houden.[748]

Gemeenten

In een position paper (eind juni 2020) wijst de VNG op de penibele financiële situatie van de meerderheid van de gemeenten. In 2015 hebben de gemeenten de uitvoering van de Jeugdzorg, de Wet Maatschappelijke Ondersteuning en de Participatiewet op het bord gekregen, zonder voldoende bijbehorende middelen en menskracht. Tijdens de corona-uitbraak liepen ze inkomsten mis (belasting door bedrijven, parkeer- en toeristen belasting). Straks komen daar de gevolgen van de voorspelde recessie bij, met werkloosheid en sociale problemen voor vooral de jeugd. Volgens VNG zullen gemeenten zonder structurele hulp van het rijk de komende jaren tussen de 2 en 3 miljard euro moeten ombuigen om op de lange termijn financieel gezond te blijven. Uiteindelijk betaalt de lokale samenleving hiervoor de prijs.[749]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (openbaar bestuur)

UWV voorziet voor het openbaar bestuur groei van de werkgelegenheid in 2020. Bij een deel van het openbaar bestuur neemt de werkgelegenheid toe, onder meer omdat er meer aanvragen zijn voor ondersteuning en bijstand. [750]

Impact op het mbo-segment (openbaar bestuur)

De sector openbaar bestuur is goed voor ruim 6% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in het openbaar bestuur is het mbo-segment ondervertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 23% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in het openbaar bestuur in het tweede kwartaal van 2020 veel kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 16% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[751] In het mbo-segment in het openbaar bestuur is zowel in 2020 als 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten. Hierbij kunnen nog wel verschillen tussen overheden optreden. Waar bij het Rijk (Belastingdienst, Nationale Politie, DJI, UWV, de ministeries) groei is te verwachten, is de ontwikkeling bij de decentrale overheden en de gemeenten in het bijzonder ook afhankelijk van de druk op de begroting die mogelijk een groeiend beslag op de kosten van sociale zekerheid, jeugdzorg en WMO laten zien.

[748] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/publieke-sector/coronacrisis-publieke-sector-in-twee-scenarios.html
[749] VNG (2020). Position Paper voor het AO Financiële Verhoudingen. 2 juli 2020.
[750] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[751] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

23 Onderwijs

Sectorale contactbeperkende maatregelen (onderwijs)

- Basisscholen waren vanaf 16 maart 2020 gesloten (voor kinderen van ouders in vitale beroepen was wel opvang geregeld). Vanaf 11 mei zijn ze gedeeltelijk open (halve dagen of om de dag fysiek onderwijs) en vanaf 8 juni weer volledig.
- De scholen in het vo waren eveneens vanaf 16 maart gesloten. Deze zijn vanaf 2 juni weer open, maar jongeren gaan niet allemaal tegelijk naar school. Tijdens de (paar) fysieke mentor-/lesuren die ze op school volgen moeten ze onderling anderhalve meter afstand houden. Het grootste deel ven het onderwijs volgen de leerlingen nog steeds online thuis. Na de zomervakantie gaan de scholen in het vo weer volledig open. Onderling hoeven de leerlingen dan geen anderhalve meter afstand meer te houden. De afstand tussen de leerkrachten en de leerlingen dient wel anderhalve meter te zijn. Dat geldt ook voor de leerkrachten onderling.
- Ook het mbo, hbo en wo waren vanaf medio maart dicht. Op 15 juni zijn ze weer begonnen met praktijklessen en toetsen/tentamens. Er worden nog geen klassikale theorielessen/hoorcolleges gegeven. Met ingang van het nieuwe studiejaar mogen weer meer onderwijsactiviteiten plaatsvinden op de onderwijsinstellingen. Studenten moeten, anders dan scholieren in het po en vo, wel anderhalve meter afstand houden.[752]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Onderwijs als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: In het bekostigd onderwijs is in het algemeen voldoende werk:
  - Onderwijs is doorgegaan (afstandsonderwijs en face-to-face aan kinderen van ouders in cruciale beroepen en kinderen in kwetsbare thuissituaties).
  - Aandachtspunt is hoe na de heropening van het onderwijs fysiek en afstandsonderwijs te combineren.
  - De werving van leraren (voor het nieuwe schooljaar) gaat door. Hierbij gaat de aandacht wel uit naar het werven van leraren en niet van zijinstromers omdat het realiseren van stage- en werkplekken nu lastig is.

  Bij de particuliere en branche-opleiders ligt het klassikaal onderwijs stil. Zo veel mogelijk gaat het online door ('virtual classrooms'). Autorijlessen en –examens liggen ook stil. Motorrijlessen mogen weer opstarten.[753]
- Situatie eind juni volgens UWV: In het onderwijs komt stapsgewijs steeds meer ruimte voor fysieke lessen. De laatste weken is er een toename te zien in het aantal openstaande vacatures voor met name docenten voortgezet onderwijs (bijvoorbeeld taal en exacte vakken). Ook in het basisonderwijs neemt het aantal vacatures inmiddels toe. Er blijft waarschijnlijk sprake van tekorten.[754]

Bekostigd onderwijs

- In recent onderzoek van de Algemene Onderwijsbond (Aob) geven managers en docenten in meerderheid aan dat de onderwijskwaliteit in het mbo, hbo en wo is gedaald sinds de overstap naar het online onderwijs. Daarnaast ervaart driekwart van de docenten de huidige werkdruk als (veel) hoger in vergelijking met de

[752] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[753] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[754] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf

situatie voor de sluiting van de onderwijsinstelling. Bijna de helft (46%) vindt de huidige werkdruk ook hoger in vergelijking met de opstartfase van het online onderwijs. 'Boosdoeners' zijn vooral het online vergaderen, zorgen over het leerproces van studenten, gebrek aan scheiding tussen werk en privé en de verschillende soorten interacties via telefoon en mail.[755]

Niet bekostigd onderwijs

Aan het begin van de coronacrisis sprak ABN-AMRO de verwachting uit dat het corona-virus een grote boost zou geven aan de Nederlandse private opleidingssector. Medewerkers worden verzocht om zoveel mogelijk van uit huis te werken. Bij een groot aantal bedrijven is minder werk. Dit dwingt grote aantallen werknemers om hun dagelijkse arbeidsroutines tijdelijk radicaal om te gooien. Werkgevers zullen hun werknemers vragen om hun arbeidstijd (deels) te vullen met e-learning.[756]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (onderwijs, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector onderwijs 20 aanvragen toegekend voor in totaal 648 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 55%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [757]

Sectorale noodmaatregelen (dansscholen, kunstzinnige vorming, rijscholen)

De sector dansscholen, kunstzinnige vorming, rijscholen (85.xxx) valt onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[758]

Aantal werknemersbanen (onderwijs)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector onderwijs was sprake van een toename met 3.000.[759]

Aantal lopende WW-uitkeringen (onderwijs)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector onderwijs bedroeg in mei 2020 8.471, 3,8% minder dan in april 2020.[760]

Aantal gewerkte uren (onderwijs)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector onderwijs was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 32,7, 27,5 en 27,8.[761]

---

[755] Aob (2020). Analyse vragenlijst corona en afstandsonderwijs mbo, hbo en wo. Juni 2020.
[756] ABN-AMRO (2020). Corona-virus wordt katalysator voor e-learning. 17 maart 2020.
[757] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[758] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[759] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[760] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[761] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

Aantal openstaande online vacatures UWV (pedagogische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector onderwijs zijn de pedagogische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 4.770, 4.070 en 4.140. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en een stijging van 2% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[762]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse pedagogische beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 4.140 naar 1.530).[763]

Spanning op de arbeidsmarkt (pedagogische beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de pedagogische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 1,20 (gemiddeld) en in het eerste kwartaal van 2020 1,01 (gemiddeld).[764]

Uitstel van betaling van belasting (onderwijs)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector onderwijs kreeg 17.9% van de bedrijven uitstel van betaling.[765]

Uitgesproken faillissementen (onderwijs)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector onderwijs ging het om 9, 3 en 8 faillissementen (tegenover 8, 1 en 1 een jaar eerder).[766]

[762] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[763] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[764] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[765] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[766] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Overheid inclusief onderwijs

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[767] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De sector overheid (inclusief onderwijs) groeit in 2020, maar niet meer dan in het basispad (i.e. de prognose in het CEP). Daarbinnen is slechts een beperkt ongunstig effect van de coronacrisis in het onderwijs. Met een aantrekkende economie in 2021 is ook voor de overheid sprake van extra groei.[768]

Onderwijs

ING heeft voor de onderwijssector de impact van corona op de toegevoegde waarde in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter):

Indicatie verwachte ontwikkeling toegevoegde waarde voor enkele sectoren in basisscenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

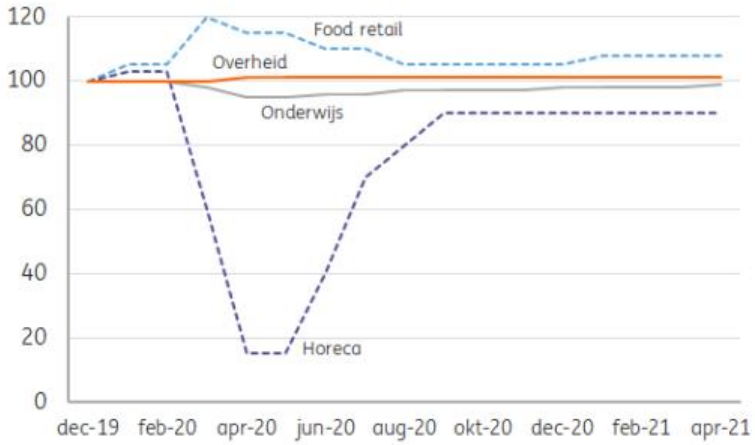

Bron: ING Economisch Bureau

*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de publieke sector ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

[767] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.

[768] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de publieke sector ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Het beeld voor de onderwijssector is als volgt:

- *Basisscenario*: Naar verwachting neemt de vraag naar publiek bekostigd onderwijs in de nasleep van de coronacrisis toe. De eerste cijfers onderstrepen dit: het aantal aanmeldingen voor universitaire studies is gemiddeld 6,5% toegenomen. De economische impact van de coronacrisis zorgt voor verminderde baankansen voor afgestudeerden, waardoor zij vaker zullen doorleren. Daarnaast zien velen af van een tussenjaar om te werken of te reizen. Bovendien zijn er meer vwo'ers die geslaagd zijn vanwege de soepeler normen nu het centraal eindexamen niet is doorgegaan.
  Het private onderwijs krijgt wel een grote klap. Zo nemen ouders voor kinderen die niet naar school mogen en geen examens hebben veel minder bijles en examentrainingen af. Ook het cultuur- en sportonderwijs en aanbieders van bedrijfstrainingen hebben sinds maart hun dienstverlening vanwege social-distancingmaatregelen grotendeels moeten schrappen. Bij veel van hen is klassikaal onderwijs onmisbaar of is het online alternatief nog onderontwikkeld. Daarnaast is het private onderwijs afhankelijk van particuliere consumptie. Een substantieel deel van de huishoudens en bedrijven houdt vermoedelijk nog geruime tijd de hand op de knip.
  Doordat private aanbieders nog geen 10% van het totale onderwijs voor hun rekening nemen, blijft de dip in de toegevoegde waarde voor de onderwijssector als geheel toch relatief beperkt.
- *Dubbele dip-scenario*: Tot september verloopt het dubbele dip scenario voor de onderwijssector hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. In het onderwijs zal sprake zijn van een tweede dip, die echter nog beperkter zal zijn dan de eerste dip. De terugval in het private onderwijs zal verder doorzetten door de langere duur van social-distancingmaatregelen en de grotere impact op de toch al verzwakte financiële positie van huishoudens en bedrijven. Door de steile leercurve die zij

tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar hebben doorgemaakt kunnen zij hun online dienstverlening dan wel effectiever inzetten.[769]

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in het onderwijs in 2020 met 2%. Het jaar 2021 zou een stabilisatie (0%) laten zien. In het onderwijs is vooral de werkwijze veranderd: van klaslokaal naar online. Toch wordt ook minder activiteit verwacht. Zo zullen vanaf september minder buitenlandse studenten zich inschrijven bij Nederlandse onderwijsinstellingen. Daar staat tegenover dat ook minder Nederlandse studenten naar het buitenland vertrekken, maar dat effect is kleiner. Ook in het particuliere onderwijs is een lichte daling te voorzien.[770]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (onderwijs)

UWV voorziet voor het onderwijs geen/kleine krimp van de werkgelegenheid in 2020.[771]

Impact op het mbo-segment (onderwijs)

De sector onderwijs is goed voor ruim 6% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in het onderwijs is het mbo-segment ondervertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 21% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in het openbaar bestuur in het tweede kwartaal van 2020 veel kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 21% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[772] In het mbo-segment in het onderwijs is in 2020 een beperkte krimp en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op langere termijn (onderwijs)

Voor de pabo-opleidingen is dit jaar meer belangstelling dan in voorgaande jaren. Vergeleken met 2019 hebben zich volgens opgave van de vereniging Hogescholen zo'n 11% meer studenten voor de voltijdopleiding aangemeld. Voor de deeltijdopleiding gaat het om 15% meer, Het Landelijk Overleg Lerarenopleiding Basisonderwijs denkt dat mensen door de coronacrisis zien hoe belangrijk het beroep is.[773] Op termijn (over vier jaar) betekent dit meer aanbod van leraren voor het basisonderwijs. Vervolgens is de vraag in hoeverre de mate waarin de lerarentekorten worden opgelost, doorklinkt in de vraag naar onderwijsassistenten.

[769] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/publieke-sector/coronacrisis-publieke-sector-in-twee-scenarios.html
[770] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[771] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[772] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[773] https://nos.nl/artikel/2338880-meer-aanmeldingen-voor-de-pabo-mogelijk-door-coronacrisis.html

24 Ziekenhuizen

Sectorale contactbeperkende maatregelen (ziekenhuizen)

Om er voor te zorgen dat er voldoende capaciteit beschikbaar blijft voor coronapatiënten en andere patiënten die dringend zorg nodig hebben, kan het gebeuren dat afspraken, onderzoeken of behandelingen worden verplaatst of niet doorgaan. Waar mogelijk worden poliklinische afspraken omgezet naar telefonische afspraken of e-consulten.[774]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

<u>Zorg als geheel</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: Tijdens de eerste golf zijn in de Z&W als geheel veel bbl-trajecten 'on hold' gezet, maar er zijn ook initiatieven om deze mensen juist versneld in te zetten.[775]
- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Er is de afgelopen maanden veel gevraagd van het personeel. Inmiddels komt de vakantieperiode eraan, waarin het vaak lastiger is de bezetting op orde te krijgen.[776]

- Het vrijwilligersinitiatief COVID-19 Extra Handen wist in enkele weken tijd vijfduizend extra zorgprofessionals te mobiliseren in de strijd tegen coronavirus. Nu de acute nood is gelenigd, is het volgens het initiatief zaak om het onderwerp hoog op de agenda te houden en te werken aan structurele oplossingen.[777]
- Uit data van Zorgdomein, marktleider in verwijzingssoftware, blijkt dat digitalisering in de zorg versnelt. Het aantal consulten op afstand is in mei 2020 met 75% toegenomen t.o.v. een jaar eerder.[778]
- De coronacrisis heeft er ingehakt bij medewerkers in zorg en welzijn. Onderzoek van FNV en Omroep Max (juni 2020) laat zien dat 85% van hen vindt dat hij of zij in deze periode te zwaar is belast. De helft voelt zich fysiek en emotioneel uitgeput. Meer dan de helft heeft zich tijdens zijn werk onveilig en onvoldoende beschermd gevoeld. Ruim een kwart overweegt minder te gaan werken of zelfs helemaal te stoppen.[779]
- Ook voor mantelzorgers heeft de coronacrisis impact. Het tijdens de eerste golf wegvallen of afschalen van ondersteuning en dagactiviteiten en (hygiëne)maatregelen kunnen de mantelzorger overbelasten. Als een partner of kind niet meer bezocht kan worden in een instelling, kan dit ook psychisch belastend zijn.[780]
- Vanaf oktober 2020 kunnen werkgevers een bonus aanvragen voor zorgmedewerkers. In aanmerking komen professionals die in de zorg en ondersteuning werken en zich hebben ingezet voor patiënten en cliënten en direct of indirect de effecten van corona hebben ondervonden. Het is aan de werkgever om te kijken wie deze extra inspanningen heeft geleverd in deze coronatijd. De

[774] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[775] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[776] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[777] https://www.zorgvisie.nl/zorg-mag-uitrusten-maar-niet-in-slaap-vallen/
[778] Provincie Zuid-Holland (2020). Coronamonitor Zuid-Holland #7. De impact van de Corona-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. Datum: 18 juni 2020
[779] https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis; FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
[780] https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-dat-mantelzorgers-door-de-coronacrisis-overbelast-raken/

bonus bedraagt €1.000,-. Er komt echter geen structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. [781]

Dit laatste zorgt voor frustratie onder zorgprofessionals. Aan het begin van de coronacrisis werden ze nog bestempeld als de helden van de zorg. Er werd massaal voor ze geapplaudisseerd, ook door politici. Momenteel voelen zij die waardering niet meer. In een ledenpeiling van NU'91 geeft 91% van de aangesloten verpleegkundigen en verzorgenden aan geraakt te zijn door de recente ontwikkelingen binnen de politiek. Van deze groep overweegt 39% zelfs een baan te zoeken buiten de zorg.[782]

Uit onderzoek van CNV blijkt dat ook een grote meerderheid (bijna 80%) van de Nederlandse bevolking voorstander is van een structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. Verder zou 60% van de bevolking er begrip voor hebben als zorgpersoneel actie gaat voeren voor betere beloning.[783]

<u>Ziekenhuizen</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: In de ziekenhuizen is grote behoefte aan medisch en verplegend personeel om ziekteverzuim op te vangen en de continuïteit van de acute zorg te waarborgen. Planbare-/vermijdbare operaties zijn uitgesteld, maar komen inmiddels weer op gang.[784]
- Situatie eind juni volgens UWV: De reguliere zorg komt geleidelijk op gang, maar is nog niet op het oude niveau. Er waren voor de uitbraak al tekorten aan verpleegkundigen, met name in het acute cluster (IC, OK, SEH) en die zijn er nog steeds. Vooruitlopend op een mogelijke tweede besmettingsgolf wordt, met het oog op de beschikbaarheid van voldoende gespecialiseerde verpleegkundigen voor COVID-19-zorg, momenteel ingezet op een versnelde gemodulariseerde opleidingsstructuur. Tegelijkertijd maken ziekenhuizen zich zorgen om de financiële situatie die is ontstaan.[785]

- Verpleegkundige adviesraden (VAR's) hebben de afgelopen tien jaar geleidelijk een sterkere positie verworven binnen ziekenhuizen. In onderzoek geeft echter 38% van de VAR's aan dat het bestuur verpleegkundigen tijdens de coronacrisis onvoldoende heeft betrokken in het crisismanagement. Het bestuur miskent daarmee de praktische wijsheid van verpleegkundigen.[786]
- Goed zorgen voor het mentale welzijn van medewerkers van zorgorganisaties kan een piek in burn-out en PTSS voorkomen. Het Amphia ziekenhuis en GGz Breburg stelden een getrapt zorgaanbod voor medewerkers samen dat oploopt in intensiteit. Ze bieden preventie, activiteiten als mindfulness en psychosociale begeleiding. Bij ernstige klachten, zoals PTSS, kan iemand spreken met een trauma-expert. De gezamenlijk aanpak laat zich daarmee samenvatten in de 'Drie P's' (preventie, psychosociale begeleiding en PTSS-behandeling). Dit alles onder het motto: 'als zorgverleners het niet volhouden, hebben we straks een nog groter probleem'. [787]
- In de weken na de uitbraak en de maatregelen van het kabinet is door ziekenhuizen veel minder reguliere zorg geleverd. In de periode van 18 maart tot

[781] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/zorg/werken-in-de-zorg
[782] https://www.nu91-leden.nl/news/Zorgprofessionals_overwegen_zorg_te_verlaten_door_gebrek_aan_steun_vanuit_politiek&id=2060
[783] https://zorgenwelzijn.cnvconnectief.nl/nieuws/grote-meerderheid-nederlandse-bevolking-voor-structurele-loonsverhoging-zorgpersoneel/
[784] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[785] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[786] https://www.zorgvisie.nl/ziekenhuisbestuur-zet-verpleegkundige-buitenspel-in-crisismanagement/
[787] https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-een-piek-van-burn-out-en-ptss/

7 april is volgens onderzoek van Performation in vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder zowel in algemene als topklinische ziekenhuizen 40% tot 60% van de behandelingen weggevallen. Niet alleen spoedzorg en zware operaties, maar ook radiologie en chemotherapie, zijn in ziekenhuizen stilgevallen door de toestroom van coronapatiënten. De intensive care was de enige afdeling met meer behandelingen. Verder valt op dat in genoemde periode op poli's vijf keer zo vaak een consult plaatsvond via (beeld)bellen.[788]

- Om het door de coronacrisis ontstane stuwmeer aan reguliere zorgvraag op te lossen gaan huisartsen en medisch specialisten samen het aantal fysieke verwijzingen naar het ziekenhuis beperken. De Federatie Medisch Specialisten (FMS) heeft hiervoor een richtlijn ('Handreiking opstarten poliklinische zorg') opgesteld. Deze is vanaf begin juni van kracht. Voorlopig kunnen medisch specialisten zo'n 30% van hun normale aantal patiënten fysiek zien. Soms kan (laagdrempelig) overleg tussen huisarts en medisch specialist een doorverwijzing voorkomen. Een andere maatregel in de richtlijn is zo veel mogelijk één medisch specialist het contact te laten onderhouden met een multimorbide patiënt.[789]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [790]

Sectorale noodmaatregelen

Continuïteitsbijdrage van zorgverzekeraars (zorgaanbieders)

Zorgaanbieders die niet direct betrokken zijn bij de zorg aan coronapatiënten kunnen van zorgverzekeraars een maandelijkse continuïteitsbijdrage krijgen. Zorgaanbieders ontvangen de bijdrage voor het deel van de omzet dat daalt door de coronacrisis. De bijdrage is gebaseerd op de normale omzet die zorgverzekeraars zouden vergoeden uit de basisverzekering en aanvullende verzekering, en ligt voor de meeste zorgaanbieders tussen 75% en 87%. De regeling geldt voor zorgaanbieders met een jaarlijkse omzet lager dan 10 miljoen euro. Voor zorgaanbieders met een omzet hoger dan 10 miljoen euro volgt een aparte regeling. Deze is op 1 juli gereed en gaat met terugwerkende kracht in op 1 maart 2020.

De regeling geldt niet voor zorgaanbieders die direct betrokken zijn bij hulp aan coronapatiënten en andere acute zorg en voor Wlz-gefinancierde langdurige zorg. Met hen zijn afzonderlijke afspraken gemaakt over compensatie van het omzetverlies en vergoeding van extra kosten die zorgaanbieders maken voor het leveren van zorg in verband met corona. [791]

Noodregeling SET COVID-19 (Z&W als geheel)

Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig

[788] https://performation.com/reguliere-ziekenhuiszorg-staat-voor-de-helft-stil/
[789] Als een patiënt voor bijvoorbeeld long-, hart- en nierproblemen regelmatig voor behandeling of controle komt, kan één specialist de coördinatie daarvan doen en zelfs een deel van het consult/behandeling overnemen van de andere specialisten. Zie: https://www.zorgvisie.nl/huisartsen-en-ziekenhuizen-gaan-aantal-doorverwijzingen-beperken/
[790] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[791] https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#zorgverzekeraars

naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[792]

Compensatie extra kosten en inkomstenderving ziekenhuizen
Ziekenhuizen hebben door het uitstellen van reguliere zorg omzet gemist. Tegelijkertijd hebben ze extra kosten gemaakt voor de opvang en behandeling van coronapatiënten. Begin juli is hierover en akkoord gesloten tussen de ziekenhuizen (NVZ en NFU) en Zorgverzekeraars Nederland. De kern van het akkoord is dat de omzetderving van de ziekenhuizen door het grotendeels wegvallen van de reguliere zorg wordt gedekt door de verzekeraars. Dat geldt ook voor de extra kosten die zijn gemaakt voor de coronazorg.[793]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)
UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[794]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)
Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[795]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)
Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[796]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)
UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[797]

[792] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk
[793] https://nos.nl/artikel/2339461-akkoord-ziekenhuizen-en-zorgverzekeraars-over-kosten-coronazorg.html
[794] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[795] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[796] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[797] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector ziekenhuizen zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[798]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[799]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[800]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[801]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[802]

---

[798] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[799] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[800] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[801] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[802] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Impact op de omzet in 2020 en 2021

Z&W als geheel en ziekenhuizen

ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De druk op de IC wordt geleidelijk minder. Na de sterke terugval in zorgactiviteit vanwege uitstel van planbare zorg en vraaguitval is de opstart van reguliere zorg in mei sectorbreed zichtbaar. Een deel van de uitgestelde zorg zal niet meer nodig blijken

te zijn. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven
Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen. Half mei verbleven er 4% minder mensen in verpleeghuizen dan begin maart. Corona heeft tijdelijk tot forse oversterfte onder ouderen geleid, waardoor de uitstroom uit verpleeghuizen groot was. De wekelijkse instroom lag de eerste twee weken van mei nog zo'n 30% lager dan voorheen.

- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn.[803]

Universitair medische centra

De universitair medische centra (umc's) lijden dit jaar volgens de NFU 125 à 180 miljoen euro schade doordat veel onderzoek en onderwijs door de coronacrisis is weggevallen. De schade is allereerst ontstaan doordat tijdens de coronacrisis veel laboratoriumonderzoek maandenlang stil heeft gelegen. Die komt nu pas op gang. Daarbij hoort ook het klinisch onderzoek op proefpersonen. Bovendien missen umc's veel inkomsten omdat het onderwijs in het voorjaar deels wegviel. De meeste financiële schade op onderwijsgebied lijden de umc's echter omdat deze zomer door de coronamaatregelen van de overheid de Summer Schools geen doorgang vinden.[804]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt.[805]

[803] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[804] https://www.zorgvisie.nl/umcs-willen-150-miljoen-extra-schadevergoeding-door-corona/
[805] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[806]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[807] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[808]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021

Z&W als geheel

DE SER wijst er in de preambule op de verkenning 'Zorg voor de toekomst' op dat (ziekteverzuim als gevolg van) de zware fysieke en emotionele belasting en/of de problematiek met de persoonlijke beschermende middelen heeft gezorgd voor extra uitstroom uit de zorg. Stages zijn stopgezet, met ook weer gevolgen voor de instroom van nieuwe mensen in de zorg. Verder leidt het weer opstarten van de reguliere zorg (uitgestelde zorg) en het risico op een tweede golf tot extra vraag naar zorgmedewerkers.[809] Al met al lijkt de vraag naar personeel in de zorg alleen maar toe te nemen.

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020. De ziekenhuizen hebben het zeer druk met het zorgen voor COVID-19 patiënten. Er is vooral veel werk voor verplegend personeel. Tegelijkertijd werd de planbare zorg zoveel mogelijk uitgesteld en waren er minder verwijzingen door huisartsen naar ziekenhuizen. Inmiddels probeert men de reguliere zorg weer op te starten. Verpleeghuizen hebben cohortafdelingen ingericht waar oudere COVID-19 patiënten worden verpleegd om zo de overloop van de ziekenhuizen op te vangen.[810]

Ziekenhuizen

Nederland moet, volgens het Landelijk Netwerk Acute Zorg (LNAZ), voor lange tijd rekenen op extra zorg voor coronapatiënten. In het Opschalingsplan COVID-19 adviseert het LNAZ daarom vanaf dit najaar in 200 IC-bedden extra te realiseren. Daarmee komt het totaal aantal IC bedden structureel op 1.350. Dat aantal moet, als dat nodig is, snel uitgebreid kunnen worden tot 1.700. Voor de 200 extra IC bedden zijn ongeveer 400 extra verpleegkundigen nodig, die een opleiding van 18 maanden moeten volgen. Verder zijn er nog zo'n 3.800 ondersteuners nodig (deels verpleegkundigen en deels niet-verpleegkundigen, die vooral op verpleegafdelingen zullen werken). Deze hebben een kortere opleiding nodig.
De opvang van toekomstige coronapatiënten, al dan niet in piekperiodes, mag niet meer ten koste gaan van de reguliere zorg. Dus is een uitbreiding van de klinische capaciteit met ruim 1.300 bedden nodig zodat bij opname van een nieuwe golf van coronapatiënten de reguliere zorg gewoon door kan gaan.

[806] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[807] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[808] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[809] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[810] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

Daarnaast zullen 25 ambulances ingericht moeten worden voor begeleid ic-transport. Tot slot wordt gerekend met de inzet van één extra Mobiel Medisch Team (bestaande uit drie mensen, inzetbaar om snel medische bijstand te verlenen) per beschikbare traumahelikopter.
Voor de structurele verhoging van het aantal ic-bedden is vooral het werven van voldoende personeel een knelpunt. Al voor de coronacrisis waren er substantiële tekorten. Om dat probleem op korte termijn op te kunnen lossen, moeten ziekenhuizen IC-verpleegkundigen stimuleren om meer fulltime in plaats van deeltijd te gaan werken.[811] Het is zeer de vraag of (IC-)verpleegkundigen over te halen zijn meer uren te gaan werken. Zoals reeds vermeld, geeft in recent onderzoek van FNV en Omroep Max ruim een kwart van de medewerkers in zorg en welzijn, mede als gevolg van de zware belasting tijdens de coronacrisis, juist minder uren te willen gaan werken of zelfs helemaal te stoppen.[812]

Impact op het mbo-segment (ziekenhuizen)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de sector ziekenhuizen is het mbo-segment enigszins oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 41% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector ziekenhuizen in het tweede kwartaal van 2020 veel kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 11% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[813] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op langere termijn

Z&W als geheel

In bovengenoemde preambule gaat de SER ook in op de gevolgen van de coronacrisis voor de zorg op de wat langere termijn:

- De coronacrisis heeft laten zien dat het niet vanzelfsprekend is dat er voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar is om iedereen de zorg van hoge kwaliteit te geven conform de kernwaarden van ons solidaire zorgstelsel. Gebleken is hoe essentieel het is terug te kunnen vallen op de deskundige en gemotiveerde mensen die werken in de zorg. Ze maken lange dagen, worden emotioneel zwaar belast doordat ze mensen in hun laatste levensuren begeleiden in een eenzaam afscheid.
- Een epidemie als de coronapandemie doet zich niet vaak voor. Desondanks dient er – uit medisch en economisch oogpunt – een aanvalsplan te zijn voor het geval er onverhoopt weer een grote uitbraak komt. Daarvoor is een breder afwegingskader nodig met medeneming van de lessen van de afgelopen tijd en weging van de veiligheid en gezondheidszorg, het behoud van een sterke economische basis, kwaliteit van leven, sociale gevolgen en

[811] Op dit moment is de gemiddelde omvang van een contract 0,78 fte. Als 20% van de IC-verpleegkundigen hun contracturen met acht uur per week uitbreidt, levert dat dusdanig veel fte op, dat er voldoende verpleegkundigen zijn om structureel te kunnen opschalen tot 1.350 bedden. Als ziekenhuizen flexibele roosters invoeren en verpleegkundigen invloed laten hebben op werktijden en inzetbaarheid, worden verpleegkundigen gestimuleerd om meer te gaan werken. Ook betere mogelijkheden voor kinderopvang kunnen daarbij helpen. Verder kan het stimuleren van combinatiebanen met functies op andere afdelingen van het acute cluster, bijdragen aan de duurzame inzetbaarheid van verpleegkundigen die meer uren willen werken. Zie: Landelijk Netwerk Acute Zorg (2020). Opschalingsplan COVID-19; https://www.nu.nl/coronavirus/6061322/advies-laat-verpleegkundigen-meer-werken-om-ic-capaciteit-te-vergroten.html
[812] https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis; FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
[813] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

werkgelegenheidseffecten. De crisis leert ons dat we anders moeten denken over de buffers die we in onze gezondheidszorg nodig hebben.[814]

- De acute zorg voor mensen met het coronavirus heeft de reguliere of planbare zorg een tijdje verdrongen. Deze uitgestelde zorg wordt nu ingehaald. Er is echter het risico dat uitstel van reguliere zorg tot gezondheidsschade heeft geleid. Dat zou in de toekomst kunnen leiden tot extra vraag naar zorg en dus naar zorgprofessionals (op een voor deze beroepsgroep toch al krappe arbeidsmarkt). Aan de andere kant leiden uitgestelde behandelingen door de corona-maatregelen niet altijd tot gezondheidsproblemen. Verkeerde financiële prikkels leiden vaak tot onnodige verrichtingen. De Nederlandse Zorgautoriteit wil korte metten maken met deze onnodige zorg en gepast gebruik van zorg en digitale zorg gaan stimuleren.[815]
- Door de digitale transformatie van de zorg is het mogelijk gebleken veel niet-corona-gerelateerde zorg doorgang te laten vinden: digitale consulten en zorg op afstand dragen direct bij aan continuïteit van zorg en overigens ook aan het voorkomen van nieuwe besmettingen. Een positieve bijkomstigheid van de crisis is dat de digitale transformatie van de zorg fors versneld is. De raad ziet voor de toekomst veel kansen door digitalisering. Het valt te verwachten dat de zorg zich beweegt richting meer digitale zorg-op-afstand. De coronacrisis heeft vermoedelijk ook een aantal andere structurele veranderingen in de zorg in gang gezet of versneld, zoals meer en snel op te schalen acute zorgcapaciteit en een organisatie van de medisch-specialistische zorg die dat mogelijk maakt.[816]

Voor de minister voor Medische Zorg is samenwerking de belangrijkste les die uit de coronacrisis is te trekken. In de crisis kon ineens heel veel en wisten allerlei partijen elkaar te vinden. Ziekenhuizen spanden zich in om de capaciteit op de IC te verhogen. Ook de samenwerking in de regio tussen de zorgdomeinen ziekenhuizen, huisartsen en ouderenzorg kreeg vleugels. De wens om daarmee door te gaan is groot. Hechte samenwerking moet een betere plek krijgen in het zorgstelsel. Zowel de minister als een meerderheid van de Tweede Kamer willen een bekostiging die samenwerking beter beloont.[817]

De hbo-studie verpleegkunde zit in de lift. Het aantal vooraanmeldingen voor het komend studiejaar ligt 5% hoger dan vorig. Niet duidelijk is in hoeverre de coronacrisis en daaruit voortgekomen maatschappelijke herwaardering van de zorg daarbij een rol speelt. Twee jaar geleden lieten veel opleidingen de numerus fixus los. Ook daarvoor nam de interesse al toe. Er lijkt sprake van een bredere maatschappelijke ontwikkeling. Jongeren kiezen vaker voor een studie met maatschappelijke impact.[818] Op termijn (over vier jaar) betekent de grotere instroom van studenten in hbo-v meer aanbod van verpleegkundigen.

Ziekenhuizen

Volgens bestuurder Mark Kramer van het Amsterdam VUMC moet het personeelsbeleid van ziekenhuizen veranderen. Hij pleit voor een flexibele schil om de IC-capaciteit tijdelijk uit te breiden. Andere categorieën verpleegkundigen, zoals verpleegkundigen op de medium care, CCU-verpleegkundigen, ambulanceverpleegkundigen en SEH-verpleegkundigen, kunnen ook intensieve zorg leveren. Het betreft allemaal

[814] Zie in dit verband ook: SER - Denktank Coronacrisis (2020) De contouren van een intelligent herstelbeleid
[815] https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2020/06/22/nza-kijkt-naar-financiele-stimulans-voor-gepast-gebruik-en-digitale-zorg
[816] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[817] https://www.zorgvisie.nl/minister-van-rijn-wil-positieve-vibe-samenwerking-vasthouden/
[818] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-aspirant-studenten-verpleegkunde-stijgt-opnieuw~bb61fd30/

verpleegkundigen die in staat zijn om in acute situaties de juiste beslissingen te kunnen nemen en de juiste handelingen kunnen uitvoeren.[819]

De coronacrisis heeft volgens OLVG-topman Maurice van den Bosch het 'virtuele ziekenhuis' een vliegende start bezorgt. Te wijzen is op het grote succes van de corona-app van het OLVG. In combinatie met een digitale beslisboom en een medisch regieteam op afstand heeft de app het klassieke triagesysteem in no time op zijn kop gezet. Van den Bosch: 'Digitale technologie aan de voorkant en medische experts die met koptelefoon achter een scherm zitten, eigenlijk is dit het ziekenhuis van de toekomst.'[820]

[819] https://www.zorgvisie.nl/amsterdam-umc-ons-personeelsbeleid-moet-anders/
[820] https://www.zorgvisie.nl/coronacrisis-bezorgt-virtueel-ziekenhuis-vliegende-start/

25 Ouderenzorg

Sectorale contactbeperkende maatregelen (ouderenzorg)

Om bewoners en medewerkers zo goed mogelijk te beschermen tegen het coronavirus, werden de verpleeghuizen en kleinschalige woonvormen gesloten voor bezoek. Deze maatregel wordt in stappen versoepeld. Sinds 25 mei mogen locaties die aan de voorwaarden voldoen (besmettingsvrij zijn) één vaste bezoeker per bewoner toelaten. Vanaf 15 juni worden alle locaties, die aan de voorwaarden voldoen, geacht één bezoeker per bewoner te verwelkomen. Zorgaanbieders zullen op basis van hun specifieke situatie bepalen wanneer het voor hun bewoners mogelijk is om meer bezoekers te ontvangen. [821]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

<u>Zorg als geheel</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: Tijdens de eerste golf zijn in de Z&W als geheel veel bbl-trajecten 'on hold' gezet, maar er zijn ook initiatieven om deze mensen juist versneld in te zetten.[822]
- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Er is de afgelopen maanden veel gevraagd van het personeel. Inmiddels komt de vakantieperiode eraan, waarin het vaak lastiger is de bezetting op orde te krijgen.[823]

- Het vrijwilligersinitiatief COVID-19 Extra Handen wist in enkele weken tijd vijfduizend extra zorgprofessionals te mobiliseren in de strijd tegen coronavirus. Nu de acute nood is gelenigd, is het volgens het initiatief zaak om het onderwerp hoog op de agenda te houden en te werken aan structurele oplossingen.[824]
- Uit data van Zorgdomein, marktleider in verwijzingssoftware, blijkt dat digitalisering in de zorg versnelt. Het aantal consulten op afstand is in mei 2020 met 75% toegenomen t.o.v. een jaar eerder.[825]
- De coronacrisis heeft er ingehakt bij medewerkers in zorg en welzijn. Onderzoek van FNV en Omroep Max (juni 2020) laat zien dat 85% van hen vindt dat hij of zij in deze periode te zwaar is belast. De helft voelt zich fysiek en emotioneel uitgeput. Meer dan de helft heeft zich tijdens zijn werk onveilig en onvoldoende beschermd gevoeld. Ruim een kwart overweegt minder te gaan werken of zelfs helemaal te stoppen.[826]
- Ook voor mantelzorgers heeft de coronacrisis impact. Het tijdens de eerste golf wegvallen of afschalen van ondersteuning en dagactiviteiten en (hygiëne)maatregelen kunnen de mantelzorger overbelasten. Als een partner of kind niet meer bezocht kan worden in een instelling, kan dit ook psychisch belastend zijn.[827]
- Vanaf oktober 2020 kunnen werkgevers een bonus aanvragen voor zorgmedewerkers. In aanmerking komen professionals die in de zorg en ondersteuning werken en zich hebben ingezet voor patiënten en cliënten en direct of indirect de effecten van corona hebben ondervonden. Het is aan de werkgever

[821] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[822] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[823] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[824] https://www.zorgvisie.nl/zorg-mag-uitrusten-maar-niet-in-slaap-vallen/
[825] Provincie Zuid-Holland (2020). Coronamonitor Zuid-Holland #7. De impact van de Corona-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. Datum: 18 juni 2020
[826] https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis; FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
[827] https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-dat-mantelzorgers-door-de-coronacrisis-overbelast-raken/

om te kijken wie deze extra inspanningen heeft geleverd in deze coronatijd. De bonus bedraagt €1.000,-. Er komt echter geen structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. [828]

Dit laatste zorgt voor frustratie onder zorgprofessionals. Aan het begin van de coronacrisis werden ze nog bestempeld als de helden van de zorg. Er werd massaal voor ze geapplaudisseerd, ook door politici. Momenteel voelen zij die waardering niet meer. In een ledenpeiling van NU'91 geeft 91% van de aangesloten verpleegkundigen en verzorgende aan geraakt te zijn door de recente ontwikkelingen binnen de politiek. Van deze groep overweegt 39% zelfs een baan te zoeken buiten de zorg.[829]

Uit onderzoek van CNV blijkt dat ook een grote meerderheid (bijna 80%) van de Nederlandse bevolking voorstander is van een structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. Verder zou 60% van de bevolking er begrip voor hebben als zorgpersoneel actie gaat voeren voor betere beloning.[830]

Ouderenzorg

- Situatie begin mei volgens UWV: Om in de verpleeghuizen het toenemend ziekteverzuim op te vangen is er vooral behoefte aan direct inzetbare gediplomeerde verzorgenden IG en verpleegkundigen. Ook zijn er initiatieven in de branche om oudere ziekenhuispatiënten te verplegen (om daarmee de ziekenhuizen te ontlasten). De personeelstekorten zijn sinds de coronacrisis op bepaalde plekken versterkt. Er is nog steeds behoefte aan (gediplomeerde) professionals die een substantieel aantal uren inzetbaar zijn (ook in verband met het terugdringen van besmettingen).[831]
- Situatie eind juni volgens UWV: Nu het aantal besmettingen afneemt is de acute vraag naar personeel in de verpleeghuizen wat minder. Er blijft de komende tijd echter veel behoefte aan gediplomeerde verzorgenden en verpleegkundigen. Die zijn nog steeds moeilijk te vinden. Helpenden zijn tijdens de eerste golf ingezet om ander personeel te ontlasten.[832]

- Buurtzorg is kritisch op de landelijke corona-aanpak. De focus lag op het dreigende tekort aan IC-bedden. De RIVM-regels voor het testen en dragen van beschermingsmiddelen werden opgesteld vanuit het idee van schaarste. Daar hebben verpleeghuizen en wijkverpleging veel last van gehad (te weinig/ te laat testen en beschermingsmiddelen). Door de gecentraliseerde aanpak bij testen en beschermingsmaterialen en testen ging iedereen op elkaar wachten en bleef er veel capaciteit onbenut. Daardoor was de verspreiding van het coronavirus onnodig groot in verpleeghuizen en de wijkverpleging. [833]
- In de verpleeghuiszorg is een substantieel structureel tekort aan verpleeghuisplekken. Het aantal wachtenden is de laatste jaren steeds sneller gestegen. De coronacrisis zorgt voor een tijdelijke trendbreuk. De COVID-19-uitbraak had hoge sterfte tot gevolg, zowel onder verpleeghuisbewoners als kwetsbare ouderen die thuis wachten op een plek.[834]

[828] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/zorg/werken-in-de-zorg
[829] https://www.nu91-leden.nl/news/Zorgprofessionals_overwegen_zorg_te_verlaten_door_gebrek_aan_steun_vanuit_politiek&id=2060
[830] https://zorgenwelzijn.cnvconnectief.nl/nieuws/grote-meerderheid-nederlandse-bevolking-voor-structurele-loonsverhoging-zorgpersoneel/
[831] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[832] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[833] https://www.zorgvisie.nl/laag-wlz-tarief-slaat-gat-in-resultaat-buurtzorg/
[834] https://www.zorgvisie.nl/dreigend-tekort-aan-verpleeghuisplekken-dwingt-ouderenzorg-tot-innovatie/

- Op het dieptepunt van de coronacrisis, half april, was de instroom van nieuwe patiënten in verpleeghuizen bijna gehalveerd, terwijl de uitstroom toen ruim twee keer zo hoog lag als voor de crisis (het gemiddelde over januari en februari). CBS-cijfers laten sinds de tweede helft van april een beperkt toenemende instroom zien. Sinds de tweede helft van mei overtreft deze weer de uitstroom. Het bewonersbestand van verpleeghuizen lag half juni nog wel zo'n 4.700 personen (bijna 4%) lager dan gemiddeld in januari en februari. Maar de opgaande lijn lijkt ingezet.[835]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [836]

Sectorale noodmaatregelen

Continuïteitsbijdrage van zorgverzekeraars (zorgaanbieders)

Zorgaanbieders die niet direct betrokken zijn bij de zorg aan coronapatiënten kunnen van zorgverzekeraars een maandelijkse continuïteitsbijdrage krijgen. Zorgaanbieders ontvangen de bijdrage voor het deel van de omzet dat daalt door de coronacrisis. De bijdrage is gebaseerd op de normale omzet die zorgverzekeraars zouden vergoeden uit de basisverzekering en aanvullende verzekering, en ligt voor de meeste zorgaanbieders tussen 75% en 87%. De regeling geldt voor zorgaanbieders met een jaarlijkse omzet lager dan 10 miljoen euro. Voor zorgaanbieders met een omzet hoger dan 10 miljoen euro volgt een aparte regeling. Deze is op 1 juli gereed en gaat met terugwerkende kracht in op 1 maart 2020.

De regeling geldt niet voor zorgaanbieders die direct betrokken zijn bij hulp aan coronapatiënten en andere acute zorg en voor Wlz-gefinancierde langdurige zorg. Met hen zijn afzonderlijke afspraken gemaakt over compensatie van het omzetverlies en vergoeding van extra kosten die zorgaanbieders maken voor het leveren van zorg in verband met corona. [837]

Noodregeling SET COVID-19 (Z&W als geheel)

Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[838]

[835] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/nowcast-corona-effect-zorgsector.html
[836] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[837] https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#zorgverzekeraars
[838] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[839]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[840]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[841]

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector ouderenzorg zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[842]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[843]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De

[839] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[840] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[841] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[842] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[843] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[844]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[845]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[846]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

[844] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[845] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[846] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

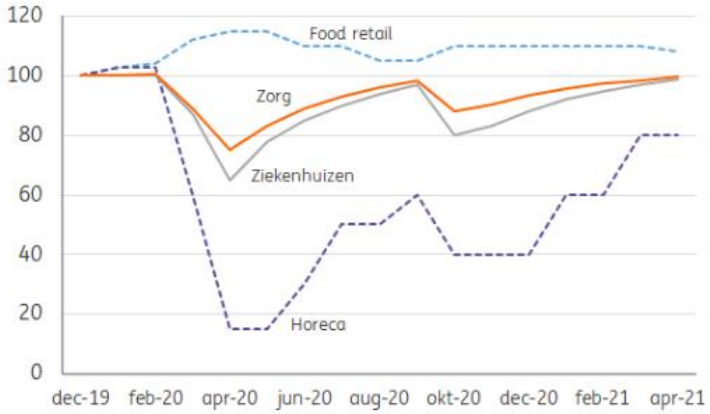

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven.
  Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen. Half mei verbleven er 4% minder mensen in verpleeghuizen dan begin maart. Corona heeft tijdelijk tot forse oversterfte onder ouderen geleid, waardoor de uitstroom uit verpleeghuizen groot was. De wekelijkse instroom lag de eerste twee weken van mei nog zo'n 30% lager dan voorheen.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan

weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [847]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[848]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[849]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[850] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[851]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

DE SER wijst er in de preambule op de verkenning 'Zorg voor de toekomst' op dat (ziekteverzuim als gevolg van) de zware fysieke en emotionele belasting en/of de problematiek met de persoonlijke beschermende middelen heeft gezorgd voor extra uitstroom uit de zorg. Stages zijn stopgezet, met ook weer gevolgen voor de instroom van nieuwe mensen in de zorg. Verder leidt het weer opstarten van de reguliere zorg (uitgestelde zorg) en het risico op een tweede golf tot extra vraag naar zorgmedewerkers.[852] Al met al lijkt de vraag naar personeel in de zorg alleen maar toe te nemen.

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020. De ziekenhuizen hebben het zeer druk met het zorgen voor COVID-19 patiënten. Er is vooral veel werk voor verplegend personeel. Tegelijkertijd werd de planbare zorg zoveel mogelijk uitgesteld en waren er minder verwijzingen door huisartsen naar ziekenhuizen. Inmiddels probeert men de reguliere zorg weer op te starten. Verpleeghuizen hebben cohortafdelingen ingericht waar oudere COVID-19 patiënten worden verpleegd om zo de overloop van de ziekenhuizen op te vangen.[853]

Impact op het mbo-segment (ouderenzorg)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de ouderenzorg is het mbo-segment sterk

[847] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[848] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[849] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[850] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[851] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[852] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[853] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 67% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de ouderenzorg in het tweede kwartaal van 2020 kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 22% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[854] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn

Z&W als geheel

In bovengenoemde preambule gaat de SER ook in op de gevolgen van de coronacrisis voor de zorg op de wat langere termijn:

- De coronacrisis heeft laten zien dat het niet vanzelfsprekend is dat er voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar is om iedereen de zorg van hoge kwaliteit te geven conform de kernwaarden van ons solidaire zorgstelsel. Gebleken is hoe essentieel het is terug te kunnen vallen op de deskundige en gemotiveerde mensen die werken in de zorg. Ze maken lange dagen, worden emotioneel zwaar belast doordat ze mensen in hun laatste levensuren begeleiden in een eenzaam afscheid.
- Een epidemie als de coronapandemie doet zich niet vaak voor. Desondanks dient er – uit medisch en economisch oogpunt – een aanvalsplan te zijn voor het geval er onverhoopt weer een grote uitbraak komt. Daarvoor is een breder afwegingskader nodig met medeneming van de lessen van de afgelopen tijd en weging van de veiligheid en gezondheidszorg, het behoud van een sterke economische basis, kwaliteit van leven, sociale gevolgen en werkgelegenheidseffecten. De crisis leert ons dat we anders moeten denken over de buffers die we in onze gezondheidszorg nodig hebben.[855]
- De acute zorg voor mensen met het coronavirus heeft de reguliere of planbare zorg een tijdje verdrongen. Deze uitgestelde zorg wordt nu ingehaald. Er is echter het risico dat uitstel van reguliere zorg tot gezondheidsschade heeft geleid. Dat zou in de toekomst kunnen leiden tot extra vraag naar zorg en dus naar zorgprofessionals (op een voor deze beroepsgroep toch al krappe arbeidsmarkt). Aan de andere kant leiden uitgestelde behandelingen door de corona-maatregelen niet altijd tot gezondheidsproblemen. Verkeerde financiële prikkels leiden vaak tot onnodige verrichtingen. De Nederlandse Zorgautoriteit wil korte metten maken met deze onnodige zorg en gepast gebruik van zorg en digitale zorg gaan stimuleren.[856]
- Door de digitale transformatie van de zorg is het mogelijk gebleken veel niet-corona-gerelateerde zorg doorgang te laten vinden: digitale consulten en zorg op afstand dragen direct bij aan continuïteit van zorg en overigens ook aan het voorkomen van nieuwe besmettingen. Een positieve bijkomstigheid van deze crisis is dat de digitale transformatie van de zorg fors versneld is. In het verlengde van deze verkenning ziet de raad voor de toekomst veel kansen door digitalisering. Het valt te verwachten dat de zorg zich beweegt richting meer digitale zorg-op-afstand. De coronacrisis heeft vermoedelijk ook een aantal andere structurele veranderingen in de zorg in gang gezet of versneld, zoals meer en snel op te

[854] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[855] Zie in dit verband ook: SER - Denktank Coronacrisis (2020) De contouren van een intelligent herstelbeleid
[856] https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2020/06/22/nza-kijkt-naar-financiele-stimulans-voor-gepast-gebruik-en-digitale-zorg

schalen acute zorgcapaciteit en een organisatie van de medisch-specialistische zorg die dat mogelijk maakt.[857]

Voor de minister voor Medische Zorg is samenwerking de belangrijkste les die uit de coronacrisis is te trekken. In de crisis kon ineens heel veel en wisten allerlei partijen elkaar te vinden. Ziekenhuizen spanden zich in om de capaciteit op de IC te verhogen. Ook de samenwerking in de regio tussen de zorgdomeinen ziekenhuizen, huisartsen en ouderenzorg kreeg vleugels. De wens om daarmee door te gaan is groot. Hechte samenwerking moet een betere plek krijgen in het zorgstelsel. Zowel de minister als een meerderheid van de Tweede Kamer willen een bekostiging die samenwerking beter beloont.[858]
De hbo-studie verpleegkunde zit in de lift. Het aantal vooraanmeldingen voor het komend studiejaar ligt 5% hoger dan vorig. Niet duidelijk is in hoeverre de coronacrisis en daaruit voortgekomen maatschappelijke herwaardering van de zorg daarbij een rol speelt. Twee jaar geleden lieten veel opleidingen de numerus fixus los. Ook daarvoor nam de interesse al toe. Er lijkt sprake van een bredere maatschappelijke ontwikkeling. Jongeren kiezen vaker voor een studie met maatschappelijke impact.[859] Op termijn (over vier jaar) betekent de grotere instroom van studenten in hbo-v meer aanbod van verpleegkundigen.

VVT
In een position paper vatten ActiZ, V&VN, Verenso en ThuiszorgNL de tijdens de eerste coronagolf opgedane ervaringen in de VVT (verpleeghuiszorg, verzorging en thuiszorg) samen in de volgende top vijf van geleerde lessen voor de toekomst::

1. Zorg ervoor dat de verpleeghuizen en kleinschalige woonvormen niet meer achteraan staan bij de verdeling van persoonlijk beschermende middelen (PBM) en toegang tot tests;
2. De VVT is een integraal onderdeel van de gezondheidszorg: de care-sector kan en mag niet los gezien worden van de cure, ook niet in crisis;
3. Randvoorwaarden voor het op maat bieden van kwaliteit van leven en veiligheid ten tijde van COVID moeten zijn ingevuld. Daarbij gaat het onder meer om: a) monitoring prevalentie COVID in de regio; b) cohortering en vrije bedden (met het oog op infectiepreventie); c) bron- en contactonderzoek;
4. Zorg voor maatwerk rond tijdelijke beperking bezoek e.d. (luister naar het veld);
5. Faciliteer en stimuleer een extra impuls verdere verbetering van de infectiepreventie.[860]

[857] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[858] https://www.zorgvisie.nl/minister-van-rijn-wil-positieve-vibe-samenwerking-vasthouden/
[859] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-aspirant-studenten-verpleegkunde-stijgt-opnieuw~bb61fd30/
[860] ActiZ, V&VN, Verenso en Zorgthuisnl (2020). Positon paper: Geleerde lessen langdurige zorg COVID-19 (zowel verpleeghuiszorg, kleinschalige woonvoorziening als wijkverpleging).

26 Gehandicaptenzorg

Sectorale contactbeperkende maatregelen (GHZ)

Om bewoners en medewerkers zo goed mogelijk te beschermen tegen het coronavirus, werden GHZ-instellingen gesloten voor bezoek en werd de dagbesteding stilgelegd. Vanaf 25 mei is bezoek weer stapsgewijs mogelijk. Daarbij zijn de basisregels voor hygiëne van kracht. Per 15 juni is voor iedere cliënt op een goede manier invulling gegeven aan het ontvangen van bezoek. Vanaf 1 juni is de dagbesteding op specifieke locaties zoveel als mogelijk stap voor stap weer opgestart (met de 1,5 meter als uitgangspunt). [861]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Zorg als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Tijdens de eerste golf zijn in de Z&W als geheel veel bbl-trajecten 'on hold' gezet, maar er zijn ook initiatieven om deze mensen juist versneld in te zetten.[862]
- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Er is de afgelopen maanden veel gevraagd van het personeel. Inmiddels komt de vakantieperiode eraan, waarin het vaak lastiger is de bezetting op orde te krijgen.[863]

- Het vrijwilligersinitiatief COVID-19 Extra Handen wist in enkele weken tijd vijfduizend extra zorgprofessionals te mobiliseren in de strijd tegen coronavirus. Nu de acute nood is gelenigd, is het volgens het initiatief zaak om het onderwerp hoog op de agenda te houden en te werken aan structurele oplossingen.[864]
- Uit data van Zorgdomein, marktleider in verwijzingssoftware, blijkt dat digitalisering in de zorg versnelt. Het aantal consulten op afstand is in mei 2020 met 75% toegenomen t.o.v. een jaar eerder.[865]
- De coronacrisis heeft er ingehakt bij medewerkers in zorg en welzijn. Onderzoek van FNV en Omroep Max (juni 2020) laat zien dat 85% van hen vindt dat hij of zij in deze periode te zwaar is belast. De helft voelt zich fysiek en emotioneel uitgeput. Meer dan de helft heeft zich tijdens zijn werk onveilig en onvoldoende beschermd gevoeld. Ruim een kwart overweegt minder te gaan werken of zelfs helemaal te stoppen.[866]
- Ook voor mantelzorgers heeft de coronacrisis impact. Het tijdens de eerste golf wegvallen of afschalen van ondersteuning en dagactiviteiten en (hygiëne)maatregelen kunnen de mantelzorger overbelasten. Als een partner of kind niet meer bezocht kan worden in een instelling, kan dit ook psychisch belastend zijn.[867]
- Vanaf oktober 2020 kunnen werkgevers een bonus aanvragen voor zorgmedewerkers. In aanmerking komen professionals die in de zorg en ondersteuning werken en zich hebben ingezet voor patiënten en cliënten en direct of indirect de effecten van corona hebben ondervonden. Het is aan de werkgever om te kijken wie deze extra inspanningen heeft geleverd in deze coronatijd. De

[861] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[862] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[863] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[864] https://www.zorgvisie.nl/zorg-mag-uitrusten-maar-niet-in-slaap-vallen/
[865] Provincie Zuid-Holland (2020). Coronamonitor Zuid-Holland #7. De impact van de Corona-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. Datum: 18 juni 2020
[866] https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis; FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
[867] https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-dat-mantelzorgers-door-de-coronacrisis-overbelast-raken/

bonus bedraagt €1.000,-. Er komt echter geen structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. [868]

Dit laatste zorgt voor frustratie onder zorgprofessionals. Aan het begin van de coronacrisis werden ze nog bestempeld als de helden van de zorg. Er werd massaal voor ze geapplaudisseerd, ook door politici. Momenteel voelen zij die waardering niet meer. In een ledenpeiling van NU'91 geeft 91% van de aangesloten verpleegkundigen en verzorgende aan geraakt te zijn door de recente ontwikkelingen binnen de politiek. Van deze groep overweegt 39% zelfs een baan te zoeken buiten de zorg.[869]

Uit onderzoek van CNV blijkt dat ook een grote meerderheid (bijna 80%) van de Nederlandse bevolking voorstander is van een structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. Verder zou 60% van de bevolking er begrip voor hebben als zorgpersoneel actie gaat voeren voor betere beloning.[870]

GHZ

- Situatie begin mei volgens UWV: De dagbesteding in de GHZ is grotendeels gesloten. Medewerkers worden waar mogelijk ingezet op de woongroepen.[871]
- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Sinds 1 juni kan de dagbesteding in (kleinere) groepen weer worden opgestart, binnen de basisregels rond hygiëne. [872]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [873]

Sectorale noodmaatregelen

Continuïteitsbijdrage van zorgverzekeraars (zorgaanbieders)

Zorgaanbieders die niet direct betrokken zijn bij de zorg aan coronapatiënten kunnen van zorgverzekeraars een maandelijkse continuïteitsbijdrage krijgen. Zorgaanbieders ontvangen de bijdrage voor het deel van de omzet dat daalt door de coronacrisis. De bijdrage is gebaseerd op de normale omzet die zorgverzekeraars zouden vergoeden uit de basisverzekering en aanvullende verzekering, en ligt voor de meeste zorgaanbieders tussen 75% en 87%. De regeling geldt voor zorgaanbieders met een jaarlijkse omzet lager dan 10 miljoen euro. Voor zorgaanbieders met een omzet hoger dan 10 miljoen euro volgt een aparte regeling. Deze is op 1 juli gereed en gaat met terugwerkende kracht in op 1 maart 2020.

De regeling geldt niet voor zorgaanbieders die direct betrokken zijn bij hulp aan coronapatiënten en andere acute zorg en voor Wlz-gefinancierde langdurige zorg. Met hen zijn afzonderlijke afspraken gemaakt over compensatie van het omzetverlies en

[868] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/zorg/werken-in-de-zorg
[869] https://www.nu91-leden.nl/news/Zorgprofessionals_overwegen_zorg_te_verlaten_door_gebrek_aan_steun_vanuit_politiek&id=2060
[870] https://zorgenwelzijn.cnvconnectief.nl/nieuws/grote-meerderheid-nederlandse-bevolking-voor-structurele-loonsverhoging-zorgpersoneel/
[871] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[872] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[873] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.

vergoeding van extra kosten die zorgaanbieders maken voor het leveren van zorg in verband met corona. [874]

Noodregeling SET COVID-19 (Z&W als geheel)
Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[875]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)
Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[876]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)
UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[877]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)
Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[878]

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)
De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.

[874] https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#zorgverzekeraars
[875] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk
[876] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[877] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[878] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

Meest relevante beroepsklasse voor de sector gehandicaptenzorg zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[879]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[880]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[881]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[882]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[883]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[879] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[880] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[881] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[882] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[883] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

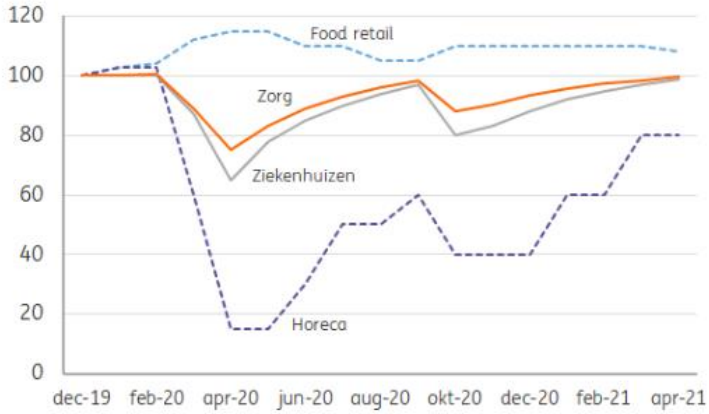

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven

Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen.

- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [884]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[885]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[886]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[887] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[888]

[884] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[885] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[886] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[887] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[888] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

DE SER wijst er in de preambule op de verkenning 'Zorg voor de toekomst' op dat (ziekteverzuim als gevolg van) de zware fysieke en emotionele belasting en/of de problematiek met de persoonlijke beschermende middelen heeft gezorgd voor extra uitstroom uit de zorg. Stages zijn stopgezet, met ook weer gevolgen voor de instroom van nieuwe mensen in de zorg. Verder leidt het weer opstarten van de reguliere zorg (uitgestelde zorg) en het risico op een tweede golf tot extra vraag naar zorgmedewerkers.[889] Al met al lijkt de vraag naar personeel in de zorg alleen maar toe te nemen.

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020. De ziekenhuizen hebben het zeer druk met het zorgen voor COVID-19 patiënten. Er is vooral veel werk voor verplegend personeel. Tegelijkertijd werd de planbare zorg zoveel mogelijk uitgesteld en waren er minder verwijzingen door huisartsen naar ziekenhuizen. Inmiddels probeert men de reguliere zorg weer op te starten. Verpleeghuizen hebben cohortafdelingen ingericht waar oudere COVID-19 patiënten worden verpleegd om zo de overloop van de ziekenhuizen op te vangen.[890]

Impact op het mbo-segment (gehandicaptenzorg)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de gehandicaptenzorg is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 62% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de gehandicaptenzorg in het tweede kwartaal van 2020 wat kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 29% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[891] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn (Z&W als geheel)

In bovengenoemde preambule gaat de SER ook in op de gevolgen van de coronacrisis voor de zorg op de wat langere termijn:

- De coronacrisis heeft laten zien dat het niet vanzelfsprekend is dat er voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar is om iedereen de zorg van hoge kwaliteit te geven conform de kernwaarden van ons solidaire zorgstelsel. Gebleken is hoe essentieel het is terug te kunnen vallen op de deskundige en gemotiveerde mensen die werken in de zorg. Ze maken lange dagen, worden emotioneel zwaar belast doordat ze mensen in hun laatste levensuren begeleiden in een eenzaam afscheid.
- Een epidemie als de coronapandemie doet zich niet vaak voor. Desondanks dient er – uit medisch en economisch oogpunt – een aanvalsplan te zijn voor het geval er onverhoopt weer een grote uitbraak komt. Daarvoor is een breder afwegingskader nodig met medeneming van de lessen van de afgelopen tijd en weging van de veiligheid en gezondheidszorg, het behoud van een sterke economische basis, kwaliteit van leven, sociale gevolgen en werkgelegenheidseffecten. De crisis leert ons dat we anders moeten denken over de buffers die we in onze gezondheidszorg nodig hebben.[892]

[889] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[890] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[891] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[892] Zie in dit verband ook: SER - Denktank Coronacrisis (2020) De contouren van een intelligent herstelbeleid

- De acute zorg voor mensen met het coronavirus heeft de reguliere of planbare zorg een tijdje verdrongen. Deze uitgestelde zorg wordt nu ingehaald. Er is echter het risico dat uitstel van reguliere zorg tot gezondheidsschade heeft geleid. Dat zou in de toekomst kunnen leiden tot extra vraag naar zorg en dus naar zorgprofessionals (op een voor deze beroepsgroep toch al krappe arbeidsmarkt). Aan de andere kant leiden uitgestelde behandelingen door de corona-maatregelen niet altijd tot gezondheidsproblemen. Verkeerde financiële prikkels leiden vaak tot onnodige verrichtingen. De Nederlandse Zorgautoriteit wil korte metten maken met deze onnodige zorg en gepast gebruik van zorg en digitale zorg gaan stimuleren.[893]
- Door de digitale transformatie van de zorg is het mogelijk gebleken veel niet-corona-gerelateerde zorg doorgang te laten vinden: digitale consulten en zorg op afstand dragen direct bij aan continuïteit van zorg en overigens ook aan het voorkomen van nieuwe besmettingen. Een positieve bijkomstigheid van deze crisis is dat de digitale transformatie van de zorg fors versneld is. In het verlengde van deze verkenning ziet de raad voor de toekomst veel kansen door digitalisering. Het valt te verwachten dat de zorg zich beweegt richting meer digitale zorg-op-afstand. De coronacrisis heeft vermoedelijk ook een aantal andere structurele veranderingen in de zorg in gang gezet of versneld, zoals meer en snel op te schalen acute zorgcapaciteit en een organisatie van de medisch-specialistische zorg die dat mogelijk maakt.[894]

De hbo-studie verpleegkunde zit in de lift. Het aantal vooraanmeldingen voor het komend studiejaar ligt 5% hoger dan vorig. Niet duidelijk is in hoeverre de coronacrisis en daaruit voortgekomen maatschappelijke herwaardering van de zorg daarbij een rol speelt. Twee jaar geleden lieten veel opleidingen de numerus fixus los. Ook daarvoor nam de interesse al toe. Er lijkt sprake van een bredere maatschappelijke ontwikkeling. Jongeren kiezen vaker voor een studie met maatschappelijke impact.[895] Op termijn (over vier jaar) betekent de grotere instroom van studenten in hbo-v meer aanbod van verpleegkundigen.

Voor de minister voor Medische Zorg is samenwerking de belangrijkste les die uit de coronacrisis is te trekken. In de crisis kon ineens heel veel en wisten allerlei partijen elkaar te vinden. Ziekenhuizen spanden zich in om de capaciteit op de IC te verhogen. Ook de samenwerking in de regio tussen de zorgdomeinen ziekenhuizen, huisartsen en ouderenzorg kreeg vleugels. De wens om daarmee door te gaan is groot. Hechte samenwerking moet een betere plek krijgen in het zorgstelsel. Zowel de minister als een meerderheid van de Tweede Kamer willen een bekostiging die samenwerking beter beloont.[896]

[893] https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2020/06/22/nza-kijkt-naar-financiele-stimulans-voor-gepast-gebruik-en-digitale-zorg
[894] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[895] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-aspirant-studenten-verpleegkunde-stijgt-opnieuw~bb61fd30/
[896] https://www.zorgvisie.nl/minister-van-rijn-wil-positieve-vibe-samenwerking-vasthouden/

27 Geestelijke gezondheidszorg

Sectorale contactbeperkende maatregelen (GGZ)

- Mensen die psychisch kwetsbaar zijn, worden extra hard getroffen als zij hun dierbaren niet meer kunnen zien. Daarom is bezoek in GGZ-instellingen zonder voorwaarden mogelijk gebleven. Daarbij is sprake van maatwerk omdat bij sommige doelgroepen, afdelingen en instellingen het risico groter is dan bij andere.
- Behandelingen gaan zoveel mogelijk door. Algemene insteek is dat de behandelaar samen met de patiënt en naastbetrokkenen besluit op welke wijze (face-to-face, digitaal of een combinatie van beiden) de behandeling plaatsvindt.
- Groepsbehandelingen en dagactiviteiten waren stilgelegd. In mei zijn eerst de groepsbehandelingen en later de dagactiviteiten weer opgestart (met de 1,5 meter als uitgangspunt).[897]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Zorg als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Tijdens de eerste golf zijn in de Z&W als geheel veel bbl-trajecten 'on hold' gezet, maar er zijn ook initiatieven om deze mensen juist versneld in te zetten.[898]
- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Er is de afgelopen maanden veel gevraagd van het personeel. Inmiddels komt de vakantieperiode eraan, waarin het vaak lastiger is de bezetting op orde te krijgen.[899]

- Het vrijwilligersinitiatief COVID-19 Extra Handen wist in enkele weken tijd vijfduizend extra zorgprofessionals te mobiliseren in de strijd tegen coronavirus. Nu de acute nood is gelenigd, is het volgens het initiatief zaak om het onderwerp hoog op de agenda te houden en te werken aan structurele oplossingen.[900]
- Uit data van Zorgdomein, marktleider in verwijzingssoftware, blijkt dat digitalisering in de zorg versnelt. Het aantal consulten op afstand is in mei 2020 met 75% toegenomen t.o.v. een jaar eerder.[901]
- De coronacrisis heeft er ingehakt bij medewerkers in zorg en welzijn. Onderzoek van FNV en Omroep Max (juni 2020) laat zien dat 85% van hen vindt dat hij of zij in deze periode te zwaar is belast. De helft voelt zich fysiek en emotioneel uitgeput. Meer dan de helft heeft zich tijdens zijn werk onveilig en onvoldoende beschermd gevoeld. Ruim een kwart overweegt minder te gaan werken of zelfs helemaal te stoppen.[902]
- Ook voor mantelzorgers heeft de coronacrisis impact. Het tijdens de eerste golf wegvallen of afschalen van ondersteuning en dagactiviteiten en (hygiëne)maatregelen kunnen de mantelzorger overbelasten. Als een partner of kind niet meer bezocht kan worden in een instelling, kan dit ook psychisch belastend zijn.[903]

---

[897] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[898] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[899] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[900] https://www.zorgvisie.nl/zorg-mag-uitrusten-maar-niet-in-slaap-vallen/
[901] Provincie Zuid-Holland (2020). Coronamonitor Zuid-Holland #7. De impact van de Corona-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. Datum: 18 juni 2020
[902] https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis; FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
[903] https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-dat-mantelzorgers-door-de-coronacrisis-overbelast-raken/

- Vanaf oktober 2020 kunnen werkgevers een bonus aanvragen voor zorgmedewerkers. In aanmerking komen professionals die in de zorg en ondersteuning werken en zich hebben ingezet voor patiënten en cliënten en direct of indirect de effecten van corona hebben ondervonden. Het is aan de werkgever om te kijken wie deze extra inspanningen heeft geleverd in deze coronatijd. De bonus bedraagt €1.000,-. Er komt echter geen structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. [904]
  Dit laatste zorgt voor frustratie onder zorgprofessionals. Aan het begin van de coronacrisis werden ze nog bestempeld als de helden van de zorg. Er werd massaal voor ze geapplaudisseerd, ook door politici. Momenteel voelen zij die waardering niet meer. In een ledenpeiling van NU'91 geeft 91% van de aangesloten verpleegkundigen en verzorgende aan geraakt te zijn door de recente ontwikkelingen binnen de politiek. Van deze groep overweegt 39% zelfs een baan te zoeken buiten de zorg.[905]
  Uit onderzoek van CNV blijkt dat ook een grote meerderheid (bijna 80%) van de Nederlandse bevolking voorstander is van een structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. Verder zou 60% van de bevolking er begrip voor hebben als zorgpersoneel actie gaat voeren voor betere beloning.[906]

GGZ

- Situatie eind juni volgens UWV: In de GGZ neemt het aantal verwijzingen weer toe. [907]

- Voor de ggz begint de coronacrisis half maart met een acute fase, waarin alles op alles wordt gezet om verspreiding van het virus tegen te gaan. De GGZ-instellingen treffen voorbereidingen voor speciale corona-units, sturen mensen vanuit een opname waar mogelijk eerder naar huis, en schalen in korte tijd digitale behandeling en ondersteuning op. Behandelaren én patiënten stellen reguliere behandelingen uit, aanbieders van dagbesteding en dagopvang sluiten de deuren en veel ambulante hulpverleners kiezen voor zorg op afstand. Hierop volgt uit verschillende hoeken de kritiek dat de GGZ te snel face-to-face-contact heeft afgebouwd, waardoor de meest kwetsbaren in de problemen komen. Toch lijkt online behandelen niet meer weg te denken uit de toekomst van de GGZ.[908]
- Volgens Floortje Scheepers, hoogleraar Innovatie in de GGZ UMC Utrecht, gaat de snelle opschaling van online behandelen niet leiden tot een grootse transformatie van de GGZ. Het één op één (beeld)bellen is eigenlijk een vervanging van wat de GGZ toch al deed. Het enige dat je doet is het omzetten van reguliere processen in digitale processen. Uiteindelijk zijn de gesprekken precies hetzelfde.[909]
- Het Trimbos doet momenteel onderzoek naar de gevolgen van de coronacrisis op professionals met cliëntcontacten voor psychische hulp, zorg en ondersteuning. Juist professionals die zelf hulp, zorg of ondersteuning bieden bij psychosociale of psych(iatr)ische problematiek vervullen een cruciale rol bij de aanpak van de indirecte gevolgen van de coronacrisis op de mentale gezondheid van de bevolking. Die gevolgen zullen door de recessie eerder toe- dan afnemen. Het is het daarom extra belangrijk om te investeren in de duurbare inzetbaarheid van

[904] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/zorg/werken-in-de-zorg
[905] https://www.nu91-leden.nl/news/Zorgprofessionals_overwegen_zorg_te_verlaten_door_gebrek_aan_steun_vanuit_politiek&id=2060
[906] https://zorgenwelzijn.cnvconnectief.nl/nieuws/grote-meerderheid-nederlandse-bevolking-voor-structurele-loonsverhoging-zorgpersoneel/
[907] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[908] https://www.zorgvisie.nl/magazine-artikelen/van-face-to-face-naar-zorg-op-afstand/
[909] https://www.zorgvisie.nl/coronacrisis-geeft-ook-ggz-een-lesje-in-bescheidenheid/

deze professionals. De eerste resultaten van dit onderzoek worden in augustus verwacht.[910]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [911]

Sectorale noodmaatregelen

Continuïteitsbijdrage van zorgverzekeraars (zorgaanbieders)

Zorgaanbieders die niet direct betrokken zijn bij de zorg aan coronapatiënten kunnen van zorgverzekeraars een maandelijkse continuïteitsbijdrage krijgen. Zorgaanbieders ontvangen de bijdrage voor het deel van de omzet dat daalt door de coronacrisis. De bijdrage is gebaseerd op de normale omzet die zorgverzekeraars zouden vergoeden uit de basisverzekering en aanvullende verzekering, en ligt voor de meeste zorgaanbieders tussen 75% en 87%. De regeling geldt voor zorgaanbieders met een jaarlijkse omzet lager dan 10 miljoen euro. Voor zorgaanbieders met een omzet hoger dan 10 miljoen euro volgt een aparte regeling. Deze is op 1 juli gereed en gaat met terugwerkende kracht in op 1 maart 2020.

De regeling geldt niet voor zorgaanbieders die direct betrokken zijn bij hulp aan coronapatiënten en andere acute zorg en voor Wlz-gefinancierde langdurige zorg. Met hen zijn afzonderlijke afspraken gemaakt over compensatie van het omzetverlies en vergoeding van extra kosten die zorgaanbieders maken voor het leveren van zorg in verband met corona. [912]

Noodregeling SET COVID-19 (Z&W als geheel)

Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[913]

TOGS en TVL (GGZ)

Binnen de GGZ vallen de volgende sectoren onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB):

- Geestelijke gezondheids- en verslavingszorg met overnachting (86.10.4);

[910] https://www.jeugdzorg-werkt.nl/nieuws/onderzoek-naar-impact-coronacrisis-op-professionals
[911] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[912] https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#zorgverzekeraars
[913] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk

- Praktijken van psychiaters en dagbehandelcentra voor geestelijke gezondheids- en verslavingszorg (86.22.2).
- Praktijken van psychotherapeuten en psychologen (86.91.3).[914]

Compensatie extra kosten en inkomstenderving GGZ

Zorgverzekeraars Nederland (ZN) en ggz-instellingen zijn het eens geworden over een continuïteitsregeling die omzetverliezen en meerkosten door de corona-uitbraak moet compenseren. Volgens de zorgverzekeraars hebben de 75 ggz-instellingen met een omzet boven 10 miljoen euro die onder deze regeling vallen, gemiddeld een vraaguitval van ongeveer 3,5% op jaarbasis door de corona-uitbraak. Het gaat dan om het jaar 2020. Die uitvalpercentages hebben ze uitgevraagd bij de instellingen zelf. Bij DBC's die in 2019 zijn geopend gaat het om 1,3% uitval en bij die van 2020 2,2%. Over dit deel van de verwachte omzet, krijgen de ggz-instellingen 94% gecompenseerd. ZN gaat ervan uit dat het uitvalpercentage voor 80%t van de instellingen voldoende is. Bij instellingen met meer uitval, wordt maatwerk geleverd. Naast de bijdrage voor weggevallen behandelingen, kunnen ggz-instellingen ook de gedefinieerde meerkosten (zoals spatschermen, kosten door uitval van personeel en extra beschermingsregelingenvolledig) vergoed krijgen.[915]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[916]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[917]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[918]

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de

[914] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[915] https://www.zorgvisie.nl/akkoord-zn-en-ggz-bevat-prikkels-voor-wachtlijstaanpak/
[916] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[917] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[918] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.

coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector geestelijke gezondheidszorg zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[919]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[920]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)
UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[921]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)
In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[922]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)
De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[923]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)
ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen

[919] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[920] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[921] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[922] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[923] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

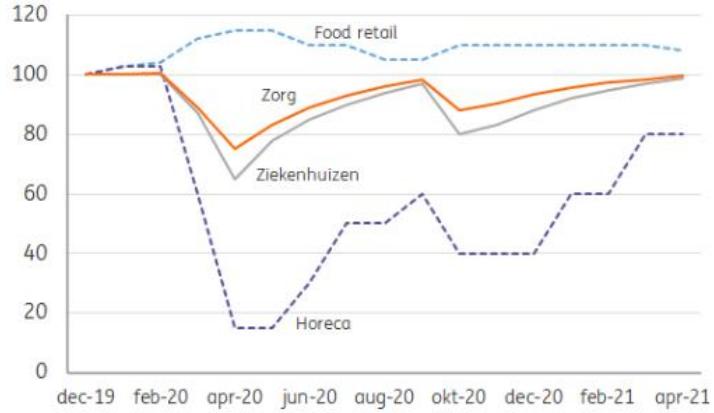

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De druk op de IC wordt geleidelijk minder. Na de sterke terugval in zorgactiviteit vanwege uitstel van planbare zorg en vraaguitval is de opstart van reguliere zorg in mei sectorbreed zichtbaar. Een deel van de uitgestelde zorg zal niet meer nodig blijken te zijn. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors

aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven
Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen.

- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [924]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[925]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[926]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[927] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[928]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

DE SER wijst er in de preambule op de verkenning 'Zorg voor de toekomst' op dat (ziekteverzuim als gevolg van) de zware fysieke en emotionele belasting en/of de problematiek met de persoonlijke beschermende middelen heeft gezorgd voor extra

[924] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[925] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[926] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[927] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[928] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

uitstroom uit de zorg. Stages zijn stopgezet, met ook weer gevolgen voor de instroom van nieuwe mensen in de zorg. Verder leidt het weer opstarten van de reguliere zorg (uitgestelde zorg) en het risico op een tweede golf tot extra vraag naar zorgmedewerkers.[929] Al met al lijkt de vraag naar personeel in de zorg alleen maar toe te nemen.

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020. De ziekenhuizen hebben het zeer druk met het zorgen voor COVID-19 patiënten. Er is vooral veel werk voor verplegend personeel. Tegelijkertijd werd de planbare zorg zoveel mogelijk uitgesteld en waren er minder verwijzingen door huisartsen naar ziekenhuizen. Inmiddels probeert men de reguliere zorg weer op te starten. Verpleeghuizen hebben cohortafdelingen ingericht waar oudere COVID-19 patiënten worden verpleegd om zo de overloop van de ziekenhuizen op te vangen.[930]

Impact op het mbo-segment (GGZ)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de GGZ is het mbo-segment ondervertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 29% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de GGZ in het tweede kwartaal van 2020 kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 25% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[931] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn (Z&W als geheel)

In bovengenoemde preambule gaat de SER ook in op de gevolgen van de coronacrisis voor de zorg op de wat langere termijn:

- De coronacrisis heeft laten zien dat het niet vanzelfsprekend is dat er voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar is om iedereen de zorg van hoge kwaliteit te geven conform de kernwaarden van ons solidaire zorgstelsel. Gebleken is hoe essentieel het is terug te kunnen vallen op de deskundige en gemotiveerde mensen die werken in de zorg. Ze maken lange dagen, worden emotioneel zwaar belast doordat ze mensen in hun laatste levensuren begeleiden in een eenzaam afscheid.
- Een epidemie als de coronapandemie doet zich niet vaak voor. Desondanks dient er – uit medisch en economisch oogpunt – een aanvalsplan te zijn voor het geval er onverhoopt weer een grote uitbraak komt. Daarvoor is een breder afwegingskader nodig met medeneming van de lessen van de afgelopen tijd en weging van de veiligheid en gezondheidszorg, het behoud van een sterke economische basis, kwaliteit van leven, sociale gevolgen en werkgelegenheidseffecten. De crisis leert ons dat we anders moeten denken over de buffers die we in onze gezondheidszorg nodig hebben.[932]
- De acute zorg voor mensen met het coronavirus heeft de reguliere of planbare zorg een tijdje verdrongen. Deze uitgestelde zorg wordt nu ingehaald. Er is echter het risico dat uitstel van reguliere zorg tot gezondheidsschade heeft geleid. Dat zou in de toekomst kunnen leiden tot extra vraag naar zorg en dus naar zorgprofessionals (op een voor deze beroepsgroep toch al krappe arbeidsmarkt).

[929] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[930] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[931] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[932] Zie in dit verband ook: SER - Denktank Coronacrisis (2020) De contouren van een intelligent herstelbeleid

- Aan de andere kant leiden uitgestelde behandelingen door de corona-maatregelen niet altijd tot gezondheidsproblemen. Verkeerde financiële prikkels leiden vaak tot onnodige verrichtingen. De Nederlandse Zorgautoriteit wil korte metten maken met deze onnodige zorg en gepast gebruik van zorg en digitale zorg gaan stimuleren.[933]
  Door de digitale transformatie van de zorg is het mogelijk gebleken veel niet-corona-gerelateerde zorg doorgang te laten vinden: digitale consulten en zorg op afstand dragen direct bij aan continuïteit van zorg en overigens ook aan het voorkomen van nieuwe besmettingen. Een positieve bijkomstigheid van deze crisis is dat de digitale transformatie van de zorg fors versneld is. In het verlengde van deze verkenning ziet de raad voor de toekomst veel kansen door digitalisering. Het valt te verwachten dat de zorg zich beweegt richting meer digitale zorg-op-afstand. De coronacrisis heeft vermoedelijk ook een aantal andere structurele veranderingen in de zorg in gang gezet of versneld, zoals meer en snel op te schalen acute zorgcapaciteit en een organisatie van de medisch-specialistische zorg die dat mogelijk maakt.[934]

Voor de minister voor Medische Zorg is samenwerking de belangrijkste les die uit de coronacrisis is te trekken. In de crisis kon ineens heel veel en wisten allerlei partijen elkaar te vinden. Ziekenhuizen spanden zich in om de capaciteit op de IC te verhogen. Ook de samenwerking in de regio tussen de zorgdomeinen ziekenhuizen, huisartsen en ouderenzorg kreeg vleugels. De wens om daarmee door te gaan is groot. Hechte samenwerking moet een betere plek krijgen in het zorgstelsel. Zowel de minister als een meerderheid van de Tweede Kamer willen een bekostiging die samenwerking beter beloont.[935]

De hbo-studie verpleegkunde zit in de lift. Het aantal vooraanmeldingen voor het komend studiejaar ligt 5% hoger dan vorig. Niet duidelijk is in hoeverre de coronacrisis en daaruit voortgekomen maatschappelijke herwaardering van de zorg daarbij een rol speelt. Twee jaar geleden lieten veel opleidingen de numerus fixus los. Ook daarvoor nam de interesse al toe. Er lijkt sprake van een bredere maatschappelijke ontwikkeling. Jongeren kiezen vaker voor een studie met maatschappelijke impact.[936] Op termijn (over vier jaar) betekent de grotere instroom van studenten in hbo-v meer aanbod van verpleegkundigen.

[933] https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2020/06/22/nza-kijkt-naar-financiele-stimulans-voor-gepast-gebruik-en-digitale-zorg
[934] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[935] https://www.zorgvisie.nl/minister-van-rijn-wil-positieve-vibe-samenwerking-vasthouden/
[936] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-aspirant-studenten-verpleegkunde-stijgt-opnieuw~bb61fd30/

28 Thuiszorg

Sectorale contactbeperkende maatregelen (thuiszorg)

De thuiszorg is waar mogelijk gewoon doorgegaan. Het kan voorkomen dat sommige cliënten minder zorg krijgen dan gebruikelijk of dat de zorg anders wordt georganiseerd. Bijvoorbeeld meer zorg op afstand. Als dat zo is, wordt daar met de cliënt en zijn naasten over gesproken.[937]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

<u>Zorg als geheel</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: Tijdens de eerste golf zijn in de Z&W als geheel veel bbl-trajecten 'on hold' gezet, maar er zijn ook initiatieven om deze mensen juist versneld in te zetten.[938]
- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Er is de afgelopen maanden veel gevraagd van het personeel. Inmiddels komt de vakantieperiode eraan, waarin het vaak lastiger is de bezetting op orde te krijgen.[939]

- Het vrijwilligersinitiatief COVID-19 Extra Handen wist in enkele weken tijd vijfduizend extra zorgprofessionals te mobiliseren in de strijd tegen coronavirus. Nu de acute nood is gelenigd, is het volgens het initiatief zaak om het onderwerp hoog op de agenda te houden en te werken aan structurele oplossingen.[940]
- Uit data van Zorgdomein, marktleider in verwijzingssoftware, blijkt dat digitalisering in de zorg versnelt. Het aantal consulten op afstand is in mei 2020 met 75% toegenomen t.o.v. een jaar eerder.[941]
- De coronacrisis heeft er ingehakt bij medewerkers in zorg en welzijn. Onderzoek van FNV en Omroep Max (juni 2020) laat zien dat 85% van hen vindt dat hij of zij in deze periode te zwaar is belast. De helft voelt zich fysiek en emotioneel uitgeput. Meer dan de helft heeft zich tijdens zijn werk onveilig en onvoldoende beschermd gevoeld. Ruim een kwart overweegt minder te gaan werken of zelfs helemaal te stoppen.[942]
- Ook voor mantelzorgers heeft de coronacrisis impact. Het tijdens de eerste golf wegvallen of afschalen van ondersteuning en dagactiviteiten en (hygiëne)maatregelen kunnen de mantelzorger overbelasten. Als een partner of kind niet meer bezocht kan worden in een instelling, kan dit ook psychisch belastend zijn.[943]
- Vanaf oktober 2020 kunnen werkgevers een bonus aanvragen voor zorgmedewerkers. In aanmerking komen professionals die in de zorg en ondersteuning werken en zich hebben ingezet voor patiënten en cliënten en direct of indirect de effecten van corona hebben ondervonden. Het is aan de werkgever om te kijken wie deze extra inspanningen heeft geleverd in deze coronatijd. De bonus bedraagt €1.000,-. Er komt echter geen structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. [944]

---

[937] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[938] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[939] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[940] https://www.zorgvisie.nl/zorg-mag-uitrusten-maar-niet-in-slaap-vallen/
[941] Provincie Zuid-Holland (2020). Coronamonitor Zuid-Holland #7. De impact van de Corona-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. Datum: 18 juni 2020
[942] https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis; FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
[943] https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-dat-mantelzorgers-door-de-coronacrisis-overbelast-raken/
[944] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/zorg/werken-in-de-zorg

Dit laatste zorgt voor frustratie onder zorgprofessionals. Aan het begin van de coronacrisis werden ze nog bestempeld als de helden van de zorg. Er werd massaal voor ze geapplaudisseerd, ook door politici. Momenteel voelen zij die waardering niet meer. In een ledenpeiling van NU'91 geeft 91% van de aangesloten verpleegkundigen en verzorgende aan geraakt te zijn door de recente ontwikkelingen binnen de politiek. Van deze groep overweegt 39% zelfs een baan te zoeken buiten de zorg.[945]
Uit onderzoek van CNV blijkt dat ook een grote meerderheid (bijna 80%) van de Nederlandse bevolking voorstander is van een structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. Verder zou 60% van de bevolking er begrip voor hebben als zorgpersoneel actie gaat voeren voor betere beloning.[946]

<u>Thuiszorg</u>

- Situatie begin mei volgens UWV: Met name niet medische thuiszorg (huishoudelijke hulp en ADL-ondersteuning) wordt soms afgezegd uit angst voor besmetting, maar er is tegelijkertijd in de thuiszorg soms ook extra vraag naar personeel vanwege ziekteverzuim. [947]
- Situatie eind juni volgens UWV: Huishoudelijke hulp en ADL-ondersteuning komen geleidelijk weer op gang, maar zijn nog niet op het oude niveau. De komende tijd blijft er grote behoefte aan verzorgenden, mbo-verpleegkundigen en hbo-verpleegkundigen (wijkverpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen). [948]

- Buurtzorg is kritisch op de landelijke corona-aanpak. De focus lag op het dreigende tekort aan IC-bedden. De RIVM-regels voor het testen en dragen van beschermingsmiddelen werden opgesteld vanuit het idee van schaarste. Daar hebben verpleeghuizen en wijkverpleging veel last van gehad (te weinig/ te laat testen en beschermingsmiddelen). Door de gecentraliseerde aanpak bij testen en beschermingsmaterialen en testen ging iedereen op elkaar wachten en bleef er veel capaciteit onbenut. Daardoor was de verspreiding van het coronavirus onnodig groot in verpleeghuizen en de wijkverpleging. [949]
- Net als andere aanbieders van wijkverpleging heeft Buurtzorg tijdens de eerste golf de reguliere zorg afgeschaald. Het aantal uren is tijdelijk 15% minder geweest dan normaal. De reguliere zorg wordt nu weer opgebouwd. Een extra kostenpost vormen de beschermingsmiddelen. Dat gaat waarschijnlijk om een paar miljoen euro. Het ziekteverzuim was iets hoger en de productiviteit iets lager. [950]
- Positief effect van de coronacrisis is volgens Buurtzorg dat de vorming van zorgpaden in een stroomversnelling is gekomen. Het aan de hand van het recente kwaliteitskader wijkverpleging ontwikkelen van zorgpaden was een van de afspraken in het hoofdlijnenakkoord wijkverpleging. Daar zat echter nog geen schot in. Door de coronacrisis heeft Buurtzorg het initiatief genomen voor een COVID-zorgpad. Daarin staat beschreven wat voor de zorg aan corona-patiënten de beste aanpak is. Het COVID-zorgpad is opgesteld samen met wijkverpleegkundigen van andere zorgaanbieders. De ambitie is om ook voor

[945] https://www.nu91-leden.nl/news/Zorgprofessionals_overwegen_zorg_te_verlaten_door_gebrek_aan_steun_vanuit_politiek&id=2060
[946] https://zorgenwelzijn.cnvconnectief.nl/nieuws/grote-meerderheid-nederlandse-bevolking-voor-structurele-loonsverhoging-zorgpersoneel/
[947] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[948] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[949] https://www.zorgvisie.nl/laag-wlz-tarief-slaat-gat-in-resultaat-buurtzorg/
[950] https://www.zorgvisie.nl/laag-wlz-tarief-slaat-gat-in-resultaat-buurtzorg/

andere aandoeningen standaarden te ontwikkelen die voorschrijven wat de beste interventies zijn bij bepaalde symptomen.[951]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [952]

Sectorale noodmaatregelen

Continuïteitsbijdrage van zorgverzekeraars (zorgaanbieders)

Zorgaanbieders die niet direct betrokken zijn bij de zorg aan coronapatiënten kunnen van zorgverzekeraars een maandelijkse continuïteitsbijdrage krijgen. Zorgaanbieders ontvangen de bijdrage voor het deel van de omzet dat daalt door de coronacrisis. De bijdrage is gebaseerd op de normale omzet die zorgverzekeraars zouden vergoeden uit de basisverzekering en aanvullende verzekering, en ligt voor de meeste zorgaanbieders tussen 75% en 87%. De regeling geldt voor zorgaanbieders met een jaarlijkse omzet lager dan 10 miljoen euro. Voor zorgaanbieders met een omzet hoger dan 10 miljoen euro volgt een aparte regeling. Deze is op 1 juli gereed en gaat met terugwerkende kracht in op 1 maart 2020.

De regeling geldt niet voor zorgaanbieders die direct betrokken zijn bij hulp aan coronapatiënten en andere acute zorg en voor Wlz-gefinancierde langdurige zorg. Met hen zijn afzonderlijke afspraken gemaakt over compensatie van het omzetverlies en vergoeding van extra kosten die zorgaanbieders maken voor het leveren van zorg in verband met corona. [953]

Noodregeling SET COVID-19 (Z&W als geheel)

Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[954]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur

[951] https://www.zorgvisie.nl/laag-wlz-tarief-slaat-gat-in-resultaat-buurtzorg/
[952] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[953] https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#zorgverzekeraars
[954] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk

en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[955]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[956]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[957]

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector thuiszorg zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[958]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[959]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[960]

[955] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[956] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[957] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[958] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[959] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[960] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[961]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[962]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau

*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

[961] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

[962] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

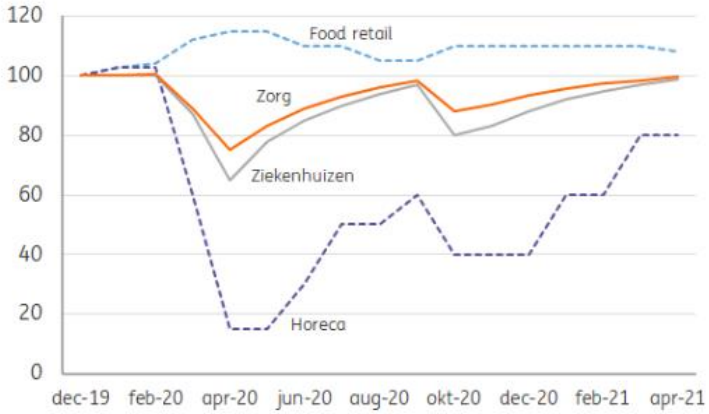

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. Na de sterke terugval in zorgactiviteit vanwege uitstel van planbare zorg en vraaguitval is de opstart van reguliere zorg in mei sectorbreed zichtbaar. Een deel van de uitgestelde zorg zal niet meer nodig blijken te zijn. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven
  Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan

weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [963]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[964]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[965]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[966] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[967]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

DE SER wijst er in de preambule op de verkenning 'Zorg voor de toekomst' op dat (ziekteverzuim als gevolg van) de zware fysieke en emotionele belasting en/of de problematiek met de persoonlijke beschermende middelen heeft gezorgd voor extra uitstroom uit de zorg. Stages zijn stopgezet, met ook weer gevolgen voor de instroom van nieuwe mensen in de zorg. Verder leidt het weer opstarten van de reguliere zorg (uitgestelde zorg) en het risico op een tweede golf tot extra vraag naar zorgmedewerkers.[968] Al met al lijkt de vraag naar personeel in de zorg alleen maar toe te nemen.

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020. De ziekenhuizen hebben het zeer druk met het zorgen voor COVID-19 patiënten. Er is vooral veel werk voor verplegend personeel. Tegelijkertijd werd de planbare zorg zoveel mogelijk uitgesteld en waren er minder verwijzingen door huisartsen naar ziekenhuizen. Inmiddels probeert men de reguliere zorg weer op te starten. Verpleeghuizen hebben cohortafdelingen ingericht waar oudere COVID-19 patiënten worden verpleegd om zo de overloop van de ziekenhuizen op te vangen.[969]

[963] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[964] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[965] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[966] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[967] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[968] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[969] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

Impact op het mbo-segment (thuiszorg)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de thuiszorg is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 69% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. De thuiszorg is de enige sector, zowel binnen als buiten zorg en welzijn, die in het tweede kwartaal van 2020 een stijging van het aantal vacatures ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder liet zien (+12% tegenover een overall daling met 35%).[970] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn (Z&W als geheel)

In bovengenoemde preambule gaat de SER ook in op de gevolgen van de coronacrisis voor de zorg op de wat langere termijn:

- De coronacrisis heeft laten zien dat het niet vanzelfsprekend is dat er voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar is om iedereen de zorg van hoge kwaliteit te geven conform de kernwaarden van ons solidaire zorgstelsel. Gebleken is hoe essentieel het is terug te kunnen vallen op de deskundige en gemotiveerde mensen die werken in de zorg. Ze maken lange dagen, worden emotioneel zwaar belast doordat ze mensen in hun laatste levensuren begeleiden in een eenzaam afscheid.
- Een epidemie als de coronapandemie doet zich niet vaak voor. Desondanks dient er – uit medisch en economisch oogpunt – een aanvalsplan te zijn voor het geval er onverhoopt weer een grote uitbraak komt. Daarvoor is een breder afwegingskader nodig met medeneming van de lessen van de afgelopen tijd en weging van de veiligheid en gezondheidszorg, het behoud van een sterke economische basis, kwaliteit van leven, sociale gevolgen en werkgelegenheidseffecten. De crisis leert ons dat we anders moeten denken over de buffers die we in onze gezondheidszorg nodig hebben.[971]
- De acute zorg voor mensen met het coronavirus heeft de reguliere of planbare zorg een tijdje verdrongen. Deze uitgestelde zorg wordt nu ingehaald. Er is echter het risico dat uitstel van reguliere zorg tot gezondheidsschade heeft geleid. Dat zou in de toekomst kunnen leiden tot extra vraag naar zorg en dus naar zorgprofessionals (op een voor deze beroepsgroep toch al krappe arbeidsmarkt). Aan de andere kant leiden uitgestelde behandelingen door de corona-maatregelen niet altijd tot gezondheidsproblemen. Verkeerde financiële prikkels leiden vaak tot onnodige verrichtingen. De Nederlandse Zorgautoriteit wil korte metten maken met deze onnodige zorg en gepast gebruik van zorg en digitale zorg gaan stimuleren.[972]
- Door de digitale transformatie van de zorg is het mogelijk gebleken veel niet-corona-gerelateerde zorg doorgang te laten vinden: digitale consulten en zorg op afstand dragen direct bij aan continuïteit van zorg en overigens ook aan het voorkomen van nieuwe besmettingen. Een positieve bijkomstigheid van deze crisis is dat de digitale transformatie van de zorg fors versneld is. In het verlengde van deze verkenning ziet de raad voor de toekomst veel kansen door digitalisering. Het valt te verwachten dat de zorg zich beweegt richting meer digitale zorg-op-afstand. De coronacrisis heeft vermoedelijk ook een aantal andere structurele veranderingen in de zorg in gang gezet of versneld, zoals meer en snel op te

[970] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[971] Zie in dit verband ook: SER - Denktank Coronacrisis (2020) De contouren van een intelligent herstelbeleid
[972] https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2020/06/22/nza-kijkt-naar-financiele-stimulans-voor-gepast-gebruik-en-digitale-zorg

schalen acute zorgcapaciteit en een organisatie van de medisch-specialistische zorg die dat mogelijk maakt.[973]

Voor de minister voor Medische Zorg is samenwerking de belangrijkste les die uit de coronacrisis is te trekken. In de crisis kon ineens heel veel en wisten allerlei partijen elkaar te vinden. Ziekenhuizen spanden zich in om de capaciteit op de IC te verhogen. Ook de samenwerking in de regio tussen de zorgdomeinen ziekenhuizen, huisartsen en ouderenzorg kreeg vleugels. De wens om daarmee door te gaan is groot. Hechte samenwerking moet een betere plek krijgen in het zorgstelsel. Zowel de minister als een meerderheid van de Tweede Kamer willen een bekostiging die samenwerking beter beloont.[974]
De hbo-studie verpleegkunde zit in de lift. Het aantal vooraanmeldingen voor het komend studiejaar ligt 5% hoger dan vorig. Niet duidelijk is in hoeverre de coronacrisis en daaruit voortgekomen maatschappelijke herwaardering van de zorg daarbij een rol speelt. Twee jaar geleden lieten veel opleidingen de numerus fixus los. Ook daarvoor nam de interesse al toe. Er lijkt sprake van een bredere maatschappelijke ontwikkeling. Jongeren kiezen vaker voor een studie met maatschappelijke impact.[975] Op termijn (over vier jaar) betekent de grotere instroom van studenten in hbo-v meer aanbod van verpleegkundigen.

VVT
In een position paper vatten ActiZ, V&VN, Verenso en ThuiszorgNL de tijdens de eerste coronagolf opgedane ervaringen in de VVT (verpleeghuiszorg, verzorging en thuiszorg) samen in de volgende top vijf van geleerde lessen voor de toekomst::

6. Zorg ervoor dat de verpleeghuizen en kleinschalige woonvormen niet meer achteraan staat bij de verdeling van persoonlijk beschermende middelen (PBM) en toegang tot tests;
7. De VVT is een integraal onderdeel van de gezondheidszorg: de care-sector kan en mag niet los gezien worden van de cure, ook niet in crisis;
8. Randvoorwaarden voor het op maat bieden van kwaliteit van leven en veiligheid ten tijde van COVID moeten zijn ingevuld. Daarbij gaat het onder meer om: a) monitoring prevalentie COVID in de regio; b) cohortering en vrije bedden (met het oog op infectiepreventie); c) bron- en contactonderzoek;
9. Zorg voor maatwerk rond tijdelijke beperking bezoek e.d. (luister naar het veld);
10. Faciliteer en stimuleer een extra impuls verdere verbetering van de infectiepreventie.[976]

[973] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[974] https://www.zorgvisie.nl/minister-van-rijn-wil-positieve-vibe-samenwerking-vasthouden/
[975] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-aspirant-studenten-verpleegkunde-stijgt-opnieuw~bb61fd30/
[976] ActiZ, V&VN, Verenso en Zorgthuisnl (2020). Positon paper: Geleerde lessen langdurige zorg COVID-19 (zowel verpleeghuiszorg, kleinschalige woonvoorziening als wijkverpleging).

29 Overige gezondheidszorg

Sectorale contactbeperkende maatregelen

Huisartsenzorg
Huisartsen proberen zo veel mogelijk 'normale' huisartsenzorg te blijven leveren. Zij doen dit nu vaker telefonisch of op afstand doen. [977]

(Para)medische contactberoepen
Vanaf medio maart lag het werk in de contactberoepen stil. Contactberoepen binnen de overige gezondheidszorg zijn (para)medische beroepen als diëtist, masseur, ergotherapeut, fysiotherapeut, tandarts, tandprotheticus etc. Op 11 mei is het werk weer opgestart. De anderhalvemeterregel geldt in principe niet. Wel zijn er strenge voorwaarden op het gebied van hygiëne/medische veiligheid.[978]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Zorg als geheel

- Situatie begin mei volgens UWV: Tijdens de eerste golf zijn in de Z&W als geheel veel bbl-trajecten 'on hold' gezet, maar er zijn ook initiatieven om deze mensen juist versneld in te zetten.[979]
- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Er is de afgelopen maanden veel gevraagd van het personeel. Inmiddels komt de vakantieperiode eraan, waarin het vaak lastiger is de bezetting op orde te krijgen.[980]
- Het vrijwilligersinitiatief COVID-19 Extra Handen wist in enkele weken tijd vijfduizend extra zorgprofessionals te mobiliseren in de strijd tegen coronavirus. Nu de acute nood is gelenigd, is het volgens het initiatief zaak om het onderwerp hoog op de agenda te houden en te werken aan structurele oplossingen.[981]
- Uit data van Zorgdomein, marktleider in verwijzingssoftware, blijkt dat digitalisering in de zorg versnelt. Het aantal consulten op afstand is in mei 2020 met 75% toegenomen t.o.v. een jaar eerder.[982]
- De coronacrisis heeft er ingehakt bij medewerkers in zorg en welzijn. Onderzoek van FNV en Omroep Max (juni 2020) laat zien dat 85% van hen vindt dat hij of zij in deze periode te zwaar is belast. De helft voelt zich fysiek en emotioneel uitgeput. Meer dan de helft heeft zich tijdens zijn werk onveilig en onvoldoende beschermd gevoeld. Ruim een kwart overweegt minder te gaan werken of zelfs helemaal te stoppen.[983]
- Ook voor mantelzorgers heeft de coronacrisis impact. Het tijdens de eerste golf wegvallen of afschalen van ondersteuning en dagactiviteiten en (hygiëne)maatregelen kunnen de mantelzorger overbelasten. Als een partner of kind niet meer bezocht kan worden in een instelling, kan dit ook psychisch belastend zijn.[984]

[977] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[978] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[979] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[980] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[981] https://www.zorgvisie.nl/zorg-mag-uitrusten-maar-niet-in-slaap-vallen/
[982] Provincie Zuid-Holland (2020). Coronamonitor Zuid-Holland #7. De impact van de Corona-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. Datum: 18 juni 2020
[983] https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis; FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
[984] https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-dat-mantelzorgers-door-de-coronacrisis-overbelast-raken/

- Vanaf oktober 2020 kunnen werkgevers een bonus aanvragen voor zorgmedewerkers. In aanmerking komen professionals die in de zorg en ondersteuning werken en zich hebben ingezet voor patiënten en cliënten en direct of indirect de effecten van corona hebben ondervonden. Het is aan de werkgever om te kijken wie deze extra inspanningen heeft geleverd in deze coronatijd. De bonus bedraagt €1.000,-. Er komt echter geen structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. [985]
- Dit laatste zorgt voor frustratie onder zorgprofessionals. Aan het begin van de coronacrisis werden ze nog bestempeld als de helden van de zorg. Er werd massaal voor ze geapplaudisseerd, ook door politici. Momenteel voelen zij die waardering niet meer. In een ledenpeiling van NU'91 geeft 91% van de aangesloten verpleegkundigen en verzorgende aan geraakt te zijn door de recente ontwikkelingen binnen de politiek. Van deze groep overweegt 39% zelfs een baan te zoeken buiten de zorg.[986]
- Uit onderzoek van CNV blijkt dat ook een grote meerderheid (bijna 80%) van de Nederlandse bevolking voorstander is van een structurele loonsverhoging voor zorgpersoneel. Verder zou 60% van de bevolking er begrip voor hebben als zorgpersoneel actie gaat voeren voor betere beloning.[987]
- Uit cijfers van de Stichting Farmaceutische Kengetallen (SFK) blijkt dat het aantal medicijnuitgiften in openbare apotheken met bijna 20 procent is afgenomen ten opzichte van dezelfde weken vorig jaar. En dat zelfde geldt voor de omzet uit medicijnuitgiften. Vooral eerste uitgiften na een voorschrift van de huisarts zijn er minder. Die leveren meer op dan een herhaalrecept.[988]

GGD-en

- Situatie eind juni volgens UWV: GGD'en hebben vanaf 1 juni extra mensen nodig: bemonsteraars in de teststraten (met zorg- of medische achtergrond) en medewerkers voor het bron- en contactonderzoek (hbo-niveau/studenten – richting medisch of sociale studies). De werving van klantcontactmedewerkers voor het coronatest-afsprakennummer gaat via reeds gecontracteerde partijen. Voorlopig is in de belangrijkste vraag voorzien. [989]

Huisartsenzorg

- Net als in andere zorgbranches is ook in de huisartsenzorg de coronacrisis een katalysator gebleken voor digitalisering en zorg op afstand. Volgens onderzoek van Nivel (mei 2020) is driekwart van de huisartsen als gevolg van de crisis e-health-toepassingen intensiever gaan gebruiken en/of nieuwe e-health-toepassingen gaan gebruiken. Met name het beeldbellen heeft een enorme vlucht genomen. Voor de coronacrisis deed slechts 8% dit. Tijdens de coronacrisis is 64% voor het eerst gaan beeldbellen met patiënten. Het online recepten voorschrijven werd al wel gedaan, maar is tijdens de coronacrisis geïntensiveerd. Hetzelfde geldt voor e-consulten, teleconsultatie en telemonitoring. Een kwart van de huisartsen is van plan om e-health-toepassingen ook na de pandemie intensiever te gaan gebruiken. Dat geldt met name voor beeldbellen en e-consulten. En in iets mindere mate voor teleconsultatie, herhaalrecepten en telemonitoring.[990]

[985] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/zorg/werken-in-de-zorg
[986] https://www.nu91-leden.nl/news/Zorgprofessionals_overwegen_zorg_te_verlaten_door_gebrek_aan_steun_vanuit_politiek&id=2060
[987] https://zorgenwelzijn.cnvconnectief.nl/nieuws/grote-meerderheid-nederlandse-bevolking-voor-structurele-loonsverhoging-zorgpersoneel/
[988] https://www.skipr.nl/nieuws/zorgen-bij-apotheken-20-procent-minder-medicijnen-over-toonbank/
[989] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[990] Nivel (2020). Toename gebruik e-health in de huisartsenpraktijk tijdens coronapandemie. Organisatie van zorg op afstand in coronatijd.

(Para)medische contactberoepen

- Situatie begin mei volgens UWV: Het werk in de (para)medische contactberoepen ligt stil. Vanaf 11 mei is het werk weer opgestart. [991]
- Situatie eind juni volgens UWV: Mondzorgpraktijken en fysiotherapeuten kunnen inmiddels weer meer patiënten behandelen (ieder op basis van een leidraad).[992]
- Revalidatieklinieken zien een forse toestroom van patiënten die weliswaar hersteld zijn van COVID-19, maar door een ziekenhuisopname ernstig verzwakt zijn. Tegelijk met de afname van de druk op de intensive-careafdelingen neemt de druk op revalidatieklinieken toe.[993]
- Radboudumc zet in samenwerking met een zorgtechbedrijf, huisartsen- en fysiotherapiepraktijken virtual reality (VR) in voor de revalidatie van ontslagen corona-patiënten. De fysiotherapeuten geven de patiënten de eerste uitleg en oefening. Daarna kunnen ze er zelf thuis mee aan de slag. Er zit remote monitoring in het systeem gebouwd. Elke dag wordt vanuit de bril een pdf met een samenvatting van de activiteiten en de resultaten gestuurd. In de toekomst gaat het ook om ook real-timegegevens, over bijvoorbeeld stressreductie en zuurstofverbruik. Meerwaarde van VR ten opzichte van oefeningen op bijvoorbeeld een tablet, is dat je minder afleiding hebt van de omgeving. Met VR word je meer in de oefening gezogen, waardoor je beter en accurater gaat trainen. Doordat je de omgeving vergeet, neemt ook de angst om te bewegen af. Het Radboudumc voorziet binnenkort een doorbraak van deze technologie in de zorg.[994]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [995]

Sectorale noodmaatregelen

Continuïteitsbijdrage van zorgverzekeraars (zorgaanbieders)

Zorgaanbieders die niet direct betrokken zijn bij de zorg aan coronapatiënten kunnen van zorgverzekeraars een maandelijkse continuïteitsbijdrage krijgen. Zorgaanbieders ontvangen de bijdrage voor het deel van de omzet dat daalt door de coronacrisis. De bijdrage is gebaseerd op de normale omzet die zorgverzekeraars zouden vergoeden uit de basisverzekering en aanvullende verzekering, en ligt voor de meeste zorgaanbieders tussen 75% en 87%. De regeling geldt voor zorgaanbieders met een jaarlijkse omzet lager dan 10 miljoen euro. Voor zorgaanbieders met een omzet hoger dan 10 miljoen euro volgt een aparte regeling. Deze is op 1 juli gereed en gaat met terugwerkende kracht in op 1 maart 2020.

De regeling geldt niet voor zorgaanbieders die direct betrokken zijn bij hulp aan coronapatiënten en andere acute zorg en voor Wlz-gefinancierde langdurige zorg. Met hen zijn afzonderlijke afspraken gemaakt over compensatie van het omzetverlies en

[991] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[992] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[993] https://www.trouw.nl/zorg/de-druk-op-revalidatieklinieken-neemt-toe-ik-zie-drie-golven-op-ons-afkomen~be1f0fa0/
[994] https://www.zorgvisie.nl/virtual-reality-brengt-revalidatiezorg-bij-covid-patienten-thuis/
[995] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.

vergoeding van extra kosten die zorgaanbieders maken voor het leveren van zorg in verband met corona. [996]

Noodregeling SET COVID-19 (Z&W als geheel)
Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[997]

TOGS en TVL (overige gezondheidszorg)
Binnen de overige gezondheidszorg vallen de volgende sectoren onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB):

- Praktijken van tandartsen (86.23.1)
- Praktijken van tandheelkundig specialisten (86.23.2)
- Praktijken van verloskundigen (86.91.1)
- Praktijken van fysiotherapeuten (86.91.2)
- Overige paramedische praktijken en alternatieve genezers (86.91.9).[998]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)
Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[999]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)
UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[1000]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)
Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal

[996] https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#zorgverzekeraars
[997] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk
[998] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[999] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[1000] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[1001]

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector overige gezondheidszorg zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1002]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[1003]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[1004]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[1005]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en

[1001] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[1002] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1003] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[1004] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[1005] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[1006]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

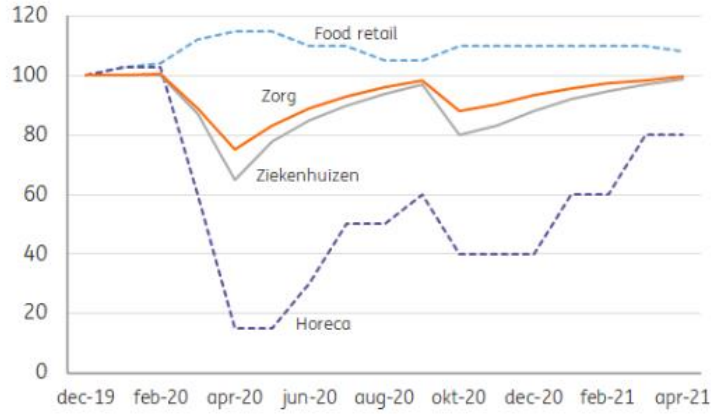

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

[1006] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De druk op de IC wordt geleidelijk minder. Na de sterke terugval in zorgactiviteit vanwege uitstel van planbare zorg en vraaguitval is de opstart van reguliere zorg in mei sectorbreed zichtbaar. Een deel van de uitgestelde zorg zal niet meer nodig blijken te zijn. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven
  Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen. Half mei verbleven er 4% minder mensen in verpleeghuizen dan begin maart. Corona heeft tijdelijk tot forse oversterfte onder ouderen geleid, waardoor de uitstroom uit verpleeghuizen groot was. De wekelijkse instroom lag de eerste twee weken van mei nog zo'n 30% lager dan voorheen.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [1007]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[1008]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[1009]

[1007] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[1008] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[1009] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[1010] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[1011]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

DE SER wijst er in de preambule op de verkenning 'Zorg voor de toekomst' op dat (ziekteverzuim als gevolg van) de zware fysieke en emotionele belasting en/of de problematiek met de persoonlijke beschermende middelen heeft gezorgd voor extra uitstroom uit de zorg. Stages zijn stopgezet, met ook weer gevolgen voor de instroom van nieuwe mensen in de zorg. Verder leidt het weer opstarten van de reguliere zorg (uitgestelde zorg) en het risico op een tweede golf tot extra vraag naar zorgmedewerkers.[1012] Al met al lijkt de vraag naar personeel in de zorg alleen maar toe te nemen.

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020. De ziekenhuizen hebben het zeer druk met het zorgen voor COVID-19 patiënten. Er is vooral veel werk voor verplegend personeel. Tegelijkertijd werd de planbare zorg zoveel mogelijk uitgesteld en waren er minder verwijzingen door huisartsen naar ziekenhuizen. Inmiddels probeert men de reguliere zorg weer op te starten. Verpleeghuizen hebben cohortafdelingen ingericht waar oudere COVID-19 patiënten worden verpleegd om zo de overloop van de ziekenhuizen op te vangen.[1013] liet zien

Impact op het mbo-segment (overige gezondheidszorg)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de overige gezondheidszorg is het mbo-segment gemiddeld vertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 38% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de overige gezondheidszorg in het tweede kwartaal van 2020 vergelijkbaar. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 32% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[1014] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn

Z&W als geheel

In bovengenoemde preambule gaat de SER ook in op de gevolgen van de coronacrisis voor de zorg op de wat langere termijn:

- De coronacrisis heeft laten zien dat het niet vanzelfsprekend is dat er voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar is om iedereen de zorg van hoge kwaliteit te

[1010] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[1011] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[1012] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[1013] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[1014] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

geven conform de kernwaarden van ons solidaire zorgstelsel. Gebleken is hoe essentieel het is terug te kunnen vallen op de deskundige en gemotiveerde mensen die werken in de zorg. Ze maken lange dagen, worden emotioneel zwaar belast doordat ze mensen in hun laatste levensuren begeleiden in een eenzaam afscheid.

- Een epidemie als de coronapandemie doet zich niet vaak voor. Desondanks dient er – uit medisch en economisch oogpunt – een aanvalsplan te zijn voor het geval er onverhoopt weer een grote uitbraak komt. Daarvoor is een breder afwegingskader nodig met medeneming van de lessen van de afgelopen tijd en weging van de veiligheid en gezondheidszorg, het behoud van een sterke economische basis, kwaliteit van leven, sociale gevolgen en werkgelegenheidseffecten. De crisis leert ons dat we anders moeten denken over de buffers die we in onze gezondheidszorg nodig hebben.[1015]
- De acute zorg voor mensen met het coronavirus heeft de reguliere of planbare zorg een tijdje verdrongen. Deze uitgestelde zorg wordt nu ingehaald. Er is echter het risico dat uitstel van reguliere zorg tot gezondheidsschade heeft geleid. Dat zou in de toekomst kunnen leiden tot extra vraag naar zorg en dus naar zorgprofessionals (op een voor deze beroepsgroep toch al krappe arbeidsmarkt).
- Aan de andere kant leiden uitgestelde behandelingen door de corona-maatregelen niet altijd tot gezondheidsproblemen. Verkeerde financiële prikkels leiden vaak tot onnodige verrichtingen. De Nederlandse Zorgautoriteit wil korte metten maken met deze onnodige zorg en gepast gebruik van zorg en digitale zorg gaan stimuleren.[1016]
- Door de digitale transformatie van de zorg is het mogelijk gebleken veel niet-corona-gerelateerde zorg doorgang te laten vinden: digitale consulten en zorg op afstand dragen direct bij aan continuïteit van zorg en overigens ook aan het voorkomen van nieuwe besmettingen. Een positieve bijkomstigheid van deze crisis is dat de digitale transformatie van de zorg fors versneld is. In het verlengde van deze verkenning ziet de raad voor de toekomst veel kansen door digitalisering. Het valt te verwachten dat de zorg zich beweegt richting meer digitale zorg-op-afstand. De coronacrisis heeft vermoedelijk ook een aantal andere structurele veranderingen in de zorg in gang gezet of versneld, zoals meer en snel op te schalen acute zorgcapaciteit en een organisatie van de medisch-specialistische zorg die dat mogelijk maakt.[1017]

Voor de minister voor Medische Zorg is samenwerking de belangrijkste les die uit de coronacrisis is te trekken. In de crisis kon ineens heel veel en wisten allerlei partijen elkaar te vinden. Ziekenhuizen spanden zich in om de capaciteit op de IC te verhogen. Ook de samenwerking in de regio tussen de zorgdomeinen ziekenhuizen, huisartsen en ouderenzorg kreeg vleugels. De wens om daarmee door te gaan is groot. Hechte samenwerking moet een betere plek krijgen in het zorgstelsel. Zowel de minister als een meerderheid van de Tweede Kamer willen een bekostiging die samenwerking beter beloont.[1018]

De hbo-studie verpleegkunde zit in de lift. Het aantal vooraanmeldingen voor het komend studiejaar ligt 5% hoger dan vorig. Niet duidelijk is in hoeverre de coronacrisis en daaruit voortgekomen maatschappelijke herwaardering van de zorg daarbij een rol speelt. Twee jaar geleden lieten veel opleidingen de numerus fixus los.

[1015] Zie in dit verband ook: SER - Denktank Coronacrisis (2020) De contouren van een intelligent herstelbeleid
[1016] https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2020/06/22/nza-kijkt-naar-financiele-stimulans-voor-gepast-gebruik-en-digitale-zorg
[1017] SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
[1018] https://www.zorgvisie.nl/minister-van-rijn-wil-positieve-vibe-samenwerking-vasthouden/

Ook daarvoor nam de interesse al toe. Er lijkt sprake van een bredere maatschappelijke ontwikkeling. Jongeren kiezen vaker voor een studie met maatschappelijke impact.[1019] Op termijn (over vier jaar) betekent de grotere instroom van studenten in hbo-v meer aanbod van verpleegkundigen.

Huisartsenzorg

Onderzoek van Nivel laat zien dat, om goed te zijn voorbereid op een nieuwe coronagolf, een ruime meerderheid (82%) van de huisartsen onderling meer willen gaan samenwerken.[1020] Verder wil het overgrote deel van de huisartsenpraktijken ook na de coronacrisis meer gebruik maken van tools en werkwijzen die 'zorg op afstand' faciliteren, zoals beeldbellen. Daarnaast geeft bijna de helft van de praktijken aan veranderingen op organisatorisch gebied te willen behouden, zoals ruimere spreekuren. Een derde is ook van plan de hygiënemaatregelen als 'geen handen schudden' na de coronacrisis aan te houden.[1021]

[1019] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-aspirant-studenten-verpleegkunde-stijgt-opnieuw~bb61fd30/
[1020] Nivel (2020). Gevolgen corona in de huisartsenpraktijk. Tijdelijke aanpassingen in de huisartsenpraktijk bij een volgende coronagolf.
[1021] Nivel (2020). Organisatie van zorg op afstand in coronatijd. Blijvende veranderingen vanwege de coronapandemie voor huisartsenpraktijken.

30 Jeugdhulpverlening

Sectorale contactbeperkende maatregelen (jeugdhulpverlening)

In instellingen voor jeugdzorg was bezoek aanvankelijk niet toegestaan en werd dagbesteding stilgelegd. Bezoek aan instellingen voor jeugdzorg en dagbesteding zijn inmiddels stapsgewijs weer mogelijk. Er zijn geen restricties ten aanzien van het aantal verschillende personen die jeugdigen t/m 18 jaar in zorginstellingen mogen ontvangen. De bezoekers dienen gemeenschappelijke ruimtes te mijden, alleen contact in de eigen ruimte van de jeugdige te hebben of bijvoorbeeld buiten af te spreken om te gaan wandelen.[1022]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (jeugdhulpverlening)

- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: In de jeugdzorg is veel ambulante hulpverlening doorgegaan op basis van beeldbellen. Soms is noodzakelijke zorg en ondersteuning uitgesteld. Vanwege financiële onzekerheid waren organisaties de afgelopen periode mogelijk terughoudend in het aannemen van personeel. Het aantal vacatures nam af.[1023]

- Het Trimbos doet momenteel onderzoek naar de gevolgen van de coronacrisis op professionals met cliëntcontacten voor psychische hulp, zorg en ondersteuning. Juist professionals die zelf hulp, zorg of ondersteuning bieden bij psychosociale of psych(iatr)ische problematiek vervullen een cruciale rol bij de aanpak van de indirecte gevolgen van de coronacrisis op de mentale gezondheid van de bevolking. Die gevolgen zullen door de recessie eerder toe- dan afnemen. Het is daarom extra belangrijk om te investeren in de duurbare inzetbaarheid van deze professionals. De eerste resultaten van dit onderzoek worden in augustus verwacht.[1024]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [1025]

Sectorale noodmaatregelen (Z&W als geheel)

Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor

[1022] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[1023] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[1024] https://www.jeugdzorg-werkt.nl/nieuws/onderzoek-naar-impact-coronacrisis-op-professionals
[1025] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.

het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[1026]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[1027]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[1028]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[1029]

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector jeugdhulpverlening zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1030]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[1031]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een

[1026] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk
[1027] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[1028] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[1029] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[1030] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1031] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[1032]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)
In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[1033]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)
De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[1034]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)
ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

[1032] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[1033] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[1034] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

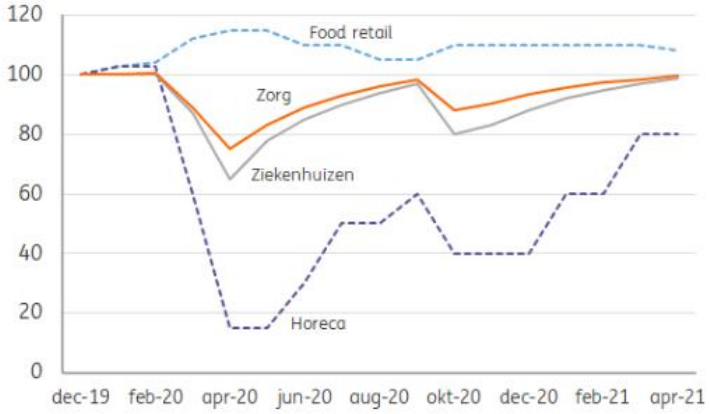

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De druk op de IC wordt geleidelijk minder. Na de sterke terugval in zorgactiviteit vanwege uitstel van planbare zorg en vraaguitval is de opstart van reguliere zorg in mei sectorbreed zichtbaar. Een deel van de uitgestelde zorg zal niet meer nodig blijken te zijn. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale

zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven
Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen. Half mei verbleven er 4% minder mensen in verpleeghuizen dan begin maart. Corona heeft tijdelijk tot forse oversterfte onder ouderen geleid, waardoor de uitstroom uit verpleeghuizen groot was. De wekelijkse instroom lag de eerste twee weken van mei nog zo'n 30% lager dan voorheen.

- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [1035]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[1036]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[1037]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[1038] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[1039]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

[1035] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[1036] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[1037] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[1038] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[1039] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020. [1040]

Impact op het mbo-segment (jeugdhulpverlening)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de jeugdhulpverlening is het mbo-segment gemiddeld vertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 34% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de jeugdhulpverlening in het tweede kwartaal van 2020 groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 43% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%. [1041] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

[1040] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[1041] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

31 Kinderopvang en peuterspeelzaalwerk

Sectorale contactbeperkende maatregelen (kinderopvang)

Kinderopvang was vanaf 16 maart 2020 gesloten (voor kinderen van ouders in vitale beroepen bleef noodopvang beschikbaar). Vanaf 11 mei zijn ze gedeeltelijk open en vanaf 8 juni weer volledig.[1042]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (kinderopvang)

- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: Vanaf half maart was de kinderopvang alleen open voor kinderen van ouders in cruciale beroepen. Vooral oproepkrachten in de kinderopvang raakten hun werk kwijt. Inmiddels is alles (stapsgewijs) weer regulier geopend. Het aantal vacatures neemt de afgelopen weken ook weer toe. Risicogroepen kunnen voorlopig nog niet aan het werk. De kans bestaat dat de personeelstekorten weer terugkeren, met name de komende vakantieperiode. [1043]

- Kinderopvangorganisatie De Kleine Wereld bood in de periode dat veel medewerkers noodgedwongen thuis zaten meer dan tien masterclasses aan via de digitale leeromgeving van de Kinderopvang Academie. Compleet met theorie, filmpjes, opgaven en feedback door de coaches van De Kleine Wereld. Voorheen vond veel aanbod 'live' plaats, bijvoorbeeld in de vorm van seminars.[1044]
- Volgens onderzoek van Kinderopvang Werkt! zijn de personeelstekorten in de kinderopvang nog nijpender geworden. Het tekort blijft in aantallen nagenoeg gelijk, maar de werkdruk is flink toegenomen. Dat komt deels doordat de medewerkers in de risicogroep voor COVID-19 niet inzetbaar zijn. Bijna de helft van de organisaties heeft dergelijke medewerkers.[1045]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [1046]

Sectorale noodmaatregelen (Z&W als geheel)

Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor

[1042] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[1043] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[1044] https://www.kinderopvang-werkt.nl/nieuws/tijd-voor-online-scholing
[1045] Kinderopvang Werkt! (2020), Quickscan kinderopvang. Arbeidsmarktontwikkelingen 2020. Meting juni 2020.
[1046] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.

het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[1047]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[1048]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[1049]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[1050]

Aantal openstaande online vacatures UWV (pedagogische beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.

Meest relevante beroepsklasse voor de sector kinderopvang en peuterspeelzaalwerk zijn de pedagogische beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 4.770, 4.070 en 4.140. Dat betekent een daling van 15% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en een stijging van 2% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1051]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse pedagogische beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 4.140 naar 1.530).[1052]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting,

[1047] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk
[1048] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[1049] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[1050] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[1051] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1052] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[1053]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[1054]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

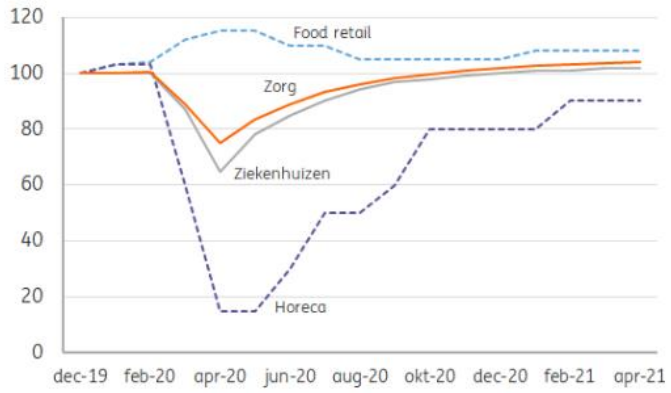

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

[1053] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[1054] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Indicatie verwachte omzetontwikkeling voor enkele sectoren in scenario 2 (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)

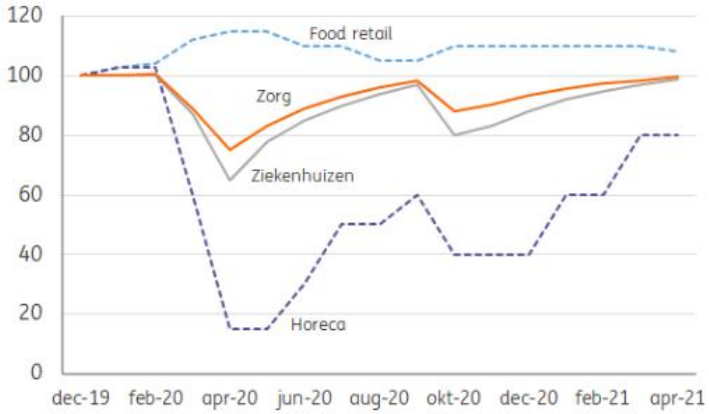

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vermeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De druk op de IC wordt geleidelijk minder. Na de sterke terugval in zorgactiviteit vanwege uitstel van planbare zorg en vraaguitval is de opstart van reguliere zorg in mei sectorbreed zichtbaar. Een deel van de uitgestelde zorg zal niet meer nodig blijken te zijn. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven
  Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen. Half mei verbleven er 4% minder mensen in verpleeghuizen dan begin maart. Corona heeft tijdelijk tot forse oversterfte onder ouderen geleid, waardoor de uitstroom uit verpleeghuizen groot was. De wekelijkse instroom lag de eerste twee weken van mei nog zo'n 30% lager dan voorheen.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de

maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [1055]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[1056]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[1057]

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[1058] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[1059]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021

<u>Z&W als geheel</u>

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020.[1060]

<u>Kinderopvang</u>

Veel kinderopvangorganisaties verwachten voor de tweede helft van 2020 tekorten aan inzetbare pedagogisch medewerkers. De situatie is het meest nijpend tijdens de zomermaanden, maar het probleem blijft daarna bestaan. De gevreesde tekorten aan medewerkers betreffen vooral de grotere opvangorganisaties:

- Van de kleinere organisaties verwacht 26% de zomermaanden een tekort en 8% een overschot aan pedagogisch medewerkers. Van de grotere organisaties verwacht 53% een tekort en slechts 2% een overschot op de korte termijn. Veel ouders gaan dit jaar niet of korter op vakantie gaan, terwijl personeel in de kinderopvang juist wel vakantie wil opnemen.
- Voor de periode na de zomervakantie (september tot en met december) verwacht een kwart van de organisaties een tekort en ongeveer één op de tien organisaties

[1055] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[1056] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[1057] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[1058] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[1059] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[1060] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.

een overschot, aldus het onderzoek. De tekorten blijven dus bestaan maar zij wel iets minder groot.[1061]

Impact op het mbo-segment (kinderopvang)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de kinderopvang is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 68% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de kinderopvang in het tweede kwartaal van 2020 veel groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 70% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[1062] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact op de langere termijn (kinderopvang)

Het grootste deel van de kinderopvangorganisaties verwacht dat de coronacrisis op de langere termijn zal leiden tot minder vraag naar kinderopvang. Als gevolg van de crisis gaan structureel banen verloren, waardoor ouders thuis komen te zitten en hun kinderen niet meer naar de opvang zullen brengen. Daarnaast verwachten ze een lagere vraag naar opvang als gevolg van structureel thuiswerkende ouders.[1063]

[1061] Kinderopvang Werkt! (2020), Quickscan kinderopvang. Arbeidsmarktontwikkelingen 2020. Meting juni 2020.
[1062] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
[1063] Kinderopvang Werkt! (2020), Quickscan kinderopvang. Arbeidsmarktontwikkelingen 2020. Meting juni 2020.

32 Maatschappelijke opvang, sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en overig welzijn

Sectorale contactbeperkende maatregelen (maatschappelijke opvang)

Gemeenten en aanbieders zorgen samen dat zoveel mogelijk vormen van maatschappelijk opvang door kunnen gaan. De aanpak kan per gemeente verschillen. Van belang is in ieder geval (een vorm van) nachtopvang open te houden.
Met de versoepeling van de maatregelen van het kabinet per 1 juni gaat ook voor de maatschappelijke opvang een nieuwe fase in. De opvang voor dak- en thuisloze mensen moet in alle voorzieningen worden ingericht volgens de anderhalvemeterregel.[1064]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (maatschappelijke opvang, sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en overig welzijn)

- Situatie eind juni 2020 volgens UWV: In het sociaal werk is veel ambulante hulpverlening doorgegaan op basis van beeldbellen. Soms is noodzakelijke zorg en ondersteuning uitgesteld. Vanwege financiële onzekerheid waren organisaties de afgelopen periode mogelijk terughoudend in het aannemen van personeel. Het aantal vacatures nam af.[1065]

- Onderzoek uitgevoerd in het kader van de bachelorstudie Arbeid- en Organisatiepsychologie van Universiteit Utrecht laat zien dat sociaal werkers voldoende toegerust zijn om hun werk door te laten gaan en contact te houden met hun cliënten en collega's via digitale hulpmiddelen. Jongere medewerkers hebben gemiddeld genomen sterker ontwikkelde digitale vaardigheden dan oudere medewerkers. Naarmate medewerkers meer digitaal vaardig zijn, zijn de werkprestaties beter en is de werkdruk lager.[1066]
- Het Trimbos doet momenteel onderzoek naar de gevolgen van de coronacrisis op (d inzetbaarheid van) professionals met cliëntcontacten voor psychische hulp, zorg en ondersteuning. Juist professionals die zelf hulp, zorg of ondersteuning bieden bij psychosociale of psych(iatr)ische problematiek vervullen een cruciale rol bij de aanpak van de indirecte gevolgen van de coronacrisis op de mentale gezondheid van de bevolking. Die gevolgen zullen door de recessie eerder toe- dan afnemen. Het is het daarom extra belangrijk om te investeren in de duurbare inzetbaarheid van deze professionals. De eerste resultaten van dit onderzoek worden in augustus verwacht.[1067]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (Z&W als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector zorg en welzijn als geheel 16.461 aanvragen toegekend voor in totaal 187.574 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 70%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [1068]

[1064] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[1065] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[1066] https://www.sociaalwerk-werkt.nl/nieuws/sociaal-werkers-zijn-voldoende-toegerust-voor-digitaal-werken
[1067] https://www.jeugdzorg-werkt.nl/nieuws/onderzoek-naar-impact-coronacrisis-op-professionals
[1068] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.

Sectorale noodmaatregelen

Noodregeling SET COVID-19 (Z&W als geheel)
Door de corona-maatregelen is vaak geen fysiek contact mogelijk tussen zorg-/ hulpverlener en patiënt/cliënt. Face-to-face gesprekken en huisbezoeken vinden alleen plaats onder strikte voorwaarden als het echt niet anders kan. Er is een omslag nodig naar digitale zorg op afstand om de ondersteuning aan patiënten/cliënten (en hun naasten) te kunnen blijven bieden. Daarom heeft het ministerie van VWS de Stimuleringsregeling E-health Thuis uitgebreid met een noodmaatregel: SET COVID-19 voor organisaties in zorg en welzijn die willen investeren in systemen voor digitale zorg op afstand. Per aanvraag is een subsidiebedrag van € 50.000 beschikbaar waarvan maximaal 50% gebruikt mag worden voor de aanschaf, lease en licentiekosten van digitale toepassingen. De subsidie mag ook gebruikt worden voor het inhuren van externen voor advies en implementatie van digitale toepassingen. Er is geen eigen bijdrage vereist. De regeling is inmiddels gesloten.[1069]

TOGS en TVL ((maatschappelijke opvang, sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en overig welzijn)
Binnen de sector maatschappelijk opvang etc. vallen de volgende subsectoren onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB):

- Welzijnswerk voor ouderen - alleen de dorpshuizen, gemeenschapshuizen en wijkcentra (88.10.2)
- Lokaal welzijnswerk- alleen de dorpshuizen, gemeenschapshuizen en wijkcentra (88.99.3)
- Overig maatschappelijk advies, gemeenschapshuizen en samenwerkingsorganen op het gebied van welzijn - alleen de dorpshuizen, gemeenschapshuizen en wijkcentra (88.99.9).[1070]

Aantal werknemersbanen (Z&W als geheel)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel was sprake van een toename met 3.000.[1071]

Aantal lopende WW-uitkeringen (Z&W als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector Z&W als geheel bedroeg in mei 2020 33.579, 1,5% meer dan in april 2020.[1072]

Aantal gewerkte uren (Z&W als geheel)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling

[1069] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk
[1070] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
[1071] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[1072] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

gestabiliseerd. In de sector gezondheids- en welzijnszorg was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 28,1, 24,7 en 24,2.[1073]

Aantal openstaande online vacatures UWV (zorg en welzijn beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector maatschappelijke opvang, sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en overig welzijn zijn de zorg en welzijn beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 14.070, 14.090 en 12.530. Dat betekent een stabilisatie in de tweede periode ten opzichte van de eerste en daling van 11% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1074]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse zorg en welzijn beroepen was sprake van een stijging met 13% (van 12.530 naar 14.140).[1075]

Spanning op de arbeidsmarkt (zorg en welzijn beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de zorg en welzijn beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,40 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,87 (krap).[1076]

Uitstel van betaling van belasting (Z&W als geheel)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel kreeg 17,5% van de bedrijven uitstel van betaling.[1077]

Uitgesproken faillissementen (Z&W als geheel)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen

[1073] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[1074] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1075] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[1076] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[1077] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting

van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector gezondheids- en welzijnszorg als geheel ging het om 9, 7 en 8 faillissementen (tegenover 14, 11 en 6 een jaar eerder).[1078]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

ING heeft voor de zorg de impact van corona op de omzet in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 geprognosticeerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een basisscenario (zonder een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter) en een dubbele dip scenario (met een tweede uitbraak en de terugkeer van de coronamaatregelen in de herfst/winter).

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Indicatie verwachte volume-ontwikkeling voor enkele sectoren in basis scenario (index, dec 2019 = 100, seizoensgecorrigeerd)*

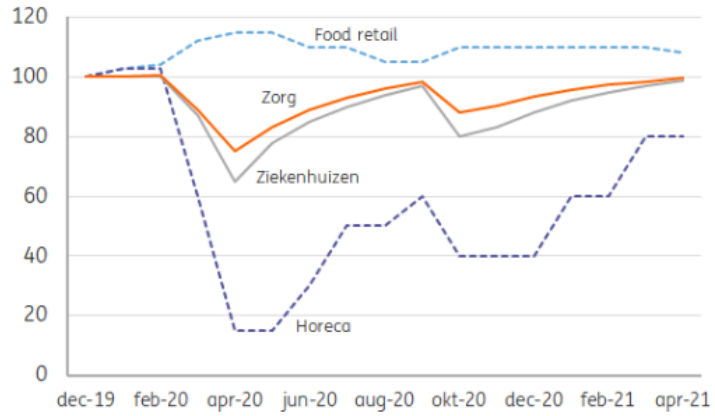

Bron: ING Economisch Bureau
*Om inzicht te geven in de relatieve krimp van de zorg ten opzichte van andere sectoren staan de horeca (hardst krimpende sector) en food retail (enige sector met groei) vemeld.

Het beeld voor de zorg is als volgt:

[1078] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

- Basisscenario: De coronacrisis laat langdurig zijn sporen na in de zorg. De druk op de IC wordt geleidelijk minder. Na de sterke terugval in zorgactiviteit vanwege uitstel van planbare zorg en vraaguitval is de opstart van reguliere zorg in mei sectorbreed zichtbaar. Een deel van de uitgestelde zorg zal niet meer nodig blijken te zijn. De personeelskrapte, het verplichte afstand houden en het regelmatig desinfecteren van ruimtes en hulpmiddelen beperken de zorgcapaciteit. Daardoor duurt het nog geruime tijd voordat alle noodzakelijke zorg die is uitgesteld is ingehaald.
  Aan de vraagkant is sprake van twee tegengestelde effecten: de zorgbehoefte neemt toe door de golf aan coronapatiënten en door de opgespaarde zorgvraag van patiënten die de dokter meden. Aan de andere kant is er nog altijd een fors aantal mensen dat uit vrees voor besmetting of om zorgverleners niet onnodig te belasten, afziet van een gang naar dokter of zorginstelling. Per saldo zal de totale zorgverlening dit jaar veel minder omvangrijk zijn dan verwacht. Dat de omzetdaling in verhouding tot andere sectoren beperkt zal blijven, is ook te danken aan de compensatie voor omzetverlies en extra kosten van coronazorg die VWS, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten vormgeven
  Weliswaar is de volumeterugval in de zorg fors, vergeleken met een zwaar getroffen sector als de horeca valt het nog mee. De langdurige zorg in GGZ-instellingen en gehandicaptenzorg is grotendeels overeind gebleven. De ambulante geneeskundige zorg en thuiszorg hebben daarentegen wel met forse krimp te maken gekregen. Het aantal verwijzingen ligt in de verpleging en verzorging inmiddels weer op niveau, maar veel geïndiceerde cliënten zijn nog huiverig om naar een verpleeghuis te verhuizen. Half mei verbleven er 4% minder mensen in verpleeghuizen dan begin maart. Corona heeft tijdelijk tot forse oversterfte onder ouderen geleid, waardoor de uitstroom uit verpleeghuizen groot was. De wekelijkse instroom lag de eerste twee weken van mei nog zo'n 30% lager dan voorheen.
- Dubbele dip scenario: Tot september verloopt dit scenario voor de zorg hetzelfde als het basisscenario. Als het virus weer de kop opsteekt zijn het bij de tweede dip wederom dezelfde sectoren die direct hard geraakt worden, de horeca, reisbranche en luchtvaart voorop. De zorg zal een minder sterke terugval ervaren door de maatregelen en ervaringen tijdens de eerste uitbraak in het voorjaar. In plaats van het inhalen van uitgestelde zorg en wegwerken van wachtlijsten, zal er dan weer sprake zijn van meer uitstel en afstel, waardoor de omzetterugval groter zal zijn. [1079]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

Volgens de sectorprognoses van de Rabobank krimpt de toegevoegde waarde in de gezondheids- en welzijnszorg in 2020 met 3%. Het jaar 2021 laat weer een stijging met 5% zien. De IC-afdelingen in ziekenhuizen hebben overuren gedraaid. Daar staat tegenover dat veel geplande zorg in de eerste helft van het jaar niet kon doorgaan en het opstarten hiervan moeizaam verloopt. Daarnaast kampten verpleeghuizen met een geringe bezetting, werden dagbestedingen in de zorg uitgesteld en waren onder meer tandartsen en fysiopraktijken tijdelijk dicht.[1080]

ABN-AMRO voorziet voor de sector Zorg in 2020 een stijging van de toegevoegde waarde met 3.0% en in 2021 met 3,5%.[1081]

[1079] https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html; https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
[1080] Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
[1081] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[1082] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De groei in de zorg in 2020 wijkt nauwelijks af van het basispad. Enerzijds is er door het coronavirus extra vraag naar medische zorg, aan de andere kant zijn er capaciteitsproblemen en is er terughoudendheid bij huishoudens om eerstelijnszorg te zoeken. In 2021 is er in scenario's 1 en 2 extra groei; in scenario's 3 en 4 groeit de zorg in 2021 ook, maar minder dan in 2020.[1083]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (Z&W als geheel)

UWV voorziet voor de sector zorg en welzijn als geheel groei van de werkgelegenheid in 2020.[1084]

Impact op het mbo-segment (maatschappelijke opvang etc.)

De sector zorg en welzijn als geheel is goed voor ruim 17% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de sector maatschappelijke opvang etc. is het mbo-segment oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 48% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector maatschappelijk opvang etc. in het tweede kwartaal van 2020 veel kleiner. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 5% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[1085] In het mbo-segment in de sector zorg en welzijn als geheel is in 2020 groei en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

[1082] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[1083] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[1084] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[1085] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

33 Cultuur, sport en recreatie

Sectorale contactbeperkende maatregelen (cultuur, sport en recreatie)

- Vanaf 12 maart 2020 zijn grootschalige evenementen (zoals festivals) en sportwedstrijden stopgezet. Veel grote evenementen zijn een jaar uitgesteld, maar mogelijk kunnen die volgend jaar ook nog niet plaatsvinden. De verwachting is namelijk dat grote evenementen pas weer door kunnen gaan wanneer er een vaccin is tegen het coronavirus.
  Vanaf 1 juli geldt geen beperking meer voor het aantal bezoekers van evenementen. Voorwaarden zijn – naast de anderhalvemeterregel - reservering, gezondheidscheck en een zitplaats voor iedereen. In de praktijk kunnen grote evenementen, waarvoor de vergunningverlening zo'n zes weken vergt, hierdoor weer vanaf medio september plaatsvinden.
  Sportwedstrijden zijn vanaf 1 september weer mogelijk en met publiek (mits met inachtneming van de anderhalvemeterregel). Ook mag er vanwege het besmettingsgevaar niet gescandeerd en gezongen worden. De anderhalvemeterregel geldt niet voor de sporters.
- Musea en bibliotheken waren vanaf 12 maart gesloten. Vanaf 1 juni zijn ze weer open. Er geldt geen maximumaantal bezoekers. Anderhalve meter is de regel. De instellingen zorgen zelf voor de naleving.
- Ook culturele instellingen (zoals concertzalen, theaters e.d.) en bioscopen, waar geen sprake is van doorstroom van bezoekers, waren vanaf 12 maart gesloten. Vanaf 1 juni zijn deze weer open voor maximaal 30 personen (exclusief personeel). Vanaf 1 juli is het aantal personen dat culturele instellingen en bioscopen mogen toelaten onbeperkt. De anderhalvemeterregel blijft gelden voor gasten en personeel (maar niet voor acteurs, dansers etc.). Binnen hoeft niet meer met reserveringen en gezondheidschecks gewerkt te worden als er minder dan 100 gasten zijn. Buiten als er minder dan 250 gasten zijn. Ook moet iedereen dan een vaste zitplek hebben.
- De protocollen vanwege de coronamaatregelen voor verschillende beroepen zoals acteurs, zangers maakt dat hun beroep anders uitgevoerd moet worden. Zo kunnen toneelspelers bijvoorbeeld geen intieme scenes spelen en moeten zangers op 8 meter afstand blijven van hun publiek totdat er nieuw advies vanuit de overheid komt. Voor deze beroepen zijn er meer beperkingen dan de doorgaans anderhalvemeterregeling.
- Vanaf 15 maart zijn binnen- en buitenzwembaden, sportscholen, sport- en verengingskantines, casino's, sauna's en sexclubs dicht. Zwembaden zijn vanaf 11 mei weer open. Sportscholen, sport- en verenigingskantines, casino's, sauna's en sexclubs zijn vanaf 1 juli weer open. Voordat deze hun deuren mogen openen moeten ze wel voldoen aan enkele voorwaarden op het gebied van hygiëne. Het aantal personen dat toegelaten mag worden is onbeperkt, mits met inachtneming van de anderhalvemeterregel.[1086]
- Attractieparken en dierentuinen waren eveneens vanaf medio maart dicht (op eigen initiatief). Vanaf 11 mei zijn ze weer (stapsgewijs) opengegaan. Er geldt geen maximumaantal bezoekers. Anderhalve meter is de regel. De parken en tuinen zorgen zelf voor de naleving. Naar verwachting zal uiteindelijk de helft van het normale aantal bezoekers binnen kunnen.[1087]

[1086]

[1087] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19; https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5116046/attractiepark-dierentuin-speeltuin-speelparadijs-corona-open

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf

Cultuur, sport en recreatie

- Situatie begin mei volgens UWV: In de sector cultuur, sport en recreatie is door de sectorale contactbeperkende maatregelen veel minder werk. De maatregelen treffen naast acteurs, musici en sporters ook ondersteunend personeel (technisch, catering, kaartcontrole, beveiligers, podiumbouwers, etc.). [1088]
- Situatie eind juni volgens UWV: De maatregelen worden geleidelijk versoepeld, met in achtneming van de anderhalvemeterregel, verplichte reservering en een checkgesprek. Ondanks veel creatieve initiatieven is het (ook na 1 juli) lastig kostendekkend te draaien. In de sector werken veel zzp'ers en flexwerkers. Deze worden het hardst geraakt[1089]

Cultuur en sport

- BIM 3 april 2020: Muziek- en sportverenigingen geven aan dat veel mensen hun abonnement opzeggen. Bij grote sportschoolketens worden abonnementen vaak bevroren, maar kleinere zelfstandige scholen kunnen dat niet betalen. Uit onderzoek van brancheverenigingNL Actief blijkt dat bijna 90% van de sportschoolhouders rekent op meer opzeggingen. Muziekscholen proberen hun lessen door te laten gaan, net name door deze online aan te bieden.[1090]

Recreatie

- Brancheverenigingen HISWA-RECRON waarschuwt eind april dat steeds meer bedrijven in de watersport en -recreatie in de knel komen, nu het kabinet besloten heeft de coronamaatregelen te verlengen tot en met 20 mei. HISWA-RECRON gaat in een eerste prognose uit van een schadepost van 1 miljard euro voor de komende periode. Hierdoor staan bijna twintigduizend banen op de tocht.[1091]
- BIM 13 mei 2020: Er is een stormloop op vakantiehuisjes in Nederland voor in de zomer, nu een vakantie in het buitenland hoogst onzeker is. De toeristische sector houdt rekening met toenemende schaarste en prijsstijgingen. Bij sommige aanbieders is de verwachting dat halverwege mei de gehele zomervakantie al uitverkocht zal zijn. [1092]
- BIM 17 juni 2020: Doordat mensen vanwege de coronacrisis vaker in eigen land blijven is de populariteit van chalets en stacaravans sterk toegenomen. Een voorbeeld is Recreatiepark 't Zand in Alphen waar een nieuw stuk van het park in slechts vijf maanden tijd helemaal is uitverkocht. [1093]
- Begin juni 2020 heeft NBTC de voorlichtingscampagne 'Hier moet je zijn' gelanceerd. 'Hier moet je zijn' is een beweging, een gezamenlijk initiatief vanuit de sector, met als doel de Nederlandse bezoekerseconomie op een verantwoorde manier weer op vlieghoogte te brengen.[1094]

[1088] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[1089] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[1090] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 3 april 2020.
[1091] https://waterrecreatienederland.nl/2020/04/hiswa-recron-20-000-banen-in-watersport-en-recreatie-op-de-tocht/
[1092] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 13 mei 2020.
[1093] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 juni 2020.
[1094] Provincie Flevoland (2020). COVID-19 Monitor Flevoland. Actueel beeld van de impact van het COVID-19 virus in Flevoland. Versie 30 juni 2020.

Door ondernemers getroffen maatregelen om effecten van economische neergang door coronacrisis te beperken (cultuur, sport en recreatie, dataverzameling mei 2020)

In de sector cultuur, sport en recreatie worden 'instellen op de 1,5 meter economie' en 'kostenreductie' door de meeste ondernemers genoemd als belangrijkste maatregel die ze zelf namen om de effecten van de economische neergang door de coronacrisis te beperken (43,7% en 33,9%). De maatregelen 'scherpere prijsconcurrentie/meer intensieve marketing', 'product dienst/aanpassen bijv. kwaliteit, levering', 'innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' en 'andere markten/doelgroepen bedienen' worden minder vaak als belangrijkste maatregel genoemd (respectievelijk 0,1%, 5,9%, 12,3% en 1%). De resterende 1,1% vond maatregelen (nog) niet nodig. Het aandeel ondernemers dat 'product/dienst innovatie/ontwikkeling van nieuwe producten/diensten/processen' als belangrijkste maatregel noemt is groter dan in andere sectoren. [1095] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Inzet van personeel tijdens coronacrisis (cultuur, sport en recreatie, dataverzameling mei 2020)

In de sector cultuur, sport en recreatie wordt als meest kenmerkend voor de inzet van personeel tijdens de coronacrisis door de ondernemers het vaakst genoemd:

1. 'Voor een deel van of al het personeel is NOW / werktijdverkorting aangevraagd' (35,3%)
2. 'Minder inzet van zzp'ers en uitzendkrachten door minder activiteiten' (29,6%)
3. 'Meerderheid van personeel kan niet thuiswerken door aard werkzaamheden' (17,7%).[1096] (NB: Geen MR-vraag; percentages tellen op tot 100!)

Toegekende aanvragen NOW-regeling (cultuur, sport en recreatie, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector cultuur 1.925 aanvragen toegekend voor in totaal 40.729 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 76%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [1097]

Sectorale noodmaatregelen

Cultuur, sport en recreatie

De sector cultuur, sport en recreatie (SBI-code 90xxx, 91xxx, 92xxx, 93xxx) valt binnen de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB).[1098]

Cultuur

Het kabinet stelt 300 miljoen euro extra beschikbaar voor de culturele sector. Met deze steun worden culturele instellingen die van vitaal belang zijn voor de sector, door de financieel zware eerste maanden van de coronacrisis heen geholpen. Daarmee worden ze ook in staat gesteld te investeren in het komende culturele seizoen. Ook kan door deze aanvullende ondersteuning de werkgelegenheid in deze sector zoveel mogelijk worden behouden. De 300 miljoen euro extra is opgebouwd uit vier onderdelen:

[1095] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[1096] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
[1097] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[1098] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl

- In de eerste plaats wordt geld ingezet voor het ophogen van de subsidies voor instellingen in de culturele basisinfrastructuur en voor instellingen en festivals die meerjarig worden ondersteund door de zes rijkscultuurfondsen.
- Voor het verhogen van bestaande leenfaciliteiten bij het Nationaal Restauratiefonds voor rijksmonumenten trekt het kabinet ook geld uit.
- Ten derde krijgen de zes rijkscultuurfondsen budget voor ondersteuning van cruciale instellingen in de keten die vooral in regio's en steden de culturele infrastructuur dragen, zoals belangrijke gemeentelijke en provinciale musea, (pop-)podia en filmtheaters.
- Het vierde onderdeel zorgt ervoor dat de leenfaciliteiten bij Cultuur+Ondernemen worden verhoogd.[1099]

Voorwaarde om in aanmerking te komen is dat voor hen de generieke maatregelen maximaal zijn benut.[1100]

Het ministerie van VWS, het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) steunen met een gezamenlijk bedrag van € 2 miljoen extra de herinneringscentra en de oorlogsmusea die aangesloten zijn bij de Stichting Musea en Herinneringscentra '40-'45 (SMH). Het gaat om een tegemoetkoming in de kosten als gevolg van de gedwongen publiekssluiting van 16 maart tot 1 juni 2020.[1101]

Het private Kickstart Cultuurfonds stelt ruim 16 miljoen euro beschikbaar voor culturele instellingen die geen gebruik kunnen maken van de 300 miljoen euro noodsteun van het kabinet. Het tijdelijke fonds is opgericht door BankGiro Loterij, VSBfonds, Prins Bernhard Cultuurfonds en VandenEnde Foundatiom. Zes andere private fondsen hebben zich daarbij aangesloten. Vanaf 15 juli kunnen theaters, concertzalen, poppodia, musea en producenten hulp aanvragen bij het fonds.[1102]

Sportverenigingen

Het ministerie voor VWS opende begin mei 2020 een noodfonds van 110 miljoen euro om Nederlandse sportverenigingen te ondersteunen en om te voorkomen dat verenigingen omvallen. 90 miljoen is bedoeld om de huur kwijt te schelden over de periode 1 maart tot 1 juni 2020. De overige 20 miljoen is bedoeld voor sportverenigingen met een eigen accommodatie.[1103]

Betaald voetbal

De KNVB en de betaald voetbal clubs dienden begin juni een verzoek om steun bij het kabinet in. Het kabinet is niet van plan de sector betaald voetbal de gevraagde 140 miljoen uit te keren om de door de coronacrisis ontstane financiële problemen op te lossen. Per club wordt bekeken wat nodig is om te overleven.[1104]

Aantal werknemersbanen (cultuur, sport en recreatie)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur

[1099] Bij Cultuur+Ondernemen kunnen cruciale private partijen in de keten, zoals vrije theaterproducenten, commerciële festivals en kunstgaleries, terecht voor leenfaciliteiten.
[1100] https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/nieuws/2020/04/15/aanvullende-ondersteuning-voor-culturele-sector
[1101] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/06/17/noodsteun-van-ministerie-van-vws-en-vfonds-aan-herinneringscentra-en-oorlogsmusea
[1102] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/private-fondsen-schieten-cultuursector-te-hulp-in-kickstart-cultuurfonds~bd8dcfad/
[1103] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/01/110-miljoen-euro-ondersteuning-voor-sportverenigingen
[1104] https://www.telegraaf.nl/sport/1711909721/politiek-den-haag-geeft-geen-140-miljoen-euro-aan-betaald-voetbal

en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector cultuur, sport en recreatie ging het om een afname met 3.000.[1105]

Aantal lopende WW-uitkeringen (cultuur)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector cultuur bedroeg in mei 2020 4.010, 5,3% meer dan in april 2020. De cultuursector behoorde daarmee (samen met de schoonmaakbranche, uitzendbranche, detailhandel en horeca en catering) tot de sectoren waar in mei 2020 het aantal lopende WW-uitkeringen het sterkst toenam.[1106]

Aantal gewerkte uren (milieudiensten, cultuur en recreatie)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector milieudiensten, cultuur en recreatie was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 30,9, 21,4 en 20,0. Dat is een forse daling (zo'n 10 procentpunt).[1107]

Aantal openstaande online vacatures UWV (creatieve en taalkundige beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector cultuur, sport en recreatie zijn de creatieve en taalkundige beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 950, 670 en 550. Dat betekent een daling van 29% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 18% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1108]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse creatieve en taalkundige beroepen was sprake van een stijging met 9% (van 550 naar 600).[1109]

Spanning op de arbeidsmarkt (creatieve en taalkundige beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.

[1105] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[1106] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[1107] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[1108] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1109] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de creatieve en taalkundige beroepen was de arbeidsmarkt zowel in het vierde kwartaal van 2019 als het eerste kwartaal van 2019 (precieze score onbekend) als in het eerste kwartaal van 2020 (score 0,34) ruim.[1110]

Liquiditeitsbehoefte en solvabiliteit mkb

Cultuur en sport

Uit een stresstest door CPB in juni 2020 komt binnen het mkb de sector cultuur en sport als één van de sectoren met die het sterkst worden geraakt in hun solvabiliteit. De inschatting is dat bij voortdurende lage omzet binnen zes maanden bij meer dan 25% van de bedrijven een risicovolle solvabiliteitspositie ontstaat.[1111]

Kermisondernemers

In een recent rapport gaf 60% van de kermisondernemers aan op korte termijn ernstige liquiditeitsproblemen te verwachten. [1112]

Uitstel van betaling van belasting (cultuur, sport en recreatie)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector cultuur, sport en recreatie kreeg 38,3% van de bedrijven uitstel van betaling.[1113]

Uitgesproken faillissementen (cultuur, sport en recreatie)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector cultuur, sport en recreatie ging het om 6, 7 en 9 faillissementen (tegenover 6, 9 en 3 een jaar eerder).[1114]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (cultuur, sport en recreatie)

COEN

De verwachtingen van bedrijven in de sector cultuur, sport en recreatie ten aanzien van hun voortbestaan zijn in mei en juni positiever dan in april. In april gaf in COEN 71,4% van de ondernemers in de sector aan dat hun bedrijf bij aanhoudende coronacrisis maximaal 12 maanden zou kunnen voortbestaan en 4,3% 12 maanden of langer (de rest kon dat niet zeggen). In mei waren deze percentages 51,7% en 23,8%. Ruim de helft blijft dus minder positief gestemd.[1115] In juni ging het om

[1110] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[1111] CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
[1112] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 juni 2020.
[1113] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[1114] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[1115] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis; https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers

respectievelijk 31,4% en 38,2%. Daarmee scoort de sector laag: alleen in de horeca is het vertrouwen nog minder sterk.[1116]

KvK-Flitspeiling corona

In de vierde KvK-Flitspeiling corona (dataverzameling tweede helft van mei) geeft ca. 7 op de 10 ondernemers aan te verwachten dat het bedrijf de coronacrisis (zeker of waarschijnlijk) zal overleven.[1117] 2 op de 10 kan het nog niet inschatten en 1 op de 10 verwacht de coronacrisis waarschijnlijk niet te overleven. Voor de sectoren cultuur, sport en recreatie, detailhandel, horeca en persoonlijke dienstverlening ligt het aandeel dat verwacht te overleven iets lager, namelijk 6 op de 10.[1118]

Overige verwachtingen

- *Kunst en cultuur*:
  - Emeritus hoogleraar kunstsociologie Hans Abbing verwacht dat de grote culturele instellingen de coronatijden zullen overleven (of er zelfs sterker uitkomen). De kleine, en vooral de niet-gesubsidieerde, instellingen zullen het zwaar krijgen. Daardoor komt het hele cultuurveld in gevaar. Want vernieuwing komt van de basis.[1119]
  - Volgens de Museumvereniging komt een vijfde van de Nederlandse musea in mei al in de financiële problemen als er geen verdere steunmaatregelen komen voor de sector. Een op de vier musea zou voor het einde van het jaar zelfs failliet kunnen gaan. Als uitgegaan wordt van een sluiting tot 1 juni, zouden musea in Nederland 115 miljoen euro aan publieksinkomsten mislopen, terwijl sinds 2016 de helft van alle musea al rode cijfers schrijft.[1120]
  - In grote steden hebben boekwinkels een omzetverlies van wel 80%. Bijna de helft van de fysieke boekhandels verwacht binnen een half jaar om te vallen, zo blijkt uit cijfers van de Koninklijke Boekverkopersbond. Dit heeft ook grote gevolgen voor uitgevers en auteurs. [1121]
- *Evenementen:* De evenementensector roept het kabinet op om voor 1 juli 2020 duidelijkheid te geven wanneer er weer vakbeurzen en congressen georganiseerd mogen worden. Anders is 2020 verloren en vallen bedrijven om.[1122]
- *Sport*: Stichting Waarborgfonds Sport (SWV) waarschuwt dat 800 sportverenigingen kunnen omvallen als gevolg van het coronavirus als financiële steun uitblijft. Het gaat met name om amateurclubs van zomersporten als tennis, honkbal, cricket en golf. Oorzaak: mindere kantine-inkomsten. [1123]

Impact op de omzet in 2020 en 2021 (evenementen en sport)

Cultuur, sport en recreatie

- CPB gaat er in het basisscenario van de Juniraming 2020 dat de economische klappen vallen vooral in de sectoren horeca, toerisme, cultuur en luchtvaart.[1124]

[1116] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan
[1117] Uit de toelichting die respondenten geven, blijkt dat ondernemers aangeven te kunnen overleven omdat ze veelal voldoende buffers of reserves hebben opgebouwd, weinig vaste lasten hebben, overheidssteun ontvangen, creatief zijn, maar ook omdat ze positief willen blijven.
[1118] KvK (2020). Flitspeiling corona. Meting 4. Juni 2020.
[1119] https://www.nrc.nl/nieuws/2020/06/03/deze-crisis-maakt-groten-en-rijken-in-de-kunst-sterker-a4001589
[1120] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 10 april 2020.
[1121] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 april 2020.
[1122] https://www.rtlnieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5147591/vakbeurzen-smeken-rutte-weer-open-mogen-bloedbad-sector-dreigt
[1123] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 29 april 2020.
[1124] CPB (2020). Juniraming 2020.

Kunst- en cultuur

- De gezamenlijke kunst- en cultuurwereld verliest volgens belangenorganisatie Kunsten'92 tussen de 85 en 100 miljoen euro per week aan omzet door de coronamaatregelen. In de periode half maart - 1 juni zal het in totaal om 969 miljoen euro gaan aan inkomstenderving. De schade wordt geleden door onder meer individuele kunstenaars, theaters, gezelschappen, producenten, filmsector en boekenwereld.[1125]
- In een brief aan de Tweede Kamer meldt de culturele en creatieve sector te verwachten dat de cultuurwerelddoor de coronacrisis dit jaar in totaal 2,6 miljard euro aan inkomsten misloopt. Met de beperkte openstelling van musea, bioscopen en concertzalen sinds 1 juni valt de kunsten geen leven in te blazen. Om een lange sterfscène in de herfst te voorkomen moet het kabinet snel meer bezoekers toestaan en honderden miljoenen uittrekken voor een herstelplan.[1126]

Evenementen

- Verzekeraars schrappen hun pandemiedekkingen. Toch dekking bieden kan hen in de problemen brengen: de ontvangen premies zijn onvoldoende om de schade te dekken. Evenementenorganisatoren krijgen hierdoor ook volgend jaar mogelijk geen events van de grond.[1127]
- Concert- en festivalorganisator MOJO stelt in een eerste voorzichtige schatting dat er door de coronamaatregelen binnen de branche een schadepost van zeker 1,5 miljard euro zal ontstaan. [1128]

Sport

- NOC*NSF brekende dat de totale schade door corona voor de sport tot 1 augustus 950 miljoen euro bedraagt. Dit betreft met name het wegvallen van contributies, het mislopen van opbrengst in kantines en het annuleren van sportevenementen.[1129]
- Het Mulier Instituut schat in de eerste monitor 'Sport en corona' in opdracht van het ministerie van VWS de omzetderving in de sportsector tot 1 augustus 2020 ten gevolge van de coronamaatregelen op 1,5 miljard euro. Voor ongeveer een derde van dat bedrag kunnen kosten worden bespaard en nog eens een derde wordt gecompenseerd door steunmaatregelen van de overheid. De resterende schade zal moeten worden opgevangen door de inzet van reserves en onttrekkingen van het eigen vermogen van sportorganisaties en sportbedrijven.[1130] Het nieuw opgerichte Kennisconsortium Sport en Corona verwacht dat de daadwerkelijke omzetderving en schade voor de sport als gevolg van de coronacrisis aan het eind van dit jaar nóg hoger is. Dat komt door gevolgschade en doordat enkele coronamaatregelen ook na 1 augustus blijven gelden.[1131]

[1125] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 17 april 2020.
[1126] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/zonder-herstelplan-dreigt-lange-sterfscene-voor-cultuur~b511c0bb/
[1127] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 mei 2020.
[1128] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 29 april 2020.
[1129] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 8 april 2020.
[1130] Mulier Instituut (2020). Monitor Sport en corona.
[1131] https://www.ad.nl/andere-sporten/sportsector-loopt-in-nederland-1-5-miljard-mis-door-corona~a7603660/

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021

Leisure (horeca & cultuur, sport en recreatie)
ABN-AMRO voorziet voor de sector Leisure (horeca & cultuur, sport en recreatie) in 2020 een krimp van de toegevoegde waarde met 25% en in 2021 een stijging met 30,0%. De gevolgen van de coronacrisis zijn het ingrijpendst voor de sectoren die direct afhankelijk zijn van consumenten, zoals Leisure. Consumenten waren noodgedwongen aan huis gekluisterd. [1132]

Cultuur, recreatie en overige diensten
Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[1133] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De sector cultuur, recreatie en overige diensten heeft in 2020 te maken met vraaguitval (vooral particuliere consumptie) en met de lockdown omdat bezoekers niet kunnen en mogen komen. In 2021 is wel van enig terugveren sprake (behalve in scenario 4), maar cumulatief is het effect van de coronacrisis negatief. De vraag is overigens of het gebruik van vouchers – waarin omzet als het ware naar voren wordt gehaald zonder dat daar onmiddellijk afzet tegenover staat – het terugveren in 2021 niet belemmert. Er is immers uitgesteld aanbod zonder dat daar in 2021 nieuwe inkomsten tegenover staan.[1134]

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021

Cultuur, sport en recreatie
Volgens SCP lopen mensen met een flexibel dienstverband in een sector die naar verwachting gaat krimpen – zoals de uitzendsector, reisbureaus, horeca, luchtvaart en cultuur, sport & recreatie – het grootste risico op werkverlies en armoede.[1135]

UWV voorziet voor de sector cultuur sport en recreatie zeer grote krimp van de werkgelegenheid in 2020. Deze sectoren kwam vanuit een periode met volop economische activiteit ineens met piepende banden tot stilstand. Recreatieactiviteiten, sportwedstrijden, voorstellingen en evenementen zijn zo goed als allemaal afgelast. Festivals vinden in ieder geval tot 1 september 2020 geen doorgang. De perspectieven na 1 september 2020 zijn eveneens niet goed, omdat de branche moeilijk kostendekkend kan opereren in de anderhalvemetersamenleving.[1136]

Evenementen
De vereniging van evenementenorganisaties in Nederland, EventPlatform, heeft berekend dat de helft van de werknemers in de evenementenbranche zijn baan zal verliezen als gevolg van de coronacrisis. En meer dan de helft van de verwachte omzet gaat in rook op. Dat komt met name door de kabinetsmaatregelen om in verband het coronavirus alle grootschalige evenementen te verbieden. Daardoor is het werk in de branche abrupt tot stilstand gekomen.[1137]

[1132] ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020; https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
[1133] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[1134] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
[1135] SCP (2020). Beleidssignalement maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.
[1136] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[1137] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 8 april 2020

Onderzoeksbureau Respons stelt na onderzoek dat het coronavirus en de genomen maatregelen ter bestrijding ervan voor de evenementenbranche in Nederland tot omzetderving van 1,1 miljard euro zal leiden alsmede 1.500 banen zal kosten. Het gaat dan om publieksevenementen en daartoe behoren festivals, (grotere) concerten, sportevenementen, jaarmarkten, kersmissen en parades/optochten. [1138]

Regionale verschillen in 2020 en 2021 (cultuur, sport en recreatie)

Er zijn grote regionale verschillen in het aandeel van de sector cultuur, sport en recreatie in het totaal aantal werknemers en daarmee in de impact van de coronacrisis op de werkgelegenheid in de regio's. Groot Amsterdam en Midden-Utrecht zijn belangrijke culturele centra. Er zijn diverse poppodia, theaters, musea en evenementenhallen (zoals de RAI en Jaarbeurs). Ook zijn in beide steden kunstopleidingen vertegenwoordigd. In Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland en IJmond wonen veel forenzen. Werknemers in de sector cultuur, sport & recreatie uit deze regio's werken vaak in Amsterdam of Utrecht. Daarnaast heeft Gooi en Vechtstreek een aantal grote musea (zoals Beeld & Geluid, Singer). In Midden-Gelderland (Burgers Zoo, Openluchtmuseum) en Midden-Brabant (Efteling, Beekse Bergen) is de werkgelegenheid vooral geconcentreerd bij dierentuinen, musea en pretparken. Ook heeft Midden-Brabant de Rockacademie, een dansopleiding en een conservatorium, waardoor het een aantrekkelijke woonregio is voor mensen met culturele beroepen.[1139]

Typering aandeel sector in totaal aantal werknemers: cultuur, sport en recreatie

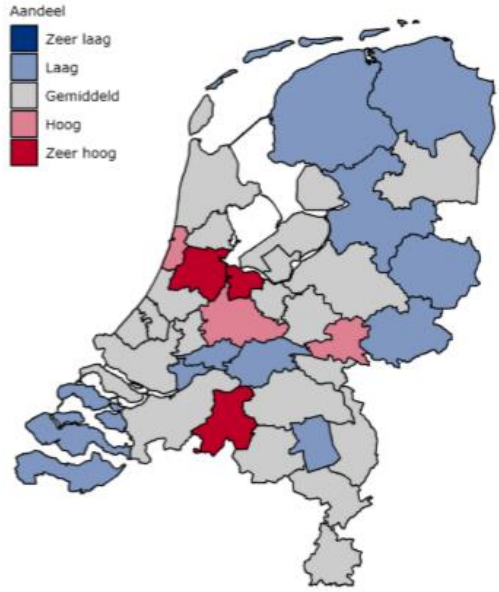

Bron: Polisadministratie UWV en SUWI Bedrijvenregister (eind okt. 2019)

Impact op het mbo-segment (cultuur, sport en recreatie)

De sector cultuur sport en recreatie is goed voor zo'n 1,5% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de sector cultuur, sport en recreatie is het mbo-segment enigszins oververtegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 41% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de sector cultuur, sport en recreatie in

[1138] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 8 april 2020
[1139] UWV (2020). Coronacrisis: regionale verschillen in impact op werkgelegenheid. 3 juni 2020.

het tweede kwartaal van 2020 wat groter. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 42% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[1140] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de sector cultuur, sport en recreatie in 2020 zeer sterke krimp en in 2021 weer een sterke groei van de werkgelegenheid te verwachten. De vraag is wel of deze groei kan compenseren voor het verlies aan werkgelegenheid in 2020. Dit hangt vooral ook af van de mate waarin de anderhalvemeterregel van kracht blijft (en daarmee van de komst van een vaccin.

[1140] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

34 Overige dienstverlening

Sectorale contactbeperkende maatregelen (niet-medische contactberoepen)

- Binnen de overige dienstverlening gaat het bij contactberoepen onder meer om rijinstructeurs, medewerkers in uiterlijke verzorging (kapper, schoonheidsspecialist, pedicure, enz.) en sekswerkers. Vanaf medio maart 2020 lag het werk in deze niet-medische contactberoepen stil (met uitzondering van pedicures, die wel alleen maar medisch noodzakelijke handelingen mochten uitvoeren). Vanaf 11 mei mocht het werk in deze beroepen weer uitgeoefend worden, met uitzondering van sekswerkers. Sekswerkers zijn vanaf 1 juli weer aan de slag. De anderhalvemeterregel geldt niet voor de contactberoepen.[1141]

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (niet-medische contactberoepen)

- Situatie begin mei volgens UWV: Het werk in de niet-medische contactberoepen ligt stil. Kappers, schoonheidssalons, visagisten, nagelstudio's, tatoeëerders zijn gesloten. Vanaf 11 mei is het werk weer opgestart.[1142]
- Situatie eind juni volgens UWV: Bij de kappers was het na de heropening tijdelijk erg druk, maar de omzetderving van de verplichte sluiting is nog niet ingelopen. Bovendien kunnen ze nog steeds minder klanten in de zaak ontvangen dan voorheen (o.m. i.v.m. extra ruimte tussen de klanten en extra tussentijdse schoonmaakwerkzaamheden).[1143]

- BIM 20 mei 2020: Volgens kappersvereniging ANKO hebben kappers een enorm drukke eerste week gehad, nadat ze na zeven weken weer open mochten. In drie dagen tijd waren er evenveel afspraken als normaal in een maand. Veel kappers zijn vanwege de drukte langer open en er zijn ook kappers die ook op zondag doorwerken. De meeste kappers volgen het protocol op dat door ANKO is opgesteld. [1144]

Toegekende aanvragen NOW-regeling (overige commerciële dienstverlening als geheel, stand van zaken 7 juli 2020)

Op 7 juli 2020 waren in de sector overige commerciële dienstverlening 24.825 aanvragen toegekend voor in totaal 409.476 werknemers. Het gemiddeld opgegeven omzetverlies bedroeg 59%. Overall (alle sectoren samen) ging het om 139.399 aanvragen voor 2.653.041 werknemers. [1145]

Sectorale noodmaatregelen (overige dienstverlening)

Binnen de overige dienstverlening vallen de volgende sectoren onder de regelingen TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19) en TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten MKB):

- Reparatie van computers en consumentenartikelen (95.xxx)
- Wellness en overige dienstverlening (96.xxx).[1146]

[1141] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
[1142] UWV (2020). Inventarisatie van acute personeelstekorten en –overschotten. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
[1143] https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
[1144] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 20 mei 2020.
[1145] UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
[1146] https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs; https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl

Aantal werknemersbanen (overige dienstverlening)

Overall (i.e. in alle sectoren samen) is het aantal werknemersbanen van februari op maart 2020 met 23 duizend afgenomen. Doorgaans groeit het aantal banen in het begin van het jaar. De meeste banen verdwenen in de bedrijfstakken horeca, verhuur en overige zakelijke diensten, handel en cultuur, sport en recreatie. In de sector overige dienstverlening was sprake van een afname met 1.000.[1147]

Aantal lopende WW-uitkeringen (overige dienstverlening)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de sector overig bedroeg in mei 2020 3.926, 1,0% meer dan in april 2020.[1148]

Aantal gewerkte uren (overige dienstverlening)

Cijfers over werkgelegenheid/werkloosheid zijn op dit moment vertekend door de NOW- en andere noodmaatregelen. Een betere indicator is daarom het totaal aantal gewerkte uren. Volgens CPB werd er door werkenden overall (in alle sectoren samen) eind maart 13% minder uren gewerkt dan begin maart. In april is deze daling gestabiliseerd. In de sector 'overig' was het gemiddeld aantal uren dat werkenden per week werkten begin maart, eind maart en eind april respectievelijk 31,2, 26,4 en 25,7.[1149]

Aantal openstaande online vacatures UWV (dienstverlenende beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
Meest relevante beroepsklasse voor de sector horeca zijn de dienstverlenende beroepen. In deze beroepsklasse bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 9.330, 5.160 en 3.990. Dat betekent een daling van 45% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 23% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1150]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse dienstverlenende beroepen was sprake van een stijging met 15% (van 3.990 naar 4.580).[1151]

Spanning op de arbeidsmarkt (dienstverlenende beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.

[1147] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
[1148] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[1149] CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
[1150] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1151] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.

De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de dienstverlenende beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,54 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,33 (gemiddeld).[1152]

Uitgesproken faillissementen (overige dienstverlening)

De coronacrisis heeft in de maanden april, mei en juni 2020 overall (in alle sectoren samen) nog niet geleid tot een substantiële toename van het aantal faillissementen van bedrijven, instellingen en eenmanszaken. In deze maanden werden in totaal respectievelijk 366, 316 en 297 faillissementen uitgesproken (tegenover 369, 295 en 282 in dezelfde maanden in 2019). In de sector overige dienstverlening ging het om 18, 9 en 9 faillissementen (tegenover 5, 3 en 8 een jaar eerder). Hier is dus wel sprake van een flinke toename. [1153]

Uitstel van betaling van belasting (overige dienstverlening)

In de periode 1 april – 12 juni kreeg overall (i.e. in alle sectoren samen) 31,4% van de bedrijven met 10-250 werkzame personen uitstel van betaling bij de Belastingdienst. Daarbij ging het om betaling voor de inkomstenbelasting, Zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en/of omzetbelasting (btw). Uitstel van betaling gaat vaak samen met gebruikmaking van andere steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In de sector overige dienstverlening kreeg 24,6% van de bedrijven uitstel van betaling.[1154]

Verwachtingen t.a.v. voortbestaan (persoonlijk dienstverlening)

In de vierde KvK-Flitspeiling corona (dataverzameling tweede helft van mei) geeft ca. 7 op de 10 ondernemers aan te verwachten dat het bedrijf de coronacrisis (zeker of waarschijnlijk) zal overleven.[1155] 2 op de 10 kan het nog niet inschatten en 1 op de 10 verwacht de coronacrisis waarschijnlijk niet te overleven. Voor de sectoren cultuur, sport en recreatie, detailhandel, horeca en persoonlijke dienstverlening ligt het aandeel dat verwacht te overleven iets lager, namelijk 6 op de 10.[1156]

Impact op de toegevoegde waarde in 2020 en 2021 (cultuur, recreatie en overige diensten)

Panteia heeft de vier scenario's voor de economische gevolgen van de coronacrisis van het CPB van 26 maart 2020 sectoraal verbijzonderd.[1157] Het beeld is wat toegevoegde waarde betreft als volgt. De sector cultuur, recreatie en overige diensten heeft in 2020 te maken met vraaguitval (vooral particuliere consumptie) en met de lockdown omdat bezoekers niet kunnen en mogen komen. In 2021 is wel van enig terugveren sprake (behalve in scenario 4), maar cumulatief is het effect van de coronacrisis negatief. De vraag is overigens of het gebruik van vouchers – waarin omzet als het ware naar voren wordt gehaald zonder dat daar onmiddellijk afzet tegenover staat – het terugveren in 2021 niet belemmert. Er is immers uitgesteld aanbod zonder dat daar in 2021 nieuwe inkomsten tegenover staan.[1158]

[1152] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
[1153] CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).
[1154] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
[1155] Uit de toelichting die respondenten geven, blijkt dat ondernemers aangeven te kunnen overleven omdat ze veelal voldoende buffers of reserves hebben opgebouwd, weinig vaste lasten hebben, overheidssteun ontvangen, creatief zijn, maar ook omdat ze positief willen blijven.
[1156] KvK (2020). Flitspeiling corona. Meting 4. Juni 2020.
[1157] Het gaat om de volgende vier scenario's: 1) 3 maanden beperkingen; 2) 6 maanden beperkingen; 3) 6 maanden beperkingen, doorwerking negatiever; 4) 12 maanden beperkingen, aanvullende problemen vanuit het buitenland en financiële sector. Zie: CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
[1158] Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.

Impact op de werkgelegenheid in 2020 en 2021 (overige dienstverlening)

UWV voorziet voor de overige dienstverlening grote krimp van de werkgelegenheid in 2020. De overige dienstverlening – waartoe onder meer de persoonlijke dienstverlening behoort – zit in zwaar weer. De sector, bestaande uit bijvoorbeeld kappers, nagelstudio's en massagesalons, kent relatief veel zzp'ers. Veel van de werkzaamheden konden niet doorgaan door de sectorale contactbeperkende maatregelen. Vanaf 11 mei kunnen diverse contactberoepen weer opstarten, maar wel met aanpassingen zoals alleen werken op afspraak en met voldoende ruimte tussen klanten.[1159]

Impact op het mbo-segment (overige dienstverlening)

De sector overige dienstverlening is goed voor zo'n 1,5% van de banen in Nederland. In de werkgelegenheid in de overige dienstverlening is het mbo-segment enigszins ondervertegenwoordigd: van de door Jobfeed geregistreerde online vacatures in de sector in het tweede kwartaal van 2020 was 30% op mbo-niveau. Overall (i.e. in alle sectoren samen) was dit percentage 36%. Vergeleken met andere sectoren was de impact van de coronacrisis in de overige dienstverlening in het tweede kwartaal van 2020 min of meer vergelijkbaar. Het aantal vacatures op mbo-niveau daalde in dat kwartaal met 38% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Overall was de daling 35%.[1160] Ervan uitgaande dat een tweede corona-golf uitblijft, is in het mbo-segment in de overige dienstverlening sterke krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten. Ook in deze sector blijft de vraag of de groei in 2021 volledig compenseert voor de daling in 2020.

[1159] UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
[1160] Eerste analyses door Panteia van vacaturegegevens van Jobfeed over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.

35 ICT-beroepen

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (ICT-beroepen)

ICT-beroepen

- ICT'ers zijn niet alleen werkzaam in de ICT-sector maar ook in veel andere sectoren. Steeds meer arbeidsorganisaties lijken als het ware een ICT-bedrijf te worden. Een voorbeeld in deze is de snelle opkomst van de fintech-sector, waarin de beroepen van ICT'er en bankier als het ware versmelten. Hierdoor worden de al bestaande tekorten aan ICT'ers alleen maar groter. [1161]
- Door de coronacrisis vallen projecten stil en worden gedetacheerde ICT'ers en zzp'ers opgezegd. Junior en pas omgeschoolde ICT'ers kunnen niet aan de slag. [1162]
- Coronacrisis gaat grotendeels aan de cybersecuritymarkt voorbij. Dit blijkt uit onderzoek van brancheorganisatie Cyberveilig Nederland onder haar leden. Maar liefst 40 procent van de security bedrijven is nog altijd op zoek naar nieuw gekwalificeerd personeel. Door thuiswerken neemt het belang van digitalisering toe. Investeren in cybersecurity is dan een must. [1163]
- Uit onderzoek van detacheerder De Staffing Groep onder ruim 1.100 verantwoordelijken voor personeelszaken bij verschillende ondernemingen blijkt echter dat ook tijdens de coronacrisis voor veel Nederlandse bedrijven een tekort aan ICT'ers dreigt. Met name grote bedrijven met meer dan vijfhonderd medewerkers krijgen hun IT-vacatures moeilijk vervuld. In mei noemde 27% van alle ondervraagden een tekort aan geschikte ICT-medewerkers een ernstige bedreiging voor de toekomst van hun organisatie. Dat is een vergelijkbaar niveau als in de meting voor de coronacrisis in december vorig jaar.
  Wel is het type ICT-werk, waar bedrijven naar op zoek zijn, door de crisis veranderd. Bij De Staffing Groep komen op dit moment meer aanvragen binnen voor operationele opdrachten. Tegelijkertijd neemt de vraag naar strategische opdrachten voor de lange termijn af.
  De verantwoordelijken voor personeelszaken hechten sinds de virusuitbraak nog meer belang aan het vinden van bekwame IT'ers voor hun organisatie. Dat percentage steeg in de afgelopen maanden van 61% naar 64%. Door de coronacrisis werken veel werknemers noodgedwongen vanuit huis. Een goed functionerende én veilige ICT-infrastructuur is daarbij van levensbelang.[1164]
- De uitbraak van de coronacrisis is een zegen voor cybercriminelen. Vrijwel direct na de uitbraak van het virus nam hun aanvalsdrift sterk. Er blijft sprake van toegenomen dreiging. Uit onderzoek van ABN-AMRO en onderzoeksbureau MWM2 onder 170 bedrijven blijkt dat 7 procent van de bedrijven te maken heeft gehad met een cyberaanval die verband houdt met corona. Door een verschuiving van prioriteiten lijkt de mate waarin bedrijfsdirecties cybercriminaliteit zien als risico voor de eigen organisatie echter juist afgenomen.[1165]
- Door de coronacrisis komen er mogelijk meer IT'ers bij. De afgelopen maanden zagen ICT-opleiders veel meer aanmeldingen voor omscholing dan normaal.[1166]

[1161] https://www.agconnect.nl/artikel/de-impact-van-de-snelgroeiende-fintechsector-op-it-beroepen
[1162] Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. 1 april 2020.
[1163] https://www.ictmagazine.nl/coronacrisis-gaat-grotendeels-aan-cybersecuritymarkt-voorbij/
[1164] https://www.destaffinggroep.nl/actueel/it-vacatures-coronacrisis/
[1165] https://insights.abnamro.nl/2020/06/meer-dreiging-cybercrime-door-corona-maar-perceptie-risico-lager/
[1166] https://www.agconnect.nl/artikel/it-omscholing-neemt-vlucht-door-coronacrisis

Probleem daarbij is dat ICT-docenten lastig te vinden zijn. Een mogelijke oplossing voor dit probleem is de inzet van hybride docenten, die zowel in het onderwijs als daarbuiten werken.[1167]

Aantal lopende WW-uitkeringen (ICT-beroepen)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de beroepsklasse ICT-beroepen bedroeg in mei 6.173. Dat is 3,4% meer dan in april 2020 en 6,0% meer dan in mei 2019.[1168]

Aantal openstaande online vacatures UWV (ICT-beroepen)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.
In de beroepsklasse ICT-beroepen bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 10.990, 9.250 en 7.850. Dat betekent een daling van 16% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 15% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1169]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse ICT-beroepen was sprake van een daling met 2% (van 7.850 naar 7.700).[1170]

Spanning op de arbeidsmarkt (ICT-beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de ICT-beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 6,99 (zeer krap) en in het eerste kwartaal van 2020 4,61 (zeer krap).[1171]

[1167] https://www.agconnect.nl/artikel/hybride-docenten-dragen-bij-aan-toekomst-van-it-onderwijs
[1168] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
[1169] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1170] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[1171] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

36 Financiële beroepen

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (financiële beroepen)

- Personen in een financieel beroep zijn vooral werkzaam in de financiële en zakelijke dienstverlening en het openbaar bestuur. Maar zij werken ook in (alle) andere sectoren.
- Aan de ene kant leidt de coronacrisis door een lagere productie (of in sommige sectoren - zoals de horeca, cultuur, reisbranche en luchtvaart – zelfs het tijdelijk vrijwel volledig wegvallen van de productie) tot minder werk voor financieel personeel.
- Tegelijkertijd heeft de coronacrisis ook extra werk voor financieel personeel tot gevolg:
    - De uitvoering van (de algemene en sectorale noodmaatregelen van) het steunpakket van de overheid in het kader van de coronacrisis vraagt om extra financieel personeel in de sector openbaar bestuur (met name UWV, gemeenten en Belastingdienst).
    - Banken hebben aansluitend op het steunpakket van de overheid veel ondernemers financieel meer lucht gegeven met uitstel van aflossingen, extra leningen of meer kredietruimte aan bedrijven. Voor betreffende afdelingen levert dit extra werk op. Dat betekent dat er als gevolg van de corona meer vraag is naar financieel personeel in de sector financiële dienstverlening.
    - Financiële ondersteuning door de overheid en/of banken in het kader van de coronacrisis kan in principe worden aangevraagd door ondernemers in alle sectoren. Voor betreffende ondernemers betekent het aanvragen van ondersteuning (en het afleggen van verantwoording daarover) extra werk in de financiële sfeer. Deels zullen ondernemers hiervoor eigen financieel personeel inzetten/aantrekken, deels zullen ze daarvoor gebruik maken van de diensten van gespecialiseerde bedrijven op het gebied van accountancy, belastingadvisering en administratie. Dergelijke bedrijven behoren tot de sector specialistische zakelijke dienstverlening.

Aantal lopende WW-uitkeringen (bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel bedroeg in mei 61.682. Dat is 2,3% meer dan in april 2020 en 1,7% meer dan in mei 2019.[1172]

Aantal openstaande online vacatures UWV (bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.

[1172] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 29.540, 19.750 en 16.060. Dat betekent een daling van 33% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 19% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1173]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen was eveneens sprake van een stijging met 2% (van 16.060 naar 16.380).[1174]

Spanning op de arbeidsmarkt (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de bedrijfseconomische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,31 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,58 (krap).[1175]

[1173] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1174] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[1175] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

37 Administratieve beroepen

Actuele ontwikkelingen tijdens eerste golf (administratieve beroepen)

- Personen in een administratief beroep zijn vooral werkzaam in de financiële en zakelijke dienstverlening en het openbaar bestuur. Maar zij werken ook in (alle) andere sectoren.
- Aan de ene kant leidt de coronacrisis door een lagere productie (of in sommige sectoren - zoals de horeca, cultuur, reisbranche en luchtvaart - zelfs het tijdelijk vrijwel volledig wegvallen van de productie) ook tot minder werk voor administratief personeel.
- Tegelijkertijd heeft de coronacrisis ook extra werk voor administratief personeel tot gevolg:
    - De uitvoering van (de algemene en sectorale noodmaatregelen van) het steunpakket van de overheid in het kader van de coronacrisis vraagt om extra administratief personeel in de sector openbaar bestuur (met name UWV, gemeenten en Belastingdienst).
    - Banken hebben aansluitend op het steunpakket van de overheid veel ondernemers financieel meer lucht gegeven met uitstel van aflossingen, extra leningen of meer kredietruimte aan bedrijven. Voor betreffende afdelingen levert dit extra werk op. Dat betekent dat er als gevolg van de corona meer vraag is naar administratief personeel in de sector financiële dienstverlening.
    - Financiële ondersteuning door de overheid en/of banken in het kader van de coronacrisis kan in principe worden aangevraagd door ondernemers in alle sectoren. Voor betreffende ondernemers betekent het aanvragen van ondersteuning (en het afleggen van verantwoording daarover) extra werk in de administratieve sfeer. Deels zullen ondernemers hiervoor eigen administratief personeel inzetten/aantrekken, deels zullen ze daarvoor gebruik maken van de diensten van gespecialiseerde bedrijven op het gebied van accountancy, belastingadvisering en administratie. Dergelijke bedrijven behoren tot de sector specialistische zakelijke dienstverlening

Aantal lopende WW-uitkeringen (bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel)

UWV registreerde in mei 2020 in totaal 250.685 lopende WW-uitkeringen. Dat was 3,1% meer dan in april 2020 en 20,1% meer dan in mei 2019. De toename in mei was kleiner dan die in april. Het aantal lopende WW-uitkeringen in de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel bedroeg in mei 61.682. Dat is 2,3% meer dan in april 2020 en 1,7% meer dan in mei 2019.[1176]

Aantal openstaande online vacatures UWV (bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel)

De op werk.nl door UWV voor werkzoekenden zichtbaar gemaakte openstaande online vacatures (openstaande online vacatures UWV) zijn goed voor 80% van de vacaturemarkt. Overall is het aantal openstaande online vacatures UWV in week 17 t/m 20 met bijna een derde (32%) afgenomen ten opzichte van de weken voor de coronacrisis. Er was vooral sprake van een daling in de periode dat de coronamaatregelen van start gingen (week 11). In de weken daarna zwakt de daling van het aantal openstaande online vacatures UWV af.

[1176] UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.

In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen als geheel bedroeg het gemiddeld aantal openstaande online vacatures UWV per week in de periode week 1 t/m 11, week 12 t/m 16 en week 17 t/m 20 respectievelijk 29.540, 19.750 en 16.060. Dat betekent een daling van 33% in de tweede periode ten opzichte van de eerste en van 19% in de derde periode ten opzichte van de tweede.[1177]

De periode week 21 t/m week 24 laat overall weer een lichte stijging van het aantal openstaande online vacatures UWV zien (+2%). In de beroepsklasse bedrijfseconomische en administratieve beroepen was eveneens sprake van een stijging met 2% (van 16.060 naar 16.380).[1178]

Spanning op de arbeidsmarkt (bedrijfseconomische en administratieve beroepen)

UWV berekent de Spanningsindicator Arbeidsmarkt door het aantal openstaande vacatures te delen door het aantal personen met een WW-uitkering met een verstreken WW-duur van minder dan een half jaar. Deze grootheden worden gebruikt als benadering van de openstaande vraag en direct beschikbaar aanbod. De Spanningsindicator Arbeidsmarkt kan een getal opleveren tussen 0 en oneindig. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning op de arbeidsmarkt voor werkgevers.
De spanning op de arbeidsmarkt als geheel is gedaald van 2,32 (typering krap) in het vierde kwartaal van 2019 naar 1,44 (typering gemiddeld) in het eerste kwartaal van 2020. Voor de bedrijfseconomische beroepen was de score in het vierde kwartaal van 2019 2,31 (krap) en in het eerste kwartaal van 2020 1,58 (krap).[1179]

[1177] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
[1178] UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
[1179] UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020; https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/

Bijlage 1

Geraadpleegde bronnen

- ABN AMRO (2020). Woningmarktmonitor. Woningmarkt: tanker die langzaam van koers verandert. 9 juli 2020.
- ABN-AMRO (2020). Corona-virus wordt katalysator voor e-learning. 17 maart 2020.
- ABN-AMRO (2020). Energiemonitor. 27 mei 2020.
- ABN-AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. 27 maart 2020.
- ABU (2020). NOW or never voor uitzendkrachten.
- ActiZ, V&VN, Verenso en Zorgthuisnl (2020). Positon paper: Geleerde lessen langdurige zorg COVID-19 (zowel verpleeghuiszorg, kleinschalige woonvoorziening als wijkverpleging).
- Aob (2020). Analyse vragenlijst corona en afstandsonderwijs mbo, hbo en wo. Juni 2020.
- Artikel 'Robot messcherpe aspergesteker', IN: De Volkskrant, 25 juni 2020.
- CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008)
- CBS Statline, Ondernemersvertrouwen; bedrijfstakken (SBI 2008)
- CNV (2020). CNV-onderzoek: helft uitzendkrachten op straat door Corona-crisis.
- Colliers International (2020). Hoe winkelt Nederland in de toekomst?
- CPB (2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren.
- CPB (2020). Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarenzone?
- CPB (2020). Een stresstest van het Nederlandse mkb.
- CPB (2020). Juniraming 2020.
- CPB (2020). Risicorapportage Financiële markten 2020.
- CPB (2020). Scenario's economische gevolgen coronacrisis.
- EIB (2020). Crisis en crisismaatregelen in de bouw. 5 juni 2020.
- EIB (2020). Vooruitzichten voor de bouw na de coronacrisis. 3 april 2020.
- FNV (2020). Zorgenquête FNV. Juni 2020.
- GGD-GOHR Nederland (2020). GGD'en zijn klaar voor uitbreiding bron- en contactonderzoek. Bron- en contactonderzoek COVID-19 juni – september 2020.
- https://fd.nl/economie-politiek/1348231/een-derde-van-de-flexwerkers-bij-randstad-zit-op-de-bank
- https://fd.nl/economie-politiek/1348368/europees-toerisme-krijgt-zware-dreun-in-2020
- https://fd.nl/economie-politiek/1348368/europees-toerisme-krijgt-zware-dreun-in-2020
- https://fd.nl/ondernemen/1347081/voor-autohoofdstad-born-breken-hachelijke-tijden-aan
- https://fd.nl/ondernemen/1347930/zakenreisbureaus-klampen-zich-vast-aan-voorzichtig-herstel-in-najaar
- https://fd.nl/ondernemen/1348413/ook-na-de-coronacrisis-gaan-we-minder-vaak-naar-het-bedrijfsrestaurant
- https://fd.nl/ondernemen/1349818/sierteelt-bloeit-ook-zonder-steun-weer-op
- https://fd.nl/ondernemen/1349902/doek-valt-voor-internationale-aspiraties-nederlandse-bouwsector
- https://fd.nl/weekend/1347941/autoverhuurbaas-erich-sixt-een-tweede-coronagolf-is-fataal
- https://floridata.nl/?p=1903
- https://ggdghor.nl/actueel-bericht/ggden-klaar-voor-uitgebreid-testen-en-bron-en-contactonderzoek/

- https://insights.abnamro.nl/2020/04/wat-anderhalve-meter-afstand-voor-ondernemers-betekent/
- https://insights.abnamro.nl/2020/05/headlines-digitale-werknemer-ondermijnt-bestaande-functie-kantoor/
- https://insights.abnamro.nl/2020/06/headline-coronacrisis-geeft-impuls-aan-maaltijdboxen/
- https://insights.abnamro.nl/2020/06/meer-dreiging-cybercrime-door-corona-maar-perceptie-risico-lager/
- https://insights.abnamro.nl/2020/07/sierteelt-herstelt-zich-van-grote-klap/
- https://mijn.bovag.nl/actueel/nieuws/2020/juni/meer-vertrouwen-in-bedrijf-en-behoud-personeel
- https://nos.nl/artikel/2335226-energie-investeringen-naar-historisch-dieptepunt-door-coronacrisis.html
- https://nos.nl/artikel/2335491-bijna-zestig-procent-minder-omzet-voor-kledingwinkels-in-april.html
- https://nos.nl/artikel/2335992-verkoop-van-gebruikte-auto-s-door-ov-mijders-in-de-lift.html
- https://nos.nl/artikel/2336334-1-5-miljard-euro-coronacompensatie-voor-ov-bedrijven.html
- https://nos.nl/artikel/2338099-prijzen-bestaande-koophuizen-stijgen-8-procent-nu-op-hoogste-niveau-ooit.html
- https://nos.nl/artikel/2338285-thuiswerken-in-coronatijd-leidt-tot-recordverkoop-airco-s.html
- https://nos.nl/artikel/2338563-provincie-zuid-holland-wil-meer-coronasteun-voor-gemeenten.html
- https://nos.nl/artikel/2338880-meer-aanmeldingen-voor-de-pabo-mogelijk-door-coronacrisis.html
- https://nos.nl/artikel/2338931-forse-bezuinigingen-bij-ns-2300-arbeidsplaatsen-op-de-tocht.html
- https://nos.nl/artikel/2338974-coronasparen-piekt-in-mei-bijna-10-miljard-erbij-op-rekeningen.html
- https://nos.nl/artikel/2339180-nu-nog-geen-fokverbod-voor-nertsen.html
- https://nos.nl/artikel/2339270-vlucht-geannuleerd-vanwege-corona-dat-is-lang-niet-altijd-de-echte-reden.html
- https://nos.nl/artikel/2339461-akkoord-ziekenhuizen-en-zorgverzekeraars-over-kosten-coronazorg.html
- https://nos.nl/artikel/2340149-ing-en-rabobank-sluiten-versneld-filialen-door-coronacrisis.html
- https://nos.nl/liveblog/2340049-vervoerders-vrezen-ontslaggolf-in-ov-aruba-klaar-voor-amerikaanse-toeristen.html
- https://performation.com/reguliere-ziekenhuiszorg-staat-voor-de-helft-stil/
- https://retailtrends.nl/news/60819/iri-omzetgroei-supermarkten-dit-jaar-2-9-miljard
- https://waterrecreatienederland.nl/2020/04/hiswa-recron-20-000-banen-in-watersport-en-recreatie-op-de-tocht/
- https://www.ad.nl/andere-sporten/sportsector-loopt-in-nederland-1-5-miljard-mis-door-corona~a7603660/
- https://www.ad.nl/politiek/650-miljoen-euro-coronasteun-voor-bloementelers-en-aardappelboeren~af359b45/
- https://www.agconnect.nl/artikel/de-impact-van-de-snelgroeiende-fintechsector-op-it-beroepen

- https://www.agconnect.nl/artikel/hybride-docenten-dragen-bij-aan-toekomst-van-it-onderwijs
- https://www.agconnect.nl/artikel/it-omscholing-neemt-vlucht-door-coronacrisis
- https://www.anvr.nl/lists/nieuws/artikel.aspx?ID=8116
- https://www.arbeidsmarktcijfers.nl/
- https://www.banken.nl/nieuws/22350/abn-amro-onderzoekt-invloed-corona-op-verschillende-sectoren
- https://www.belvilla.nl/nieuws/bericht/boekingen-vakantiehuizen-in-eigen-land-stijgen-door-naar-65p
- https://www.binnenlandsbestuur.nl/financien/nieuws/gemeenten-willen-compensatie-voor-corona-kosten.12881067.lynkx
- https://www.bndestem.nl/dossier-coronavirus/tienduizenenshy-den-winkels-dicht-vanwege-corona-drogist-speelgoedenshy-zaak-en-supermarkt-in-trek~ae7b26de/
- https://www.bouwendnederland.nl/actueel/nieuws/11963/car-dekking-bij-stilstand-van-het-werk-door-corona
- https://www.bouwendnederland.nl/actueel/nieuws/12531/pleidooi-woningbouwalliantie-geef-economie-impuls-met-investeringen-in-woningbouw
- https://www.cbl.nl/onderwerpen/veelgestelde-vragen-corona/
- https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/cbs-cijfers-coronacrisis/wat-zijn-de-economische-gevolgen-van-corona-
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/19/helft-bedrijven-vreest-voor-voortbestaan-door-coronacrisis
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/21/160-duizend-minder-mensen-met-werk-in-april
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/minder-zorgen-over-continuiteit-bedrijf-bij-ondernemers
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/omzet-luchtvaart-bijna-14-procent-lager-in-eerste-kwartaal
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/24/productie-industrie-11-procent-lager-in-april
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/aantal-werknemersbanen-krimpt-met-23-duizend-in-maart
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/daling-export-tuinbouwproducten-in-april-2020
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/26/ongekend-grote-krimp-consumptie-huishoudens-in-april
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/31-procent-bedrijven-met-10-250-werkzame-personen-kreeg-uitstel-belasting
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/helft-minder-nederlanders-op-vakantie-in-maart-2020
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/nauwelijks-beweging-in-de-luchtvaart-in-mei
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/27/omzet-detailhandel-groeit-met-ruim-8-procent-in-mei
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/in-meeste-sectoren-minder-zorgen-over-voortbestaan
- https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/productie-industrie-12-5-procent-lager-in-mei
- https://www.cnv.nl/actueel/nieuws/nieuwsdetail/cnv-onderzoek-helft-uitzendkrachten-op-straat-door-corona-crisis/
- https://www.cnv.nl/actueel/nieuws/nieuwsdetail/coronacrisis-leidt-tot-tienduizenden-werklozen-in-detailhandel/

- https://www.cobouw.nl/bouwbreed/nieuws/2020/03/topman-bouwinstituut-heeft-cocktail-tegen-corona-deze-crisis-is-erger-dan-de-vorige-101283379
- https://www.computable.nl/artikel/nieuws/carriere/6921460/250449/coronacrisis-treft-ict-sector-kwart-zzpers-gestopt.html
- https://www.deondernemer.nl/corona/coronavirus/autobranche-verkopen-fabrieken-corona~2176788
- https://www.deondernemer.nl/corona/coronavirus/heineken-bier-horeca-korting-huur-kwijtschelding-coronacrisis~2289671
- https://www.destaffinggroep.nl/actueel/it-vacatures-coronacrisis/
- https://www.destentor.nl/koken-en-eten/picnic-breidt-capaciteit-flink-uit-na-explosieve-groei-online-boodschappen~a872e4a9/
- https://www.distrifood.nl/ondernemen/nieuws/2020/06/supers-laagste-omzetgroei-in-coronatijd-101135915
- https://www.ed.nl/brabant/zeepfabrikanten-luiden-de-noodklok-wij-zijn-ook-een-vitale-sector~aa11d209/
- https://www.ed.nl/eindhoven/buffetrestaurant-heeft-niks-aan-30-gasten-na-afloop-kan-ik-de-helft-weggooien~aa826aad/
- https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/06/zorgpersoneel-uitgeput-door-coronacrisis
- https://www.fnvhoreca.nl/actueel/nieuws/2727/horecamedewerkers-willen-aan-het-werk-maar-wel-met-bescherming-op-het-gebied-van-inkomen-en-veiligheid
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onze-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/ing-scenarios-coronavirus-en-de-nederlandse-economie.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/Building-and-Construction/bouw-economie-scenarios-corona.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/detailhandel/coronacrisis-trade-retail-automotive-in-twee-scenarios.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/food-en-agri/coronacrisis-agrarische-sector-in-twee-scenarioss.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/nowcast-corona-effect-zorgsector.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/gezondheidszorg/Coronacrisis-zorg-in-twee-scenarios.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/nowcast-corona-effect-op-industry.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/Coronacrisis-en-de-industrie-in-twee-scenarios.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/leisure/nowcast-corona-effect-leisure-sector.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/leisure/Coronacrisis-leisure-sector-in-twee-scenarios.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/publieke-sector/coronacrisis-publieke-sector-in-twee-scenarios.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/transport-en-logistiek/nowcast-corona-effect-transport-ligisticssector.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/transport-en-logistiek/Coronacrisis-transport-logistiek-twee-scenarios.html
- https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/zakelijke-dienstverlening/Coronacrisis-services-TMT-sector-in-twee-scenarios.html
- https://www.jeugdzorg-werkt.nl/nieuws/onderzoek-naar-impact-coronacrisis-op-professionals

- https://www.kinderopvang-werkt.nl/nieuws/tijd-voor-online-scholing
- https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#media
- https://www.kvk.nl/corona/het-coronavirus-check-hier-je-regelingen/#zorgverzekeraars
- https://www.logistiek.nl/carriere-mensen/nieuws/2020/06/analyse-logistieke-subsectoren-profiteren-van-arbeidsverschillen-101173725
- https://www.logistiek.nl/distributie/nieuws/2020/05/thuisbezorging-e-commerce-wordt-duurder-door-sterke-stijging-grote-pakketten-101173491
- https://www.logistiek.nl/logistieke-dienstverlening/artikel/2020/06/logistieke-dienstverlening-na-corona-eerst-krimp-en-herstel-in-2021-101174079
- https://www.logistiek.nl/logistieke-dienstverlening/nieuws/2020/04/regels-vrachtwagenchauffeurs-langer-versoepeld-101173045
- https://www.nrc.nl/nieuws/2020/06/03/deze-crisis-maakt-groten-en-rijken-in-de-kunst-sterker-a4001589
- https://www.nrc.nl/nieuws/2020/06/15/coronablog-16-juni-a40029
- https://www.nu.nl/coronavirus/6061322/advies-laat-verpleegkundigen-meer-werken-om-ic-capaciteit-te-vergroten.html
- https://www.nu.nl/economie/6049323/airbnb-ontslaat-kwart-van-personeel-ziet-tekenen-van-herstel-in-nederland.html
- https://www.nu.nl/economie/6059814/ijssalons-krabbelen-met-zonnige-vooruitzichten-weer-op-na-mager-voorjaar.html
- https://www.nu91-leden.nl/news/Zorgprofessionals_overwegen_zorg_te_verlaten_door_gebrek_aan_steun_vanuit_politiek&id=2060
- https://www.nvb-bouw.nl/persbericht/2020/06/22/persbericht-nieuwbouw-verkoopt-nog-steeds-prima-maar-locaties-drogen-op.html
- https://www.nvm.nl/nieuws/2020/marktcijfers-q2/
- https://www.nytimes.com/2020/05/12/nyregion/coronavirus-work-from-home.html
- https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2020/06/22/nza-kijkt-naar-financiele-stimulans-voor-gepast-gebruik-en-digitale-zorg
- https://www.parool.nl/nederland/tweede-kamer-stop-nu-al-met-nertsen-laat-geruimde-kooien-leeg~b3b8e94b/
- https://www.pzc.nl/walcheren/waterschap-schade-door-corona-nog-te-overzien~aaebbbb0/?referrer=https://corona.zeeland.nl/waterschap-schade-door-corona-nog-te-overzien.html
- https://www.rabobank.nl/bedrijven/cijfers-en-trends/vastgoed/covid-19-maakt-einde-aan-recordjaren/
- https://www.rabobank.nl/kennis/artikel/011081757/hoe-steden-een-uittocht-van-thuiswerkers-kunnen-voorkomen
- https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Rechtspraak-en-OM-werken-corona-achterstanden-weg.aspx
- https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/27/protocol-samen-veilig-doorwerken-voor-bouw--en-technieksector-van-kracht
- https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/01/110-miljoen-euro-ondersteuning-voor-sportverenigingen
- https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/28/compensatie-coronacrisis-voor-gemeenten
- https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/06/17/noodsteun-van-ministerie-van-vws-en-vfonds-aan-herinneringscentra-en-oorlogsmusea

- https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/06/26/kabinet-biedt-financiele-steun-aan-klm-als-gevolg-van-de-coronacrisis
- https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/nieuws/2020/04/15/aanvullende-ondersteuning-voor-culturele-sector
- https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19
- https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/nieuws/2020/03/24/noodregeling-maakt-direct-meer-digitale-zorg-thuis-mogelijk
- https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5125971/bouw-coronacrisis-gevolgen-abn-amro-huizenmarkt-prijzen
- https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5170067/corona-boost-verkoop-scooters-brommers-snorfietsen-elektrisch
- https://www.rtlnieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5144246/staatssteun-hema-geen-goed-idee-weggegooid-geld
- https://www.rtlnieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5147591/vakbeurzen-smeken-rutte-weer-open-mogen-bloedbad-sector-dreigt
- https://www.rtlnieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5168984/omzet-en-resultaat-hema-kelderen-door-corona
- https://www.rtlnieuws.nl/economie/business/artikel/5153686/vakantie-buitenland-nederlander-boekt-niet-over-grens
- https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5116046/attractiepark-dierentuin-speeltuin-speelparadijs-corona-open
- https://www.rtlz.nl/life/personal-finance/artikel/5130591/makelaars-woningmarkt-corona-huis-te-koop-huis-kopen
- https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/borgstellingskrediet-voor-de-landbouw-bl
- https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/togs
- https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/tvl
- https://www.sociaalwerk-werkt.nl/nieuws/sociaal-werkers-zijn-voldoende-toegerust-voor-digitaal-werken
- https://www.stlwerkt.nl/Nieuws-en-evenementen/Nieuws/Stand-van-zaken-Actie-Wij-helpen-elkaar
- https://www.telegraaf.nl/sport/1711909721/politiek-den-haag-geeft-geen-140-miljoen-euro-aan-betaald-voetbal
- https://www.trouw.nl/binnenland/nederlandse-bedrijven-gaan-zelf-miljoenen-mondkapjes-maken~bc112530/
- https://www.trouw.nl/economie/crisis-komt-niet-overal-hard-aan-vooral-industriegebieden-zijn-de-klos~b330ab09/
- https://www.trouw.nl/zorg/de-druk-op-revalidatieklinieken-neemt-toe-ik-zie-drie-golven-op-ons-afkomen~be1f0fa0/
- https://www.tweewieler.nl/ondernemen/artikel/2020/07/38-procent-meer-e-bikes-verkocht-in-mei-10142279
- https://www.verenigninginnovatievegeneesmiddelen.nl/nieuwsberichten/2020/04/website/vig-ondersteunt-motie-tweede-kamer-over-medicijnproductie-europa
- https://www.vleesmagazine.nl/industrienieuws/nieuws/2020/05/corona-uitbraak-van-rooi-meat-in-helmond-10152063
- https://www.volkskrant.nl/economie/weinig-begrip-voor-drastische-bezuinigingen-die-ns-vanwege-corona-wil-doorvoeren~b666d617/
- https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-aspirant-studenten-verpleegkunde-stijgt-opnieuw~bb61fd30/
- https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/driekwart-van-de-gemeenten-voorziet-extra-bezuinigingen-door-coronacrisis~b83d385e/

- https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/private-fondsen-schieten-cultuursector-te-hulp-in-kickstart-cultuurfonds~bd8dcfad/
- https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/zonder-herstelplan-dreigt-lange-sterfscene-voor-cultuur~b511c0bb/
- https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/images/acute-personeelstekorten-en-overschotten-26-juni.pdf
- https://www.zka.nl/artikelen/geografische-verschillen-impact-coronamaatregelen-voor-hotelsector
- https://www.zorgvisie.nl/akkoord-zn-en-ggz-bevat-prikkels-voor-wachtlijstaanpak/
- https://www.zorgvisie.nl/amsterdam-umc-ons-personeelsbeleid-moet-anders/
- https://www.zorgvisie.nl/coronacrisis-bezorgt-virtueel-ziekenhuis-vliegende-start/
- https://www.zorgvisie.nl/coronacrisis-geeft-ook-ggz-een-lesje-in-bescheidenheid/
- https://www.zorgvisie.nl/dreigend-tekort-aan-verpleeghuisplekken-dwingt-ouderenzorg-tot-innovatie/
- https://www.zorgvisie.nl/hoe-de-reguliere-ziekenhuiszorg-halveerde-na-corona-uitbraak/
- https://www.zorgvisie.nl/huisartsen-en-ziekenhuizen-gaan-aantal-doorverwijzingen-beperken/
- https://www.zorgvisie.nl/huisartsen-en-ziekenhuizen-gaan-aantal-doorverwijzingen-beperken/
- https://www.zorgvisie.nl/ing-tweede-coronapiek-zal-zorg-minder-raken/
- https://www.zorgvisie.nl/magazine-artikelen/van-face-to-face-naar-zorg-op-afstand/
- https://www.zorgvisie.nl/umcs-willen-150-miljoen-extra-schadevergoeding-door-corona/
- https://www.zorgvisie.nl/virtual-reality-brengt-revalidatiezorg-bij-covid-patienten-thuis/
- https://www.zorgvisie.nl/ziekenhuisbestuur-zet-verpleegkundige-buitenspel-in-crisismanagement/
- https://www.zorgvisie.nl/zn-weigert-alle-coronaschade-ziekenhuizen-te-compenseren/
- https://www.zorgvisie.nl/zorg-mag-uitrusten-maar-niet-in-slaap-vallen/
- https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-dat-mantelzorgers-door-de-coronacrisis-overbelast-raken/
- https://www.zorgvisie.nl/zo-voorkom-je-een-piek-van-burn-out-en-ptss/
- https://zorgenwelzijn.cnvconnectief.nl/nieuws/grote-meerderheid-nederlandse-bevolking-voor-structurele-loonsverhoging-zorgpersoneel/
- Jobfeed, vacaturegegevens over 2019Q2, 2020Q1 en 2020Q2.
- Kinderopvang Werkt! (2020), Quickscan kinderopvang. Arbeidsmarktontwikkelingen 2020. Meting juni 2020.
- KvK (2020). Flitspeiling corona. Meting 4. Juni 2020.
- Landelijk Netwerk Acute Zorg (2020). Opschalingsplan COVID-19.
- Mulier Instituut (2020). Monitor Sport en corona.
- NBTC (2020). Vakantie Sentiment Monitor. Resultaten 2e meting. 2 juli 2020.
- Nivel (2020). Gevolgen corona in de huisartsenpraktijk. Tijdelijke aanpassingen in de huisartsenpraktijk bij een volgende coronagolf.
- Nivel (2020). Organisatie van zorg op afstand in coronatijd. Blijvende veranderingen vanwege de coronapandemie voor huisartsenpraktijken.
- Nivel (2020). Toename gebruik e-health in de huisartsenpraktijk tijdens coronapandemie. Organisatie van zorg op afstand in coronatijd.

- Panteia (2020). CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's.
- Panteia (2020). Verwachting goederenvervoervolume 2020-2021 met de mogelijke gevolgen van de coronacrisis.
- Provincie Flevoland (2020). COVID-19 Monitor Flevoland. Actueel beeld van de impact van het COVID-19 virus in Flevoland. Versie 30 juni 2020.
- Provincie Gelderland (2020). Gelderse Impactmonitor. De gevolgen van COVID-19 voor Gelderland. Editie 8. 26 juni 2020.
- Provincie Limburg (2020). Limburgse Impactmonitor. De impact van de coronasris op Limburg. Editie 3, maandag 23 juni.
- Provincie Noord-Brabant (2020). Brabantse Impact Monitor. Actueel beeld van de impact van het coronavirus in Brabant. Diverse edities vanaf 12 maart 2020.
- Provincie Noord-Holland (2020). Impactanalyse en monitor: Effect van de coronacrisis op de Noord-Hollandse economie. Versie 19 juni 2020.
- Provincie Overijssel (2020). Overijsselse impactmonitor. Economische impact van het coronavirus in Overijsel. Versie 1 juni 2020.
- Provincie Utrecht (2020). Impact coronacrisis. Overzicht economische effecten. Monitor #10. 22 juni 2020.
- Provincie Zuid-Holland (2020). Coronamonitor Zuid-Holland #7. De impact van de Corona-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. Datum: 18 juni 2020
- Rabobank (2020). Regionale prognoses: krimp door corona verschilt per regio.
- Rabobank (2020). Sectorprognoses: na diepe val lijkt de bodem voor veel sectoren bereikt. 8 juni 2020.
- RetailSonar (2020). Impact corona op klantgedrag en winkelprestaties.
- SCP (2020). Beleidssignalement maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt.
- SEO (2020). Impact coronacrisis op de economie van Amsterdam.
- SER - Denktank Coronacrisis (2020) De contouren van een intelligent herstelbeleid.
- SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 2020.
- Team Smart Industry (2020). Flexibeler, robuuster en slimmer werken in de post-corona tijd.
- TLN (2020). Coronamonitor. Update 17 juni 2020.
- TLN (2020). Coronamonitor. Update 27 mei 2020.
- UWV (2020). Coronacrisis: impact op de werkgelegenheid verschilt per sector. 7 mei 2020.
- UWV (2020). Coronacrisis: regionale verschillen in impact op werkgelegenheid. 3 juni 2020.
- UWV (2020). Duiding arbeidsmarktontwikkelingen. Juli 2020.
- UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling. 7 juli 2020.
- UWV (2020). Inventarisatie van Ontwikkelingen. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis Update 6 mei 2020.
- UWV (2020). Nieuwsflits Arbeidsmarkt. Mei 2020.
- UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 20. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 9 juni 2020.
- UWV (2020). Ontwikkeling aantal vacatures t/m week 24. Arbeidsmarkteffecten coronacrisis. 2 juli 2020.
- VNB, ITF en IUF (2020). De pandemie in het wegtransport. VNB-ITF-IUF rapport over misstanden in het Europese wegtransport.77
- VNG (2020). Position Paper voor het AO Financiële Verhoudingen. 2 juli 2020.